



รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2

การวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยว พุณน้ำร้อนต้นแบบ

ในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ

The Research for Community-based Tourism
Development to Promote Hot Spring as Models for
Health Tourism Destination in the West and the Nation of
Thailand

โดย

ดร.นิพล เชื้อเมืองพาน และคณะ

มีนาคม 2559

สัญญาเลขที่ RDG5750022

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2

การวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
ประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ

The Research for Community-based Tourism Development to Promote Hot Spring
as Models for Health Tourism Destination in the West and the Nation of Thailand

ดร.นิพล เชื้อเมืองพาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม	หัวหน้าโครงการย่อยที่ 2
ดร.นิออน ศรีสมยง	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย	นักวิจัยโครงการย่อยที่ 2
ดร.ธนธร วชิระขจร	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย	นักวิจัยโครงการย่อยที่ 2
นายศุภกิจ ยิ้มสรวล	มหาวิทยาลัยนเรศวร	นักวิจัยโครงการย่อยที่ 2
นายกฤษณพงศ์ ภู่กลาง	วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยศิลปากร	นักวิจัยโครงการย่อยที่ 2
นางสาวพิมพ์ชนก มุลมิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม	นักวิจัยโครงการย่อยที่ 2

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช. - สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยความร่วมมือและความช่วยเหลือจากหลายท่าน คณะผู้วิจัยใคร่ขอแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยแห่งชาติ (วช) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ในการสนับสนุนทุนวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณอย่างสูงในความช่วยเหลืออันดีของ รศ.ดร. นิตยา เลาพะจินดา ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ทำให้งานวิจัยมีคุณภาพยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณทีมงานวิจัยทุกท่านจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กทม. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย และมหาวิทยาลัยนเรศวรที่ได้ร่วมวิจัย ค้นคว้า และแลกเปลี่ยนข้อมูล ถ่ายทอดงานวิจัยให้ออกมาได้ด้วยดี

และขอขอบคุณ หน่วยงาน และชุมชนในพื้นที่ศึกษาข้อมูลแหล่งพุร้อน ได้แก่ องค์การบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ อุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญและป่าไม้จังหวัดตาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัดตาก หอการค้าจังหวัดตาก องค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรี สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี การท่องเที่ยวเพชรบุรี อำเภอหนองหญ้าปล้อง และชุมชนในแหล่งพุร้อนบ้านพุร้อนหมู่ 5 อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี ชุมชนในแหล่งพุร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี และชุมชนในแหล่งพุร้อนห้วยน้ำนกตลอดจนเจ้าหน้าที่ในพื้นที่แหล่งพุร้อนทั้งหมดที่กล่าวมา ที่สำคัญขอขอบคุณนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา บริษัทนำเที่ยว ขอขอบคุณชาวบ้านชุมชนในพื้นที่ศึกษาข้อมูลทุกแหล่ง รวมถึงแหล่งศึกษาดูงานอื่น ๆ ในการช่วยเหลือให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยนี้เสร็จลงได้ด้วยดี

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มุ่งวิจัยและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) แบบสอบถาม การสำรวจ การสังเกตการณ์ทางการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการร้านค้า ผู้นำชุมชน หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนภาคตะวันตก ประชาชนชุมชน ชาวบ้านทั่วไปในพื้นที่ ตลอดจนนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 3 แห่ง และพื้นที่ขยายผลในแหล่งพุร้อนเกิดใหม่อีก 1 แห่ง โดยมีพื้นที่ต้นแบบในการศึกษาดูงาน ณ แหล่งพุร้อนในประเทศไต้หวัน จากนั้นนำผลที่ได้จากข้อมูลเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ตามประเด็น (Content analysis) เพื่อนำมาอภิปรายผลการศึกษา

ผลวิจัยพบว่า

- 1) ด้านบริบทและอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนที่ศึกษามีบริบทและอัตลักษณ์เฉพาะแห่ง แต่ยังขาดการดึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่
- 2) ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว พบว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีการผสมผสานรูปแบบการท่องเที่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวอื่น และกิจกรรมท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงให้เกิดการท่องเที่ยวจากการใช้ประโยชน์พุร้อนในแต่ละแห่ง
- 3) ด้านต้นแบบและการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ พบว่า มีความแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการท่องเที่ยวในแต่ละแห่งที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ บางแห่งอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติ บางแห่งอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล และบางพื้นที่อยู่ในการบริหารจัดการโดยชุมชน ทำให้บทบาทการมีส่วนร่วมมีความแตกต่างกัน คือ ในการบริหารจัดการโดยชุมชน ชาวบ้านจะมีบทบาทการบริหารจัดการในระดับมากกว่า องค์การบริหารส่วนตำบล และอุทยานแห่งชาติ ตามลำดับ
- 4) ด้านต้นแบบการท่องเที่ยวจากต่างประเทศ (ประเทศไต้หวัน) พบว่า มีบริบทแตกต่างจากประเทศไทย ในประเด็น 4.1) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนในไต้หวันส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของรัฐบาล และเอกชน 4.2) ชุมชนมีส่วนร่วมน้อยในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเมื่อเทียบกับประเทศไทย 4.3) กิจกรรมท่องเที่ยวของประเทศไต้หวันมีการสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวด้าน

การอาบ แช่ตัวแก่นักท่องเที่ยว 4.4) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกมีระบบการรองรับผู้พิการและผู้สูงอายุที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

5) ด้านแนวทางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย พบว่า 5.1) ด้านการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องพัฒนาภายใต้ความสอดคล้องและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเชิงการท่องเที่ยว 5.2) การบริหารจัดการท่องเที่ยวจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความเข้าใจ และบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวควบคู่การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 5.3) ด้านกิจกรรมท่องเที่ยวควรใช้พุน้ำร้อนเป็นกิจกรรมหลัก ทั้งนี้สามารถเสริมกิจกรรมรองอื่น ๆ เพื่อรองรับ และสร้างโอกาสการขยายตัวในแหล่งท่องเที่ยว และ 5.4) ควรมีมาตรฐาน และมาตรการด้านความปลอดภัย เพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังพบว่าการท่องเที่ยวในแหล่งพุน้ำร้อนของประเทศไทยจำเป็นต้องมีการจัดทำแผนแม่บทให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดการวางแผน และกำหนดทิศทางการพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อนทั้งหมดที่กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศให้สามารถใช้ประโยชน์เชิงการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม เต็มศักยภาพ และคงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์แต่ละพื้นที่ไว้สืบไป

Abstract

This research aimed to study and develop community-based tourism in order to promote hot springs as a model for health tourism destination in the western region and the nation of Thailand as a whole. The study was conducted using mixed methods, quantitative and qualitative approaches, in collaboration with participation from local communities. The fieldwork combines varied sources of data gathering techniques including in-depth interviews, focus groups, surveys, and observations. The samples are stakeholders in relation to tourism development such as governmental organizations, entrepreneurs, local shop owners, community leaders and members, and individual persons relevant to management of three hot spring destinations in western Thailand and one recently opened for hot spring site in northern Thailand. The collected data from interviews were analyzed, interpreted and reported using content analysis and descriptive explanation methods.

The results showed that:

1) All of the four hot spring sites, in fact, were outstanding in terms of their local identities and natural resources which are suitable for developing into tourism destinations. However, they were not deeply focused to be used for health tourism at the sites.

2) In terms of tourism activities, the four sites are considered as health tourism destinations which combine health tourism activities with other tourism resources and activities both in the area and nearby destinations in order to encourage the use of hot springs in each site.

3) The models for local participation and hot spring health tourism development in each study sites were different depending on the organizations that manage the area. For example, some sites were took care by the national park. Some were controlled by the Tambon Administration Organization (TAO). And some were locally managed by the community members. As a result the levels of

participation in each site were different. For the one managed by local community, participation level of local residents is higher than the other authorities, for instance.

4) The comparison of hot spring tourism practices between Taiwan and Thailand can be explained as followed. 4.1) all of hot spring sites in Taiwan were managed by government and private sectors rather than local community, 4.2) the local communities in Taiwan hardly participated in hot spring tourism management, 4.3) tourism activities at hot spring sites in Taiwan have higher standard in terms of bathing service, tourism resources, and safety of tourists than Thailand and 4.4) The tourism facilities in Taiwan were well developed especially for elderly and handicap which is proper for health tourism destination.

5) The guidelines for health tourism strategy in Thailand should focus on: 5.1) the direction of tourism development and the usage of hot spring must be simultaneously considered in order to increase the potential to develop the sites as tourism destinations, 5.2) Local participation must be encouraged in tourism management strategy in order to increase awareness and understanding of their roles in tourism management and natural resources conservation, 5.3) The tourism activities should mainly concentrate on the use of hot springs and mineral water. Other activities can be created to support and expand the growth of tourism in the destinations, and 5.4) Standard and measures of safety in hot spring destinations should be set in order to increase tourists' confidence.

Moreover, a hot spring tourism master plan should be launch as a guideline for tourism planning and management of hot spring destinations throughout Thailand. This master plan will help each destination to better plan and set the appropriate direction of hot spring tourism development which will benefit to the sustainability of the resources and the conservation of local identity and uniqueness.

แบบสรุปสำหรับผู้บริหาร

1. รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย

1.1 ชื่อเรื่อง

โครงการย่อยที่ 2

(ภาษาไทย) การวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ

(ภาษาอังกฤษ) The Research for Community-based Tourism Development to Promote Hot Spring as Models for Health Tourism Destination in the West and the Nation of Thailand

ชื่อแผนงานวิจัย

(ภาษาไทย) การวิจัยเชิงบูรณาการวิทยาศาสตร์และการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งพุร้อนของประเทศไทย

(ภาษาอังกฤษ) Integrated Research of Sciences and Tourism with Community Participation for Hot Spring Tourism Development in Thailand

1.2 ชื่อคณะวิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-นามสกุล ดร.นิพล เชื้อเมืองพาน
หน่วยงานที่สังกัด โปรแกรมวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
โทรศัพท์ 085-1198055
Email: niponphan@yahoo.com

ผู้ร่วมงานวิจัย

ชื่อ ดร.นิออน ศรีสมยง
หน่วยงานที่สังกัด ภาควิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
โทรศัพท์ 0-2697-6124
E-mail : niorn_sri@utcc.ac.th

ชื่อ อ. ศุภกิจ ยิ้มสรวล
หน่วยงานที่สังกัด ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
โทรศัพท์ 055-964-301
E-mail : supakity@nu.ac.th

ชื่อ	ดร.ธนธร วชิรขจร
	หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน: 3101200035112
คุณวุฒิ	ปริญญาเอก (Tourism)
หน่วยงานที่สังกัด	สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
โทรศัพท์	0-2697-6632
E-mail	thorn_utcc@yahoo.com thanathorn_vaj@utcc.ac.th
ชื่อ	นายกฤษณพงศ์ ภูกลาง
	หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน: 3700400816219
คุณวุฒิ	กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาเอก
หน่วยงานที่สังกัด	สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
โทรศัพท์	0-2697-6123 โทรสาร 02-277-1434
E-mail	kp_first@yahoo.com
ชื่อ	นางสาวพิมพ์ชนก มุลมิตร
	หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน: 377060060573
คุณวุฒิ	ปริญญาโท (การวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม)
หน่วยงานที่สังกัด	โปรแกรมวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
โทรศัพท์	0852265097, โทรสาร 034-267065
	E-mail - neopimm@hotmail.com

งบประมาณตลอดการวิจัย รวม..... 786,000 บาท

ระยะเวลาทำการวิจัย 1 ปีตั้งแต่เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2557 ถึง เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2558

2. สรุปโครงการวิจัย

2.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างสูงต่อการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักในการส่งเสริมเศรษฐกิจทั้งในระดับประเทศและสากล กล่าวคือ การท่องเที่ยวเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้เกิดการพัฒนาและนำมาซึ่งรายได้และเงินตราจากต่างประเทศสู่สังคมและชุมชนของประเทศ รวมทั้งการก่อให้เกิดการกระตุ้นและความตื่นตัวทางสังคมเพื่อการปรับตัวในการรองรับเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน (ภราเดช พยัฆวิเชียร, 2546, หน้า 20) ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ ก็ตาม จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาและกำหนดแนวทางการพัฒนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมต่อทั้งระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และชุมชน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

จากการที่ประเทศไทยมีความหลากหลายของทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จึงส่งผลให้เกิดความต้องการของนักท่องเที่ยว และรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งเกิดจากความต้องการของนักท่องเที่ยว และเกิดจากการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ และอีกหลาย

หลาย รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่าอุปสงค์ของการท่องเที่ยว หรือความต้องการของนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งนอกเหนือจากความสวยงาม สิ่งอำนวยความสะดวก และความปลอดภัยที่เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะพิจารณารูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดการแหล่งท่องเที่ยว และการบริการที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการตัดสินใจเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นสำคัญ (Tourism Authority of Thailand, 1997; Tourism Authority of Thailand, 2001)

อย่างไรก็ตามกิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนั้นแม้จะก่อให้เกิดผลในเชิงบวก ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น การนำมาซึ่งรายได้ในชุมชน การรวมกลุ่มของชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และการตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในระบบชุมชน แต่จากการศึกษายังมีประเด็น ในเชิงลบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการ การจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยว และค่าครองชีพที่สูงขึ้นในสังคมและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ และการรุกรานที่สาธารณะในพื้นที่ท่องเที่ยว ตลอดจนการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ขาดการคำนึงถึงเอกลักษณ์และความกลมกลืนของสภาพสิ่งก่อสร้างและสภาพแวดล้อมที่ควรจะเป็นจริง ตลอดจนการขาดความรู้ความเข้าใจในทั้งในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยว และการกำหนดแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ (Holden, 2006)

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพ โดยทั่วไปการท่องเที่ยวสุขภาพจึงมีการจัดรายการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้วิถีใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดรักษา และสร้างเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้สดชื่นผ่อนคลายเป็นการเพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรงปรับสภาพจิตใจและร่างกายให้สมดุล และสามารถนำกลับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สุรพล ศรีวิทยา และคณะ (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวสวยงามสดงดงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและการพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและ/หรือ รับบริการรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสุขภาพ จึงถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกต่อการส่งเสริมและรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีลักษณะสำคัญเป็นการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เรียนรู้วิถีการใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดและสร้างเสริมสุขภาพ ทั้งร่างกายและจิตใจให้สดชื่นผ่อนคลาย แล้วสามารถนำกลับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยส่วนใหญ่มักนิยมจัดการเดินทางไปท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจในชนบทต่างจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สวยงามและพักผ่อนในโรงแรมหรือรีสอร์ทที่มีศูนย์สุขภาพ

การท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนในประเทศไทย ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพรูปแบบหนึ่งในเชิงการบำบัดรักษา และดูแลสุขภาพ ซึ่งแหล่งพุร้อนในประเทศไทยมี 112 แหล่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ (กรมทรัพยากรธรณี: 2530) โดยส่วนใหญ่จะถูกใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการ การท่องเที่ยว และธรรมชาติบำบัดเป็นหลัก โดยมีการบริหารจัดการโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือการร่วมจัดการกันเองในชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชโดยอาจใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อนได้หลากหลาย อาทิ แหล่งพุร้อนที่เป็นบ่อน้ำ ธารน้ำ เหมาะสมกับการอาบน้ำแร่เพื่อสุขภาพ ส่วนแหล่งพุร้อนที่เป็นพุโคลน พุแก๊ส และไกเซอร์ เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่แปลกตา จึงเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่ จากการสำรวจ พบว่า แหล่งพุร้อนในหลายพื้นที่ มีการพัฒนาพื้นที่โดยรอบเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ ที่พักและห้องอาบน้ำแร่ที่มีการต่อท่อหรือสูบน้ำจากแหล่งพุร้อนมาใช้บริการลูกค้า อีกทั้งยังพบว่านักท่องเที่ยวและผู้เข้าพักในพื้นที่

ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า พุน้ำร้อนมีสรรพคุณช่วยในการไหลเวียนของโลหิต ผ่อนคลายความตึงเครียดและสามารถใช้บรรเทาโรคหรืออาการบางอย่างได้ จึงนิยมเข้ามาใช้ประโยชน์จากแหล่งโดยตรง

ในประเทศไต้หวัน (Onsen) หรือพุน้ำร้อนได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งคนในประเทศและนานาชาติ ที่ยอมรับในระบบการบริหารจัดการและความเป็นต้นแบบในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของพุน้ำร้อนในพื้นที่ต่างๆ ในประเทศ ทั้ง ในเมืองหลวงไทเป และจังหวัดรายรอบโดยลักษณะและช่วงเวลาการก่อเกิดพุน้ำร้อนของไต้หวันมีความใกล้เคียงกับการก่อเกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกับประเทศไทย อีกทั้งความนิยมมีความคล้ายคลึงกันกับประเทศไทย กล่าวคือ เป็นการอาบพุน้ำร้อนแบบประเทศกึ่งร้อน (Semi-tropical) เป็นการอาบกลางแจ้ง ในที่ร่ม และริมแม่น้ำ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการจัดการโดยภาพรวมทั้งประเทศสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปใช้บริการการท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศได้ รวมถึงบางแหล่งที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวพุน้ำร้อนโดยชุมชนเกิดขึ้นแต่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ไม่แพ้การบริการแช่พุน้ำร้อนในแบบรีสอร์ทและแบบเอกชน นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจทั้งด้านคุณภาพการบริการ รวมถึงความสะอาดและสุขอนามัย เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนของประเทศไต้หวัน อยู่ภายใต้ข้อบังคับเกี่ยวกับการอาบพุน้ำร้อนในระดับประเทศ (Cooper and Cooper, 2009) งานวิจัยหลายฉบับแนะนำเกี่ยวกับพุน้ำร้อนในประเทศอื่น เช่น ในประเทศญี่ปุ่น พบว่าสารประกอบในรูปของเกลือ calcium และ siloxy มีส่วนกระตุ้นให้ cell culture จากผิวหนังของมนุษย์สร้าง keratin ได้ดีที่สุด ซึ่งส่งผลให้ผิวหนังเนียนขึ้นได้ จากผลการวิจัยนี้ยังพบว่า Atami onsen (จังหวัด Shizuoka) และ Arima onsen (จังหวัด Hyogo) ของญี่ปุ่น พบว่ามีปริมาณของสารประกอบเกลือ calcium และ siloxy ละลายอยู่ในความเข้มข้นสูง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นเพียงก้าวแรกที่ให้ข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งยังไม่สมบูรณ์พอที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับผิวหนังของคนได้ในขณะนี้ การวิจัยยังคงดำเนินต่อไปโดยคาดหวังว่า สักวันหนึ่งจะสามารถพัฒนาเป็นเครื่องสำอางที่ช่วยประพินผิวให้กระชับเนียน สวยอย่างได้ผล ดังนั้นหากมีการศึกษาถึงรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวในต่างประเทศ เช่น ประเทศไต้หวันเพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อน และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะสามารถเกิดต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนในประเทศไทยได้ ภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (<http://anngle.org/th/29/07/57>)

ในประเทศไทย จากการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุน้ำร้อนที่ผ่านมาพบว่าการบริการและกิจกรรมพื้นฐานที่พบในแหล่งพุน้ำร้อนต่างๆ อาทิ การบริการพุน้ำร้อนธรรมชาติ การบริการพื้นที่พักผ่อนและห้องพัก การจัดกิจกรรมทัศนศึกษา การบริการสนทนาและการสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น การบริการนวดแผนโบราณ บริการร้านอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น การบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านนันทนาการและการท่องเที่ยวของไทย เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างการบริหารแล้วพบว่าแหล่งพุน้ำร้อนที่เป็นอุทยานแห่งชาติที่อยู่ภายใต้การดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชนั้นมีการควบคุมมาตรฐานสิ่งแวดล้อมในระดับที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีแหล่งงบประมาณและการจัดสรรทรัพยากรบุคคลในการดูแลรักษาเป็นประจำและต่อเนื่อง รวมถึงมีการควบคุมในแง่มาตรฐานของอุทยานแห่งชาติอยู่แล้ว ในขณะที่แหล่งพุน้ำร้อนที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น แม้จะเป็นหน่วยงานของรัฐเหมือนกันแต่ก็ได้รับการจัดสรรงบประมาณไม่สม่ำเสมอ บางแห่งได้รับงบประมาณมากทำให้สามารถพัฒนาและสร้างสิ่งก่อสร้างมาก ในขณะที่บางแห่งได้รับงบประมาณน้อยก็ถูกละเลยหรือพัฒนาได้น้อยและบางแห่งอาจไม่ได้มาตรฐาน รวมทั้งไม่มีมาตรการควบคุมใดๆ ให้การพัฒนาหรือการบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง

ดังนั้นเพื่อตอบสนองความต้องการในท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปจึงจำเป็นต้องมีการศึกษา วิเคราะห์เพื่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีจุดประสงค์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาในมิติของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในมิติที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์และบริการ (Tourism Products and Services) ที่ตอบสนองรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายขึ้น เพื่อให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและบริการอย่างเหมาะสม ภายใต้การมีส่วนร่วม

ร่วมของชุมชน ดังนั้นการวิจัยจึงได้นำหลักการการจำแนกกำหนดเขตการท่องเที่ยวตามคุณภาพและศักยภาพที่สามารถใช้รองรับและให้ประสบการณ์ของการท่องเที่ยวตามความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน ควบคู่ไปกับการกำหนดวิธีการหรือรูปแบบการพัฒนาและจัดการเขตท่องเที่ยวที่จำแนกไว้ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากที่ผ่านมาการจัดการการท่องเที่ยวในประเทศไทยยังคงให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิจัยและการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติอยู่น้อยมาก จึงทำให้โอกาสที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการที่แตกต่างกันถูกจำกัดลง ดังจะเห็นได้จากแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเกือบทุกแห่งทั้งของรัฐและภาคเอกชน มีแนวโน้มในการพัฒนาทางกายภาพมากเกินไปจนสูญเสียหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นเอกลักษณ์หรือจุดเด่นตามธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว และการสูญเสียนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายไปอย่างน่าเสียดาย ในขณะที่บางแหล่งสมควรมีการพัฒนาด้านกายภาพและการบริการเต็มรูปแบบกลับไม่ได้รับการเอาใจใส่ จึงทำให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นระบบ หรือขาดการพัฒนาที่สอดคล้องกับปริมาณการใช้ประโยชน์ จนเกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประกอบกับการศึกษาศักยภาพแหล่งพุน้ำร้อนในระดับภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทยทั้ง 18 แห่ง พบว่าแหล่งพุน้ำร้อนแต่ละแห่งมีศักยภาพในระดับการเป็นแหล่งนันทนาการ เช่น บางแห่งเป็นเพียงแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ (ชม และเพลิดเพลินกับธรรมชาติและทัศนียภาพ) บางแห่งยังใช้ประโยชน์ได้เพียงบางส่วน เช่น การนำมาจัดสร้างเป็นบ่อแช่ตัว แต่ยังมีปริมาณที่ไม่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และเกิดความแออัดในช่วงวันหยุด และวันเสาร์ อาทิตย์ รวมถึงบางแห่งมีการปล่อยให้พุน้ำร้อนไหลล้นออกไปโดยไม่ได้มีการนำมาเก็บกักเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มระบบ ตลอดจนการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการและการบำรุงรักษาอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ รวมทั้งยังขาดมาตรการในการศึกษาถึงผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวทั้งปัจจุบันและอนาคต (นิพล เชื้อเมืองพาน และคณะ, 2556)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนโดยชุมชนเพื่อเกิดการพัฒนาเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวในแหล่งพุน้ำร้อนในระดับภูมิภาคและขยายผลสู่ระดับประเทศตามต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบในระดับสากล เช่น ประเทศไต้หวัน รวมทั้งการจัดสร้างยุทธศาสตร์เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุน้ำร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตกและพื้นที่ขยายผลต่อเนื่อง

2.2 วัตถุประสงค์หลักของแผนการวิจัย

2.2.1 ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ และรูปแบบความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เพื่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนของแต่ละพื้นที่

2.2.2 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวทั้งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและรูปแบบการท่องเที่ยวเชื่อมโยงในพื้นที่เพื่อเกิดการจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและศักยภาพ

2.2.3 เพื่อศึกษาและเรียนรู้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยเฉพาะต่างประเทศ เพื่อนำมาพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชนในพื้นที่ศึกษา

2.2.4 เพื่อหารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในแหล่งพุน้ำร้อนภาคตะวันตกอย่างน้อย 3 พื้นที่ และพื้นที่ขยายผลต่อเนื่อง

2.2.5 เพื่อขยายผลการศึกษาหาต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนสู่แหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศ เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 แห่ง

2.2.6 เพื่อศึกษาแนวทางและจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตกและเพื่อเป็นต้นแบบการศึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับประเทศ

2.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

2.3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับกลุ่มตัวอย่างคนในพื้นที่ ได้กำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในภาคตะวันตกที่มีศักยภาพแตกต่างกัน 3 แห่ง

1) แหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่มีศักยภาพประเภทพื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนา แต่ประสบปัญหาในการพัฒนาและการบริหารจัดการ เนื่องจากแหล่งพุน้ำร้อนอยู่ในความดูแลของชุมชนบ้านพุน้ำร้อน อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

2) แหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว และมีการเตรียมการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่อยู่ภายใต้การดูแลของ ชุมชนบ้านห้วยน้ำนก องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ จังหวัดตาก

3) แหล่งพุน้ำร้อนหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว และมีการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยว ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี

4) แหล่งพุน้ำร้อนเมืองแปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เพิ่งมีการค้นพบ ซึ่งมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง เบื้องต้นพบว่าสูงถึง 95 องศาเซลเซียส

2.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) ใช้แบบสัมภาษณ์ตามกลุ่มตัวอย่าง โดยเป็นแบบสัมภาษณ์แนวลึก ซึ่งยึดประเด็นคำถามแนวเดียวกันแต่คำถามแต่ละข้ออาจแตกต่างกันตามกลุ่มตัวอย่าง ในการพัฒนาต้นแบบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ประการ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3) เศรษฐกิจและสังคม 4) คุณค่าศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 5) คุณค่าทางการศึกษาและการเรียนรู้ 6) ประสิทธิภาพและการจัดการ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม (ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม) คุณค่าการใช้ทรัพยากร (ด้านเศรษฐกิจ) และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (การบริหาร และนโยบาย)

2) แบบสำรวจ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

3) แบบประเด็นประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละพื้นที่ โดยประเด็นการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย ยึดหลักประเด็นการศึกษาเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ ในการพัฒนาต้นแบบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ประการ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3) เศรษฐกิจและสังคม 4) คุณค่าศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 5) คุณค่าทางการศึกษาและการเรียนรู้ 6) ประสิทธิภาพและการจัดการ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม (ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม) คุณค่าการใช้ทรัพยากร (ด้านเศรษฐกิจ) และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (การบริหาร และนโยบาย)

4) แบบสรุปประเด็นศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์ 5 มิติ (สำหรับพื้นที่ขยายผล จ.แม่ฮ่องสอน) ได้แก่ 1) มิติด้านคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 3) มิติด้านปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว 4) มิติด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และ 5) มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

2.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1

ดำเนินการสำรวจพื้นที่ศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ พุน้ำร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก จังหวัดตาก เนื่องจากเป็นตัวแทนในภูมิภาคตะวันตก ในกลุ่มที่มีศักยภาพแตกต่างกัน 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาแต่ประสบปัญหาในการพัฒนาและการบริหารจัดการ โดยมีพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี และใช้เป็นตัวแทนที่คัดเลือกศึกษาในกลุ่มนี้

กลุ่มที่ 2 พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว และมีการเตรียมการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่ ได้แก่ พุน้ำร้อนห้วยน้ำนก และใช้เป็นตัวแทนพื้นที่ศึกษา ในกลุ่มที่นี้

กลุ่มที่ 3 พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว และมีการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยว เป็นต้นไป ได้แก่ พุน้ำร้อนหินดาด จ.กาญจนบุรี เพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษา

และเพื่อขยายผลต่อเนื่องโครงการ เพื่อตรวจสอบข้อมูลพื้นฐาน และข้อมูลทางการท่องเที่ยว ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ ข้อมูลทางกายภาพ และการวางแผนด้านภูมิทัศน์จะอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอ้างอิงจากการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลทางภูมิสารสนเทศ เพื่อให้ทราบถึงสภาพทางกายภาพโดยรวมของ ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลจากบุคคลในท้องถิ่นในลักษณะการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบกับแหล่งพุน้ำร้อนใหม่ที่ยังขาดการวิเคราะห์ศักยภาพจะทำการศึกษาโดยใช้คู่มือประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนประกอบการพิจารณา เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ประกอบการศึกษา

ระยะที่ 2

กำหนดกลุ่มแหล่งตัวอย่างตามศักยภาพกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุน้ำร้อนที่ประเมินได้จากระยะที่ 1 จากนั้นทำการศึกษาข้อมูลทั้งข้อมูลพื้นฐานทางการท่องเที่ยวทั้งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแหล่งพุน้ำร้อนและการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาอย่างละเอียด ในแต่ละแหล่งพุน้ำร้อน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ท่องเที่ยวตัวอย่างที่ศึกษา อย่างน้อย 4 แห่ง (ภาคตะวันตก 3 แห่ง และ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 แห่ง)

ระยะที่ 3

การศึกษาดูงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พุน้ำร้อนในประเทศไต้หวัน ในรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยทำการศึกษาทั้งในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ทั้งรูปแบบการท่องเที่ยวโดยเอกชน การจัดการการท่องเที่ยวโดยรัฐบาล และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของพุน้ำร้อนในไต้หวัน รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าร่วมมือกับสถาบันวิจัยแหล่งพุน้ำร้อนเพื่อการท่องเที่ยวในไต้หวัน ทั้งด้านภูมิศาสตร์ และภูมิอากาศที่แตกต่างกันระหว่างประเทศไทยและไต้หวัน มาตรฐานและมาตรการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เกิดขึ้นในไต้หวัน ตลอดจนกลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำมาซึ่งคู่มือและต้นแบบในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบสำหรับประเทศไทย

ระยะที่ 4

4.1 เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (เอกสารและแผนงานฯ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและบริบทชุมชน) และข้อมูลทุติยภูมิ (การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และเวทีชุมชน การสัมภาษณ์แนวลึก การสังเกตการณ์ในพื้นที่ การประชุมกลุ่มย่อย และการสำรวจสภาพแวดล้อมและสภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่) โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับ

พื้นที่ ในแหล่งพุร้อนในภูมิภาคตะวันตก 3 แห่ง และแหล่งพุร้อนเกิดใหม่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 แห่ง โดยทำการเก็บข้อมูลทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย จากกลุ่มต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ 4 พื้นที่ พื้นที่ละ 100 คน รวมจำนวน 400 ดังนี้ (โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย)

4.1.1 กลุ่มคนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) กลุ่มผู้สูงวัยที่ถ่ายทอดประวัติ วัฒนธรรมของชุมชนสู่ ชนรุ่นปัจจุบัน 2) กลุ่มผู้นำในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มองค์กรด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กลุ่มนักวิชาการ (โรงเรียน) กลุ่มผู้นำด้านศาสนา กลุ่มผู้ประกอบการ (ร้านอาหาร ร้านของฝาก ร้านของชำ พืชภัณฑ์) ชาวบ้านผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่

4.1.2 กลุ่มคนนอกพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) กลุ่มผู้นำนอกพื้นที่ ผู้เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาพื้นที่ 2) กลุ่มบริษัทนำเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ (ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสำรวจแบบสังเกตการณ์ และการศึกษาดูงาน) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการสร้างประเด็นหลักนำการวิเคราะห์ (Thematic analysis) ซึ่งประเด็นหลักเหล่านี้ จะอยู่บนพื้นฐานกรอบการวิจัย ในการพัฒนาต้นแบบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ประการ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3) เศรษฐกิจและสังคม 4) คุณค่าศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 5) คุณค่าทางการศึกษา และการเรียนรู้ 6) ประสิทธิภาพและการจัดการ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม (ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม) คุณค่าการใช้ทรัพยากร (ด้านเศรษฐกิจ) และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (การบริหาร และนโยบาย) เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลได้ตรงตามประเด็น และตามวัตถุประสงค์การวิจัย และผลการวิเคราะห์จะนำไปใช้ตอบคำถามจากการวิจัยได้ตรงประเด็น พร้อมทั้งการวิเคราะห์โดยรวมจากข้อมูลการศึกษาเชิงปริมาณนักท่องเที่ยวจากโครงการย่อยที่ 2 และการศึกษาข้อมูลทางกายภาพของโครงการ 1 และ 3 โดยมีเป้าหมายของผลการวิจัยในประเด็นที่ศึกษา ดังนี้ ด้านการพัฒนาด้านคุณภาพการบริการและการท่องเที่ยวด้าน ข้อเสนอแนะการจัดทำกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งพุร้อน รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของคนในพื้นที่ และรูปแบบกิจกรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่

2.4 ผลการวิจัย

2.4.1 การศึกษาเรื่องบริบทและอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในแหล่งศึกษา

2.4.1.1 พุร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี

1) บริบทพื้นที่

พุร้อนหินดาดเป็นบ่อพุร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุยมั่งซึ่งเป็นลำห้วยธรรมชาติ มีน้ำไหลตลอดทั้งปี เป็นบ่อแช่ตัวแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อสร้างน้ำร้อนสำหรับพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตร ตั้งอยู่ที่พิกัด 47P 470346.00 m E 1616846.00 m N จากการศึกษาของโครงการย่อยที่ 1 พบว่าพุร้อนมีอัตราการเกิดที่สม่ำเสมอ โดยมีอัตราการเกิดประมาณ 3 ลิตรต่อวินาที เป็นแหล่งพุร้อนที่เกิดจากการเบียดอัดของหินปูนตามแนวรอยเลื่อนในแนวห้วยกุยมั่งซึ่งวางตัวในแนวตะวันออก – ตะวันตก น้ำที่ซึมลงไปถึงชั้นหินอุ้มน้ำได้รับการถ่ายเทความร้อนแล้วแทรกดันขึ้นมาตามรอยแตกของหินในแนวห้วยกุยมั่ง

ตัวพุร้อนอยู่ติดถนนใหญ่ ระยะทาง 1 กิโลเมตร มีป้ายบอกทางเข้าถึงที่ชัดเจน สามารถเดินทางโดยรถยนต์เข้าถึงแหล่งพุร้อนได้สะดวก โดยมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานทางการท่องเที่ยว อาทิ ที่จอดรถสำหรับรถขนาดใหญ่ ร้านค้า ร้านขายของฝากและของที่ระลึก ตามนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลหินดาดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวเพื่อการบำบัดรักษาสุขภาพด้วยพุร้อนและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ คือ นักท่องเที่ยวชาวรัสเซีย ที่มีการจัดพุร้อน

หินดาต เป็นรายการเสริมในรายการท่องเที่ยว จากการเก็บสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวมาเยือนพุร้อนหินดาตมีมากกว่า 400,000 คนต่อปี ในบางช่วงมีปัญหาการรองรับนักท่องเที่ยวที่จำนวนมากเกินกว่าความสามารถในการรองรับของแหล่ง ทำให้เกิดปัญหาความแออัดของนักท่องเที่ยว

2) อุตสาหกรรมพื้นที่

พุร้อนหินดาตถูกกล่าวว่ามีกำค้นพบตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ครั้งที่ญี่ปุ่นเดินทางมายังกาญจนบุรีเพื่อสร้างเส้นทางรถไฟสายมรณะเชื่อมการคมนาคมสู่ประเทศเมียนมาร์ โดยมีหลักฐานการค้นพบหลุมหลบภัยในบริเวณใกล้เคียง และเชื่อกันว่า พุร้อนหินดาตถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์เชิงสุขภาพตั้งแต่สมัยสงครามโลกดังกล่าว ประกอบพื้นที่อยู่ติดลำธารห้วยกุ่มซึ่งมีสายน้ำไหลตลอดทั้งปี สร้างความร่มรื่น และเกิดความแตกต่างจากการแช่พุร้อนจากแห่งอื่น ๆ อีกทั้งคนในพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มชนชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงทำให้เกิดเอกลักษณ์ วัฒนธรรมด้านชุมชนในพื้นที่ ดังนั้นกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ของพุร้อนหินดาตเป็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และนิเวศสายน้ำ

3) สภาพการท่องเที่ยว

สภาพทางกายภาพของพุร้อนหินดาต ที่มีการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน หากแต่ยังขาดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้กลมกลืนกับธรรมชาติ แวดล้อมที่ร่มรื่น ร้านค้าขาดการจัดการและออกแบบให้เป็นระเบียบ ประกอบกับที่จอดรถ ที่อยู่ใกล้กับแหล่งพุร้อน จึงทำให้เกิดการบดบังทัศนียภาพทั้งดงามของพุร้อน การบริการนักท่องเที่ยวโดยการสร้างอาคาร ถาวรวัตถุ หลายหลัง ใกล้กับพุร้อน โดยเฉพาะห้องน้ำที่ทรุดโทรม ขาดการแบ่งพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่น่าชมเมื่อมีการใช้บริการ ทั้งนี้มีอาคารบางส่วนที่สร้างขึ้นมาแล้วยังไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง จากการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพุร้อน พบว่า การบริหารจัดการยังมีการทับซ้อนระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนในส่วนของหมู่บ้านซึ่งต้องมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม ที่ต้องอาศัยงบประมาณของแต่ละภาคส่วน รวมถึงการจัดการของภาคเอกชนที่เข้ามาเข้าพื้นที่ในการบริการนักท่องเที่ยวในด้านของที่ระลึก สัมภาระ และการขายของที่ระลึก

4) แนวโน้มและทิศทางการพัฒนา

แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาแหล่งพุร้อนหินดาต ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลโดยชุมชนมีส่วนร่วม และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น ในหลายส่วน อาทิ ร้านขายอาหาร สิ้นค้าและของที่ระลึก การบริการนวดเพื่อสุขภาพของวิสาหกิจชุมชน ที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และกระจายรายได้กันภายในกลุ่ม รวมถึงโครงการผลิตน้ำดื่มแร่ ซึ่งมีการสร้างโรงเรือน และเตรียมการในการผลิตน้ำแร่ อยู่ในขั้นตอนการออกแบบเครื่องหมายการค้ำและการวางกลยุทธ์การขายผลิตภัณฑ์ รวมทั้งวางแผนปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสวยงามและกลมกลืนกับธรรมชาติมากยิ่งขึ้น



ภาพ คณะผู้วิจัยพูดคุยกับ อบต. ภาพ บริเวณบ่อแช่น้ำแร่ ภาพ ทางเดินไปห้องแช่ส่วนตัว ภาพ ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า

2.4.1.2 พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

1) บริบทพื้นที่

พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 5 ตำบลยางน้ำกลัดเหนือ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี อยู่บนพิกัด 47P 565076.00 m N 1454158.00 m E อยู่ห่างจากจังหวัดเพชรบุรีประมาณ 45 กิโลเมตร ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของบ้านพุน้ำร้อน หมู่ 5 เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดจากการแทรกดันของน้ำร้อนที่ได้รับการถ่ายโอนความร้อนจากหินที่ถูกเบียดอัดกันตามแนวรอยเลื่อนน้ำ น้ำที่ซึมลงไปตามรอยแตกของหินเมื่อได้รับความร้อนจะแทรกดันขึ้นมาและสะสมความดันผุดขึ้นมาเป็นช่วง ๆ แหล่งพุน้ำร้อนนี้เป็นบ่อน้ำอุ่น ที่เรียงกันเป็นแนวเหนือ-ใต้ โดยที่น้ำจะไหลจากบ่อทางทิศเหนือ ไปทางทิศใต้ จากข้อมูลโครงการย่อยที่ 1 พบว่า พุน้ำร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศาเซลเซียส คุณภาพน้ำโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ยกเว้นตะกั่วมีค่าเกินมาตรฐานเล็กน้อย มีปริมาณจุลินทรีย์เกินมาตรฐาน และพบเชื้อก่อโรค 1 ชนิด คือ Staphylococcus Aureus เป็นพุน้ำร้อนที่มีอัตราการเกิดที่สม่ำเสมอ

2.) อัตลักษณ์พื้นที่

พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องมีลักษณะบ่อกำเนิดเป็นบ่อเปิดกว้างอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ มีอัตราการไหลและผุดของน้ำร้อนอย่างต่อเนื่อง โดยการเดินทางเข้าถึงบ่อกำเนิดมีระยะทาง 400 เมตร ทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นสภาพป่า และธรรมชาติตามเส้นทาง ประกอบกับพื้นที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนชาวบ้านพุน้ำร้อน หมู่ที่ 5 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นชุมชนเผ่ากระเหรี่ยง ดังนั้นอัตลักษณ์ของพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องจึงเป็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรม และระบบนิเวศป่า

3.) สภาพการท่องเที่ยว

ด้านสภาพทางการท่องเที่ยว พบว่า บริเวณพุน้ำร้อน มีการตั้งศาล 2 ศาลตามความเชื่อและความเคารพของคนในพื้นที่ บ่อพุน้ำร้อนเป็นบ่อรูปวงรี ขนาดเส้นผ่าน ศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร มีสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินเกิดขึ้นในบ่อ และบริเวณใกล้กับบ่อกำเนิดมีการจัดทำเป็นธารน้ำขนาดเล็กรองรับน้ำที่ไหลออกจากบ่อกำเนิดสำหรับให้นักท่องเที่ยวแช่เท้า มีการปล่อยให้พุน้ำร้อนไหลลงสู่อาคารอาบน้ำด้านล่าง โดยการใช้ท่อเหล็กขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5 นิ้ว ยาวประมาณ 200 เมตร เพื่อนำน้ำไปเก็บไว้ที่บ่อพักน้ำด้านล่าง บริเวณทางเข้าด้านหน้าของแหล่งพุน้ำร้อน มีร้านขายของชำ ร้านอาหาร และร้านขายสินค้าทางการเกษตรโดยชาวบ้าน เช่น สับปะรด มะนาว และมะละกอ เป็นต้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในวันหยุดบ้าง โดยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่มีบริการแก่นักท่องเที่ยวคือ การบริการอาบน้ำร้อนในบ่อแช่ตัว ทั้งบ่อเดี่ยวและบ่อแช่ตัวรวม รวมถึงกิจกรรมนวดแผนไทยที่มีไว้บริการนักท่องเที่ยวที่ประสงค์การนวด ตลอดจนการเดินทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่จากจุดบริการนักท่องเที่ยวไปยังบ่อน้ำร้อนหลักในพื้นที่ระยะทาง 400 เมตร รวมถึงมีบริการบ่อแช่เท้า ใกล้ ๆ บริเวณบ่อน้ำร้อนหลักในพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่าในพื้นที่มีมาตรการรักษาความปลอดภัยโดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจดูแลตลอด 24 ชั่วโมง

เริ่มแรกของการพัฒนาบ้านพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง งบประมาณทั้งหมดได้รับมาจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรี งบประมาณเหล่านี้ใช้สำหรับสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยผู้ใหญ่บ้านและชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นคณะกรรมการ เพื่อรับผิดชอบในการพัฒนาและจัดสรรประโยชน์ต่างๆที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ชุมชนเกิดรายได้จากการนำพืชผลการเกษตรมาจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว รายได้จากการขายอาหารและเครื่องดื่ม และได้รับค่าตอบแทนจากการเป็นพนักงานดูแลส่วนต่างๆในบริเวณบ้านพุน้ำร้อน

ช่วงแรกของการเปิดรับนักท่องเที่ยว มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่อเดือนประมาณ 2,000 กว่าคน สัดส่วนของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่คือคนไทย มาจาก กรุงเทพฯ เพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง โดยนักท่องเที่ยวอาจแวะแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงก่อนมาบ้านพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง แหล่งท่องเที่ยวที่มีส่วนสำคัญในการช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ น้ำตกแม่กระดังลา ซึ่งสามารถเดินทางเข้าถึงสะดวกได้โดยรถยนต์ แต่ปัจจุบันการเดินทางไปน้ำตกแม่กระดังลาต้องใช้รถขับเคลื่อนสี่ล้อเท่านั้น เนื่องจากเส้นทางไม่ได้รับการปรับปรุง และไม่มีหน่วยงานได้รับผิดชอบดูแล ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาบ้านพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องลดลงไปด้วย ในปัจจุบันมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่อเดือนประมาณ 800 กว่าคนเท่านั้น ทำให้รายได้ที่เคยได้รับเพื่อนำมาดูแลปรับปรุงสถานที่แทบจะไม่มี อีกทั้งไม่มีงบประมาณใดๆจากหน่วยงานภาครัฐมาสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้

4) แนวโน้มและทิศทางการพัฒนา

พุร้อนหนองหญ้าปล้องประสบปัญหาด้านการพัฒนาปรับปรุง คือ

- 4.1) ปรับปรุงเรื่องการรักษาความสะอาดของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งบ่อแช่ ห้องอาบน้ำ
- 4.2) ขาดความชัดเจนด้านสื่อ ป้ายสื่อความหมายต่างๆ
- 4.3) ขาดการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
- 4.4) การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม มีขั้นตอนกระบวนการที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เพราะจากการศึกษาครั้งที่ 1 พบว่าชุมชนบ้านพุร้อนหนองหญ้าปล้องมีความเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อช่วยกันพัฒนา แต่ยังคงขาดกระบวนการที่ชัดเจน



ภาพ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการ



ภาพ บ่อกำเนิดน้ำแร่



ภาพ ที่จอดรถและร้านค้า



ภาพ บ่อพุร้อนหนองหญ้าปล้อง



ภาพ รางน้ำสำหรับแช่เท้า



2. 4.1.3 พุร้อนห้วยน้ำนัก จังหวัดตาก

1) บริบทพื้นที่

พุร้อนห้วยน้ำนัก เป็นบ่อพุร้อนที่อยู่ติดกับถนนลาดยางเส้นทางสู่บ้านห้วยน้ำนัก ตั้งอยู่บนพิกัด 47 P 463725.00 m E 1817414.00 m N บ่อที่ 1 มีลักษณะคล้ายกระโถนที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำ มีขนาด เส้นผ่านศูนย์กลาง 5.5 เมตร ความลึกของบ่อ 1.8 เมตร มีการทำรั้วด้วยซีเมนต์รูปลักษณะคล้ายรั้วไม้ล้อมรอบบ่อน้ำพุและมีการติดตั้งมาตรควบคุมอุณหภูมิและแรงดันน้ำ บ่อที่ 2 มีลักษณะของบ่อคล้ายรูปหัวใจ มีการนำไม้มากั้นขอบบ่อ มีความกว้างประมาณ 3.6 เมตร ความลึก 2.8 เมตร เมื่อลงไปสำรวจในป่าด้านซ้ายของบ่อที่ 2 พบบริเวณที่มีพุร้อนขึ้นมาอีก 1 บ่อโดยบ่อนี้มีความลาดเท ทำให้น้ำไหลลงไปเป็นทางตามลำห้วย และเกิดลักษณะโคลนพุร้อน ซึ่งชุมชนบางคนเกิดความเชื่อว่ามีคุณสมบัติในการบำรุงผิวพรรณ และการรักษาโรคเช่นเดียวกับพุร้อน และบนภูเขาในบริเวณใกล้เคียง กันก็มีพุร้อนบ่อขนาดใหญ่ของผู้ผลิตน้ำแร่มองเฟลอร์เป็นผู้ได้รับสัมปทานให้น้ำทั้งสองบ่อไปผลิตเป็นน้ำแร่ บรรจุขวด และยังพบบ่อน้ำแร่เย็นซึ่งผู้ผลิตน้ำดื่ม

จากการศึกษาของโครงการย่อยที่ 1 พบว่า พุร้อนมีการอัตราการเกิดที่สม่ำเสมอ โดยบ่อที่ 1 มีอัตราการเกิดประมาณ 1.2 ลิตรต่อวินาที เป็นแหล่งน้ำพุที่พุร้อนแทรกดันขึ้นมาตามแนวหินแตกบนเนินเขาขนาดเล็ก ซึ่งถูกขนาบด้วยแนวภูเขาที่วางตัวในแนวเหนือ-ใต้ ระหว่างอำเภอแม่สอดและอำเภอพบพระ และโครงการย่อยที่ 1 ได้ทำการวิเคราะห์พุร้อนบ่อที่ 1 2 และ 3 ซึ่งมีอุณหภูมิ 59 63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ พบว่า

คุณภาพน้ำทั้งสามบ่อมีคุณภาพที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ยกเว้นตะกั่วที่เกินมาตรฐานน้ำดื่มของ องค์การอนามัยโลก แต่ยังไม่เกินมาตรฐานของกระทรวงอุตสาหกรรม และสารหนูที่เกินมาตรฐานมาเล็กน้อย แต่ ปริมาณจุลินทรีย์ไม่เกินมาตรฐานและไม่พบเชื้อก่อโรค ส่วนพุน้ำร้อนที่อยู่บนเขา และบ่อน้ำแร่เย็น ก็มีคุณภาพน้ำ โดยทั่วไปไม่เกินเกณฑ์มาตรฐาน

2) อัตลักษณ์พื้นที่

พุน้ำร้อนห้วยน้ำนักเกิดจากความประสานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงาน ได้แก่ อุทยาน แห่งชาติพาเจริญ องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และชุมชนห้วยน้ำนัก เป็นต้น โดยเอกลักษณ์ของพุน้ำร้อนแห่งนี้ ที่ค้นพบ คือ ลักษณะบ่อ กำเนิดแต่ละบ่อมีรูปร่างและเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน เช่น บ่อบนเป็นลักษณะอ่างกระทะ บนเนินเขา บ่อที่ 2 เป็นลักษณะโพรงรูปหัวใจ และบ่อที่ 3 เป็นลักษณะบ่อก่อกำเนิดโคลนจากพุน้ำร้อน ทำให้เกิด จุดเด่นในการศึกษาเยี่ยมชมในมุมมองที่แตกต่างกัน อีกทั้งคนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชุมชนปะกาเกอญอ อันมี เอกลักษณ์วัฒนธรรมทั้งการแต่งกาย และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมทำให้นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ดังกล่าวประกอบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุน้ำร้อนได้

3) สภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่

พุน้ำร้อนห้วยน้ำนักตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อุทยาน แห่งชาติพาเจริญและองค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ ดังนั้นจึงมีหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ 3 หน่วยงานหลัก ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และอบต.พบพระ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดตากได้ สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสถานที่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น สร้างห้องพักรวม และห้องแช่น้ำแร่ เป็นต้น บริเวณบ่อน้ำร้อนห้วยน้ำนักมีบริการห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 8 ห้อง มี ห้องสพสำหรับแช่น้ำแร่แบบครอบครัว 4-5 คน จำนวน 4 ห้อง และห้องแช่น้ำแร่ขนาดใหญ่ความจุ 30 คน จำนวน 2 ห้อง แยกหญิง-ชาย พร้อมห้องอาบน้ำเย็นในตัว โดยมีเจ้าหน้าที่อุทยานซึ่งดูแลในส่วนของพุน้ำร้อนห้วยน้ำนักเป็น ผู้ดูแลห้องพัก ห้องแช่น้ำร้อน และบริเวณโดยรอบ จากการสำรวจพบว่า เจ้าหน้าที่ที่ดูแลด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและดูแลห้องพักยังขาดความรู้ในเรื่องของการบริหารจัดการที่พักแรมเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ไม่มีการ ลงทะเบียนเข้า-ออกจากที่พัก เป็นต้น

ในด้านความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ จากการร่วมประชุมเบื้องต้นพบว่า ผู้แทนจากกรมป่าไม้ กรมอุทยานฯ และอบต.พบพระ มีความยินดีและพร้อมที่จะสนับสนุนให้เกิดการวิจัยเพื่อต่อยอดการพัฒนาพุน้ำร้อนห้วยน้ำนักให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์พื้นที่ป่าสงวนให้ยั่งยืนเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจในธรรมชาติสืบไป

4) แนวโน้มและทิศทางการพัฒนา

พุน้ำร้อนห้วยน้ำนักมีประเด็นทิศทางการพัฒนาจากการสัมภาษณ์และสำรวจ ดังนี้ ทางกายภาพ

4.1) การปรับปรุงสภาพกายภาพพื้นที่ให้เหมาะสมในการรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาใช้บริการแช่น้ำแร่ประเภทผู้สูงอายุหรือผู้พิการโดยยึดหลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal Design) เช่น การปรับปรุงให้มีทางลาดสำหรับรถเข็น และติดตั้งโถสุขภัณฑ์แบบนั่งราบภายในห้องพัก

4.2) ปรับปรุงเส้นทางเดินเท้าไปยังบ่อโคลนร้อนและบ่อน้ำพุเย็นเพื่อเพิ่มจุดท่องเที่ยวในพื้นที่ (จุดแวะพัก และจุดสนใจในการท่องเที่ยว)

4.3) เพิ่มป้ายสื่อความหมาย ให้ความรู้เกี่ยวกับน้ำแร่และโคลนร้อน

4.4) การจัดอบรมวิธีการและความสำคัญของการให้บริการที่พักรวมที่ได้มาตรฐานและเป็นระบบ

4.5) จัดอบรมเรื่องการดูแลรักษาเครื่องใช้ในห้องพักและการทำความสะอาดห้องพักและห้องแช่น้ำแร่เพื่อช่วยยืดอายุการใช้งาน

4.6) เปิดโอกาสให้ชุมชนสร้างรายได้พิเศษด้วยการทำงานเพื่อสนับสนุนการบริการนักท่องเที่ยว เช่น ดูแลรักษาความสะอาดของห้องพักและห้องแช่น้ำแร่ หรือนำสินค้าท้องถิ่นมาขายแก่นักท่องเที่ยวเพื่อเป็นของที่ระลึก

4.7 สนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดการปรับภูมิทัศน์ให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาใช้บริการประเภทผู้สูงอายุหรือผู้พิการ

4.8 บรรจุแหล่งท่องเที่ยวลงในแผนพัฒนาพื้นที่/จังหวัดเพื่อผลักดันแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่อง



ภาพ คณะผู้วิจัยร่วมพูดคุยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาพ บริเวณหน้าทางเข้าบ่อน้ำร้อนบ้านห้วยน้ำนก และที่ลานจอดรถ



ภาพ บ่อน้ำร้อน บ่อที่ 1 และบ่อที่ 2

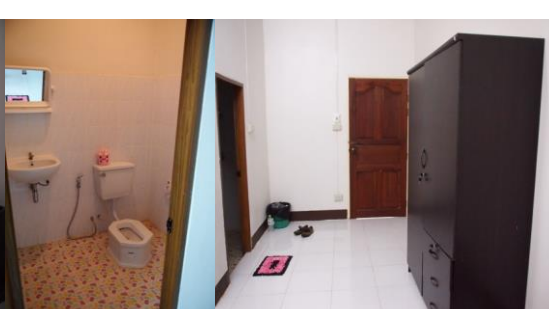
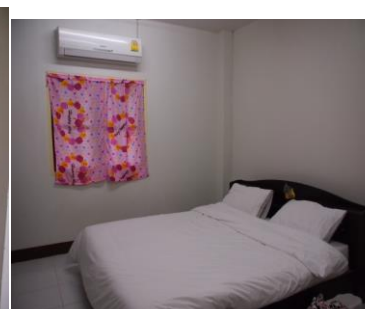
ภาพ ทางเดินไปบ่อโคลนร้อน



ภาพ บ่อโคลนร้อน

ภาพ การเก็บตัวอย่างโคลนร้อนเพื่อนำมาวิเคราะห์

ภาพห้องแช่น้ำแร่ขนาดเล็กสำหรับครอบครัว



ภาพ ห้องแช่น้ำแร่ขนาดใหญ่พร้อมห้องอาบน้ำเย็น ภาพ ห้องพักรับนักท่องเที่ยว

แหล่งน้ำร้อน	บริบทพื้นที่	อัตลักษณ์	ตัวชี้วัด
หินดาด	เป็นแหล่งน้ำร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุยมั่งเป็นแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อของพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตร มีอุณหภูมิอยู่ที่ 44 43 และ 39 องศาเซลเซียสตามลำดับ	1.ประวัติศาสตร์เชื่อมโยงสงครามโลกครั้งที่2 2. เป็นแหล่งพุที่มีลำธารไหลผ่าน 3. มีชุมชนชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงอยู่ในพื้นที่	1.มีหลุมหลบภัยเก่า 2. มีลำห้วยกุยมั่งไหลผ่านตลอดปี 3. มีพิธีกวนข้าวทิพย์โดยชุมชนชาวกระเหรี่ยง
หนองหญ้าปล้อง	เป็นบ่อน้ำร้อนเป็นบ่อรูปวงรี ขนาดเส้นผ่าน ศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร พุน้ำร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศาเซลเซียส มีสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินเกิดขึ้นในบ่อ สามารถเดินชมธรรมชาติจากจุดบริการนักท่องเที่ยวไปยังบ่อกำเนิดหลัก ระยะทาง 400 เมตร	1. ระบบนิเวศป่าธรรมชาติ 2. มีชุมชนเผ่ากระเหรี่ยง	1. มีเส้นทางเดินไปยังบ่อกำเนิดระยะทาง 400 เมตร 3. คนในพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นชาวกระเหรี่ยง
ห้วยน้ำนก	มีบ่อน้ำร้อน 3 บ่อ บ่อที่1 มีลักษณะคล้ายกระทะที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำในบ่อน้ำร้อนแห่งนี้ บ่อที่ 2 ลักษณะคล้ายรูปหัวใจ เป็นบ่อแบบลึก และบ่อที่ 3 เป็นบ่อที่มีการไหลเอ่อล้นออกมา เกิดสภาพแบบบ่อโคลนร้อนในพื้นที่ มีอุณหภูมิ 59 63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ	1. ความผสมผสานระหว่างหน่วยงานในด้านการบริหารจัดการ 2. บ่อน้ำร้อนแต่ละบ่อ มีลักษณะรูปร่างแตกต่างกัน 3. มีชาวเขาปะกาเกอญ้ออาศัยอยู่ในพื้นที่	1. มีองค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ อุทยานแห่งชาติพาเจริญ และชุมชนห้วยน้ำนก 2. บ่อน้ำ เป็นรูปแอ่งกระทะบนเนินเขา บ่อที่2 เป็นรูปหัวใจ และบ่อที่3 เป็นบ่อกำเนิดโคลน 3. มีชุมชนชาวเขาอาศัยอยู่ และมีสินค้า หัตถกรรมชาวเขาจำหน่ายในพื้นที่

ตาราง 1 บริบทชุมชนและอัตลักษณ์พื้นที่

4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในพื้นที่ ในปัจจุบัน

4.2.1รูปแบบการท่องเที่ยว

ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ พุน้ำร้อนหินดาด จ.กาญจนบุรี พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก จังหวัดตาก ให้ความสนใจและตั้งใจในการจัดการ และพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำทั้ง 3 แห่งมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาศักยภาพพุน้ำร้อนในทุก ๆ ด้าน โดยชุมชนต้องการให้เกิดการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นต้นแบบ ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง และสามารถเชื่อมแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่ และพื้นที่ใกล้เคียง พร้อมทั้งมีทิศทางความร่วมมือที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของตนให้ดียิ่งขึ้น ในตาราง 2 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในแต่ละแหล่ง

แหล่งน้ำร้อน	รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน	ศักยภาพและตัวชี้วัด
พุน้ำร้อนหินดาด จ.กาญจนบุรี	1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอาบน้ำแร่ 2. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ	1. เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุยมั่งเป็นแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อของพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตร อุณหภูมิอยู่ที่ 44 43 และ 39 องศาเซลเซียส 2. ความเชื่อมโยงกับสงครามโลกครั้งที่ 2 และมีซากหลุมหลบภัยใกล้พื้นที่ 3. มีสภาพป่าไม้ และลำห้วยธรรมชาติ และเชื่อมโยงน้ำตกผาดาด 4. เป็นแหล่งพักผ่อนริมน้ำ

แหล่งพุร้อน	รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน	ศักยภาพและตัวชี้วัด
พุร้อนหนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี	1.ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 2. การท่องเที่ยวเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 3.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	1. เป็นบ่อพุร้อนเป็นบ่อรูปวงรี ขนาดเส้นผ่าน ศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร พุร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศา 2.มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติจากลานจอดรถ ไปยังต้นกำเนิดพุร้อน 3. อยู่ใกล้ลำตกแม่กระดังลา และพื้นที่เป็นสภาพป่าธรรมชาติ
พุร้อนห้วย น้ำนํก จ.ตาก	1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (อาบน้ำแร่) 2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ	1.มีบ่อพุร้อน 3 บ่อ บ่อที่ 1 มีลักษณะคล้ายกระทะที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำในบ่อพุร้อนแห่งนี้ บ่อที่ 2 ลักษณะคล้ายรูปหัวใจ เป็นบ่อแบบลึก และบ่อที่ 3 เป็นบ่อที่มีการไหลเอ่อล้นออกมา เกิดสภาพแบบบ่อโคลนร้อนในพื้นที่มีอุณหภูมิ 59-63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ 2. มีชุมชนชาวกระเหรี่ยงอาศัยอยู่ในพื้นที่ มีการนำผลิตภัณฑ์มาจำหน่ายจะจุดบริการท่องเที่ยว

ตาราง 2 รูปแบบการท่องเที่ยวพุร้อนในแต่ละแหล่ง

4.2.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

ในด้านบทบาท ความรับผิดชอบ และรูปแบบการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในพื้นที่ เบื้องต้นค้นพบ ดังนี้

1) ในแหล่งพุร้อนทั้ง 3 แห่งมีความโดดเด่นการการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งต้นแบบในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพตามบริบทชุมชน กล่าวคือ

1.1) พุร้อนหินดาดมีการบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาดร่วมกับชุมชน กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนตำบลหินดาดเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านรายได้จากการท่องเที่ยว เนื่องจากการจัดเก็บรายได้จากนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมและใช้ประโยชน์จากการแช่ตัว ในแหล่งท่องเที่ยว ร่วมกับชุมชนในพื้นที่

1.2) พุร้อนหนองหญ้าปล้องมีการบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างแท้จริง โดยเป็นชุมชนหมู่ 5 บ้านพุร้อน มีผู้ใหญ่บ้านบ้านพุร้อนเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ร่วมกับคณะ กรรมการและชาวบ้านหมู่ 5 เป็นผู้ร่วมปฏิบัติ ทั้งนี้มีการประชุมรายงานผล และข้อหารือต่าง ๆ รวมทั้งทิศทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำทุกเดือน

1.3) และห้วยน้ำนํกเป็นการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และชุมชนบ้านน้ำนํก ร่วมกันบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการแหล่งพุร้อน และให้ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมดูแลจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับอุทยานแห่งชาติ ภายใต้การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ เป็นต้น

2) การร่วมประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มผู้นำในชุมชน ในพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวพุร้อน ทั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ พุร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี พุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพุร้อนห้วยน้ำนํก จังหวัดตาก ให้ความสนใจและตั้งใจในการจัดการ และพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบ

3) ชุมชนให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างตั้งใจ ร่วมหารือเพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนและมีความมุ่งมั่นในการพัฒนากิจกรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น พุร้อนหินดาดกำลังดำเนินการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติม และเตรียมจัดตั้งการผลิตน้ำดื่มแร่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พุร้อนห้วยน้ำนํกเตรียมการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชื่อมโยงการทำสปา และศึกษาศักยภาพโคลนร้อนในพื้นที่

4) ชุมชนให้ความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีมุมมองในด้านกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่กระตือรือร้นและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงพัฒนาที่กลมกลืนกับธรรมชาติและยังง่เกิดความยั่งยืนแก่พื้นที่และชุมชน

5) กลุ่มผู้นำในชุมชนให้ความสนใจในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6) กลุ่มผู้นำในชุมชนให้ความสนใจในการจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในชุมชนใกล้เคียง

7) กลุ่มผู้นำต้องการให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม และเพื่อเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวได้ชม และเกิดการเรียนรู้ และเกิดการใช้อย่างถูกต้องและเต็มศักยภาพของผู้นำร้อน

4.3 ผลจากการศึกษาดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวแหล่งพุร้อนในประเทศไทย

4.3.1 แหล่งศึกษาดูงาน

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในดินแดนที่มีน้ำพุหลายแบบ อาทิ น้ำพุธรรมดา น้ำพุร้อน น้ำพุโคลน น้ำพุใต้ดิน มีรีสอร์ทอาบน้ำร้อนมากกว่า 100 ปีแล้ว โดยปัจจุบันนี้ไต้หวันมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีการปรับตัวเพิ่มเติมบริการต่าง ๆ เช่น สปาส่วนตัว ขาวน่า สระว่ายน้ำ รีสอร์ทต่าง ๆ ไปจนถึงสถานที่ออกกำลังกาย โดยได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและต่างชาติที่ยอมรับในระบบการบริหารจัดการและความเป็นต้นแบบในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของพุร้อนในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศทั้งในเมืองหลวงไทเป และจังหวัดรายรอบ โดยลักษณะและช่วงเวลาการก่อเกิดพุร้อนของไต้หวันมีความใกล้เคียงกับการก่อเกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกับประเทศไทย อีกทั้งความนิยมมีความคล้ายคลึงกันกับประเทศไทย รูปแบบการจัดการโดยภาพรวมทั้งประเทศสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปใช้บริการการท่องเที่ยวพุร้อนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศได้ รวมถึงบางแหล่งที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวพุร้อนโดยชุมชนเกิดขึ้นแต่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว แม้แต่การบริการแช่พุร้อนในแบบรีสอร์ทและแบบเอกชน นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจทั้งด้านคุณภาพการบริการ รวมถึงความสะอาดและสุขอนามัย เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนของประเทศไทย อยู่ภายใต้ข้อบังคับเกี่ยวกับการอาบน้ำร้อนในระดับประเทศ ดังนั้นหากมีการศึกษาถึงรูปแบบ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวในต่างประเทศ เช่น ประเทศไทยเพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุร้อน และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะสามารถเกิดต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุร้อนในประเทศไทยได้ ภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดย ซึ่งประเทศไทยสามารถมีการบริหารจัดการพุร้อนโดยสามารถศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพุร้อนต่าง ๆ ของไต้หวันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพัฒนาแหล่งพุร้อนเป็นท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและมีคุณภาพต่อไป



ภาพ ทางเข้าถึงสำหรับผู้พิการ



ภาพ ป้ายการเข้าถึงสำหรับผู้พิการ



ภาพ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว



ภาพ ของที่ระลึกจากท้องถิ่น ภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ภาพ โรงแรมพุร้อนขนาดใหญ่ติดสวนพุร้อนเจียวซี และร้านค้า





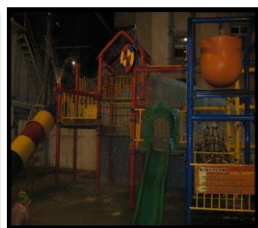
ภาพ มุมนวดผ่อนคลายสำหรับนักท่องเที่ยว



ภาพ บริเวณนั่งแช่เท้า



ภาพ ป้ายข้อความให้ล้างเท้าก่อนแช่เท้า ภาพ ก๊อกน้ำเย็นสำหรับล้างเท้า ภาพ บ่อแช่รวมภายในอาคาร พร้อมน้ำจากฝักบัวแรงดัน



ภาพ บ่อแช่รวมภายนอกอาคาร ภาพ บริเวณสำหรับแช่เท้า ภาพ สวนน้ำสำหรับเด็ก ภาพ บ่อแช่ภายใน



ภาพ คณะนักวิจัยจากประเทศไทย พบกับ Spa Lady ภาพ อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นศูนย์ข้อมูลพุน้ำร้อน



ภาพ ชาย-หญิง ในชุดประจำเผ่าไทหยา ภาพ ตุ๊กตาสัตว์ลักษณะหญิง และ ตุ๊กตาสัตว์ลักษณะชาย ชนเผ่าไทหยา



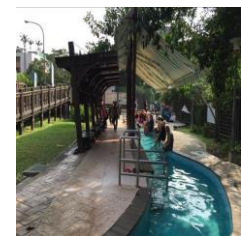
ภาพ ป้ายโฮมสเตย์ พุน้ำร้อนกุดตาน ภาพ คุณไล่ ส่วย เกอเจ้าของโฮมสเตย์ ภาพ ห้องอาหาร ตกแต่งแบบเรียบง่าย



ภาพ บ่อแช่น้ำแร่แบบไม้ไผ่ล้อมผ้า ภาพ สิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณบ่อแช่น้ำแร่



ภาพแผนที่สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในเป่ย์โถว แผนที่ทางเดินเข้าสู่ Thermal Valley



ภาพ ประชาชนแช่เท้าในพื้นที่ Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area



Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area ภาพ ที่นั่งเปลี่ยนรองเท้าและชั้นวางของ ภาพ อาคารและทางเข้าพิพิธภัณฑ์พุน้ำร้อนเป่ย์โถว



ภาพ ภายในพิพิธภัณฑ์พุน้ำร้อนเป่ย์โถว



ภาพ โรงแรมพุน้ำร้อน Radium Kagaya



ภาพ พุโคลนร้อน กวานจื่อหลิน

ภาพ ภูมิสถาปัตย์ในแหล่งพุน้ำเย็น เป่ย์ผู้

4.3 ประโยชน์และการปรับใช้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนในพื้นที่ศึกษา

4.3.1) ประโยชน์จากการศึกษาดูงานในครั้งนี้สามารถสรุปประเด็นการศึกษาดูงานได้ดังนี้

1) มิติด้านคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมิติด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งพุน้ำร้อนในไต้หวันมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการออกใบประกาศนียบัตรจากหน่วยงานภาครัฐให้กับสถานประกอบการที่พักที่มีบริการแช่พุน้ำร้อน พร้อมทั้งมีศูนย์วิจัยและพัฒนาพุน้ำร้อน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เจียหนานเป็นหน่วยงานที่มีการศึกษา ค้นคว้า แหล่งพุน้ำร้อนและประสิทธิภาพของแร่ธาตุต่างๆในแหล่งพุน้ำร้อนที่มีส่วนช่วยในการบำบัดรักษาสุขภาพ รวมทั้งเรื่องความงาม ดังนั้นควรนำรูปแบบการบริหารจัดการมาปรับใช้กับแหล่งพุน้ำร้อนของไทย ในด้านการออกใบรับรองมาตรฐานหรือใบประกาศนียบัตรจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนของไทยให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานสุขภาพ เพื่อส่งเสริมการบำบัดรักษาด้วยพุน้ำร้อน จากการไปศึกษาดูงานแหล่งพุน้ำร้อนในไต้หวันพบว่าไต้หวันเป็นแหล่งที่มีพุน้ำร้อนที่สำคัญในโลกที่ช่วยในการรักษาสุขภาพ ประกอบกับวิถีชีวิตของภูเขาที่สวยงาม และเป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่สำคัญสำหรับผู้ชื่นชอบพุน้ำร้อนที่จะมาเพลิดเพลินกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความโดดเด่น นักท่องเที่ยวบางคนเหมาะจะเป็นสถานที่รักษาสุขภาพ และพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว อีกทั้งผู้เชี่ยวชาญบางคนได้กล่าวว่าการแช่พุน้ำร้อนช่วยบรรเทาความเจ็บปวด เร่งการผลิตคอลลาเจน เพิ่มความยืดหยุ่นของข้อต่อ กระตุ้นการไหลเวียนเลือด และกระตุ้นกระบวนการเผาผลาญ แต่อย่างไรก็ตามการแช่พุน้ำร้อนควรอยู่ภายใต้การดูแลและกระบวนการรักษาทางการแพทย์ การบำบัดรักษาด้วยพุน้ำร้อนสามารถบำบัดได้ 3 วิธี คือ การสูดไอพุน้ำร้อน การดื่มพุน้ำร้อน และการแช่พุน้ำร้อนที่จะนำไอออนประจุลบและแร่ธาตุเข้าสู่ร่างกายได้โดยตรง การแช่พุน้ำร้อนกลางแจ้งที่ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย การดื่มพุน้ำร้อนที่มีสภาวะเป็นกรดหรือด่างเข้าไปในร่างกายช่วยในการปรับสมดุล ดังนั้นแหล่งพุน้ำร้อนของไทย เช่น แหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

2. มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่าแหล่งพุน้ำร้อนต่างๆ ในไต้หวัน จะมีป้ายแจ้งนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับอุณหภูมิของพุน้ำร้อน ทั้งที่เป็นบ่อแช่เท้า หรืออ่างแช่ตัว และจะมีวิธีการลงแช่พุน้ำร้อนให้นักท่องเที่ยวทราบ อีกทั้งยังระบุว่ นักท่องเที่ยวที่มีโรคประจำตัวควรมีวิธีการลงแช่แบบใด ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในแหล่งพุน้ำร้อนของไทยเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ควรจะมีป้ายสื่อความหมายต่างๆ และเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ข้อมูลเพื่อแจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบวิธีการแช่พุน้ำร้อนที่ถูกวิธี การปฏิบัติตนในการแช่พุน้ำร้อน รวมถึงกฎข้อควรปฏิบัติต่างๆ เพื่อสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

นอกจากนี้ควรมีการตรวจสอบคุณภาพ ความสะอาดของแหล่งพุน้ำร้อนเป็นประจำ เพื่อพัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

3. มิติด้านปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่าแหล่งพุร้อนต่างๆ ในไต้หวัน พบว่าตามแหล่งต่างๆ จะมีโรงแรมพุร้อนเกิดขึ้นกระจายไปทุกแห่งพร้อมให้บริการสปา อีกทั้งยังมีการแบ่งโซนบ่อแช่เป็นประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน รวมทั้งมีการบริการด้านอาหารและเครื่องดื่ม และศูนย์บริการนักท่องเที่ยวไว้คอยอำนวยความสะดวก แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งควรนำแนวทางมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยวตามแหล่งพุร้อนของไทยให้มีมาตรฐาน

4. มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาดูงานในสถานประกอบการที่พักในไต้หวัน อาทิ โรงแรมพุร้อน Chuang - Tang Spring Spa Hotel, Toongmao Resort จะมีระบบการจัดการเรื่องพุร้อน คุณภาพของพุร้อน อุณหภูมิของพุร้อนที่จะให้บริการแขก รวมทั้งเรื่องการบำบัดพุร้อนที่ใช้ประโยชน์แล้ว ตลอดจนในเรื่องกลยุทธ์การตลาด การประชาสัมพันธ์ในการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเข้าพักและใช้บริการแช่พุร้อนตลอดทั้งปี ซึ่งสามารถนำประยุกต์ใช้ในเรื่องทำกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับแหล่งพุร้อนต่างๆ รวมถึงเรื่องการบำบัดพุร้อนที่ใช้แล้วให้เกิดประโยชน์ เช่น นำไปใช้ในการเกษตร

แหล่งพุร้อนในไต้หวันนั้น การนำพุร้อนมาใช้ต้องได้รับการอนุญาตจากภาครัฐ ภาครัฐจะติดตั้งมิเตอร์ให้แต่ละโรงแรมเพื่อวัดปริมาณน้ำที่ใช้ไปและโรงแรมชำระค่าน้ำตามปริมาณการใช้ โดยมีการติดตั้งเครื่องสูบน้ำจากใต้ดินโดยตรง ภาครัฐมีการจำกัดปริมาณการใช้น้ำ รวมถึงตรวจสอบน้ำที่ใช้แล้วจากกิจกรรมแช่อาบ จะผ่านการบำบัดด้วยเครื่องกรองก่อนปล่อยทิ้งลงลำธารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรต่อไป โดยรัฐบาลมีมาตรการที่เข้มงวดในเรื่องการบำบัดน้ำที่ใช้แล้วก่อนปล่อยทิ้งลงลำธาร ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งพุร้อนให้มีคุณภาพ และเป็นการใช้พุร้อนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และป้องกันผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อน

4.3.2 การปรับใช้ในงานวิจัยและพื้นที่ศึกษาในประเทศไทย

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างแหล่งพุร้อนในสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และแหล่งพุร้อนในภูมิภาคตะวันตก ประเทศไทย ได้แก่ บ้านพุร้อนหนองหญ้าปล้อง พุร้อนหินดาด และพุร้อนห้วยน้ำนก และแหล่งพุร้อนขยายผล พบว่า หัวข้อศึกษาเปรียบเทียบประกอบด้วย ลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์โดยรอบ การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของชุมชน รายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ลักษณะทางกายภาพ และภูมิทัศน์โดยรอบ

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์โดยรอบของแหล่งพุร้อนทั้ง 3 แหล่งในภูมิภาคตะวันตก ประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ของการศึกษาค้นคว้านี้ กับแหล่งพุร้อนเจียวซี สาธารณรัฐจีน นั้น พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1.1) ประเด็นเรื่องศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แหล่งพุร้อนในไต้หวัน มีการสร้างอาคารศูนย์บริการ ซึ่งคอยความสะดวกและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการอาบแช่พุร้อนที่ถูกต้อง การกำเนิดของแหล่งพุร้อน กฎ ระเบียบการอาบ การแช่พุร้อนแต่ละแห่งมีความชัดเจน มีการสื่อความหมายในแหล่งพุร้อนร้อน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งพุร้อนให้นักท่องเที่ยว และเพื่อช่วยกันอนุรักษ์แหล่งพุร้อนนั้น ๆ อีกทั้งมีเส้นทางเดินชม ศึกษาแหล่งพุร้อนในพื้นที่พร้อมทั้งบางแห่งมีประวัติความเป็นมา และจัดทำในลักษณะพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและเห็นพัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งท่องเที่ยว เช่น เปย์โถว มีการนำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ที่แสดงถึงการค้นพบ และก่อเกิดของพุร้อนเปย์โถวในปัจจุบัน โดยการก่อเกิดหากเปรียบเทียบพื้นที่ดังกล่าวน่าจะมีความใกล้เคียงกับพุร้อนหินดาด ลักษณะการค้นพบและการนำไปใช้ประโยชน์เชื่อมโยงกับญี่ปุ่นในอดีตที่เป็นผู้ค้นพบและเป็นต้นแบบการแช่พุร้อนทั้ง 2 แห่ง ดังกล่าว

แต่สำหรับแหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษาในประเทศไทยยังไม่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ยกเว้นห้วยน้ำนกที่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แต่ปัจจุบันอยู่ในรูปของการขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนเท่านั้น ด้านพุร้อนหินดาดมีเพียงจุดเก็บค่าบริการ อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

1.2) ประเด็นเรื่องภูมิทัศน์โดยรอบ บริเวณโดยรอบของแหล่งพุร้อนน้ำร้อนในประเทศไทย ได้เห็นมีการออกแบบที่ดูกลมกลืนเข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง และดูเหมือนการออกแบบมีการวางแผนในภาพรวม ตั้งแต่เริ่มแรกของการพัฒนา และมีการคำนึงถึงการเข้าถึงสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ เช่น แหล่งพุร้อน เปยโถว เจียวซี กู๋กวัน และกวันจื่อหลิง มีเส้นทางเดินเท้าที่สะดวก สามารถเดิน และสามารถนำผู้พิการและผู้สูงอายุขึ้นรถขึ้นไปตามเส้นทางได้ บางแหล่งสามารถไปยังแหล่งกำเนิดได้ เช่น เปยโถว และ เจียวซี โดยการออกแบบเส้นทางเดินชม เช่น กวันจื่อหลิง เส้นทางเดินออกแบบเป็นสะพานไม้ที่กลมกลืนกับภูมิทัศน์บนพื้นที่ที่อาคารที่พักส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมไม้ ขนานกับลำธาร แม้บางช่วงเป็นเส้นทางชันเขา แต่พื้นที่ได้จัดทำขั้นบันไดและมีจุดสังเกตเพื่อความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวในการเดินสะดวกขึ้นบันได เป็นต้น

แต่สำหรับแหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษานั้น โดยเฉพาะแหล่งพุร้อนหินดาด ยังขาดการวางแผนการออกแบบในภาพรวม สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทำให้ดูไม่เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่สำหรับห้วยน้ำนก และหนองหญ้าปล้องนั้น มีภูมิทัศน์ที่ดูเข้ากับสภาพแวดล้อมมากกว่า แต่ยังขาดการดูแลรักษาที่ดี โดยเฉพาะเรื่องความสะอาด

ทั้งนี้เบื้องต้นที่ผ่านมา คณะฯ ผู้วิจัยได้ประชุมกลุ่มผู้นำชุมชนหินดาด และเห็นพ้องร่วมกันจัดวางแผนและผังการใช้ประโยชน์ในแหล่งพุร้อนหินดาด โดยอยู่ระหว่างการนำเสนอแผนและผังเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่

1.3) ประเด็นเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ แหล่งพุร้อนในได้มีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ร้านเครื่องดื่มและมุนนวดผ่อนคลายสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสร้างกิจกรรมเพิ่มเติมให้กับนักท่องเที่ยวและเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งพุร้อน แต่แหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษามีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้เช่นกัน เป็นการบริหารจัดการโดยภาคเอกชนคือ ชาวบ้านบริเวณนั้นๆ แต่การจัดการภูมิทัศน์ของสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ยังไม่ดีพอ โดยเฉพาะแหล่งพุร้อนหินดาด ทำให้ภูมิทัศน์โดยรอบของแหล่งพุร้อนดูต้อยค่าลงไป

2) การบริหารจัดการ

จากการศึกษาดูงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนในประเทศไทยได้พบ พบว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนที่มีการค้นพบ ทรัพยากรแหล่งพุร้อน บางแหล่งอายุเป็นเวลากว่า 100 ปี และได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการแช่น้ำแร่มาจากชาวญี่ปุ่น การพัฒนาของแหล่งดังกล่าวจึงมีมาต่อเนื่องและจวบจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว อย่างเต็มรูปแบบ โดยมีที่พักแรมรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโรงแรมสมัยใหม่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก พร้อมกิจกรรมเกี่ยวกับการแช่น้ำแร่ และโรงแรมแบบดั้งเดิมที่มีกิจกรรมบางกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว การดำเนินกิจการที่พักแรมปัจจุบัน อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐในด้านการใช้ทรัพยากร และการควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากกฎเกณฑ์บางอย่างออกมาภายหลัง จึงยังมีผู้ประกอบการบางแห่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุม จะเห็นได้จากโรงแรมที่สร้างในสมัยแรก สามารถสร้างติดกับริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีทัศนียภาพที่งดงาม แต่ยังคงมีความเสี่ยงต่ออาการก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านกุดตาน ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และเป็นการบริหารจัดการโดยชุมชน เจ้าของพื้นที่ ประสบความสำเร็จในการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว นอกเหนือจากรายได้จากการทำการเกษตร โดยการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนการใช้ทรัพยากร ได้รับการปรึกษาแนะนำจากนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่ และภาคเอกชนบางหน่วยงาน

สำหรับการบริหารจัดการแหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษานั้น เป็นการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นมา มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการ และมีชาวบ้านเป็นคณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการงบประมาณจากภาครัฐเพื่อพัฒนาแหล่งพุร้อน สำหรับการบริหารจัดการของแหล่งพุร้อนเจียวซีมีความใกล้เคียงกับแหล่งที่ศึกษาคือ ได้รับงบประมาณเพื่อบริหารจัดการจากภาครัฐเหมือนกัน แต่ให้เอกชนเข้ามาช่วยบริหารจัดการ มีเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งพุร้อน เพื่อดำเนินงานต่างๆ อย่างเป็นระบบ

การบริหารจัดการของหินดาด ที่มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งก่อสร้างบางอย่างก่อให้เกิดทัศนียภาพ อาจจะทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาใหญ่ใน

การพัฒนา คือ ปัญหาความขัดแย้งของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ การตั้งแผงคำและที่จอดรถที่ทำลายทัศนียภาพ เป็นมุมมองหนึ่งที่สามารถศึกษาได้จากแหล่งนันทนาการภูเก๊ววัน ซึ่งเริ่มมีการควบคุมโดยสมาคมพุน้ำร้อน และการจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล ถึงแม้ว่าพื้นฐานทรัพยากรและขนาดของพื้นที่แตกต่างกัน แต่มีการจัดการบางส่วนที่น่าจะเป็นตัวอย่างได้ดี เช่น มีการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นศูนย์กลางอย่างเป็นระเบียบ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น หากแต่วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นไม่ได้สะท้อนออกมาในงานบริการเท่าใดนัก ถ้าหากหิวดาดสามารถดึงอัตลักษณ์ของพื้นที่มาเสนอในการบริการควบคู่กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จะทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมากขึ้น

หนองหญ้าปล้อง เป็นแหล่งทรัพยากรที่นับว่ายังอยู่ในขั้นเริ่มต้นของการพัฒนา และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมโดยตรงในการบริหารจัดการ หากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือเอกชน การวางแผนจัดการน่าจะประสบผลในทางบวก ซึ่งในกรณีนี้ตัวอย่างที่ดีจากหมู่บ้านกุ่มตาน มีหลายประเด็นสามารถนำมาใช้ศึกษาในพื้นที่นี้ สิ่งสำคัญคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวตามแบบกุ่มตานสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และยังเป็นเครื่องมือในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นอีกด้วย

ห้วยน้ำนก เป็นพื้นที่ที่บริหารจัดการโดยความร่วมมือระหว่าง ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ และสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงคือ น้ำตกนางครวญ และเคยมีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติสำหรับเยาวชน จากพุน้ำร้อน สู่บ่อน้ำร้อนด้านบนในพื้นที่สัมปทานของน้ำแรมองค์เพลอร์ และพบว่าแหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนกเป็นแหล่งที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่โดยชุมชนบ้านห้วยน้ำนก มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร ดูแลและให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ ซึ่งมีการจัดตั้งเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนโดยชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังเป็นคนในพื้นที่ ในอนาคตชุมชนเห็นว่าควรให้มีร้านโฮมอ็อป (OTOP) และร้านค้าแสดงสินค้า เสื้อผ้าและลานแสดงกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปะกาเกอญอ

3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

เนื่องจากแหล่งพุน้ำร้อนในได้ห้วยทุกแห่งได้รับการสนับสนุนอย่างดีโดยรัฐบาลให้ การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภายใต้กฎ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากพุน้ำร้อน ดังนั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยภาพรวมจะมีความเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจกับชุมชน เช่น โรงแรมพุน้ำร้อนในแต่ละแห่งที่ศึกษาดูงานให้ได้ตระหนักและเคารพสิทธิชุมชนในการส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติในพื้นที่ ไม่มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำโดยตรง ยกเว้นแหล่งพุน้ำเย็นที่ เป่ย์ผู้ ที่ปล่อยน้ำล้นจากบ่ออาบน้ำสาธารณะลงสู่แหล่งลำธารสาธารณะโดยตรง

ด้านบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยว มีตัวอย่างที่โดดเด่น 2 พื้นที่ คือ พุโคลนร้อนกวันจือหลิง ที่ส่งเสริมคนในพื้นที่ในการเป็นมัคคุเทศก์นำชมพื้นที่ และเส้นทางท่องเที่ยว อีกทั้งโรงแรม หรือผู้ประกอบการให้ออกาสพนักงานในการเป็นผู้นำชมตามเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดจนชาวบ้านสามารถจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น และเป็นผู้ประกอบการด้านการอาบน้ำร้อนในบ้านพักของตน พร้อมจำหน่ายอาหารและสินค้านักท่องเที่ยวได้

เช่นเดียวกับหมู่บ้านกุ่มตาน ซึ่งเป็นแหล่งพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยคนในพื้นที่ พัฒนากิจการจากเกษตรกรรม เป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อน มีการบริการอาบน้ำแร่ / พุน้ำร้อนแก่นักท่องเที่ยวทั้งกลางแจ้งและในห้องพัก มีบริการที่พักในลักษณะฟาร์มสเตย์ อันเชื่อมโยงพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน จนประสบความสำเร็จในระดับสูง

ในขณะที่การบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อนพื้นที่ที่ศึกษานั้น เป็นการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นมา ซึ่งมาจากชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียบริเวณนั้นๆ ทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อน โดยเฉพาะหนองหญ้าปล้องที่ผู้ใหญ่บ้านและชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นคณะกรรมการ เพื่อ

จัดสรรประโยชน์ต่างๆที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว สำหรับแหล่งพุร้อนได้หันการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งพุร้อนนี้ยังมีไม่มากนัก เพราะเป็นการบริหารจัดการโดยเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นลักษณะของการเข้าถึงบริการแหล่งพุร้อนในพื้นที่ศึกษาได้เปรียบในด้านการมีส่วนร่วม แต่ยังคงขาดแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การวางแผนและการวางแผนด้านภูมิทัศน์ ตลอดจนการกระจายงานด้านการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในชุมชน

2.5 ประโยชน์ที่ได้รับ

ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหรือเพิ่มสมรรถนะในการใช้ประโยชน์แหล่งพุร้อนในภาคตะวันตกของประเทศ รวมถึงแหล่งพุร้อนเมืองแปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังต่อไปนี้

2.5.1 แก้ปัญหาในการดำเนินงานของหน่วยงานที่ทำการวิจัย

จากผลการศึกษาการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ และ จะสามารถเป็นแหล่งตัวอย่างและแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนในด้านการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งการวางแผนด้านกายภาพ และทัศนียภาพ และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

2.5.2 เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป

เกิดองค์ความรู้ผสมผสานระหว่าง องค์ความรู้ท้องถิ่น ชุมชน และองค์ความรู้สากลในด้านทฤษฎีอันนำไปสู่ผลการเรียนรู้แก่ทั้งชุมชนและการศึกษา

2.5.3 บริการความรู้แก่ประชาชน

สามารถพัฒนาแหล่งพุร้อนที่มีศักยภาพ เป็นแหล่งท่องเที่ยว และชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนได้ อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนเกิดการเรียนรู้ตามระบบการท่องเที่ยวผสมผสานระหว่างชุมชนและองค์ความรู้สากล

2.5.4 บริการความรู้แก่ภาครัฐกิจ

ภาครัฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้รับความรู้ทางวิชาการด้านแหล่งพุร้อน สังคมและชุมชน ตลอดจนเกิดการพัฒนาคู่มือทางเศรษฐกิจ ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ ได้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

2.5.5 นำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์

ผลการวิจัยจะนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ดังนี้ คือ ผลการศึกษาด้านกลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการบริการการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งพุร้อนจะเป็นประโยชน์ในการการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการและให้บริการต่าง ๆ โดยองค์กรที่เกี่ยวข้องจะได้รับประโยชน์โดยตรงจากผลการศึกษาครั้งนี้

2.5.6 เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

ผลการวิจัยจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุร้อนที่มีคุณภาพ และเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับประเทศ และเกิดผลทางด้านคุณภาพของการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวคุณภาพเกิดขึ้น

2.5.7 เป็นประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์โดยตรงกับประชาชนในท้องถิ่นบริเวณแหล่งพุร้อนที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

2.5.8 อื่น ๆ (ระบุ)

หน่วยงานที่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สาขาวิชาการท่องเที่ยว สถาปัตยกรรม ชุมชนในท้องถิ่น สาขาทางด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาชุมชน องค์การบริหารงานในท้องถิ่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมทรัพยากรธรณี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และการบริการ เป็นต้น

2.6 การนำไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ดังนี้

1. แก้ปัญหาในการดำเนินงานของหน่วยงานที่ทำการวิจัย

จากผลการศึกษาด้านต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุทธรักษาสามารถเป็นแหล่งตัวอย่างและแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนในด้านการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และภูมิสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

2. เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป

เกิดการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้ท้องถิ่น ชุมชน และองค์ความรู้สากลในด้านทฤษฎีอันนำไปสู่ผลการเรียนรู้แก่ทั้งชุมชนและการศึกษา

3. บริการความรู้แก่ประชาชน

สามารถพัฒนาแหล่งพุทธรักษาที่มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยว และชุมชนเกิดการเรียนรู้ ในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวร่วมกันในชุมชนได้ อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนเกิดการเรียนรู้ตามระบบการท่องเที่ยวผสมผสานระหว่างชุมชนและองค์ความรู้สากล

4. บริการความรู้แก่ภาครัฐกิจ

ภาครัฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้รับความรู้ทางวิชาการด้านแหล่งพุทธรักษา สังคมและชุมชน ตลอดจนเกิดการพัฒนาคู่มือสร้างทางเศรษฐกิจ ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิชาการได้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทั้งทรัพยากรท่องเที่ยว และมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในชุมชนได้

5. นำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์

ผลการวิจัยจะนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ คือ ผลการศึกษาด้านต้นแบบการจัดการพุทธรักษาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเกิดประโยชน์ในเชิงการพัฒนาความร่วมมือในชุมชน และนำผลิตภัณฑ์มาพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์ได้

6. เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

ผลการวิจัยจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุทธรักษาที่มีคุณภาพ และเกิดผลทางด้านคุณภาพของการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวคุณภาพเกิดขึ้น

7. เป็นประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์โดยตรงกับประชาชนในท้องถิ่นบริเวณแหล่งพุทธรักษาที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

8. หน่วยงานที่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยที่มีการสอนสาขาวิชาการท่องเที่ยว วิชาสถาปัตยกรรม ชุมชนในท้องถิ่น องค์การบริหารงานในท้องถิ่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมทรัพยากรธรณี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา (กรมการท่องเที่ยว) ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและการบริการ เป็นต้น

2.7 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มในแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุทธรักษา เนื่องจากพบว่าในแหล่งพุทธรักษาหลายแห่งได้รับการเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงการใช้ประโยชน์จากพุทธรักษาในทิศทางที่สวนกระแสกับการอนุรักษ์ ทำให้คุณค่าของพุทธรักษา และคุณค่าการใช้ประโยชน์ทั้งด้าน

การท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และสังคมไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ในขณะเดียวกันหลายๆ แหล่งท่องเที่ยวกลับถูกลดคุณค่าทางการท่องเที่ยวลงไป ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเน้นการศึกษาวิจัยในมิติทั้งเศรษฐกิจ การเพิ่มมูลค่า และการอนุรักษ์ทรัพยากร

2. ควรศึกษาการส่งเสริมกิจกรรมการประชาสัมพันธ์ และการตลาดทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพื่อพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย การนำไปใช้ประโยชน์ของแหล่งพุน้ำร้อนในพื้นที่ และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ยั่งยืนในองค์ประกอบการพัฒนาทั้งแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

3. เพื่อเป็นการต่อยอดการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งพุน้ำร้อนในแต่ละแห่ง การพัฒนาสมรรถนะการบริการด้านบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ และการใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้อง เต็มประสิทธิภาพ

4. ควรมีการศึกษาในด้านภูมิสถาปัตย์ เพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เนื่องจาก สถาปัตยกรรมถือเป็นจุดเด่นจุดหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวในการสร้างและเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนทั้งด้านการท่องเที่ยว สังคม และสิ่งแวดล้อม

5. ควรมีการศึกษาการเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวระหว่างการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกิจกรรมท่องเที่ยวรูปแบบทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มทางเลือกการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้หลากหลาย และเกิดทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.....	ฉ
สารบัญ	ย
สารบัญตาราง	ศ
สารบัญภาพ	ษ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของแผนงาน.....	6
1.3 ขอบเขตการวิจัย.....	7
1.4 กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	8
1.5 พื้นที่วิจัย.....	9
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ.....	9
1.7 นิยามศัพท์.....	11
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ความสำคัญ และรูปแบบการท่องเที่ยว.....	13
2.1.1 บทบาทและความสำคัญของการท่องเที่ยว.....	13
2.1.2 รูปแบบการท่องเที่ยว.....	14
2.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ.....	20
2.2.1 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ.....	22
2.2.2 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทย.....	27
2.3 การท่องเที่ยวชุมชน.....	29
2.3.1 บทบาทการท่องเที่ยวชุมชน.....	29
2.3.2 ความหมายการท่องเที่ยวชุมชน.....	37
2.3.3 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	39
2.3.4 หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	40

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)	
2.3.5 การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	42
2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	47
2.4.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยว.....	55
2.4.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น.....	56
2.4.3 การพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	57
2.5 การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน.....	60
2.5.1 ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน.....	60
2.5.2 หลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน.....	62
2.6 แหล่งน้ำร้อนและการท่องเที่ยว.....	69
2.6.1 ความหมายน้ำร้อน.....	69
2.6.2 ประเภทแหล่งน้ำร้อน.....	70
2.6.3 น้ำร้อนในประเทศไทย.....	73
2.6.4 มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาติ.....	79
2.6.5 การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนธรรมชาติ....	81
2.6.6 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งธรรมชาติประเภทแหล่งน้ำพุร้อนจาก กรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศ.....	83
2.6.7 แนวทางการใช้ประโยชน์ของแหล่งน้ำพุร้อน.....	84
2.6.8 มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของแหล่งน้ำพุร้อน.....	88
2.6.9 ปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมของแหล่งน้ำพุร้อนในประเทศไทย.....	97
2.7 การท่องเที่ยวพุน้ำร้อน ในประเทศไต้หวัน.....	101
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	
3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	105
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	106
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	107
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	110

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
4.1 การศึกษาเรื่องบริบทและอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในแหล่งศึกษา.....	111
4.1.1 พุน้ำร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี.....	111
4.1.2 พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี.....	115
4.1.3 พุน้ำร้อนห้วยน้ำนก จังหวัดตาก.....	118
4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในพื้นที่ ในปัจจุบัน.....	125
4.2.1 รูปแบบการท่องเที่ยว.....	125
4.2.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่.....	126
4.3 ผลจากการศึกษาดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวแหล่งพุน้ำร้อนในประเทศไทย.....	127
4.3.1 แหล่งศึกษาดูงาน.....	127
1) แหล่งพุน้ำเย็น ณ พุน้ำร้อนเจียวซี จังหวัดอีหลัน (Yilan).....	128
2) Chuang-Tang Spring Spa Hotel จังหวัดอีหลัน (Yilan).....	131
3) แหล่งพุน้ำร้อน และแหล่งนันทนาการกุ๋กวัน เมืองไทจง.....	134
4) พุน้ำร้อนเปย์โถว.....	142
5) แหล่งพุน้ำร้อนกวันจื่อหลิง (Guanzihling).....	148
6) โพรงอค์คิวรี.....	152
7) แหล่งพุน้ำเย็นเปย์ผู้.....	154
4.4 ประโยชน์และการปรับใช้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อน ในพื้นที่ศึกษา.....	158
4.4.1 ประโยชน์จากการศึกษาดูงาน.....	158
4.4.2 การปรับใช้ในงานวิจัยและพื้นที่ศึกษาในประเทศไทย.....	160
4.5 การศึกษาด้านการขยายผลสู่แหล่งพุน้ำร้อนอื่นในประเทศไทย.....	164
4.5.1 สถานที่	164
4.5.2 ลักษณะทางกายภาพ	165
4.5.3 การบริหารจัดการ	165

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลบริบทพื้นที่.....	170
5.2 รูปแบบการท่องเที่ยว	177
5.3 การศึกษาด้านต้นแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่	182
5.4 การศึกษาด้านแนวยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อน	187
5.5 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของพื้นที่พุน้ำร้อนภาค ตะวันตกเพื่อนำไปสู่รูปแบบและมาตรฐานการบริการและการท่องเที่ยว	195
5.6 ข้อเสนอแนะ.....	247
 เอกสารอ้างอิง	 253
ภาคผนวก	258

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 เกณฑ์การประเมินมาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนธรรมชาติ...	82
ตารางที่ 2.2 เกณฑ์การประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนธรรมชาติ...	82
ตารางที่ 2.3 เกณฑ์ประเมินศักยภาพแหล่งพุน้ำร้อน.....	89
ตารางที่ 2.4 ปัจจัยชี้วัดศักยภาพแหล่งพุน้ำร้อน.....	96
ตารางที่ 4.1 บริบทชุมชนและอัตลักษณ์พื้นที่.....	124
ตารางที่ 4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในแต่ละแหล่ง.....	125
ตารางที่ 5.1 บริบทชุมชนแหล่งพุน้ำร้อนภาคตะวันตก	170
ตารางที่ 5.2 ศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อน	176
ตารางที่ 5.3 รูปแบบการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่	177
ตารางที่ 5.4 รูปแบบและข้อเสนอแนะการบริหารจัดการแต่ละพื้นที่.....	250

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
ภาพที่ 2.1 แหล่งน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งน้ำร้อนในจังหวัดสุพรรณบุรี.....	74
ภาพที่ 2.2 แหล่งน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งน้ำร้อนในจังหวัดตาก.....	75
ภาพที่ 2.3 แหล่งน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งน้ำร้อนในจังหวัดกำแพงเพชร.....	76
ภาพที่ 2.4 แหล่งน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งน้ำร้อนในจังหวัดกาญจนบุรี.....	77
ภาพที่ 2.5 แหล่งน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งน้ำร้อนในจังหวัดเพชรบุรี.....	78
ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงพิกัดแหล่งน้ำร้อนหินดาด.....	111
ภาพที่ 4.2 ผังการใช้ที่ดินน้ำร้อนหินดาด.....	113
ภาพที่ 4.3 คณะผู้วิจัยพูดคุยกับ อบต.....	114
ภาพที่ 4.4 บริเวณบ่อแช่น้ำแร่.....	114
ภาพที่ 4.5 ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า.....	114
ภาพที่ 4.6 ทางเดินไปห้องแช่ส่วนตัว.....	114
ภาพที่ 4.7 ห้องนวดแผนโบราณ.....	114
ภาพที่ 4.8 สภาพห้องน้ำที่ทรุดโทรม.....	114
ภาพที่ 4.9 แผนที่แสดงพิกัดแหล่งน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง.....	115
ภาพที่ 4.10 ผังการใช้ที่ดินน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง.....	117
ภาพที่ 4.11 สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการ.....	118
ภาพที่ 4.13 ที่จอดรถและร้านค้า.....	118
ภาพที่ 4.14 บ่อน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง.....	118
ภาพที่ 4.15 รางน้ำสำหรับแช่เท้า.....	118
ภาพที่ 4.16 รางน้ำสำหรับแช่เท้า.....	118
ภาพที่ 4.17 แผนที่พิกัดแหล่งน้ำร้อนห้วยน้ำนก.....	119
ภาพที่ 4.18 ผังการใช้ที่ดินน้ำร้อนห้วยน้ำนก.....	121
ภาพที่ 4.19 คณะผู้วิจัยร่วมพูดคุยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	122
ภาพที่ 4.20 บริเวณหน้าทางเข้าบ่อน้ำร้อนบ้านห้วยน้ำนก.....	122

สารบัญภาพ (ต่อ)	หน้า
ภาพที่ 4.21 บริเวณลานจอดรถ.....	122
ภาพที่ 4.22 บ่อน้ำพุร้อน บ่อที่ 1.....	122
ภาพที่ 4.23 บ่อน้ำพุร้อน บ่อที่ 2.....	122
ภาพที่ 4.24 ทางเดินไปบ่อโคลนร้อน.....	122
ภาพที่ 4.25 บ่อโคลนร้อน.....	122
ภาพที่ 4.26 การเก็บตัวอย่างโคลนร้อนเพื่อนำมาวิเคราะห์.....	122
ภาพที่ 4.27 ห้องแช่น้ำแร่ขนาดเล็กสำหรับครอบครัว.....	123
ภาพที่ 4.28 ห้องแช่น้ำแร่ขนาดใหญ่พร้อมห้องอาบน้ำเย็น.....	123
ภาพที่ 4.29 ห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยว.....	123
ภาพที่ 4.30 ห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยว และสภาพห้องพักรับรองนักท่องเที่ยว.....	123
ภาพที่ 4.31 อาคารที่พักรับรองนักท่องเที่ยวและทัศนียภาพ.....	123
ภาพที่ 4.32 อาคารที่พักรับรองนักท่องเที่ยวและทัศนียภาพ.....	123
ภาพที่ 4.33 ทางเข้าถึงสำหรับผู้พิการ.....	130
ภาพที่ 4.34 ป้ายการเข้าถึงสำหรับผู้พิการ.....	130
ภาพที่ 4.35 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว.....	130
ภาพที่ 4.36 ของที่ระลึกจากท้องถิ่น ภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว.....	130
ภาพที่ 4.37 โรงแรมน้ำพุร้อนขนาดใหญ่ติดสวนน้ำพุร้อนเจียวซี.....	130
ภาพที่ 4.38 ร้านเครื่องดื่มภายในสวนน้ำพุร้อนเจียวซี.....	130
ภาพที่ 4.40 บริเวณนั่งแช่เท้า.....	130
ภาพที่ 4.41 บริเวณนั่งแช่เท้า.....	131
ภาพที่ 4.42 ป้ายข้อความให้ล้างเท้าก่อนแช่เท้า.....	131
ภาพที่ 4.43 ก๊อกน้ำเย็นสำหรับล้างเท้า.....	131
ภาพที่ 4.44 บ่อแช่รวมภายในอาคาร พร้อมน้ำจากฝักบัวแรงดัน.....	133
ภาพที่ 4.45 บ่อแช่รวมภายนอกอาคาร.....	133
ภาพที่ 4.46 บ่อแช่รวมภายนอกอาคาร.....	133
ภาพที่ 4.47 บริเวณสำหรับแช่เท้า.....	133
ภาพที่ 4.48 สวนน้ำสำหรับเด็ก.....	133
ภาพที่ 4.49 บ่อแช่ภายในห้องแช่อบส่วนตัว.....	133

สารบัญภาพ (ต่อ)	หน้า
ภาพที่ 4.50 สิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้อง.....	134
ภาพที่ 4.51 สิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้องเช่าอบส่วนตัว.....	134
ภาพที่ 4.52 ชานเมืองไทจง ประเทศไต้หวัน.....	134
ภาพที่ 4.53 ทางลาดชันและคดโค้งของถนนที่มุ่งสู่กู่กวัน.....	134
ภาพที่ 4.54 ทศนียภาพของกู่กวัน ในหุบเขาและแม่น้ำต้าเจีย	135
ภาพที่ 4.55 สะพานแขวนที่รัฐบาลสร้างข้ามแม่น้ำ	135
ภาพที่ 4.56 คณณักวิจัยจากประเทศไทย พบกับ Spa Lady	135
ภาพที่ 4.57 อาคารศูนย์บริการท่องเที่ยว เป็นศูนย์ข้อมูลน้ำพุร้อน.....	136
ภาพที่ 4.58 ชาย-หญิง ในชุดประจำเผ่าไท่หย่า.....	137
ภาพที่ 4.59 ตึกตาสัญลักษณ์หญิง ชนเผ่าไท่หย่า.....	137
ภาพที่ 4.60 ตึกตาสัญลักษณ์ชาย ชนเผ่าไท่หย่า.....	137
ภาพที่ 4.61ภาพชนเผ่า และที่อยู่อาศัยในอดีต.....	137
ภาพที่ 4.62 ภาพการเดินทางเพื่อเข้ามาพัฒนาพื้นที่กู่กวัน.....	137
ภาพที่ 4.63 ภาพโรงแรมของกู่กวันในยุคแรก.....	137
ภาพที่ 4.64 บริเวณทางเข้าโรงแรมโพธิ์ซีชั่น.....	138
ภาพที่ 4.65 สิ่งอำนวยความสะดวกภายในโรงแรมโพธิ์ซีชั่น.....	138
ภาพที่ 4.66 ด้านหน้าของโรงแรมยูโธเปีย.....	138
ภาพที่ 4.68 ถังบำบัดน้ำของโรงแรม.....	138
ภาพที่ 4.69 ด้านหน้าของโรงแรม.....	139
ภาพที่ 4.70 บรรยากาศในโรงแรม.....	139
ภาพที่ 4.71 บ่อแช่เท้าภายนอกโรงแรม.....	139
ภาพที่ 4.72 บริเวณทางเข้าโรงแรม.....	140
ภาพที่ 4.73 ตึกตาสัญลักษณ์ ของเจ้าของโรงแรม.....	140
ภาพที่ 4.74 แผนที่ของโรงแรม.....	140
ภาพที่ 4.75 ป้ายโฮมสเตย์ น้ำพุร้อนกุดตาน.....	141
ภาพที่ 4.76 คุณไล่ ส่วยเกอ.....	141
ภาพที่ 4.77 ห้องอาหาร ตกแต่งแบบเรียบง่าย.....	141
ภาพที่ 4.78 บ่อแช่น้ำแร่แบบไม้ใส่เสื้อผ้า.....	141

สารบัญภาพ (ต่อ)	หน้า
ภาพที่ 4.79 สิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณบ่อแช่น้ำแร่.....	141
ภาพที่ 4.80 แผนที่สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในเปย์โถว.....	145
ภาพที่ 4.81 ทางเดินเข้าสู่ Thermal Valley.....	145
ภาพที่ 4.82 ป้ายแสดงข้อมูลพื้นที่บริเวณแหล่งน้ำพุร้อน.....	145
ภาพที่ 4.83 บริเวณแหล่งน้ำพุร้อน Thermal Valley.....	145
ภาพที่ 4.84 ป้ายข้อมูล Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area.....	146
ภาพที่ 4.85 ปิมน้ำสำหรับล้างเท้า.....	146
ภาพที่ 4.86 ประชาชนแช่เท้าในพื้นที่ Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area.....	146
ภาพที่ 4.87 ทางเข้า Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area.....	146
ภาพที่ 4.88 ที่นั่งเปลี่ยนรองเท้าและชั้นวางของ.....	146
ภาพที่ 4.89 อาคารและทางเข้าพิพิธภัณฑน์น้ำพุร้อนเปย์โถว.....	146
ภาพที่ 4.90 ภายในพิพิธภัณฑน์น้ำพุร้อนเปย์โถว.....	147
ภาพที่ 4.91 ถ่ายการใช้งานอาคารพิพิธภัณฑน์เมื่อครั้งยังเป็นโรงอาบน้ำสาธารณะ.....	147
ภาพที่ 4.92 อาสาสมัครชาวท้องถิ่นที่มาช่วยงานที่พิพิธภัณฑน์น้ำพุร้อนเปย์โถว.....	147
ภาพที่ 4.93 โรงแรมน้ำพุร้อน Radium Kagaya.....	147
ภาพที่ 4.94 ภายในโรงแรม Radium Kagaya.....	148
ภาพที่ 4.96 ข้อมูลท่องเที่ยวของพุน้ำร้อน.....	150
ภาพที่ 4.97 ทศนียภาพท่องเที่ยวของพุน้ำร้อน.....	150
ภาพที่ 4.98 บ่อแช่ตัวของพุน้ำร้อนโคลนในโรงแรม.....	150
ภาพที่ 4.99 โรงแรมที่เปิดให้บริการแช่ตัวพุโคลนร้อน.....	150
ภาพที่ 4.100 สระน้ำแช่ตัวของพุน้ำร้อนโคลนในโรงแรม.....	150
ภาพที่ 4.101 ห้องแช่ตัวของพุน้ำร้อนโคลนในโรงแรม.....	150
ภาพที่ 4.102 แหล่งกำเนิดพุโคลนร้อน.....	151
ภาพที่ 4.103 ร้านค้าของที่ระลึก.....	152
ภาพที่ 4.104 แหล่งท่องเที่ยวโพลองอัคคีวาริ.....	153
ภาพที่ 4.105 ภูมิสถาปัตยกรรมและทศนียภาพในพื้นที่.....	154
ภาพที่ 4.106 เชื้ออนน้ำขนาดเล็กเพื่อชุมชน.....	155
ภาพที่ 4.107 สะพานเชื่อมสองฝั่งลำธาร.....	155

สารบัญภาพ (ต่อ)	หน้า
ภาพที่ 4.108 เชื้อนกัณน้ำและสะพานเชื่อมแม่น้ำ.....	156
ภาพที่ 4.109 พื้นที่โดยรอบแหล่งพุน้ำร้อนเปย์ผู้.....	156
ภาพที่ 4.110 หมู่บ้านโบราณจีนเคะ	157
ภาพที่ 4.111 พื้นที่เกษตรโดยรอบ	157
ภาพที่ 4.112 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพุน้ำร้อนเมืองแปง/เหมืองแร่.....	164
ภาพที่ 4.113 ผังของพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่.....	165
ภาพที่ 4.114 การปะทุของพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ในระยะแรกๆ ขณะที่บริเวณโดยรอบเป็นแปลงปลูกต้นกล้วย.....	167
ภาพที่ 4.115 การปะทุของพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ในปัจจุบัน	167
ภาพที่ 4.116 ร้านค้าในบริเวณพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่.....	167
ภาพที่ 4.117 ร้านค้าในบริเวณพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่.....	168
ภาพที่ 4.118 ป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่	168
ภาพที่ 4.119 ป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่.....	168
ภาพที่ 4.120 ลำธารบริเวณใกล้เคียงพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ ซึ่งเป็นทางที่พุน้ำร้อนไหลออกไป	169
ภาพที่ 4.121 ทางเดินโดยรอบพุน้ำร้อนเมืองแปง	169
ภาพที่ 4.122 บ่อแช่เท้าภายในพุน้ำร้อนเมืองแปง	169
ภาพที่ 5.2 โครงสร้างและต้นแบบการจัดการแหล่งพุน้ำร้อนโดย อบต. พุน้ำร้อนหินดาด จ.กาญจนบุรี	185
ภาพที่ 5.3 โครงสร้างและต้นแบบการจัดการแหล่งพุน้ำร้อนโดยชุมชน พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี	186
ภาพที่ 5.4 ผังบริเวณโดยรอบ.....	218
ภาพที่ 5.5 บริเวณโดยรอบบ่อพุน้ำร้อน.....	219
ภาพที่ 5.6 บริเวณโดยรอบบ่อพุน้ำร้อน.....	219
ภาพที่ 5.7 บริเวณที่เสนอแนะทำบ่อแช่เท้า.....	220
ภาพที่ 5.8 พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ.....	220
ภาพที่ 5.9 บริเวณลานจอดรถ.....	220
ภาพที่ 5.10 อาคารอเนกประสงค์.....	220
ภาพที่ 5.11 ตัวอย่างห้องอาบน้ำแร่.....	224
ภาพที่ 5.12 ตัวอย่างการนำวัสดุธรรมชาติมาใช้.....	224

สารบัญภาพ (ต่อ)	หน้า
ภาพที่ 5.13 ตัวอย่างป้ายที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ.....	225
ภาพที่ 5.14 ผังบริเวณพุน้ำร้อน.....	229
ภาพที่ 5.15 พื้นที่บ่อพุน้ำร้อนและลำห้วย.....	229
ภาพที่ 5.16 พื้นที่ริมลำห้วยและลำห้วย.....	229
ภาพที่ 5.17 พื้นที่ร้านค้าที่เสนอให้รื้อย้าย.....	230
ภาพที่ 5.18 พื้นที่ลานจอดรถปัจจุบัน.....	230
ภาพที่ 5.19 พื้นที่จุดควบคุมปัจจุบัน.....	231
ภาพที่ 5.20 ตัวอย่างอาคารอเนกประสงค์.....	231
ภาพที่ 5.21 ผังบริเวณพุน้ำร้อน.....	238
ภาพที่ 5.22 บริเวณศาลและบ่อพุน้ำร้อน.....	238
ภาพที่ 5.23 บ่อพุน้ำร้อน.....	238
ภาพที่ 5.24 ทางสัญจรไปบ่อพุน้ำร้อน.....	239
ภาพที่ 5.25 ทางสัญจรหลักจากพื้นที่ด้านหน้า.....	239
ภาพที่ 5.26 สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในบริเวณพื้นที่ด้านหน้าพุน้ำร้อน.....	240
ภาพที่ 5.27 พื้นที่จอดรถและร้านค้า.....	240

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างสูงต่อการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักในการส่งเสริมเศรษฐกิจทั้งในระดับประเทศและสากล กล่าวคือการท่องเที่ยวเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้เกิดการพัฒนาและนำมาซึ่งรายได้และเงินตราจากต่างประเทศสู่สังคมและชุมชนของประเทศ รวมทั้งการก่อให้เกิดการกระตุ้นและความตื่นตัวทางสังคมเพื่อการปรับตัวในการรองรับเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นยั่งยืน (ภราเดชพยัคฆ์วิเชียร, 2546, หน้า 20) ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวการพัฒนาการท่องเที่ยวตลอดจนการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ ก็ตาม จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาและกำหนดแนวทางการพัฒนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมต่อทั้งระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และชุมชน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

จากการที่ประเทศไทยมีความหลากหลายของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จึงส่งผลให้เกิดความต้องการของนักท่องเที่ยว และรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งเกิดจากความต้องการของนักท่องเที่ยว และเกิดจากการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ และอีกหลายหลาย รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าอุปสงค์ของการท่องเที่ยวหรือความต้องการของนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งนอกเหนือจากความสวยงาม สิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยที่เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะพิจารณารูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดการแหล่งท่องเที่ยว และการบริการที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการตัดสินใจเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นสำคัญ (Tourism Authority of Thailand, 1997; Tourism Authority of Thailand, 2001)

อย่างไรก็ตามกิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนั้นแม้จะก่อให้เกิดผลในเชิงบวก ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น การนำมาซึ่งรายได้ในชุมชน การ

รวมกลุ่มของชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และการตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในระบบชุมชน แต่จากการศึกษายังมีประเด็นในเชิงลบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น ปัญหาในการบริหารจัดการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวและค่าครองชีพที่สูงขึ้นในสังคม และชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาการเอาเปรียบและการรุกรานที่สาธารณะในพื้นที่ท่องเที่ยว ตลอดจนการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ขาดการคำนึงถึงเอกลักษณ์และความกลมกลืนของสภาพสิ่งก่อสร้างและสภาพแวดล้อมที่ควรจะเป็นจริง ตลอดจนการขาดความรู้ความเข้าใจในทั้งในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยวและการกำหนดแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ (Holden, 2006)

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพ โดยทั่วไปการท่องเที่ยวสุขภาพจึงมีการจัดรายการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้วิถีใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดรักษาและสร้างเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้สดชื่นผ่อนคลายเป็นการเพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรงปรับสภาพจิตใจและร่างกายให้สมดุล และสามารถนำกลับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สรุพล ศรีวิทยา และคณะ (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวสวยงามสดงดงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตและการพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและ/หรือ รับบริการรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสุขภาพ จึงถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกต่อการส่งเสริมและรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีลักษณะสำคัญเป็นการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เรียนรู้วิถีการใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดและสร้างเสริมสุขภาพ ทั้งร่างกายและจิตใจให้สดชื่นผ่อนคลาย แล้วสามารถนำกลับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยส่วนใหญ่มักนิยมจัดการเดินทางไปท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจในชนบทต่างจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สวยงามและพักผ่อนในโรงแรมหรือรีสอร์ทที่มีศูนย์สุขภาพ

การท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนในประเทศไทย ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพรูปแบบหนึ่งในเชิงการบำบัดรักษา และดูแลสุขภาพ ซึ่งแหล่งพุร้อนในประเทศไทย มี 112 แหล่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ (กรมทรัพยากรธรณี: 2530) โดยส่วนใหญ่จะถูกใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการการท่องเที่ยว และธรรมชาติบำบัดเป็นหลัก โดยมีการบริหารจัดการโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือการร่วมจัดการกันเองในชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชโดยอาจใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อนได้หลากหลายอาทิ แหล่งพุร้อนที่เป็นบ่อน้ำ ธารน้ำ เหมาะสมกับการอาบน้ำแร่เพื่อสุขภาพส่วนแหล่งพุร้อนที่เป็นพุโคลน พุแก๊ส และไกลเซอร์ เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่แปลกตา จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่ จากการสำรวจ พบว่า แหล่งพุร้อนในหลายพื้นที่มีการพัฒนาพื้นที่โดยรอบเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ ที่พักและห้องอาบน้ำแร่ที่มีการต่อท่อหรือสูบน้ำจากแหล่งพุร้อนมาใช้บริการลูกค้า อีกทั้งยังพบว่า นักท่องเที่ยวและผู้เข้าพักในพื้นที่ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า พุร้อนมีสรรพคุณช่วยในการไหลเวียนของโลหิต ผ่อนคลายความตึงเครียดและสามารถใช้บรรเทาโรคหรืออาการบางอย่างได้ จึงนิยมเข้ามาใช้ประโยชน์จากแหล่งโดยตรง

ในประเทศไต้หวัน (Onsen) หรือพุร้อนได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งคนในประเทศและนานาชาติ ที่ยอมรับในระบบการบริหารจัดการและความเป็นต้นแบบในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของพุร้อนในพื้นที่ต่างๆ ในประเทศ ทั้ง ในเมืองหลวงไทเป และจังหวัดรายรอบ โดยลักษณะและช่วงเวลาการก่อเกิดพุร้อนของไต้หวันมีความใกล้เคียงกับการก่อเกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกับประเทศไทย อีกทั้งความนิยมมีความคล้ายคลึงกันกับประเทศไทย กล่าวคือ เป็นการอาบพุร้อนแบบประเทศกึ่งร้อน (Semi-tropical) เป็นการอาบกลางแจ้ง ในที่ร่ม และริมแม่น้ำ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการจัดการโดยภาพรวมทั้งประเทศสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปใช้บริการการท่องเที่ยว พุร้อนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศได้ รวมถึงบางแหล่งที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยว พุร้อนโดยชุมชนเกิดขึ้นแต่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวไม่แพ้การบริการแช่พุร้อนในแบบรีสอร์ทและแบบเอกชน นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจทั้งด้านคุณภาพการบริการ รวมถึงความสะอาดและสุขอนามัย เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนของประเทศไต้หวัน อยู่ภายใต้ข้อบังคับเกี่ยวกับการอาบพุร้อนในระดับประเทศ (Cooper and Cooper, 2009) งานวิจัยหลายฉบับแนะนำเกี่ยวกับพุร้อนในประเทศอื่น เช่น ในประเทศญี่ปุ่น พบว่าสารประกอบในรูปของเกลือ calcium และ siloxy มีส่วนกระตุ้นให้ cell culture จากผิวหนังของมนุษย์สร้าง keratin

ได้ดีที่สุด ซึ่งส่งผลให้ผิวหนังเนียนขึ้นได้ จากผลการวิจัยนี้ยังพบว่า Atami onsen (จังหวัด Shizuoka) และ Arima onsen (จังหวัด Hyogo) ของญี่ปุ่น พบว่ามีปริมาณของ สารประกอบเกลือ calcium และ siloxy ละลายอยู่ในความเข้มข้นสูง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นเพียงก้าวแรกที่ให้ข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งยังไม่สมบูรณ์พอที่จะนำมา ประยุกต์ใช้กับผิวหนังของคนได้ในขณะนี้ การวิจัยยังคงดำเนินต่อไปโดยคาดหวังว่า สักวัน หนึ่งจะสามารถพัฒนาเป็นเครื่องสำอางที่ช่วยประคองผิวให้กระชับเนียน สวยอย่างได้ผล ดังนั้นหากมีการศึกษาถึงรูปแบบ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวในต่างประเทศ เช่น ประเทศไต้หวันเพื่อนำมา เป็น ต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนและการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชน จะสามารถเกิดต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนใน ประเทศไทยได้ ภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (<http://anngle.org/th/17/08/2014>)

ในประเทศไทย จากการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุน้ำ ร้อนที่ผ่านมาพบว่า การบริการและกิจกรรมพื้นฐานที่พบในแหล่งพุน้ำร้อนต่างๆ อาทิ การ บริการพุน้ำร้อนธรรมชาติ การบริการพื้นที่พักผ่อนและห้องพักรับรองกิจกรรมทัศนศึกษา การ บริการนันทนาการและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น การบริการนวดแผนโบราณ บริการ ร้านอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น การบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านนันทนาการ และการท่องเที่ยวของไทยเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างการบริหารแล้วพบว่าแหล่งพุน้ำร้อนที่ เป็นอุทยานแห่งชาติที่อยู่ภายใต้การดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชนั้น มี การควบคุมมาตรฐานสิ่งแวดล้อมในระดับที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีแหล่ง งบประมาณและการจัดสรรทรัพยากรบุคคลในการดูแลรักษาเป็นประจำและต่อเนื่อง รวมถึง มีการควบคุมในแง่มาตรฐานของอุทยานแห่งชาติอยู่แล้ว ในขณะที่แหล่งพุน้ำร้อนที่อยู่ภายใต้ การดูแลขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นแม้จะเป็นหน่วยงานของรัฐเหมือนกันแต่ก็ได้รับการ จัดสรรงบประมาณไม่สม่ำเสมอ บางแห่งได้รับงบประมาณมากทำให้สามารถพัฒนาและสร้าง สิ่งก่อสร้างมาก ในขณะที่บางแห่งได้รับงบประมาณน้อยก็ถูกละเลยหรือพัฒนาได้น้อยและบาง แห่งอาจไม่ได้มาตรฐาน รวมทั้งไม่มีมาตรการควบคุมใดๆ ให้การพัฒนาหรือการบริหาร จัดการเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง

ดังนั้นเพื่อตอบสนองความต้องการในท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปจึงจำเป็นต้องมีการศึกษา วิเคราะห์เพื่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมี

จุดประสงค์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาในมิติของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในมิติที่
ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์และบริการ (Tourism Products and Services) ที่
ตอบสนองรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายขึ้น เพื่อให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์การ
ท่องเที่ยวและบริการอย่างเหมาะสม ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนดังนั้นการวิจัยจึงได้นำ
หลักการการจำแนกกำหนดเขตการท่องเที่ยวตามคุณภาพและศักยภาพที่สามารถใช้รองรับ
และให้ประสบการณ์ของการท่องเที่ยวตามความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มอย่าง
ชัดเจน ควบคู่ไปกับการกำหนดวิธีการหรือรูปแบบการพัฒนาและจัดการเขตท่องเที่ยวที่
จำแนกไว้ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มได้อย่างมี
ประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากที่ผ่านมาการจัดการการท่องเที่ยวในประเทศไทยยังคง
ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิจัยและการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อความ
หลากหลายของผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติอยู่น้อยมาก จึงทำให้โอกาสที่
จะพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการที่แตกต่างกันถูกจำกัดลง ดัง
จะเห็นได้จากแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเกือบทุกแห่งทั้งของรัฐและภาคเอกชน มีแนวโน้ม
ในการพัฒนาทางกายภาพมากเกินไป จนสูญเสียหรือก่อให้เกิดผลกระทบความเป็นเอกลักษณ์
หรือจุดเด่นตามธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว และการสูญเสียนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายไป
อย่างน่าเสียดาย ในขณะที่บางแหล่งสมควรมีการพัฒนาด้านกายภาพและการบริการเต็ม
รูปแบบกลับไม่ได้รับการเอาใจใส่ จึงทำให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นระบบ หรือขาดการ
พัฒนาที่สอดคล้องกับปริมาณการใช้ประโยชน์ จนเกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามมาอย่าง
หลีกเลี่ยงไม่ได้

ประกอบกับการศึกษาศักยภาพแหล่งพุร้อนในระดับภูมิภาคตะวันตกของ
ประเทศไทยทั้ง 18 แห่ง พบว่าแหล่งพุร้อนแต่ละแห่งมีศักยภาพในระดับการเป็นแหล่ง
นันทนาการ เช่น บางแห่งเป็นเพียงแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ (ชม และเพลิดเพลินกับธรรมชาติ
และทัศนียภาพ) บางแห่งยังใช้ประโยชน์ได้เพียงบางส่วน เช่น การนำมาจัดสร้างเป็นบ่อแช่ตัว
แต่ยังมีปริมาณที่ไม่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และเกิดความแออัดในช่วง
วันหยุด และวันเสาร์ อาทิตย์ รวมถึงบางแหล่งมีการปล่อยให้พุร้อนไหลล้นออกไปโดยไม่ได้
มีการนำมากักเก็บเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มระบบ ตลอดจนการขาดความรู้ความเข้าใจ
ในการจัดการและการบำรุงรักษาอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ รวมทั้งยังขาด
มาตรการในการศึกษาถึงผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวทั้งปัจจุบันและ
อนาคต (นิพล เชื้อเมืองพาน และคณะ, 2556)

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการทองเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งทองเที่ยวพุน้ำร้อนโดยชุมชนเพื่อเกิดการพัฒนาเป็นต้นแบบการทองเที่ยวในแหล่งพุน้ำร้อนในระดับภูมิภาคและขยายผลสู่ระดับประเทศตามต้นแบบการจัดการการทองเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบในระดับสากลเช่นประเทศไต้หวัน รวมทั้งการจัดสร้างยุทธศาสตร์เพื่อจัดการการทองเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุน้ำร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตกและพื้นที่ขยายผลต่อเนื่อง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ และรูปแบบความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เพื่อจัดการแหล่งทองเที่ยวเพื่อสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนของแต่ละพื้นที่

1.2.2 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนที่สอดคล้องกับการทองเที่ยวทั้งรูปแบบการทองเที่ยวเชิงสุขภาพและรูปแบบการทองเที่ยวเชื่อมโยงในพื้นที่เพื่อเกิดการจัดการการทองเที่ยวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและศักยภาพ

1.2.3 เพื่อศึกษาและเรียนรู้รูปแบบการทองเที่ยวเชิงสุขภาพ และรูปแบบการจัดการทองเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นต้นแบบการทองเที่ยวเชิงสุขภาพโดยเฉพาะต่างประเทศ เพื่อนำมาพัฒนาต้นแบบการทองเที่ยว เชิงสุขภาพโดยชุมชนในพื้นที่ศึกษา

1.2.4 เพื่อหารูปแบบการจัดการการทองเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบเพื่อการทองเที่ยวที่ยั่งยืนในแหล่ง พุน้ำร้อนภาคตะวันตกอย่างน้อย 3 พื้นที่ และพื้นที่ขยายผลต่อเนื่อง

1.2.5 เพื่อขยายผลการศึกษาหาต้นแบบการทองเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อนสู่แหล่งทองเที่ยวพุน้ำร้อนแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศ เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 แห่ง

1.2.6 เพื่อศึกษาแนวทางและจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตกและเพื่อเป็นต้นแบบการศึกษาด้านการทองเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับประเทศ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ขอบเขตเชิงเนื้อหาจากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุร้อน (Hot spring) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) การมีส่วนร่วมของชุมชน (Local participation) และการท่องเที่ยวชุมชน (Community-based tourism) การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable tourism) และผลกระทบการท่องเที่ยว (Tourism impacts)

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับกลุ่มตัวอย่างคนในพื้นที่ ได้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ท่องเที่ยวพุร้อนในภาคตะวันตกที่มีศักยภาพแตกต่างกัน 3 แห่ง

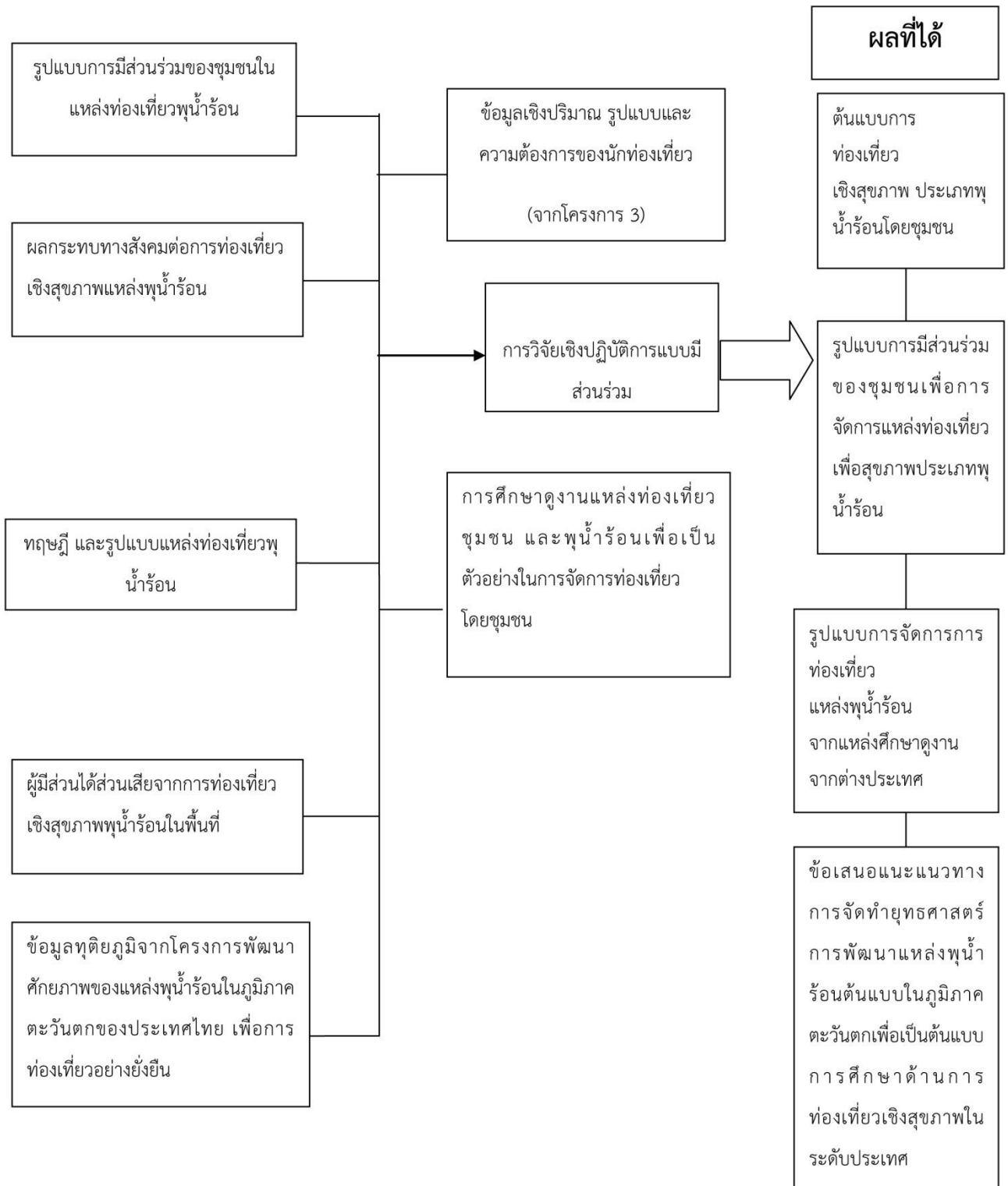
1) แหล่งพุร้อนหนองหญ้าปล้อง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เป็นแหล่งพุร้อนที่มีศักยภาพประเภทพื้นที่พุร้อนที่มีการรวบรวมพุร้อนแล้ว มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนา แต่ประสบปัญหาในการพัฒนาและการบริหารจัดการ เนื่องจากแหล่งพุร้อนอยู่ในความดูแลของชุมชนบ้านพุร้อน อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

2) แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนก อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่พุร้อนที่มีการรวบรวมพุร้อนแล้ว และมีการเตรียมการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่อยู่ภายใต้การดูแลของ ชุมชนบ้านห้วยน้ำนก องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ จังหวัดตาก

3) แหล่งพุร้อนหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่พุร้อนที่มีการรวบรวมพุร้อนแล้ว และมีการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยวปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี

4) แหล่งพุร้อนเมืองแปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งพุร้อนที่เพิ่งมีการค้นพบ ซึ่งมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง เบื้องต้นพบว่าสูงถึง 95 องศาเซลเซียส

1.4 กรอบแนวความคิดของการวิจัย



ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.5 พื้นที่วิจัย

1) แหล่งพุร้อนหนองหญ้าปล้อง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เป็นแหล่งพุร้อนที่มีศักยภาพประเภทพื้นที่พุร้อนที่มีการรวบรวมพุร้อนแล้ว มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนา แต่ประสบปัญหาในการพัฒนาและการบริหารจัดการ เนื่องจากแหล่งพุร้อนอยู่ในความดูแลของชุมชนบ้านพุร้อน อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

2) แหล่งพุร้อนน้ำร้อนห้วยน้ำนก อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่พุร้อนที่มีการรวบรวมพุร้อนแล้ว และมีการเตรียมการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่อยู่ภายใต้การดูแลของชุมชนบ้านห้วยน้ำนก องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ จังหวัดตาก

3) แหล่งพุร้อนหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่พุร้อนที่มีการรวบรวมพุร้อนแล้ว และมีการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยวปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี

4) แหล่งพุร้อนเมืองแปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งพุร้อนที่เพิ่งมีการค้นพบ ซึ่งมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง เบื้องต้นพบว่าสูงถึง 95 องศาเซลเซียส

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหรือเพิ่มสมรรถนะในการใช้ประโยชน์แหล่งพุร้อนในภาคตะวันตกของประเทศ รวมถึงแหล่งพุร้อนเมืองแปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังต่อไปนี้

1.6.1 แก้ปัญหาในการดำเนินงานของหน่วยงานที่ทำการวิจัย

จากผลการศึกษาการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ และจะสามารถเป็นแหล่งตัวอย่างและแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนในด้านการ

ท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งการวางแผนด้านกายภาพและทัศนียภาพ และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

1.6.2 เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป

เกิดองค์ความรู้ผสมผสานระหว่าง องค์ความรู้ท้องถิ่น ชุมชน และองค์ความรู้สากลในด้านทฤษฎีอันนำไปสู่ผลการเรียนรู้แก่ทั้งชุมชนและการศึกษา

1.6.3 บริการความรู้แก่ประชาชน

สามารถพัฒนาแหล่งพูนน้ำร้อนที่มีศักยภาพ เป็นแหล่งท่องเที่ยว และชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนได้ อีกทั้งนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนเกิดการเรียนรู้ตามระบบการท่องเที่ยวผสมผสานระหว่างชุมชนและองค์ความรู้สากล

1.6.4 บริการความรู้แก่ภาคธุรกิจ

ภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้รับความรู้ทางวิชาการด้านแหล่งพูนน้ำร้อนสังคมและชุมชน ตลอดจนเกิดการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ ได้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

1.6.5นำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์

ผลการวิจัยจะนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ดังนี้ คือ ผลการศึกษาด้านกลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการบริการการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งพูนน้ำร้อนจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการและให้บริการต่าง ๆ โดยองค์กรที่เกี่ยวข้องจะได้รับประโยชน์โดยตรงจากผลการศึกษาครั้งนี้

1.6.6เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

ผลการวิจัยจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตแหล่งท่องเที่ยวประเภทพูนน้ำร้อนที่มีคุณภาพ และเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับประเทศ และเกิดผลทางด้านคุณภาพของการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวคุณภาพเกิดขึ้น

1.6.7 เป็นประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์โดยตรงกับประชาชนในท้องถิ่นบริเวณแหล่งพุร้อนที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

1.6.8 อื่นๆ (ระบุ)

หน่วยงานที่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สาขาวิชาการท่องเที่ยว สถาปัตยกรรม ชุมชนในท้องถิ่น สาขาทางด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาชุมชน องค์การบริหารงานในท้องถิ่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมทรัพยากรธรณี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและการบริการ เป็นต้น

1.7 นิยามศัพท์

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพ โดยเฉพาะในแหล่งพุร้อนเพื่อบำบัดสุขภาพ

การท่องเที่ยวชุมชน (Community-based tourism) คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนเข้ามามีบทบาทในการเป็นเจ้าของ และบริหารจัดการและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชุมชนได้รับประโยชน์

พุร้อน (Hot spring) หมายถึง แหล่งที่น้ำไหลขึ้นมาจากใต้ดิน และมีอุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิของร่างกายมนุษย์ โดยน้ำที่พุขึ้นมามีอุณหภูมิอุ่นๆ จนถึงเดือดพล่าน อาจบริสุทธิ์หรือมีแร่ธาตุรวมทั้งแก๊สละลายอยู่ ทำให้มีรสและกลิ่นต่างๆ กัน ปริมาณน้ำที่ไหลออกมาแต่ละพุต่างกัน บางพุไหลเพียงเอ่อๆ บางพุไหลแรงบางพุพุ่งกระเซ็นพันปากบ่อ เพราะแรงดันของแก๊สที่ละลายขึ้นมาจากใต้ดิน

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการวางแผนพัฒนาที่คำนึงถึงขีดความสามารถของคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยตระหนักถึงข้อจำกัดของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่จะใช้ประโยชน์ในการพัฒนาควบคู่กับการควบคุมป้องกันและติดตามผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและยั่งยืนนานรวมทั้งก่อประโยชน์กระจายต่อสังคมส่วนรวม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยมีแนวคิดทฤษฎีดังต่อไปนี้

- 2.1 ความสำคัญ และรูปแบบการท่องเที่ยว
- 2.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
- 2.3 การท่องเที่ยวชุมชน
- 2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วม
- 2.5 การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
- 2.6 แหล่งพุน้ำร้อนกับการท่องเที่ยว
- 2.7 การท่องเที่ยวพุน้ำร้อนออนเซ็น (Onsen) ได้หวัน

2.1 ความสำคัญ และรูปแบบการท่องเที่ยว

2.1.1 บทบาทและความสำคัญของการท่องเที่ยว

การศึกษาครั้งนี้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนต้นแบบในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ อันครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัด ตาก กำแพงเพชร สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ (<http://www.ftawatch.org/all/news/21989>: 25/07/2014)และเพื่อขยายผลการศึกษา ไปยังแหล่งพุน้ำร้อนอื่น ๆ ในระดับประเทศ และให้ได้มาซึ่งกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งพุน้ำร้อน และเพื่อพัฒนาสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ให้เกิดผลในทางปฏิบัติด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายใต้หลักการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยกรอบการวิจัยครั้งนี้ได้บูรณาการระหว่างโครงสร้างทรัพยากรท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุน้ำร้อน หลักการท่องเที่ยวชุมชนการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวในแหล่งพุน้ำร้อนและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โครงสร้างทางเศรษฐกิจกับ การท่องเที่ยว ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรท่องเที่ยว และผลกระทบทางสังคมจาก การท่องเที่ยว ภายใต้หลักการผสมผสานการพัฒนา การวางแผน นโยบาย และการจัดการการท่องเที่ยว ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

(Duffy, 2002; Stonich, 2003; Peet, and Watts, 2004) ซึ่งหลักการดังกล่าว เป็นหลักในการพัฒนา
วางแผน และจัดการการท่องเที่ยวภายใต้หลักความสมดุล ทั้งมิติ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
จากความสำคัญของการบริการท่องเที่ยวที่เกิดจากเหตุผลหลัก คือ กระแสแห่งความ
ต้องการ การพักผ่อนหย่อนใจ และกระแสแห่งความต้องการการเรียนรู้ในความแตกต่างในด้านธรรมชาติ
ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งต้นทางของนักท่องเที่ยว หรือ
อีกหลายๆ เหตุผลที่เป็นไปเพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะทำให้นโยบายระดับประเทศ เช่น ประเทศไทยได้มี
การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยเพราะเหตุผลหลักคือ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (Tourism
Authority of Thailand, 1997; Tourism Authority of Thailand, 2001; TDRI, 1997) ซึ่งรายได้จาก
การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการพัฒนาในหลายๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Hall, 2000;
Holden; 2006) โดยรายได้ดังกล่าวนับได้ว่าส่งผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมในระดับประเทศ แต่
การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านเป็นไปในลักษณะเน้นการจัดการเชิงเดี่ยว ขาดการบูรณาการระหว่าง
เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และนักท่องเที่ยว รวมถึงขาดการสร้างกลไกระบบการ
ท่องเที่ยวทางเลือกที่เหมาะสมกับแต่ละสภาพแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างแหล่ง
ท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวขาดการเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวในระดับชุมชนและ
ภูมิภาค ส่งผลให้เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในบางแหล่งพื้นที่ หรือขาดการจัดการที่ดีตาม
ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับบางแหล่งท่องเที่ยว ทั้งๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีศักยภาพพร้อมที่
จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

2.1.2 รูปแบบการท่องเที่ยว

ในด้านรูปแบบการท่องเที่ยวนั้นหลาย ๆ ภาคส่วนได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยว
ออกได้โดยรวมตัวอย่างรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าจะเกี่ยวข้องกับแหล่งตัวอย่างพื้นที่ที่จะศึกษาไว้ ดังนี้
(ภราเดช พยัฆวิเชียร:2546; ศูนย์วิจัยกสิกรไทย: 2540; TDRI: 2540; and TAT: 2011) คือ 1) ประเภท
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ และแหล่ง
วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การ
จัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการ
รักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน 2) ประเภทการท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาหรือศิลปสัญจร (Litho Tourism)
หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์ โพรง ถ้ำน้ำลอด ถ้ำหิน
งอกหินย้อย เพื่อดูความงามภูมิทัศน์ที่มีความแปลกของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่โลก ศึกษาธรรมชาติ

ของหิน ประเภทต่างๆ และซากบรรพชีวินหรือฟอสซิลได้ความรู้ มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานการ
ท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม
ต่อการจัดการท่องเที่ยว 3) ประเภทการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) หมายถึง การเดินทาง
ท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตร สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์ เพื่อชื่นชม
ความงามความสำเร็จ และเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้ มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความ
รับผิดชอบต่อจิตสำนึกการรักษาสภาพแวดล้อมของ สถานที่แห่งนั้น 4) ประเภทการท่องเที่ยวแบบ
โฮมสเตย์ (Home-Stay) นักท่องเที่ยวพักร่วมกับเจ้าของบ้านในพื้นที่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม มีการ
เรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน โดยเจ้าของบ้านจะจัดที่พักและอาหารให้กับนักท่องเที่ยว
ทั้งนี้นักท่องเที่ยวจะต้องจ่ายค่าบริการให้แก่เจ้าของบ้าน โดยแนวคิดพื้นฐานของโฮมสเตย์จะถือว่าผู้
มาพักเป็นแขกของเจ้าของบ้าน มิใช่ นักท่องเที่ยว 5) ประเภทการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health &
Wellness) ปัจจุบันกระแสความนิยมของผู้บริโภคมุ่งเน้นสู่การดูแลสุขภาพการบริโภคอาหารปลอด
สารพิษ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น ทำให้การเดินทางเพื่อท่องเที่ยว และพ่วงกิจกรรม
ด้านสุขภาพ อาทิ การเล่นกีฬา ควบคุมอาหาร โปรแกรมตรวจสุขภาพ นวดแผนไทย สปา หรือนั่ง
สมาธิ มีแนวโน้มเติบโตอย่างรวดเร็ว ถือเป็นช่องทางที่จะเพิ่มพูนเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศ ทั้ง
ในส่วนของการบริการทางการแพทย์ และบริการด้านการท่องเที่ยวของทั้งคนไข้และญาติที่ติดตามมาดูแล
คนไข้ 6) ประเภทการท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มี
ลักษณะเป็นชุมชน โดยมีพื้นฐานที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ ซึ่งการ
ท่องเที่ยวแบบนี้จะมีส่วน ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นด้วยการสร้างงานและกระจายรายได้
ขณะเดียวกันก็ช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์
เฉพาะตัวอีกด้วย 7) ประเภทการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) ท่องเที่ยวไปยัง
แหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์ รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่ หรือ
เคยมีเหตุการณ์สำคัญ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ โดยชุมชนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการบริหาร
จัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและ
คุณค่าของสิ่งแวดล้อม 8) ประเภทการท่องเที่ยวเพื่อการผจญภัย (Adventure Tour) นำธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมมาเป็นองค์ประกอบในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ก่อให้เกิดความท้าทาย ตื่นเต้น และ
แปลกใหม่ต่อประสบการณ์นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังอาจจะเป็นการฝึกความชำนาญทักษะทางร่างกาย

เช่น การล่องแพ การล่องแก่ง การเดินป่า การปีนเขา และการปีนหน้าผา เป็นต้น 9) ประเภทการท่องเที่ยวเพื่อการแต่งงานและฮันนีมูน (Honeymoon Tourism) กลุ่มเป้าหมายคือนักท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์ในการเดินทางเพื่อเฉลิมฉลองการแต่งงาน หมายรวมถึงคู่บ่าวสาวที่เพิ่งจะแต่งงานใหม่ๆ และคู่ที่ต้องการฉลองครบรอบแต่งงาน ซึ่งการท่องเที่ยวรูปแบบนี้มักจะมาพร้อมกับแหล่งที่พักที่เป็นส่วนตัว และกิจกรรมการจดทะเบียนสมรสในรูปแบบต่างๆ เช่น การจดทะเบียนสมรสใต้ท้องทะเล และการสมรสบนหลังช้าง เป็นต้น เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้โดดเด่น และแปลกแหวกแนวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัด เพื่อเป็นจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยว

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (2548: 60-65) ได้กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวไว้ 3 แบบเพื่อตอบสนอง ความต้องการท่องเที่ยว โดยมีรูปแบบในการท่องเที่ยว ดังนี้ คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติ โดยประกอบด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (marine eco tourism), การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (geo tourism), การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (eco tourism) การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (astrological tourism) และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro tourism) 2) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (rural tourism หรือ village tourism) 3) รูปแบบการท่องเที่ยว ในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) หมายถึงการท่องเที่ยวที่ผสมผสานการท่องเที่ยวกับความต้องการอื่นเพิ่มเติมซึ่งประกอบด้วยการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health tourism) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (edu-meditation tourism) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรม กลุ่มน้อย (ethnic tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sports tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (adventure tourism) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (home stay & farm stay tourism) และการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (long stay tourism) โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) ประกอบด้วย

1.1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน โดยองค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) เสนอแนวคิดในเอกสารเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2545 ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงธรรมชาติ มีการให้ความรู้ และการสื่อความหมายเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มเล็ก ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ ก่อประโยชน์แก่ท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์

1.2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (marine ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติทางทะเลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน

1.3) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (geo-tourism) หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์โพรง ถ้ำน้ำลอด ถ้ำหินงอกหินย้อย เพื่อดูความงามของภูมิทัศน์ที่มีความแปลกของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โลก ศักยภาพของหิน ดิน แร่ต่างๆ และฟอสซิล ได้ความรู้ได้มีประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

1.4) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรมสวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และเลี้ยงสัตว์เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

1.5) การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (astrological tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการไปชมปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวาระ เช่น สุริยุปราคา ฝนดาวตก จันทรุปราคา และการดูดาวจักราศีที่ปรากฏในท้องฟ้าแต่ละเดือน เพื่อการเรียนรู้ระบบสุริยจักรวาล มีความรู้ความประทับใจ ความทรงจำและประสบการณ์เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการร่วมกันอย่างยั่งยืน

2) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) ประกอบด้วย

2.1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2.2) การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียะศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมโดยประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

2.3) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (rural tourism / village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

3) รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ประกอบด้วย

3.1) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิถีการรักษาสุขภาพกายใจได้รับความเพลิดเพลิน และสุนทรียภาพ มีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึกต่อการรักษาสีเขียวและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อนึ่ง การท่องเที่ยว เชิงสุขภาพนี้บางแห่งอาจจัดรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและความงาม (health beauty and spa)

3.2) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (edu-meditation tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้ สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสีเขียวและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งการเรียนรู้

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่น การทำอาหารไทย การนวดแผนไทย รำไทย มวยไทย การช่างและงานศิลปหัตถกรรมไทย รวมถึงการบังคับช้างและเป็นควาญช้าง เป็นต้น

3.3) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (ethnic tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมของชาวบ้านวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าต่าง ๆ เช่น หมู่บ้านชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านผู้ไทย หมู่บ้านชาวกูย หมู่บ้านชาวกระเหรี่ยง หมู่บ้านชาวจีนฮ่อ เป็นต้น เพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นมีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.4) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sports tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาตามความถนัดความสนใจ ในประเภทกีฬา เช่น กอล์ฟ ดำน้ำ ตกปลา สนุกเกอร์ กระดานโตคลื่น สกีนํ้า เป็นต้น ได้รับความเพลิดเพลินความสนุกสนานตื่นเต้น ได้รับความประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.5) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (adventure travel) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวแล้วได้รับความสนุกสนานตื่นเต้น หวาดเสียว ผจญภัย มีความทรงจำ ความปลอดภัย และได้ประสบการณ์ใหม่

3.6) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (home stay & farm stay) หมายถึง นักท่องเที่ยวกลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในท้องถิ่นที่ไปเยือนเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้รับความประสบการณ์ในชีวิตเพิ่มขึ้น โดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

3.7) การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (longstay) หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในบ้านปลายหลังเกษียณอายุจากการทำงานที่ต้องการมาใช้ชีวิตต่างแดนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มปัจจัยที่ห้าของชีวิต คือการท่องเที่ยว โดยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเฉลี่ย 3 – 4 ครั้งต่อปี คราวละนาน ๆ อย่างน้อย 1 เดือน

3.8) การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (incentive travel) หมายถึง การจูงใจให้แก่มูลค่าของธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ (มีความเป็นเลิศ) ในการขายสินค้านั้นๆ ตามเป้าหมายหรือเกินเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้แทนบริษัทจำหน่ายรถยนต์ ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องสำอาง จากภูมิภาคหรือจังหวัดต่างๆ ที่สามารถขายสินค้า

ประเภทนั้นได้มากตามที่บริษัทผู้แทนจำหน่ายในประเทศตั้งเป้าหมายไว้เป็นการให้รางวัลและจัดนำเที่ยว โดยออกค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าพักรับ และค่าอาหารระหว่างการเดินทางให้กับผู้ร่วมเดินทาง เป็นการจัตรายการพักรับตั้งแต่ 2 – 7 วัน เป็นรายการนำเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวที่ต่างๆ อาจเป็นรายการนำเที่ยวแบบผสมผสาน หรือรายการนำเที่ยวในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

3.9) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมสัมมนา ให้รางวัล และนิทรรศการ (MICE หมายถึง M=meeting/I= incentive/ C=conference / E=exhibition) เป็นการจัตนำเที่ยวให้แก่กลุ่มลูกค้าของผู้ที่จัดประชุม มีรายการจัตนำเที่ยวก่อนการประชุม (pre-tour) และการจัตรายการนำเที่ยวหลังการประชุม (post-tour) โดยการจัตรายการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ไปทั่วประเทศเพื่อบริการให้กับผู้เข้าร่วมประชุมโดยตรง หรือสำหรับผู้ร่วมเดินทางกับผู้ประชุม (สามีหรือภรรยา) อาจเป็นรายการท่องเที่ยววันเดียว หรือรายการเที่ยวพักรับ 2 – 4 วัน โดยคิดราคาแบบเหมารวมค่าอาหารและบริการท่องเที่ยว

3.10) การท่องเที่ยวแบบผสมผสานเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้จัดการการท่องเที่ยว คัดสรรรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นำมาจัตรายการนำเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความแตกต่างระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในระยะยาวนานตั้งแต่ 2 – 7 วันหรือมากกว่านั้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตร (eco-agro tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประวัติศาสตร์ (agro-historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (eco-adventure tourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา และประวัติศาสตร์ (geo - historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (agro-cultural tourism) เป็นต้น

นอกจากนี้ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวได้พิจารณาจากความต้องการหรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมทำให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดใหม่ ขึ้นมาเช่น Green tourism ที่คนมาท่องเที่ยวจะต้อง การอนุรักษ์ธรรมชาติหรือช่วยลดภาวะโลกร้อน หรือ Volunteer tourism ที่นักท่องเที่ยวเป็นอาสาสมัครมาช่วยทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ในสถานที่และเดินทางท่องเที่ยวต่อ เช่น การที่มีอาสาสมัครมาช่วยงาน ทสึนามิในประเทศไทย เป็นต้น (วาร์ชต์ มัธยมบุรุษ,ม.ป.ป.)

2.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2551: 31) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพ ขณะที่อาร์ณ บัญชัย และจิน

นา ต้นศรวิพุธ (2546: 22) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจด้วยการแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและ/หรือการบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพ โดยทั่วไปการท่องเที่ยวสุขภาพจึงมีการจัดรายการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้วิถีใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดรักษา และสร้างเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้สดชื่นผ่อนคลายเป็นการเพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรงปรับสภาพจิตใจและร่างกายให้สมดุล และสามารถนำกลับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

นอกจากนี้วรรณ วรชานิช (2546: 145) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การท่องเที่ยวพักผ่อนไปท่ามกลางธรรมชาติ เรียนรู้วิถีการใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดและเสริมสร้างสุขภาพให้แข็งแรง จิตใจ สดชื่นแจ่มใสควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว เห็นวัฒนธรรมท้องถิ่น และนำสิ่งที่ได้รับมาปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ส่วนใหญ่นิยมเดินทางไปพักผ่อนยังต่างจังหวัด ซึ่งปัจจุบันนิยมกันมากในรูปแบบของศูนย์สุขภาพ โดยมีหลักสำคัญ คือ สถานที่นั้นควรมีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม ร่มรื่น สะอาด ปราศจากมลพิษต่าง ๆ และมีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความปลอดภัย ตลอดจนมีบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านสุขภาพ อนามัย สุขภาพกาย สุขภาพจิต ที่พร้อมจะช่วยให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ควรมีระบบการจัดการด้านการออกกำลังกาย และสันทนาการที่ถูกต้องและปลอดภัยโดยจัดแบ่งเวลาให้เหมาะสม มีกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาสุขภาพทางด้านร่างกาย และจิตใจ โดยมีแพทย์และพยาบาลคอยดูแล และพร้อมที่จะปฏิบัติการได้ทันทีเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ ความรู้ประสบการณ์ ความประทับใจด้านต่างๆ พร้อมทั้งจะกลับไปพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีสืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับสุรพล ศรีวิทยา และคณะ. (2546) ที่กล่าวว่าการท่องเที่ยว เชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและการพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและ/หรือ รับบริการรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสุขภาพจึงถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกต่อการส่งเสริมและรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีลักษณะสำคัญเป็นการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เรียนรู้วิถีการใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดและสร้างเสริมสุขภาพ ทั้งร่างกายและจิตใจให้สดชื่นผ่อนคลาย แล้วสามารถนำกลับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยส่วนใหญ่มักนิยมจัดการเดินทางไปท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจในชนบทต่างจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สวยงามและพักผ่อนในโรงแรมหรือรีสอร์ทที่มีศูนย์สุขภาพ

จริญญา เจริญสุดใส (ราณี อธิชัยกุล 2546: 90-91; อ้างอิงจาก จริญญา เจริญสุดใส. 2544.) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้นเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือการพักผ่อนควบคู่ไปกับการ

ดูแลสุขภาพของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสามารถแบ่งตามลักษณะสุขภาพของการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. การท่องเที่ยวเพื่อรักษาโรคของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในลักษณะนี้กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง เนื่องจากคำรักษาพยาบาลในประเทศไทยถูกกว่าต่างประเทศ และประเทศไทยมีแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ และมีมือหลายด้าน
2. การท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพของนักท่องเที่ยว หรืออยู่ในระยะพักฟื้น การท่องเที่ยวลักษณะนี้นักท่องเที่ยวต้องการอากาศที่บริสุทธิ์อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและเป็นธรรมชาติ รับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ และออกกำลังกายอย่างเบา ๆ เพื่อฟื้นฟูสุขภาพ สถานที่ท่องเที่ยวที่ให้บริการลักษณะนี้ เช่น ชีวาศรม สถานที่พักตากอากาศชายทะเล เป็นต้น
3. การท่องเที่ยวเพื่อรักษาสุขภาพของนักท่องเที่ยวที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น การท่องเที่ยวในลักษณะนี้กำลังเป็นที่นิยมอย่างสูงทั่วโลก เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เริ่มให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพของตนเองภายใต้สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในปัจจุบัน โดยการออกกำลังกายและดูแลสุขภาพอย่างถูกวิธี เช่น การนั่งสมาธิ การฝึกโยคะ การฝึกไทเก๊ก การอาบน้ำแร่ หรือสปา การนวดแผนโบราณ การรับประทานสมุนไพร การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพและการพักผ่อนในที่ที่มีอากาศบริสุทธิ์ใกล้ธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งประเทศไทยมีสถานที่ให้บริการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสุขภาพหลายประเภท

2.2.1 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ปัทมิตา ตันติเวชกุล (2546: 29-30) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) อาจแบ่งออกได้ตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของโปรแกรมกิจกรรมการท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภทหลักดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) เป็นการเดินทาง ไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งมาทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในที่พักรวมหรือนอกที่พักรวมอย่างถูกวิธี ตามหลักวิชาการและมีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง เช่น การ นวด / อบ / ประคบสมุนไพร การบริการสวดมนต์บำบัด (Aroma Therapy) และวารีบำบัด (Water Therapy) การอาบน้ำแร่หรือพุน้ำร้อนการฝึกกายบริหารท่าฤาษีตัดตน การฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสนา การบริการอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ และอื่นๆ โดยทั่วไป จึงมักนิยมการเดินทางไปท่องเที่ยวในชนบทต่างจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและ

วัฒนธรรมที่สวยงาม โดยจัดโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพที่หลากหลายบรรจุไว้ในโปรแกรมการท่องเที่ยวด้วย และเลือกพักผ่อนในสถานที่พักตากอากาศประเภทโรงแรมหรือรีสอร์ทที่มีศูนย์สุขภาพหรือศูนย์กีฬาให้บริการส่งเสริมสุขภาพที่มีมาตรฐานคุณภาพอย่างแท้จริง เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในสถานที่พักผ่อนนั้น ๆ จัดไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นในการให้บริการดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และผู้ให้บริการจึงต้องดำเนินการพัฒนาบริการ จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและได้มาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสม การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพจึงถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับการนิยามแพร่หลายเป็นอย่างมากและมีประโยชน์ในการสร้างจิตสำนึกต่อการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวรวมทั้งการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไปในตัวอีกด้วย

2) การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (Health Healing Tourism) เป็นการเดินทาง ไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยวไปรับบริการบำบัดรักษาสุขภาพ การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง เช่น การตรวจร่างกาย การรักษาโรคต่าง ๆ การทำฟันและการรักษาสุขภาพฟัน การผ่าตัดเสริมความงาม การผ่าตัดแปลงเพศ และอื่นๆ เป็นต้น โดยทั่วไปจึงมักมีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่บรรจุโปรแกรมการเข้ารับบริการบำบัดรักษาโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การตรวจร่างกาย การรักษาโรคต่าง ๆ การทำฟัน การผ่าตัดเสริมความงาม หรือการผ่าตัดแปลงเพศ ฯลฯ เป็นต้น โดยเลือกใช้บริการในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้ประกอบการและผู้ให้บริการต้องดำเนินการพัฒนาบริการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมบำบัดรักษาสุขภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และได้มาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสม การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพจึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งประโยชน์ต่อการรักษาฟื้นฟูสุขภาพนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ปทิตตา ตันติเวชกุล (2546: 31-41) ยังระบุอีกว่าการจัดรูปแบบกิจกรรมการให้บริการส่งเสริมสุขภาพที่มักพบในโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) ที่บริษัทนำเที่ยวเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยวมีความแตกต่างหลากหลายดังนี้ คือ

1) การนวดแผนไทย การนวดแผนไทยถือเป็นวิธีบำบัดรักษาโรคของไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม เริ่มต้นมาจากความพยายามในการบรรเทาอาการปวดเมื่อย ฟกช้ำ ด้วยการสัมผัสจับต้อง หรือกดบริเวณที่เจ็บเพื่อช่วยเหลือนตนเอง นวดเพื่อช่วยเหลือนตนเองและสังคมประสบการณ์มาเป็นการนวด เริ่มจากการนวดตนเอง นวดเพื่อช่วยเหลือนบุคคลในครอบครัวและกระจายกว้างขวางออกไปในชุมชน นอกจากนี้ในค่ายมวย ซึ่งมักเกิดอุบัติเหตุจากการต่อสู้ เช่น ไหล่หลุด เคล็ด ชัดยอก จึงมีการ

บำบัดขั้นต้นด้วยการกด จับ ดัด ดึง เพื่อให้เข้าที่ ทำให้เรียนรู้สืบทอดกันมาและพัฒนาเป็นท่าต่างๆ สรุปบทเรียนเป็นศาสตร์และศิลปะที่ใช้ในการบำบัด รักษาทราบจนถึงปัจจุบัน โดยประโยชน์ของการนวดแผนไทย คือ ช่วยทำให้ระบบหมุนเวียนของโลหิตดี สุขภาพแข็งแรง ช่วยทำให้การเคลื่อนไหวของสรีระ คล่องแคล่วอย่างธรรมชาติ สามารถบรรเทาโรค และอาการปวดต่างๆ ของข้อต่อ และกล้ามเนื้อ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและถ่ายทอดความเอื้ออาทรต่อผู้ถูกนวด

2) การนวดเท้า การนวดเท้ามีหลักการพื้นฐาน คือ อวัยวะทั้งหมดของร่างกายจะมีการแสดงออกที่สัมพันธ์กับบริเวณเท้าทั้งหมด โดยอวัยวะส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับบริเวณส้นเท้าแล้วกระจายไปสู่ปลายเท้า การนวดเท้าแบบไทยจึงมีวิธีการนวดและการกดจุดบนเท้า ซึ่งจะไม่มีผลที่อวัยวะอื่นๆ ที่อยู่ไกลได้ โดยยังไม่สามารถอธิบายถึงประสาทที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงแบบแพทย์แผนปัจจุบันได้ การนวดเท้าแบบไทยเป็นการนวดโดยรวมเพื่อกระตุ้นเส้นสายให้ลมเดินสะดวก โดยเริ่มจากฝ่าเท้า หลังเท้า แล้วไปที่ขา ประโยชน์ของการนวดเท้าเพื่อสุขภาพ คือ ช่วยส่งเสริมสุขภาพ โดยกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต น้ำเหลือง และกระตุ้นการทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกายให้ทำงานสมดุลดี ทั้งช่วยป้องกันโรคบางอย่าง เช่น ท้องผูก หอบหืด ปวดหัว โรคไต โรคเครียด ไมเกรน เป็นต้น และส่งผลดีทางด้านสุขภาพจิต รู้สึกสบายลดความตึงเครียด และสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว

3) การอบ/ประคบสมุนไพร หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการส่งเสริมสุขภาพ และการบำบัดรักษาร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ด้วยกรรมวิธีอบไอน้ำผสมกลิ่นหอมจากพืชสมุนไพรหรือกรรมวิธีประคบร้อนจากพืชสมุนไพร ตามหลักทฤษฎีการแพทย์แผนไทยโบราณ คือ

3.1) การอบสมุนไพร เป็นการอบตัวด้วยไอน้ำที่ได้จากการต้มสมุนไพร เป็นวิธีบำบัดรักษาอย่างหนึ่ง ซึ่งเริ่มต้มจากประสบการณ์การนั่งกระโจมในหญิงหลังคลอด โดยใช้ผ้าทำเป็นกระโจมหรือนั่งในสุม่ไก่ที่ปิดคลุมมิดชิด และมีหม้อต้มสมุนไพรซึ่งเดือดทำให้สามารถอบและสูดดมไอน้ำสมุนไพรและผิวหนังได้สัมผัสไอน้ำด้วยกัน ช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้น ทำให้ร่างกายสดชื่น ผิวพรรณเปล่งปลั่งมีน้ำมีนวล ต่อมาจึงเป็นที่นิยมในประชาชนทั่วไป จึงได้มีการจัดทำเป็นห้องอบตัวด้วยไอน้ำสมุนไพร 2 แบบคือ การอบแห้งหรือที่เรียกว่า “เซาว์น่า” (Sauna) โดยใช้ความร้อนจากถ่านหินบนเตา และการอบเปียก โดยใช้หม้อต้มสมุนไพรที่มีท่อส่งไอน้ำเข้าไปภายในห้องอบ

3.2) การประคบสมุนไพร เป็นวิธีบำบัดรักษาของแพทย์แผนไทย อีกวิธีหนึ่งโดยการนำสมุนไพรสดที่มีตัวยาสำคัญ เช่น หัวไพล ขมิ้น อ้อย ตะไคร้ ผิวมะกรูด ฯลฯ ห่อใส่ผ้ารวมกันโดยใช้วิธีหนึ่งให้ร้อนเพื่อให้เกิดน้ำมันหอมระเหยเป็นสารในการออกฤทธิ์ ซึ่งเมื่อผสมกับ

ความร้อนด้วยตัวยาตามสรรพคุณของสมุนไพรจะซึมผ่านผิวหนังด้วยการประคบสัมผัสไปตามบริเวณที่ต้องการ ส่วนใหญ่จะนิยมทำกันในหญิงหลังคลอด และผู้ที่ต้องการให้ร่างกายสดชื่นผิวพรรณเปล่งปลั่งมีน้ำมีนวล

4) สุวคนธบำบัด (Aroma Therapy) หมายถึงกระบวนการและวิธีการในการส่งเสริมสุขภาพและการบำบัดรักษาร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ด้วยกลิ่นหอม ซึ่งส่วนใหญ่ได้จากน้ำมันหอมระเหย(Essential Oil หรือ Volatile Oil) ที่สกัดได้จากส่วนต่างๆของพืชสมุนไพร เช่น ดอกใบ ราก ผล เปลือกไม้ ยางไม้ (Resins, Gums, Exudates) รวมถึงสารในพืชบางชนิด เช่น Coumarin และกลิ่นหอมที่ได้มาจากสัตว์ เช่น ปลาฉลาม (อำพันทองหรือAmbergris เป็นสารหอมที่ได้จากสารออกปลาฉลาม) ชะมด (ชะมดเช็ด หรือ Civet เป็นสารหอมที่ได้จากสิ่งขับถ่ายจากกระเปาะของต่อมคู่ใกล้กับอวัยวะสืบพันธุ์ของตัวชะมด) บีเวอร์ กวาง เป็นต้น โดยวิธีการใช้น้ำมันหอมระเหยที่นิยมใช้ในสุวคนธบำบัดอยู่ 3 วิธีดังนี้

4.1) การสูดดมโดยตรง เป็นวิธีที่ง่ายและสะดวก โดยสูดดมกลิ่นหอมจากน้ำมันหอมระเหยที่หยดบนสำลีหรือกระดาษทิชชู หรือสูดดมไอรระเหยจากน้ำมันระเหยที่หยดลงในเตาต้มน้ำร้อน 5-10 หยด ไอน้ำจะพากลิ่นน้ำมันหอมระเหยกระจายออกไปทั่วบริเวณ สร้างบรรยากาศให้มีกลิ่นหอมและบำบัดอาการต่างๆ แล้วแต่ชนิดของน้ำมันหอมระเหย

4.2) การผสมน้ำ โดยการเติมน้ำมันหอมระเหยลงในอ่างอาบน้ำ เป็นวิธีการที่ดีในการผ่อนคลายอารมณ์และจิตใจ กลิ่นหอมของน้ำมันหอมระเหยจะผ่านเข้าสู่ร่างกายได้ 2 ทาง คือ การสูดดมกลิ่นที่ระเหยขึ้นมาจากน้ำและการแทรกซึมเข้าทางผิวหนัง น้ำในอ่างอาบน้ำไม่ควรร้อนเกินไป และปริมาณน้ำมันหอมระเหยไม่ควรเกิน 6 หยด ถ้าในเด็กควรลดปริมาณน้ำมันหอมระเหยลงสักครึ่งหนึ่ง โดยต้องผสมให้เข้ากับน้ำที่เตรียมไว้แล้ว

4.3) การใช้กับผิวหนังโดยตรง โดยทาน้ำมันหอมระเหยบนผิวหนัง แล้วนวดร่างกายด้วยมือเปล่าแบบลูบไล่ไปมาด้วยน้ำหนักที่สม่ำเสมอ จะช่วยคลายเครียดและลดความปวดเมื่อยได้ดี แต่ไม่ควรเอาน้ำมันหอมระเหยชนิดเข้มข้นมานวด ควรจะให้น้ำมันหอมระเหยเจือจางเสียก่อนใช้ทาบนผิวหนัง

5) การบริการอาบน้ำแร่ (Spa) แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย คือ แหล่งน้ำแร่ (Mineral Water) ที่พบในรูปของพุ่น้ำร้อนหรือบ่อน้ำร้อน เนื่องจากเชื่อกันว่าน้ำแร่ชนิดต่างๆมีคุณค่าทางการบำบัดรักษาและส่งเสริมสุขภาพ จากการดื่มหรืออาบ โดยรู้จักในนามของ “สปา”(Spa) ในประเทศไทย น้ำแร่ก็เป็นสิ่งที่คนไทยรู้จักคุ้นเคยมานาน ซึ่งมีให้บริการอยู่ในแหล่งบ่อน้ำแร่และบ่อน้ำร้อนในหลายจังหวัด เช่น ระนอง เชียงใหม่

เชียงราย อุทัยธานี ยะลา ฯลฯ แต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและ
ทันสมัยเท่าที่ควรเหมือนอย่างในต่างประเทศ

6) วารีบำบัด (Water Therapy) หมายถึง กิจกรรมสร้างเสริมและบำบัดรักษา
สุขภาพโดยวิธีการสร้างความสมบูรณ์แข็งแรงและเพิ่มสมรรถภาพที่ดีของร่างกายด้วยวิธีการต่างๆ ที่อาศัยน้ำ
เป็นปัจจัยสำคัญ ประกอบด้วยการออกกำลังกายในน้ำด้วยวิธีการทำกิจกรรมแอโรบิกในน้ำซึ่งเรียกอีกอย่าง
หนึ่งว่า ไฮโดรเทราปี (Hydrotherapy) การออกกำลังกายแอโรบิกในน้ำสามารถช่วยสร้างเสริมและ
บำบัดรักษาสุขภาพได้ เพราะน้ำมีแรงพยุงตัวที่ช่วยลดในส่วนต่างๆ ของร่างกายได้ดี และช่วยเสริมสร้าง
กล้ามเนื้อได้เร็วขึ้น สำหรับผู้สูงอายุที่มีอาการปวดหลัง หรือปวดข้อสามารถใช้วิธีไฮโดรแอโรบิก(Hydro-
aerobics) โดยการออกกำลังกายในสระน้ำที่มีระดับน้ำสูงเพียงแค่หน้าอกและเป็นพื้นสระน้ำแบบระนาบ
เดียวกันทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีวิธีการวารีบำบัดแบบง่ายๆ คือ การอาบน้ำร้อนน้ำเย็นสลับกัน โดยเริ่มต้น
อาบน้ำร้อนก่อนประมาณ 3-5 นาที แล้วสลับการอาบด้วยน้ำเย็น ซึ่งจะมีผลทำให้ร่างกายเกิดความ
กระปรี้กระเปร่าขึ้น แต่ถ้าก่อนนอนอยากให้ร่างกายรู้สึกสบายและหลับง่ายก็ให้ใช้วิธีการอาบน้ำอุ่น เพื่อให้
ระบบต่างๆ ของร่างกายทำงานช้าลง ประโยชน์ของวารีบำบัดด้วยวิธีนี้จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันต่อโรคต่างๆ
ช่วยปรับฮอร์โมน และช่วยผ่อนคลายของระบบประสาทที่มีอาการตึงเครียดได้

7) การฝึกกายบริหารท่าฤๅษีตัดตนการออกกำลังกายโดยฝึกกายบริหารนับเป็น
ปัจจัย สำคัญที่นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพที่ดี ซึ่งมีวิธีการทำให้ร่างกายเกิดการเคลื่อนไหวที่
เหมาะสม เพื่อให้เกิดการใช้พลังงานขับเหงื่อออกมา โดยให้มีความสัมพันธ์กับส่วนต่างๆ ของร่างกาย
ไม่ว่าจะเป็นกระดูกข้อต่อกล้ามเนื้อและอวัยวะภายในต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ การตัดตนยังอาศัย
ความสัมพันธ์ระหว่างท่าทาง การเคลื่อนไหวกับการหายใจเป็นหลักสำคัญ จึงต้องมีการนั่งสมาธิร่วม
ด้วย จะช่วยให้จิตใจสงบคลายเครียด หมอไทยโบราณจึงเชื่อมโยงประสบการณ์ของท่าฤๅษีตัดตน
ที่บอกเล่าสืบต่อกันมา และค้นคว้าเพิ่มเติมให้เป็นท่ากายบริหารแบบไทย และสรุปท่าทางการตัดตน
ให้มีความสุขและสามารถปฏิบัติได้โดยคนทั่วไป ที่ไม่ผาดโผนหรือฝืนร่างกายจนเกินไป
ประโยชน์ของการฝึกกายบริหารท่าฤๅษีตัดตน คือ ช่วยให้เกิดความเคลื่อนไหวตามธรรมชาติ ของแขน
ขา หรือข้อต่อต่างๆ ให้เป็นไปอย่างคล่องแคล่ว บางท่าจะมีการกดหรือบีบนิ้วร่วมไปด้วย รวมทั้งฝึก
ลมหายใจเข้าออกอย่างลึกๆ และช้าๆ มีการใช้สมาธิร่วมด้วยจะช่วยยกระดับจิตใจให้พ้นอารมณ์ขุ่นมัว
หงุดหงิด ความง่วงความเครียด และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการหายใจ หากมีการฝึกหายใจให้
ถูกต้อง ทำให้โลหิตหมุนเวียนดี เลือดลมเดินได้สะดวก นับเป็นการออกกำลังกายซึ่งสามารถทำได้ ใน
ทุกอิริยาบถ เป็นการต่อต้านโรคร้ายบำรุงรักษาสุขภาพให้มีอายุยืนยาว

8) การฝึกสมาธิแนวพุทธศาสนา (Buddhist Meditation) การฝึกปฏิบัติ
แนวสมาธิ พุทธศาสนาเพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของจิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่รุ่มร่าม

หรือนั่งวิปัสสนาบำเพ็ญภาวนาขั้นสูงในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ในวัดป่าธรรมชาติ โดยมีการให้คำปรึกษา แนะนำวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการคลายเครียดในชีวิตประจำวัน รวมทั้ง ศึกษาเรียนรู้ปรัชญาชีวิตและจิตวิญญาณตะวันออกช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์ และมีภูมิคุ้มกัน โรคทางจิต นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้แก้ไข โรคได้ ร่างกายกับจิตใจอาศัยกันและมี อิทธิพลต่อกัน ผู้มีจิตใจผ่องใสเบิกบานย่อมช่วยให้กายเอบอ้มผิวพรรณผ่องใส สุขภาพกายดี เป็นภูมิ ด้านทานโรคไปในตัว

9) การบริการอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพอาหารและ เครื่องดื่มสมุนไพร หมายถึง การนำสมุนไพรมาปรุงเป็นอาหารและเครื่องดื่มที่ให้ประโยชน์แก่ร่างกาย และจิตใจในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากพืชสมุนไพรมีสารอาหารที่จำเป็นและมีประโยชน์ต่อ การเจริญเติบโตของร่างกายอยู่ครบถ้วน ได้แก่ คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีน เกลือแร่ กรดอินทรีย์ วิตามิน และน้ำย่อย เป็นต้น ในทัศนะของแพทย์แผนไทย การกินอาหารตามธาตุเป็นประโยชน์ต่อ ร่างกายมนุษย์ที่ประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุทั้ง 4 นี้ต้องมีความสมดุลกัน ซึ่งจะทำให้ สุขภาพเป็นปกติ ไม่เจ็บป่วย อาหารที่มนุษย์รับประทานเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่จะบำรุงธาตุให้ สมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารที่มีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบจะมีสรรพคุณในการปรับธาตุที่ หย่อนหรือกำเริบให้กลับคืนสู่สภาวะปกติ

10) การบริการผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพและความงาม การนำสาร สกัดจากสารธรรมชาติและสมุนไพรมาใช้ในการผลิตเครื่องสำอางค์เพื่อลดอันตรายและการแพ้สาร สังเคราะห์ ซึ่งปัจจุบันนี้มีแนวโน้มได้รับความนิยมสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และสามารถนำมาใช้ให้เป็น ประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนากิจการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในสถานบริการที่พักแรมได้เป็น อย่างดี

2.2.2 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทย

ประเทศไทยมีความได้เปรียบในบริการด้านสุขภาพหลายประการ โดยเฉพาะความ พร้อมในด้านบุคลากรทางการแพทย์ ที่มีความสามารถเชี่ยวชาญในโรคเฉพาะทาง และค่าใช้จ่ายที่ต่ำ กว่าด้วยบริการที่มีคุณภาพในมาตรฐานระดับเดียวกับประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมทั้งยังมีความ หลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวและบริการรองรับด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้มาตรฐานสากล ซึ่ง เกื้อหนุนต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2555) ได้ประเมินถึงศักยภาพด้านการ ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย ดังนี้

จุดแข็งด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย คือ

- 1) ความคุ้มค่าเงินที่จ่ายไปทั้งด้านการท่องเที่ยวและด้านสุขภาพ
- 2) ความพร้อมของทรัพยากรทางการแพทย์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ เอื้อต่อการท่องเที่ยวพักผ่อน และการพักผ่อนหลังการบำบัดรักษา
- 3) ความพร้อมของบริการด้านการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานสากล โดยเฉพาะด้านที่พัก ซึ่งมีบูติก โฮเต็ล ที่โดดเด่น
- 4) ความพร้อมของบุคลากรด้านการแพทย์ที่เชี่ยวชาญ ทั้งแพทย์และพยาบาลซึ่งมีอภยาศัยที่ดี และจิตใจอบอุ่นอารี
- 5) สถานพยาบาลของไทยหลายแห่งได้มาตรฐานระดับนานาชาติ (Joint Commission International - JCI)
- 6) ความมีชื่อเสียงด้านการแพทย์เฉพาะทาง จากความเชี่ยวชาญของแพทย์ ความทันสมัยด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีทางการแพทย์ และการค้นคว้าวิจัยด้านการแพทย์แขนงต่างๆ
- 7) ทักษะด้านบริการส่งเสริมสุขภาพ โดยเฉพาะการนวดแผนไทย และสปา ซึ่งใช้สมุนไพรไทย ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

จุดอ่อนด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย คือ

- 1) ระยะเวลาพำนักรักษาของชาวต่างชาติที่เข้ามารักษาในประเทศไทยและผู้ติดตามโดยไม่ต้องทำวีซ่า เพียง 30 วัน ไม่เอื้อต่อการเดินทางเข้ามารักษานาน
- 2) ข้อจำกัดด้านการสื่อสารภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ของคนไทย
- 3) การกำหนดเพดานการลงทุนของนักลงทุนต่างชาติไว้ที่ 49% ไม่ดึงดูดนักลงทุนต่างชาติ โดยเฉพาะการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ รวมทั้งอุปกรณ์และเครื่องมือทางการแพทย์ ที่ยังต้องพึ่งการนำเข้าจากต่างประเทศ
- 4) สถานการณ์ความไม่สงบในประเทศ และภัยธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยในประเทศไทยของบรรดานักท่องเที่ยวต่างชาติ

โอกาสด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย คือ

- 1) แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้ความต้องการที่พำนักระยะยาว (Long Stay) ซึ่งรวมทั้งบริการด้านสุขภาพในต่างประเทศเพิ่มขึ้นตาม โดยมีประเทศในเอเชียที่มีค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพต่ำกว่าเป็นปลายทางเป้าหมาย

2) สภาพการดำรงชีวิตในสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ก่อให้เกิดความเครียด และโรคภัยต่างๆ ตามมา เป็นโอกาสในการขยายตัวของบริการส่งเสริมสุขภาพ

3) การเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 เกื้อหนุนการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในอาเซียน ส่งผลดีต่อประเทศไทย รวมทั้งยังเป็นโอกาสในการขยายการลงทุน ในธุรกิจบริการทางการแพทย์ และการขยายเครือข่ายเข้าไปบริหารจัดการโรงพยาบาล ในประเทศกลุ่ม CLMV

4) ท่าเลที่ตั้งของประเทศไทยที่เป็นศูนย์กลางของอาเซียน ประกอบกับการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมเชื่อมระหว่างประเทศ เกื้อหนุนต่อการเข้ามาใช้บริการด้านสุขภาพของไทย
อุปสรรคด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย คือ

1) ความคล้ายคลึงด้านวัฒนธรรมในความเป็นประเทศมุสลิม รวมทั้งการมีอาหารฮาลาลของบางประเทศ อาทิ มาเลเซีย และสิงคโปร์ สามารถดึงดูดตลาดกลุ่มมุสลิมได้ง่ายกว่า

2) ความได้เปรียบด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษของหลายประเทศในกลุ่มสมาชิกอาเซียน

3) มาเลเซียกำลังดำเนินการขยายเวลาพำนักในประเทศให้ผู้ป่วยที่เข้ามาใช้บริการด้านการแพทย์และผู้ติดตาม จาก 30 วันเป็น 180 วัน (โดยต้องมีหนังสือรับรองจากโรงพยาบาลในมาเลเซียที่ผู้ป่วยจะเข้ารับบริการทางการแพทย์)

4) ประเทศสมาชิกอาเซียนบางประเทศ อาทิ ลาว เวียดนาม และกัมพูชา เปิดโอกาสให้นักลงทุนต่างชาติเข้าไปลงทุนในธุรกิจได้ 100%

ตลาดท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพร่วมอยู่ด้วย โดยตลาดท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้นได้ถูกพัฒนาและบูรณาการมาอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการให้มีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ประเทศไทยซึ่งมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้วยปัจจัยหนุนหลายประการ โดยเฉพาะคุณภาพของบุคลากรผู้ให้บริการทั้งด้านการท่องเที่ยวและบริการทางการแพทย์ สามารถสร้างรายได้จากตลาดท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเข้าประเทศจำนวนมาก

2.3 การท่องเที่ยวชุมชน

2.3.1 บทบาทการท่องเที่ยวชุมชน

จากการค้นคว้าจากเว็บไซต์ ([http:// conservation.forest.ku.ac.th](http://conservation.forest.ku.ac.th) เข้าถึงเมื่อ 15/09/2556) กล่าวถึง “บทบาทของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว” ว่าเมื่อพิจารณาถึงบทบาทของชุมชนที่จะเข้าไปร่วมส่งเสริมหรือดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว แบ่งพอสังเขปได้ดังนี้

1) บทบาทตามสิทธิกฎหมาย รัฐบาลไทยได้ลงนามรับหลักการปฏิญญาขององค์การสหประชาชาติ (UN) ในการประชุมสุดยอดโลกที่กรุงริโอ เดอจาเนโร (Rio Summit 1992) ได้นำหลักการ Agenda 21 ไปปรับปรุงกฎหมายในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2540 นั้น โครงสร้างทางสังคมของประเทศได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะมิติทางด้านสังคม การรวมตัวกันขององค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ กล้าเรียกร้องในสิทธิ เริ่มเรียนรู้เรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา นำบทเรียนและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางการท่องเที่ยวมาทบทวน โดยอาศัยกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เอื้อประโยชน์และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรมากขึ้น อย่างเช่น มาตรา 46 ที่บัญญัติว่าโดยอาศัยกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เอื้อประโยชน์และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการดูแลรักษาทรัพยากรมากขึ้น อย่างเช่น มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนใช้ความคิดทบทวนและหันมาทวงสิทธิของตัวเองที่จะปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม ทุนทาง สังคมที่มีอยู่มากขึ้น

2) บทบาทของชุมชนทางสังคมถือเป็นกลไกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ชุมชนสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยอาศัยกระบวนการที่เริ่มจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน จัดเวทีชาวบ้านเรียนรู้จากประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำวิจัยชุมชนของคนในชุมชน การสร้างเครือข่าย โดยยึดพื้นฐานการเรียนรู้ต่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคมท้องถิ่น มุ่งสู่ความยั่งยืน มาตรการเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และช่วยประชาสัมพันธ์รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนไปในตัวด้วย ตัวอย่างเช่น ชุมชนบ้านกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพัฒนาในทุกๆ ด้านต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนแม่บทชุมชนดังกล่าวได้ ถูกใช้เป็นแนวทางที่สำคัญให้กับชุมชนอื่นที่มีความคิดริเริ่มจะดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนดังกล่าวไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่เข้มแข็งของชุมชนให้เป็นที่รับรู้แล้ว แต่ยังสะท้อนถึงความสามารถของชุมชนที่จะจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยผ่าน กระบวนการเรียนรู้และอาศัยความสามารถของคนในชุมชนเองได้ ถือว่าการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจะช่วย ส่งเสริม และประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่แต่ละชุมชนดำเนินการให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ และขยายไปสู่การสร้างเครือข่ายในระดับที่สูงขึ้น เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคใต้ ซึ่งได้รวมเอาชุมชนที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละจังหวัดมารวมกันได้ส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ(Community-based Tourism หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "Host Management") ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเป็นเครือข่ายมากขึ้นทั้งนี้รูปแบบของการจัดการโดยชุมชนถูกคาดหวังว่าเป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง ในขณะเดียวกันก็เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจชุมชนของคนในท้องถิ่นอีกด้านหนึ่งด้วย นอกจากนี้หากมองในด้านของการตลาดด้วยแล้วปรากฏว่าตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นกลุ่มเฉพาะ และบ่อยครั้งคำว่า "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" (Community-Based Tourism) หรือ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" (Ecotourism) หรือ "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์"(Conservation tourism) และการเรียกชื่ออื่นในลักษณะคล้ายกัน ได้ถูกนำมาใช้เป็นเพียงสื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมภาพพจน์ของการท่องเที่ยว แต่ในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ประเพณีของคนในท้องถิ่น สำหรับประเทศไทยแล้ว ตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-9 (พ.ศ.2503-2546) อาจกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือว่าเป็นแหล่งรายได้หลักที่สำคัญส่วนหนึ่งของประเทศซึ่งจากตัวเลขของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แสดงให้เห็นว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติและรายได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 - 2546 ได้ทวีจำนวนอย่างเพิ่มสูงขึ้นตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศ อันเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดการปรับตัวของระบบการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และหากพิจารณาถึงองค์ความรู้ทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนรวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการแล้ว พบว่าหน่วยงานภาครัฐ เอกชน รวมทั้งผู้ประกอบการที่ให้การสนับสนุนและใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว กลับยังมีความไม่ชัดเจนในด้านแนวความคิดและหลักการ วิธีการและกระบวนการ รวมทั้งการบริหารจัดการฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและการกระจายผลประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น จากความสำคัญดังกล่าวสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนให้เกิดการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างทางเลือกให้กับระบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากเดิม โดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" โดยมุ่งพัฒนาให้ "คนในชุมชน" เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวและไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมรวมทั้งการเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในอนาคต

องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี 2545 เป็นปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งคณะกรรมการของสหประชาชาติได้เรียกร้องให้องค์การระหว่างประเทศ รัฐบาล และภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งประเทศไทยโดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้วางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางดังกล่าวให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมอย่างสมดุลมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการรายได้ และการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่คนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างเป็นธรรม ดังนั้นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงให้การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อเป็นการยกระดับ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" ในมิติของ "การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน" ให้เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่จะสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวของโลกดังกล่าว

3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชนการพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เป็นการเน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลักมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงตั้งอยู่บนฐานคิดที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม รวมทั้งอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆของชุมชนอันมีวิถีชีวิตและจารีตประเพณีแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายให้คนในชุมชนรู้จักการสร้างสำนึกท้องถิ่น เร่งเร้าความภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประเพณีของตน รวมทั้งสามารถให้คำอธิบายกับคนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นว่ามีความสวยงาม และมีคุณค่าอย่างไร ตลอดจนการสื่อให้เห็นพัฒนาการของวัฒนธรรม จารีตประเพณีทั้งนี้เพื่อให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเคารพ ต่อความเชื่อ ศักดิ์ศรีและสิทธิในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมของชุมชน

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการบริหารจัดการโดยชุมชนการพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เน้นการจัดการท่องเที่ยวบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อที่จะช่วยกันลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ทั้งนี้มุ่งให้มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ การจัดการสมรรถนะของการรองรับในระบบนิเวศ รวมทั้งการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกันภายใต้หลักการที่ว่าคนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษา

นั้น นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยกันประชาสัมพันธ์และเสนอแนวคิดในการเคลื่อนไหวให้นักท่องเที่ยวได้เป็นผู้เข้าร่วมขบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและกระจายผลประโยชน์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวกับความต้องการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

5) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว การพิจารณาการใช้ประโยชน์ประเด็นนี้เป็นการเน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีกิจกรรมการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันหลากหลาย ตลอดจนความเป็นชาติพันธุ์ อันเป็นการช่วยเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ และสร้างความตระหนัก สร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยว ให้กับประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการ ทั้งนี้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจนำไปสู่การสร้างกระบวนการทางสังคมที่ชุมชนท้องถิ่นมีความพยายามในการปรับตัว ภายใต้บริบทของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรมกับการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้การเอารัดเอาเปรียบของบริษัทนำเที่ยวจากภายนอก อย่างไรก็ตามในส่วนของกิจกรรมการสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนั้น การสร้างเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ได้พิจารณาเห็นว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนในอนาคตนั้น ไม่อาจจำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชน หมู่บ้าน แห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดด ๆ ได้ แต่พยายามให้มีการรวมตัวกันของชุมชนท่องเที่ยวหลายๆ แห่ง และสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อให้การบริการและมุ่งให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

6) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการจัดการตัวเอง การพิจารณาการใช้ประโยชน์จากการวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านนี้ เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และหมายรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนโดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติชุมชนท้องถิ่นเองก็สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนามาตรฐานและคุณภาพของการท่องเที่ยวของตนเองได้โดยเริ่มต้นจากชุมชนระดับรากหญ้า จนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียอีกด้วย

7) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะกลไกการพัฒนาชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้ เป็นความพยายามจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นการสนับสนุนโครงการการท่องเที่ยวชุมชนนี้เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนถือได้ว่าเป็น "เครื่องมือและกลไกของชุมชนท้องถิ่น" ในฐานะที่เป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม จารีต ประเพณีอันหลากหลายของชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยยังให้ความสำคัญต่อความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องมองให้เห็นถึงบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง และสภาพแวดล้อมธรรมชาติซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับภาค และระดับมหภาค ที่สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก และยังช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน

8) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มของชุมชน การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในบริบทนี้เป็นการย้อนกลับไปพิจารณาปัญหาของสังคมของชุมชนซึ่งอาจพบว่าชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤต ในด้านของความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและ ความยากจน ดังนั้นการพิจารณาประเด็นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นคำตอบส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยพิจารณาการท่องเที่ยวในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ รวมทั้งการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการเชื่อมต่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกใหม่ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างหลากหลาย

9) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาพความเป็นจริงของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวก็คือการที่ภาคเอกชนบางแห่งบางจังหวัดได้มีบทบาทเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการสร้างรายได้และความเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว และบางครั้งด้วยความไม่เข้าใจในเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวดังกล่าวได้สร้างผลกระทบต่อการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเนื่องจากชุมชนท้องถิ่น ขาดอำนาจในการจัดการท่องเที่ยวของตน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเข้ามากำหนดบทบาท

ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้เข้ามามีส่วนสำคัญร่วมกับภาคประชาชน ในการจัดการและหารูปแบบของการท่องเที่ยวในบริบทของชุมชนท้องถิ่น อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในระดับล่าง รวมทั้งระบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างมากขึ้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) กล่าวถึง “บทบาทของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว” ว่า ชุมชนมีบทบาทในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินการนับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนการเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมในชุมชนนั้น ๆ การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ไม่ต้องลงทุน อาศัยเพียงการบริหารจัดการที่ดีก็เพียงพอที่จะสร้างรายได้มาทำนุบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น และพัฒนาให้ทรัพยากรท่องเที่ยวแห่งนั้นมีความยั่งยืน คนที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวควรเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ ดังนั้นการบริหารจัดการให้การส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นสำเร็จไปได้ด้วยดีก็ควรเป็นคนในพื้นที่นั้นที่ร่วมมือกันในการจัดการการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนจำแนกตามลักษณะของการดำเนินงานที่ประชาชนท้องถิ่นมีโอกาสมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและ/หรือดำเนินการในรูปของธุรกิจท้องถิ่นรายบุคคลและการมีส่วนร่วมในรูปขององค์กรท้องถิ่น เช่น องค์กรท่องเที่ยวของหมู่บ้าน หรือตำบล เป็นต้น

1) การมีส่วนร่วมระดับรายบุคคลรับผลประโยชน์โดยตรง เช่น สมาชิกชุมชนจัดให้บริการเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดรายได้จากการให้บริการดังกล่าว เช่น เรือบั้งกะโล ที่พัก ร้านอาหาร การนำทาง เป็นต้น หรือเป็นการจำหน่ายสินค้าที่ผลิตจากชุมชน

2) การมีส่วนร่วมระดับชุมชนรวมกลุ่มจัดระบบการบริการนักท่องเที่ยว โดยชุมชนรวมกันจัดตั้งเป็นองค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กำหนดมาตรการรองรับการท่องเที่ยว มีการจัดสรรรายได้สู่ผู้ให้บริการโดยตรงและกับสมาชิกของชุมชนทั้งหมดในรูปของกองทุนหมู่บ้าน จัดเป็นธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากนั้น ชุมชนอาจประสานงานกับบริษัทนำเที่ยว เพื่อให้บริษัทนำเที่ยวนำนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน หรือชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมในธุรกิจการท่องเที่ยวร่วมกับผู้ลงทุนอื่นๆและชุมชนได้รับประโยชน์จากธุรกิจท่องเที่ยวนำมาจัดสรรใช้ประโยชน์ในชุมชนตามที่ชุมชนได้ตั้งกฎกติกาไว้

จากการค้นคว้าจากเว็บไซต์ (<http://ns.mahidol.ac.th> เข้าถึงเมื่อ 15/09/2556) กล่าวถึง “บทบาทของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว” ว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุป โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปชุมชนควรมีบทบาทในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินการ นับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนการเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมในชุมชนนั้น ๆ การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ไม่ต้องลงทุน อาศัยเพียงการบริหารจัดการที่ดีก็เพียงพอที่จะสร้างรายได้มาสนับสนุนสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น และพัฒนาให้ทรัพยากรท่องเที่ยวแห่งนั้นมีความยั่งยืน คนที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวควรเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ ดังนั้นการบริหารจัดการให้การส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นสำเร็จไปได้ด้วยดี ควรเป็นคนในพื้นที่นั้นที่ร่วมมือกันในการจัดการการท่องเที่ยว ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผนการดำเนินงาน

จากตัวอย่างทั้งหมดดังกล่าวรวมถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่รวบรวมมานั้น เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) อันเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่แทบทุกรูปแบบมุ่งหวังให้เกิดความสอดคล้อง และสร้างความสมดุลระหว่างการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ สังคมและชุมชน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบที่ไม่ส่งผลกระทบ หรืออาจส่งผลกระทบน้อยที่สุดต่อแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ (Butler, 1997) และหลักการทั่วไปของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การลดการบริโภคและของเสียที่เกินความจำเป็น การรักษาความหลากหลาย การรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าอยู่ในแผนพัฒนา การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การปรึกษากันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง การฝึกอบรมบุคลากร การตอบสนองตลาดการท่องเที่ยว และการศึกษาวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548) ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้จะถูกนำมาใช้เป็นข้อกำหนดในแผนการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามแต่ละแหล่งและแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตามหลักการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2.3.2 ความหมายการท่องเที่ยวชุมชน

การท่องเที่ยวชุมชน โดยชุมชน เป็นกลไกสนับสนุนชุมชน ในกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ดูแลรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมรับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีส่วนร่วมกับการกำหนดแนวทาง เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนแบบยั่งยืนซึ่งการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแต่ละชุมชนมีการปรับตัวพัฒนาตนเอง ให้เข้าเกณฑ์มาตรฐานเพื่อการท่องเที่ยว การนำภูมิปัญญาและทรัพยากรในท้องถิ่น เรียนรู้และปรับตัวเข้ากับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน มาจัดกระบวนการเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถสัมผัสได้ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งมีความหลากหลายตามศักยภาพของชุมชน และภูมิประเทศในแต่ละท้องถิ่น โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมและบริหารจัดการในชุมชน นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจในบทบาทของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตลอดจนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ดังที่ โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (2540) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ซึ่งสอดคล้องกับโสภณ แท่งเพชร (2540) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนเข้ามามีบทบาทในการเป็นเจ้าของ และบริหารจัดการและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชุมชนได้รับประโยชน์ และยังคงคล้ายกันกับ สินธุโสโรบล (2551) ที่กล่าวว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) ว่าหมายถึงทางเลือกในการจัดการการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญโดยมีองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวชุมชน 4 ด้าน คือ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม คือ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน อีกทั้งมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2) ด้านองค์กรชุมชน คือ ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีประชาธิปไตย หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย ตลอดจนชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3) ด้านการจัดการ คือ ชุมชนมีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมและมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนด้านการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการเรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน ทั้งยังสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

4) ด้านการเรียนรู้ คือ ชุมชนมีลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้คือ

1) ศักยภาพของคน โดยต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อนเพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคีทำงานร่วมกันได้

2) ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

3) การจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืนสมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT" ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนด

แนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจายจัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วมอันหมายรวมถึง ร่วมในทุกๆสิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม โดยการใช้การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็นการแก้ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากการระดมความคิดโดยให้ชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันสร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

2.3.3 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกอย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบด้านบวกและด้านลบ (วีระพล ทองมา, 2547:17-22) ได้แก่

1) ผลกระทบด้านบวก ส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็นมีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคมวัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน คือ การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอดตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรักความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

2) ผลกระทบด้านลบ เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศธรรมชาติ การรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสการเลียนแบบ มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคืออาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไปในส่วนการตลาดนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเองและชุมชนอื่นที่ถูกต้องและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชนคือ การรักษ และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้งพื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่ได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นการทำงานที่ปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

2.3.4 หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการดังนี้

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ
- 2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
- 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
- 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต
- 5) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
- 6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
- 8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
- 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญ และเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่ม การรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการปลุกเร้าหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการพร้อมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน ดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการวินิจฉัยวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

- 2) สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน
- 3) ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่งและดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน
- 4) รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรม ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจการเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ
- 5) มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้
- 6) ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน
- 7) การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีความมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วยเช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับ
- 8) รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม
- 9) การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน
- 10) องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิติดอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.3.5 การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนา สวนศรี (2546: 178-179) ได้ระบุว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการนอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึงหรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ ๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ “ชุมชน” เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอย่างไรคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน “Community Based Tourism : CBT” ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริการส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกัน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป ดังที่ พจนา สวนศรี (2546: 185-188) ได้กล่าวไว้ว่าชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นฝ่ายจัดการเอง นั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

- 1.) มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจ

ร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรมเพื่อ
ประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น

2.) การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็น
ที่ ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามาจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของ
ชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้าง
มาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปขีดความสามารถที่
ชุมชนจะจัดการได้

3.) การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้าง
โอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้
จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยวซึ่งทั้ง 3 รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเองที่มี
ความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยว
เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด นอกจากนั้นแล้ว ชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของ
นักท่องเที่ยวในเคารพในกฎกติกา ที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่าง
วัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจาก
วิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจน
ขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็น
ศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้อ
อำนวยความสะดวกต่อกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน
นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

2) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาว
ได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

3) เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการ
ท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่
ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

4) เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี
วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าในมิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องรายได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระดับ
นโยบายการท่องเที่ยวมักจะทำให้ความสำคัญเรื่องรายได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่า วิถีคิดที่เป็น
พื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์

กับธรรมชาติ ความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมอง การท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น

นอกจากนี้เมื่อมีการกำหนดวิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์แล้ว ต้องทำการประเมิน ความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสิ่งที่ ต้องเกี่ยวข้องกับคนภายนอก ดังนั้นทักษะ ความชัดเจน การจัดการให้เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชน เองยังมีความกังวลอยู่พอสมควรแม้ว่าจะมีปัจจัยที่เอื้อ และการสนับสนุนจากภายนอกพอสมควร แต่ ชุมชนเองต้องสามารถคาดการณ์ และประเมินว่า วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนนั้น ความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปราย ระดมความคิดเห็น จาก ชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ 7 ประการ ด้วยกัน คือ

1) ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพ ปัญหาชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหาได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็น กิจกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อทิศทางการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวมของชุมชนได้ แล้วจึงได้ กำหนดเป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิของ ชุมชนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชน ต้องมีการคิดไตร่ตรองวินิจฉัย และร่วมตัดสินใจจะเปิดหมู่บ้านรองรับอย่างไร ควรเป็นรูปแบบใด ใคร บ้างที่เกี่ยวข้อง ใครมีบทบาทจัดการอย่างไร และภายหลังนักท่องเที่ยวกลับแล้วมีการลดผลกระทบ อย่างไร ด้วยวิธีการใด ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน

3) ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่ง ขององค์กรนั้นๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่ เข้ามาเกี่ยวข้อง

4) การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรม ท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุดเท่าที่สามารถ จะทำได้

5) ความพร้อมของผู้ที่สนใจจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว จะมีบทบาท หลากหลายมากขึ้น คือจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การนำพา นักท่องเที่ยวการสื่อความหมาย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องไม่ใช่กระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำ ภายในชุมชนเท่านั้น ควรมีระบบกระจายที่ทั่วถึงและเป็นธรรม

6) การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่รองรับนักท่องเที่ยว เพื่อสามารถจัดปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และร่วมแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวข้อง ตลอดจนการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป

7) ประสบการณ์ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องบูรณาการความต้องการความเพลิดเพลิน ความตื่นตัวและการเรียนรู้ ให้เป็นโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกรวบรัดจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชนซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน ตามที่พจนานุกรม (2546:189-190) ได้กล่าวไว้ว่าดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติมาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อคือ ทำการสำรวจทางกายภาพโดยทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน) และแผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ) พร้อมทั้งทำการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน และศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว จากนั้นทำการศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชนซึ่งผลการศึกษานี้จะทำให้เห็นศักยภาพ-ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนา

ชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่า เพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน โดยทำการรวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนา ชุมชนบางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้อง ร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำไปสู่การเผยแพร่ออกไป และนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงแหล่ง ท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่น การปรับทางเดินใน ป่าเขา เป็นต้น พร้อมทั้งทำการปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของ ชุมชนแต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนทำ การฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับ นักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้ง ความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบ กิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมา ทำงานหรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ ชัดเจนกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ สู่ชาวบ้านและ ชุมชนและมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทาง ปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 7 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ

ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดท่องเที่ยว นำ ร่องเพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์ หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อ เป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ 9 ประเมินผล ในขั้นตอนประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ 10 พัฒนางองค์กร โดยทำการฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมี ส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น มีการศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการ ท่องเที่ยวเพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน

เพื่อเป็นตัวอย่งนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง 10 ขั้นตอนนั้นจะเน้นด้านท่องเที่ยวซึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้ แต่ละคำถามในแต่ละขั้นตอนในกระบวนการเตรียมชุมชน จะต้องเป็นการปลุกกระตือรือร้นของท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นอยากรู้จักตนเอง และเกิดภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้นว่า เป็นการเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว นอกจากปลุกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชมเยือน

2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

ถวิลวดี บุรีกุล (2551) และ พจนา สวนศรี (2546) ได้กล่าวว่าปัจจุบันมีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมคือกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือการให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน (Creighton, วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล, 2543, น.19) การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็น รูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจาก สวณกลางมาสู่สวนท้องถิ่นเพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ประการคือ

- 1) ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง ประชาชนมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้การเข้าร่วมต้องเป็นไป ด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้รวมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม
- 2) ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ

3) ต้องมีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมายการมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 ด้านคือ

1) ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไรผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจถูกวาทควรร่วมหรือไม่

2) ต้องมีกิจกรรมเป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไรเพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจวาทควรร่วมหรือไม่

3) ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายอย่างไรก็ตามโดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐานทั้งนี้มักพิจารณาผู้เข้าร่วมจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ซึ่งเป็นกลุ่มผู้อาจได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและลบเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดจนผู้สนใจอีกด้วย

วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล, (2543: 43-45) ได้กล่าวว่าโดยแท้จริงนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะไม่สามารถกระทำได้ในทุกๆ ประเด็น ดังนั้น จึงมีแนวทางต่างๆ ไปบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเด็นต่างๆ ที่ต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

- 1) การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ
- 2) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น
- 3) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม
- 4) การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว
- 5) ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคมขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณาแต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าประชาชนต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาคและความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายต้องมีกิจกรรมเป้าหมายและต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) จึงเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนโดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นให้คำแนะนำปรึกษาหารือวางแผน รวมปฏิบัติรวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือเป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริม สร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติอีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่น่ารังเกียจที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมและช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

ระดับขั้นของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ และนักวิชาการต่างๆ ได้กำหนดไว้หลากหลายแต่ในสาระสำคัญมีความคล้ายกันซึ่งจะขอเสนอโดยสังเขปดังนี้

Cohen และ Uphoff (1980: 219-222) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
- 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

การให้ประชาชนมีส่วนร่วมนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับ ขึ้นอยู่กับรัฐบาลแต่ละยุคว่าจะให้ความสำคัญต่อประชาชนมากน้อยต่างกันคือ

1) ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจ หมายถึงให้ประชาชนเขาจัดการหรือดำเนินการเองโดย ไม่มีการติดต่อกับหน่วยงาน

2) ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐร่วมกันแก้ปัญหาโดยมีอำนาจเท่าเทียมกัน ตัวอย่างเช่น โครงการทำความสะอาดหมู่บ้าน การสร้างถนนในหมู่บ้าน เป็นต้น

3) ประชาชนเป็นที่ปรึกษา หมายถึง หน่วยงานภาครัฐขอความคิดเห็นจากประชาชนและตั้งใจที่จะกระทำการตามความเห็นนั้น แต่ก็ยังมีอำนาจที่จะไม่รับความคิดเห็นนั้นไปปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น การตั้งคณะกรรมการเพื่อการประสานงานระหว่างประชาชนและสวนราชการการแต่งตั้งคณะที่ปรึกษาการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเฉพาะกลุ่ม เป็นต้น

4) ประชาชนแสดงความคิดเห็น หน่วยงานภาครัฐให้โอกาสประชาชนได้แสดงความคิดเห็นในบางเรื่องแต่ก็จะไม่นำความเห็นไปปฏิบัติและยังมีอำนาจที่จะไม่รับฟังความคิดเห็นนั้น

5) ประชาชนรับทราบ เป็นการแถลงข่าวสารและ/หรือมติของหน่วยงานภาครัฐให้ประชาชนได้ทราบ ประชาชนอาจมีปฏิกิริยาโต้ตอบหรือไม่ก็ได้

6) หน่วยงานภาครัฐใช้อำนาจจัดการโดยไม่แจ้งให้ประชาชนทราบล่วงหน้า

อาจกล่าวได้ว่าลำดับขั้นของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมนั้น พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมดำเนินการและมีส่วนร่วมสนับสนุน ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีหลายระดับขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญซึ่งสามารถจัดลำดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้คือ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจ ประชาชนมีส่วนร่วม ประชาชนเป็นที่ปรึกษา ประชาชนแสดงความคิดเห็น ประชาชนรับทราบและหน่วยงานภาครัฐใช้อำนาจ

วิธีการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้จากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด ออกเป็น 7 ระดับ และจำนวนประชาชนที่เขามีส่วนร่วมในแต่ละระดับสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำจำนวนประชาชนที่เขามีส่วนร่วมจะมากและยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใดจำนวนประชาชนที่เขามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุดได้แก่ (1) ระดับการให้ข้อมูล (2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน (3) ระดับการปรึกษาหารือ (4) ระดับการวางแผนร่วมกัน (5) ระดับการร่วมปฏิบัติ (6) ร่วมติดตามตรวจสอบและ (7) ระดับการควบคุมโดยประชาชน

สมลักษณ์ ไชยเสรีรัฐ (2549 : 142 - 149) ได้แบ่งแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 3 ด้านหลัก คือ ด้านประชาชน (Public) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐ โดยการมีส่วนร่วม (Participation) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการพัฒนา ช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการยอมรับ และก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกันทุกฝ่าย ดังนี้

1) การรับรู้ (Perception) ต้องสร้างสำนึกให้ทั้งภาครัฐและประชาชน มีความตระหนัก การรับรู้ การยอมรับในสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมของทุกกลุ่มทุกฝ่าย ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องยอมรับการ “รวมขอม” และ “ประสานประโยชน์”

2) ทศนคติ (Attitude) ต้องสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติของบุคลากรภาครัฐและภาคประชาชนทั้งสองฝ่าย ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ ภาครัฐจะต้องเห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่ต้องส่งเสริมเพื่อประโยชน์หลายประการ อาทิ เพื่อการได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดที่หลากหลาย รวมทั้งบุคลากรภาครัฐผู้รับผิดชอบด้านการมีส่วนร่วม จะต้องมีความทัศนคติที่ดีต่อประชาชนและต่อกระบวนการมีส่วนร่วม มีการปรับปรุงบทบาทและค่านิยม ตลอดจนต้องมีความอดทนในการทำงานกับประชาชน เพราะการมีส่วนร่วมต้องใช้ระยะเวลา ยาวนาน ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และมีความจริงใจต่อประชาชน ในขณะเดียวกันภาคประชาชนเองก็ควรมีท่าทีที่เข้าใจความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน และจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและต่อเจ้าหน้าที่เช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการมีส่วนร่วมบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากทั้งสองฝ่ายต่างมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมและต่อกันแล้ว ความร่วมมือ “ประชารัฐ” ก็จะพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

3) การเป็นตัวแทน (Representation) การสรรหาและคัดเลือกตัวแทน จะต้องคำนึงถึงประชาชนทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายทุกกลุ่มนั้นมีตัวแทนเข้าไปร่วมด้วยจะได้ ประสานผลประโยชน์กันจนลงตัวและเกิดความเป็นธรรมขึ้น รวมทั้งควรคำนึงถึงคุณสมบัติของตัวแทนที่ต้องการด้วย โดยพิจารณาจากคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะและความสามารถที่เกื้อหนุนกันความสอดคล้องของเทคโนโลยี วัตถุประสงค์ ค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร การตอบสนองซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบ ความมั่นคงด้านการเงิน ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่น เป็นต้น นอกจากนี้ กลุ่มที่เป็นตัวแทนจะต้องมีความน่าเชื่อถือจากกลุ่มทั้งหลายหรือผู้มีส่วนได้เสีย และมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องตระหนักถึง คือสมาชิกที่เป็นตัวแทนต้องมีความรู้สึกที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

4) ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) การมีส่วนร่วมนั้น ต้องสร้างให้สมาชิกมีความเข้าใจ และมีความจริงใจในการเข้าร่วม สิ่งที่จะได้ตามมาคือความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) ในองค์กร โดยการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันนั้น ต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน กำหนดให้เป็นรูปธรรมและเป็นวัฒนธรรมขององค์กร ซึ่งการสร้างความเชื่อถือ ศรัทธา ความไว้วางใจกันและกันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว การสร้างความเชื่อถือไว้วางใจอาจทำได้คือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่าง

ต่อเนื่อง และนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาครบถ้วน รวมทั้งต้องมีการติดต่อระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอบ่อยครั้ง และทำอย่างตั้งใจทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการภายในองค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการสร้าง และดำรงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นและความไว้วางใจการร่วมมือซึ่งกันและกัน

5) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information-sharing) สร้างกลไกเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ได้ถูกแสดงออกอย่างหลากหลาย กลุ่มเล็กและสมบุรณ์ครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา มีหลากหลาย และตรงกับความต้องการมากขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้การตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และการวางแผนดำเนินไปได้อย่างรอบรู้ รอบคอบและรอบด้านยิ่งขึ้น โดยการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ และมีข้อมูลข่าวสารเพียงพอ ในนโยบายที่ตนต้องการมีส่วนร่วม ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นของหน่วยงานที่เป็นผู้ริเริ่มนโยบาย บางส่วนเกิดจากการศึกษาของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นประชาชนที่สนใจการมีส่วนร่วมกับนโยบายใดอาจไปขอความร่วมมือและข้อมูลจากบุคคลและองค์กรเหล่านั้น

6) ฉันทามติ (Consensus) การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างฉันทามติ โดยการให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วม ในการหาวิธีแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกัน หาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางสันติ เป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม ซึ่งทุกคนยินยอมเห็นพ้องต้องกันในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเสาหลักของการมีส่วนร่วมที่ดีก็คือการที่ประชาชนสามารถที่จะร่วมมือกัน ลดความขัดแย้ง สร้างข้อตกลงที่มั่นคง ยืนยาว การยอมรับระหว่างกลุ่ม และหาข้อสรุปร่วมกันได้ทุกฝ่าย แม้ว่าอาจจะมีความเห็นที่แตกต่างกันก็ตาม ก็ต้องสามารถที่จะปรับความเห็นที่ต่างกัน โดยการเจรจาหาข้อยุติที่ทุกฝ่ายยอมรับกันได้ อย่างสันติวิธี เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เห็นพ้องหรือฉันทามติร่วมกันได้ทุกฝ่าย

7) การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) องค์กรการมีส่วนร่วมต้องสร้างให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายในองค์กร คือจะต้องจัด กิจกรรมที่ทำให้มีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความคิดเห็นของกันและกันเป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two Ways Communication) ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การลดอคติที่มีต่อกันและเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นระหว่างผู้ที่เข้าร่วม สิ่งเหล่านี้จำเป็นว่าเป็นกลไกที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้ง ที่อาจจะเกิดขึ้นหรือกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วก็จะเป็นกลไก ที่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรงลงได้ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ เพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและ

รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสำหรับทุก ๆ คน

8) ความประสงค์หรือความมุ่งหมาย (Purpose) ต้องกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจถูกว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่การมีความมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุชัดเจน จะนำทางให้สมาชิกผู้เข้าร่วมได้เข้าใจตรงกันและเดินไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นความเป็นเอกภาพทางความคิดเห็น เอกภาพในการดำเนินกิจกรรม และความเข้มแข็งขององค์กร นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย ในการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่า มีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ รวมทั้งขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องระบุว่าในกิจกรรมแต่ละอย่างมีกี่ขั้นตอน และประชาชนสามารถเข้าร่วมในขั้นตอนใดบ้าง

9) การประเมินผล (Appraisal) ต้องมีระบบการประเมินผล เนื่องจากการประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการประเมินผลก็จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน เพื่อนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ มาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาผลการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลงาน (Performance Appraisal) จึงต้องเริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมควบคุมร่วมติดตาม ร่วมประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่จัดทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

10) ความโปร่งใส (Transparency) มีการปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรการมีส่วนร่วมให้มีความโปร่งใส เนื่องจากการมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจ สำหรับการตัดสินใจของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินการและเป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในองค์กร ซึ่งความโปร่งใสเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ประกอบด้วย ความไว้วางใจ การเปิดเผยข้อมูล การเข้าถึงข้อมูลและกระบวนการตรวจสอบ

11) ความเป็นอิสระ (Independence) องค์กรการมีส่วนร่วมจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตย โดยการให้เกียรติ ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน สมาชิกทุกคนในองค์กรมีอิสระทางความคิด การที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ จะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งหลักการ และเงื่อนไขสำคัญของการมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือ ความเป็นอิสระ หรือความสมัครใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม การบังคับไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการคุกคาม การระดม และการว่าจ้าง ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

12) ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง (Onward-doing) องค์การมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เกิด ประสพการณ์ การเรียนรู้ใหม่ ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ของภาคประชาชนที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐจะต้องเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมและ เห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมด้วยการให้ความรู้ และการสร้างความเข้าใจในบทบาทของการมีส่วน ร่วมภาคประชาชน รวมทั้งมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง โดย ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ ที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไป อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะบ่งบอก ถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม รวมทั้งจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปใน ทิศทางที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม

13) เครือข่าย (Network) ควรส่งเสริมให้มีการฝึกกำลังร่วมกันของทั้งภาครัฐ และ ภาคประชาชนในลักษณะเครือข่ายคือ การที่จะต้องมาทำความเข้าใจกัน มาฝึกกำลังกันเป็นหนึ่ง เดียวที่สำคัญต้องเป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ในเชิงการทำงานร่วมในรูปกิจกรรม โครงการ แผนงาน ที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกัน ต้องฝึกกำลังขอความร่วมมือ หรืออาศัยการทำกิจกรรมร่วมมือกัน หลายองค์กร ซึ่งเครือข่ายความร่วมมือจะต้องเกิดขึ้นจากวิถีคิดของสมาชิก ผู้บริหาร และบุคคลใน ชุมชนเป็นหลัก โดยเครือข่ายความร่วมมือนั้น จำเป็นต้องให้มีตัวแทนของประชาชนมาพบปะพูดคุย เพื่อก่อตัวและกล่าวถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้น เครือข่ายการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการ เชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงองค์การมีส่วนร่วมกับสมาชิก ประชาชน และกลุ่ม / องค์กร ต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในแนวราบขององค์การการมี ส่วนร่วมและชุมชน รวมทั้งเป็นกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้สามารถพัฒนาชุมชนของ ตนเอง โดยอาศัยเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการทำงานของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของ คนและปัญหาส่วนรวมในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมที่ ยั่งยืนได้ในที่สุด

นอกจากนี้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (ฐานข้อมูล การเมืองการปกครองแห่งสถาบันพระปกเกล้า, 2554) ได้บัญญัติเกี่ยวกับ สิทธิชุมชน ไว้ดังนี้

มาตรา ๖๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และ มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทาง ชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๗ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะ ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ตามความเหมาะสม

2.4.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยว

สุริพร พงษ์พานิช (2544) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการท่องเที่ยว นั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์ หรือได้รับประโยชน์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น การมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ จะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

ประการแรก ร่วมกันวางแผน เป็นการร่วมคิดร่วมวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน ร่วมประชุมและลงความเห็นว่าจะพัฒนาการท่องเที่ยวที่ภาคการนำเสนอแนะเห็นด้วยหรือไม่ หากไม่เห็นด้วย ท่านมีข้อเสนอแนะควรทำอย่างไร หากท้องถิ่นใดที่ยังไม่มีการท่องเที่ยวแต่ต้องการให้เกิดขึ้น ก็ต้องร่วมกันคิดว่าชุมชนของตนมีอะไรเด่นแตกต่างจากชุมชนอื่น มีทรัพยากรอะไรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้บ้าง ควรมีการจัดการอย่างไรบ้าง ควรแบ่งหน้าที่ใครทำอะไร ควรตั้งร้านค้าตรงไหนก็หลังควรให้ใครเข้ามาขายได้บ้าง ควรจัดร้านค้าแผงลอยอยู่บริเวณไหนให้ดูเป็นระเบียบ ควรขายของราคาเท่าใดควรจัดการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไรเพื่อป้องกันมลพิษและความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

ประการที่สอง ร่วมกันปฏิบัติตามแผน เมื่อมีการวางแผนแล้วสมาชิกในชุมชนทุกคนต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่ตกลงกันไว้ อาทิ การวางแผนลดขยะภายใน 1 ปี ก็จะต้องร่วมกันลงมือทำให้ได้ตามแผนนั้น

ประการที่สาม ร่วมกันใช้ประโยชน์ สมาชิกทุกคนจะต้องมีสิทธิใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่น จะต้องมีการจัดการผลประโยชน์ทั้งที่เป็นตัวเงินและวัตถุให้ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเหมาะสม โดยคำนึงถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันเป็นหลัก เมื่อทุกคนได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสม ซึ่งหมายถึง การลงทุนลงแรงมากก็จะได้ผลตอบแทนมาก สิ่งนี้จะช่วยกระตุ้นให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นดำเนินต่อไปได้

ประการที่สี่ ร่วมติดตามและประเมินผล เมื่อมีการดำเนินการแล้วย่อมจะมีปัญหาความไม่เข้าใจต่างๆ เกิดขึ้น จึงต้องร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถ่ายทอดประสบการณ์ และร่วมกันประชุมหาวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ประการสุดท้าย ร่วมบำรุงรักษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรแล้ว ทุกคนต้องร่วมกันบำรุงรักษาด้วย หากเลยปล่อยทิ้งทรัพยากรที่มีอยู่เสื่อมโทรมลง นักท่องเที่ยวก็จะไม่มาเยี่ยมเยือน ผลประโยชน์ที่เคยได้รับก็จะหมดไปเช่นกัน

การมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น จะประสบความสำเร็จได้โดยทุกคนร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ทุกฝ่ายต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง จะต้องสนับสนุนความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ และให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ควรสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นดำเนินการได้ราบรื่นและยั่งยืนขึ้น

2.4.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น

พยอม ธรรมบุตร (เอกสารประกอบการสอน สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2549) ได้กำหนดบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมของการพัฒนาการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นไว้ 4 ระดับ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมระดับการตัดสินใจ (Decision Making Level) ชุมชนท้องถิ่นควรมีโอกาสเข้าร่วมตัดสินใจก่อนเริ่มการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน โดยชุมชนควรได้รับข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน ถ้ามีการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนควรมีการประชุมแล้วลงความเห็นร่วมกันในการตัดสินใจว่าควรหรือไม่ควรพัฒนาการท่องเที่ยวและถ้าจะพัฒนาควรพัฒนาไปในลักษณะใด

2. การมีส่วนร่วมระดับการวางแผน (Planning Level) ชุมชนควรร่วมกันวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เพราะชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากร มีหน้าที่ดูแลรักษาทรัพยากร การร่วมวางแผนคือการร่วมรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ต่างๆของการพัฒนา

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว (Implementation Level) ชุมชนควรเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ด้านการท่องเที่ยว เช่น ที่พักแรม โฮมสเตย์ร้านอาหารท้องถิ่น ร้านขายสินค้า OTOP บริการนำเที่ยว บริการเช่ารถเช่าเรือ ดำน้ำและการเดินป่า

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน (Evaluation Level) ชุมชนควรร่วมประเมินผลของการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อการปรับปรุงแผนพัฒนาให้ยั่งยืน และระยะยาว

การมีส่วนร่วมของชุมชนในทั้ง 4 ระดับดังกล่าวทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และสร้างความเป็นเจ้าของ (Ownership) ของธุรกิจชุมชนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

2.4.3 การพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4.3.1 ความหมายของการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ความสามารถของประชาชนในชุมชนในการต้อนรับและให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณภาพ 9 ประการ คือ (อุทยานแห่งชาติ. 2550: ออนไลน์)

- 1) มีความพร้อม หมายถึง ชุมชนต้องมีความพร้อมทุกเวลาในการต้อนรับและให้บริการนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเต็มที่ ทั้งได้เตรียมตัวที่จะต้อนรับและให้บริการอยู่เสมอ
- 2) มีการเข้าถึงได้ หมายถึง ชุมชนต้องเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถให้เดินทางเข้ามายังชุมชนได้อย่างสะดวกสบาย
- 3) มีความสามารถ หมายถึง ชุมชนต้องมีทักษะและความรู้ในการต้อนรับและให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างประทับใจ
- 4) มีความไวใจได้ หมายถึง ชุมชนต้องมีการต้อนรับและให้บริการนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างคงเส้นคงวาและไวใจได้
- 5) มีความเชื่อถือได้ หมายถึง ชุมชนต้องรักษาชื่อเสียงด้านการยอมรับเชื่อถือ
- 6) มีความปลอดภัย หมายถึง ชุมชนต้องให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 7) มีความเข้าใจ หมายถึง ชุมชนต้องมีความเข้าใจถึงความต้องการและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 8) มีอัธยาศัย หมายถึง ชุมชนต้องมีความสุภาพ อ่อนน้อม เป็นมิตรและเข้าใจถึงความรู้สึกของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 9) มีการสร้างสัมพันธภาพ หมายถึง มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารด้วยภาษาที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าใจเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีและรับฟังความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากประชาชนภายในชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่นในการปฐมนิเทศหรือ และตัดสินใจเกี่ยวกับการต้อนรับและให้บริการนักท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมอย่างพึงพอใจ ซึ่งความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 3 ระดับ คือ (อุทยานแห่งชาติ. 2550: ออนไลน์)

1) การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 4 ประการได้แก่

1.1) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตรงกับความต้องการของเขา

1.2) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีราคาเหมาะสมกับคุณภาพ

1.3) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวด้วยอัตราค่าไม่ตรีที่ดี

2) การคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 3 ประการ

2.1) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตามคุณภาพที่คาดหวัง

2.2) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตามเวลาที่คาดหวัง

2.3) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตามวิถีทางที่คาดหวัง

3) การตอบสนองมากเกินไปกว่าที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะคาดหวังถึง 3 ประการ

3.1) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับบริการพิเศษเกินกว่าที่จะคาดหวังถึง

3.2) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับของที่ระลึกเกินกว่าที่จะคาดหวังถึง

3.3) การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์เกินกว่าที่จะคาดหวังถึง

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาชุมชนเพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญมีวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ

1) เพื่อให้มีการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และ
ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในชุมชน ซึ่งได้รับการจัดการอย่างมี
ความรับผิดชอบต่อในการฟื้นฟูและรักษาระบบนิเวศแบบยั่งยืน โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการ
รองรับของพื้นที่ ที่มีการกำหนดเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเหมาะสม

2) เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศอันเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมโดยรวม

3) เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งก่อประโยชน์อย่างเหมาะสมกับชุมชน เสริมสร้าง
ความเข้มแข็งให้ต่อชุมชน เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แกชุมชน และเพิ่มความกินดีอยู่ดีให้แกชุมชน

4) เพื่อให้สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกลมกลืน
กับสิ่งแวดล้อมโดยมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน รักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและสังคม
ชุมชนและมีบรรยากาศทางการท่องเที่ยวที่ให้ความมั่นใจและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5) เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทาง
เข้ามาท่องเที่ยวยังชุมชนมากขึ้น

อีกทั้งยังมีแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญมี
3 ประการ คือ (อุทยานแห่งชาติ. 2550: ออนไลน์)

1) แนวทางการพัฒนาชุมชนให้เกิดทรัพยากรท่องเที่ยวขึ้นเพื่อรองรับนักท
องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งมีแนวทางที่สำคัญอยู่ 2 แนวทางได้แก่

1.1) แนวทางการพัฒนาสถานที่ที่เป็นธรรมชาติสวยงามให้ทรัพยากรทอง
เที่ยวประเภทธรรมชาติโดยชุมชนสามารถปรับแต่งพื้นที่ธรรมชาติเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การ
พัฒนาให้เกิดทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทภูมิอากาศ ประเภททิวทัศน์สวยงาม ประเภทสัตว์ป่า ฯลฯ

1.2) แนวทางการพัฒนาสถานที่โบราณสถานและโบราณวัตถุให้เป็น
ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุในชุมชน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น
การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานสัญลักษณ์แห่งชาติ ประเภทอนุสาวรีย์แห่งชาติ
ประเภทสถาปัตยกรรมแห่งชาติ ประเภทยานประวัติศาสตร์ ประเภทอุทยานประวัติศาสตร์ ประเภท
ชุมชนประวัติศาสตร์ ประเภทพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

2) แนวทางการพัฒนาชุมชนให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกทางการทอง
เที่ยวขึ้น เพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีแนวทางที่สำคัญคือแนวทางการพัฒนาให้เกิดสิ่ง
อำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวประเภทโครงสร้างพื้นฐาน เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการ

ดำเนินชีวิตของชุมชน และประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย เช่น การสื่อสาร การขนส่ง การสาธารณสุข การศึกษา และการอบรม เป็นต้น

3) แนวทางการพัฒนาชุมชน เกิดบริการท่องเที่ยวขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งมีแนวทาง 5 แนวทาง คือ

3.1) แนวทางการพัฒนาให้เกิดบริการการขนส่งแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

3.2) แนวทางการพัฒนาให้เกิดบริการที่พักแรมแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้สามารถพักค้างคืนชั่วคราวในระหว่างเดินทางเดินทางท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย

3.3) แนวทางการพัฒนาให้เกิดบริการอาหารและบันเทิงแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้สามารถมีอาหารรับประทานขณะเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างปลอดภัย และมีแหล่งบันเทิงให้ความเบิกบานรื่นเริงใจในขณะเดินทางท่องเที่ยวชุมชน

3.4) แนวทางการพัฒนาให้เกิดบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์แก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างสะดวกและได้รับความรู้ที่ถูกต้อง

3.5) แนวทางการพัฒนาให้เกิดการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถซื้อสินค้าที่ระลึกของชุมชนกลับไปฝากญาติในภูมิลำเนาของตนได้

2.5 การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2.5.1 ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สภาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าหมายถึงการพัฒนาที่สนองตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนคนรุ่นต่อไปในการที่จะสนองตอบความต้องการของตัวเอง (สมพร เทพสิทธา.2536: 7) ทั้งนี้ตามทฤษฎีของ GLOBE' 90 (1990: 2) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีเป้าหมายโดยรวมดังนี้

1.) เพื่อสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ

2.) เพื่อสร้างดุลยภาพในการพัฒนา

3. เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

4.) เพื่อให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว

5.) เพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม อันเป็นสิ่งซึ่งทั้ง 4 วัตถุประสงค์ข้างต้นต้องพึ่งพาอาศัยกัน

เช่นเดียวกับศิริอร บุญโร (2551: 24) ได้กล่าวว่าการพัฒนาย่างยั่งยืน หมายถึง การดำเนินการเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าที่สุด ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยมีทรัพยากรไว้ให้เกิดประโยชน์และสามารถสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและคนในรุ่นอนาคตอย่างพอเพียง

วราพร ศรีสุพรรณ (สิริพรรณ สุพรรณพงศ์. 2549: 14 อ้างอิงจาก วราพร ศรีสุพรรณ.2534: 52-59) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาย่างยั่งยืนว่า แนวคิดนี้เป็นการสืบเนื่องมาจากแนวคิดในการอนุรักษ์หรือ Conservative โดยที่การอนุรักษ์หมายถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์สิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่อย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยาวนาน และศาสตร์ในการอนุรักษ์จะแยกย่อยไปตามประเภทของทรัพยากรการพัฒนาย่างยั่งยืนจะครอบคลุมแนวคิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคม ระบบนิเวศ และประสานสัมพันธ์ในสาขาการพัฒนาต่าง ๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ในการประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติหรือ Earth Summit ที่นครริโอเดจาเนโรประเทศบราซิล ปี.ศ.2535 มีอนุสัญญาแผนปฏิบัติการ 21 กล่าวถึงการพัฒนาทุกประเภทต้องเป็นการพัฒนาย่างยั่งยืน อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน ซึ่งการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาย่างยั่งยืนที่เน้นความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ซึ่งมีผู้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬาโอลิมปิก (2540: 24) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า เป็นการวางแผนพัฒนาที่คำนึงถึงขีดความสามารถของคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยตระหนักถึงข้อจำกัดของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่จะใช้ประโยชน์ในการพัฒนาควบคู่กับการควบคุมป้องกันและติดตามผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและยั่งยืนนาน รวมทั้งก่อประโยชน์กระจายต่อสังคมส่วนรวม

ทั้งนี้มีหลักการเบื้องต้นและแนวทางปฏิบัติของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ 10 ประการ (จุลสารการท่องเที่ยว. 2542) ดังนี้

- 1) มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อน แล้วจึงพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายหลังเพื่อให้เหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ

- 2) มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการท่องเที่ยวต่างๆที่จะมีผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

- 3) มุ่งพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยคำนึง ถึงขีดความสามารถในการรองรับทุกๆ ด้าน ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเขาไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ
- 4) มุ่งให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยวอย่างเพียบพร้อมแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเขาใจ และเคารพในสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
- 5) มุ่งใช้วัสดุและผลผลิตในท้องถิ่น เพื่อช่วยลดการค้ำกับต่างประเทศได้ทางหนึ่ง และเป็นการเพิ่มรายได้กับคนในท้องถิ่นนั้นๆ
- 6) มุ่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเพื่อนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด อันจะเป็นประโยชน์ในระยะยาวของชุมชนท้องถิ่น
- 7) มุ่งจ้างงานในท้องถิ่น โดยส่งเสริมรูปแบบของงานที่น่าสนใจ และได้รับผลตอบแทนสูงให้แก่ชุมชนท้องถิ่นนั้น
- 8) มุ่งพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น อันจะช่วยยกระดับการบริการ ท่องเที่ยวให้สูงขึ้น
- 9) มุ่งรักษาคูณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้อยู่รอดในระยะยาว เพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวตลอดไป
- 10) มุ่งทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างภาคธุรกิจการท่องเที่ยวองค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐบาล บนหลักการข้างตน

2.5.2 หลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

หลักการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Tourism Concern. 1992) ควรประกอบด้วยนี้

- 1) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainably) ควรคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทรัพยากรทางสังคม และทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างมีขอบเขต และเหมาะสม เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีเป็นทุนที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจระยะยาว
- 2) การลดการบริโภคที่มากเกินไปและความจำเป็นและการลดของเสีย (Reducing Over-Consumption and Waste) ทำให้มีทรัพยากรเหลือเก็บไว้ได้นานขึ้น เป็นการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย และเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสีย
- 3) การรักษาและการส่งเสริมความหลากหลายทางธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและยังช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

4) การประสานการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนา (Integrating Tourism into Planning) ซึ่งควรกระทำทั้งในระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น รวมทั้งการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นการช่วยเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยวในระยะยาว

5) การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (Supporting Local Economies) โดยการสนับสนุนการซื้อสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนในท้องถิ่นและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในท้องถิ่นนั้น

6) การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (Involving Local Communities) ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวของท้องถิ่น และเป็นการลดความขัดแย้งของประชาชนในท้องถิ่น

7) การปรึกษากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนในท้องถิ่น (Consulting Stakeholders and the Public) ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันทำงานไปในทิศทางเดียวกันร่วมกันแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งของประชาชนในด้านผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8) การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยการสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อบุคลากรในท้องถิ่นทุกระดับ ซึ่งจะเป็ช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยวได้

9) การทำการตลาดด้วยความรับผิดชอบ (Marketing Tourism Responsibility) การตลาดเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันผู้ประกอบการก็จะต้องทำการตลาดให้ลูกค้าทราบถึงจริยธรรมของบริษัท ความรับผิดชอบต่อการตลาดนี้ผู้ประกอบการจะต้องสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวด้วยการประชาสัมพันธ์

10) การดำเนินการวิจัย (Undertaking Research) เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการช่วยแก้ไข้ปัญหา และเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและนักลงทุน ซึ่งโครนิน (Cronin, 1990) ได้สรุปทฤษฎีในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ว่าในการพัฒนาใดๆ ก็ตาม ต้องเสนอให้การท่องเที่ยวเป็นทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน โดยให้ความสำคัญเท่าเทียมกับกิจกรรมเศรษฐกิจอื่นๆ โดยต้องมีฐานข้อมูลทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อให้เกิดการรับทราบวิเคราะห์และตรวจสอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจภาคอื่นๆ นอกจากนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีความสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนเสมอ และยังสอดคล้องกับหลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ของเชอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber) (มหาวิทยาลัยชีวิต, 2555: ออนไลน์)

1) อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอตึงต้านึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วยซึ่งการพัฒนาต้องยังคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดย

ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด อย่างเหมาะสม นั้นสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2) ลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น ลดการนำไม้มาก่อสร้างอาคาร ให้ใช้วัสดุอื่นแทน เป็นต้น และลดการก่อของเสีย เช่น ขยะ ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ โดยขยะแห้ง อาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และนำหมักปุ๋ยสามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้น การเพิ่มคุณค่าและมูลค่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวน้ำตก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก ผีเสื้อ หรือป็นหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัว การทำเส้นทาง จักรยานให้นั่งท่องเที่ยวชมรอบหมู่บ้าน เป็นต้น รวมทั้งการเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่ง บุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลา ท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ ทำงานตามแผนที่วางไว้ จะต้องประสานแผนการพัฒนากับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนา ท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผน สิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนา และการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยว เดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

5) ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนำไป ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการกระจายรายได้สู่ประชาชนที่ประกอบการในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ ๆ ในแต่ละตำบล ตามนโยบาย “1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล” ทั้งนี้เพื่อขยายฐานทางเศรษฐกิจ และสร้าง รายได้เสริมให้กับท้องถิ่น

6) การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรรวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะ ประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมแก้ไขปัญหาด้วยกัน หรือเป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขาย การท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7) หมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่ ชุมชนในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา และหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่โดยร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่น การกำหนดราคาค่าบริการรถโดยสาร หรือค่าเช่าเรือ ควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน

8) การพัฒนาบุคลากร การให้ความรู้ การฝึกอบรม หรือการส่งพนักงานไปดูงานอย่างสม่ำเสมอทำให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

9) จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หรือข่าวสารการบริการการขายให้พร้อม และเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือท่องเที่ยว วิดีโอแนะนำ แผ่นพับ เป็นต้น

10) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล และทำการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และการบริการให้มีประสิทธิภาพเพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

จากหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และหลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จะเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด ต้องทำการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย เพื่อให้บรรลุหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้ง 4 ประการที่กล่าวมาข้างต้น

นอกจากนี้ภราเดช พยัฆวิเชียร (2539: 4-7) ได้กล่าววว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องพิจารณาทั้งในด้านเศรษฐศาสตร์สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน การ

พัฒนาที่ยั่งยืนโดยความหมายต่างๆ ไปนั้น หมายถึง การพัฒนาที่จะใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนในรูปแบบของการท่องเที่ยว นั้น คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมให้สามารถใช้ได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรนั้นๆ ในการพิจารณาด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีการบูรณาการ องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยแต่ละองค์ประกอบจะต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน สอดคล้องและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ซึ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวดังกล่าวได้แก่แหล่งท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยวการตลาด และนักท่องเที่ยว ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (จุลสารการท่องเที่ยว. 2541: 60) เสนอแนวทางเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไทยไว้ 5 ประเด็น ดังนี้

1) มองถึงความยั่งยืนอย่างมีประโยชน์หมายความว่าให้นักท่องเที่ยวในปริมาณที่พอเหมาะซึ่งทรัพยากรก็จะยั่งยืน และวัฒนธรรมบางส่วนก็จะสามารถดำรงอยู่ได้

2) ควรมีการสร้างควมหลากหลายทางการท่องเที่ยวให้มีการท่องเที่ยวในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิงและการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น ในการจัดการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายนั้นไม่มีการเฉพาะเจาะจงแต่ ผู้จัดต้องมีจินตนาการ มีความกล้าในการคิดอะไรที่แปลกใหม่ ต้องมีความรู้ในกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นกลุ่มใด และมีความสนใจในเรื่องใด

3) ทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ของสังคม ต้องมีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้จากเดิมที่เรียนรู้ตามหลักสูตรในห้องเรียน ให้มีการเรียนรู้ไปพร้อมกับการทำกิจกรรม ให้การท่องเที่ยวเป็นเวทีสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียน ผนวกการท่องเที่ยวให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

4) ควรมีการปรับบทบาทขององค์กรทางการท่องเที่ยวของรัฐใหม่โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยว ไปสู่การให้ความรู้มากขึ้น ให้สามารถนำมาใช้จัดการการท่องเที่ยวทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

5) ให้ความสำคัญกับ “คน” มากกว่ารายได้ต้องมองคนเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการการท่องเที่ยว “คน” ในที่นี้หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเช่น ผู้ให้บริการนักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2548: ออนไลน์) ได้กำหนดถึงแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวว่าควรคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพ ชุมชนขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิต โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนรวมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี

และวิถีชีวิต ทั้งต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ (ผลประโยชน์) อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ได้เกิดจากการกระจุกตัวเฉพาะผลประโยชน์ ที่เป็นรายได้เพียงแคกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเท่านั้น และต้องมีการจัดการพื้นที่ ที่ต้องเป็น ไปด้วยความยินดีของประชาชนในชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น

นอกจากนี้ร่ำไผพรรณ แก้วสุริยะ (2549:ออนไลน์) ได้ระบุแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าต้องพิจารณาองค์ประกอบ 4 ประการ ประการแรกคือการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ประการที่สองได้แก่การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ประการที่สามได้แก่การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว และประการสุดท้ายได้แก่การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันวรัญญู เวียงอำพล (2548: 45-47) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่สอดคล้องและแตกต่างออกไปคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบหลัก 4 ด้านคือ

- 1) การจัดการด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเป็นแรงขับเคลื่อนให้สามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ โดยต้องมีการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เปราะบาง สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในเขตอนุรักษ์ คำนึงถึงแนวกัน (green belt) และพื้นที่ที่ต้องฟื้นฟู พร้อมกันนั้นต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ด้วย

- 2) การจัดการด้านการตลาด การบริการ การประชาสัมพันธ์ และโฆษณา เพื่อไม่ให้เกิดการบริโภคทางการท่องเที่ยวมีส่วนทำลายสิ่งแวดล้อม การจัดการด้านการตลาดและการบริการ ไม่เพียงแต่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับยังต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมด้วย ควรมีการส่งเสริมและผลักดันให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม การตลาดและการบริการทุกอย่างต้องประสานและสอดคล้องกันอย่างกลมกลืนให้มากที่สุด เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความต้องการที่แตกต่างกัน จึงควรมีความหลากหลายของตลาดท่องเที่ยว การวิเคราะห์และติดตามสถานการณ์ด้านการตลาดและการบริการ

- 3) การจัดการด้านการให้การศึกษาและพัฒนาบุคลากร บุคลากรทางการท่องเที่ยวต้องมีความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด คุ่มค่า เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม มีความสามารถในการเลือกสรรใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและวิถี

ชีวิตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและการพัฒนา และเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งสามารถเผยแพร่ความรู้ นั้น ๆ ให้กับบุคคลอื่นหรือนักท่องเที่ยวได้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมของนักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจะต้องมีแนวทางในการพัฒนาบุคลากรเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาจจะจัดฝึกอบรมและสัมมนา เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและประชาชนในท้องถิ่น โดยเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี จัดและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้การเรียนรู้ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพักผ่อนหย่อนใจ ให้มีการประเมินผลระหว่างและหลังของการจัดกิจกรรมการพัฒนาบุคลากร มีศูนย์กลางของข้อมูลและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อการเผยแพร่ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และส่งเสริมกระบวนการการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมและความเหมาะสมที่จะเข้าสู่การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจในกระบวนการและโครงสร้างของระบบท่องเที่ยว เพื่อให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถดำเนินการได้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

4) การจัดการด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับบุคคลสี่กลุ่ม คือ ภาครัฐ ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวชุมชน เจ้าของพื้นที่ และนักท่องเที่ยว

4.1) ภาครัฐ เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการหรือกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ เพราะภาครัฐสามารถควบคุมหรือกำหนดทิศทางของการจัดการท่องเที่ยวไปสู่รูปแบบที่ต้องการได้โดยอาศัยกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ในการให้ความสนับสนุนและร่วมมือทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกลุ่มบุคคลกลุ่มอื่น ให้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อให้มีการปฏิบัติกรท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาครัฐสามารถทำให้การท่องเที่ยวยไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ด้วยการบริหารจัดการที่เน้นนโยบายด้านสวัสดิภาพ และความปลอดภัยในการท่องเที่ยว พิจารณหาจุดยืนด้านการท่องเที่ยวร่วมกันและประสานไปในทิศทางเดียวกัน

4.2) ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว เป็นกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดและได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นไปได้ที่สำคัญโดยควรมีบทบาทในการพิจารณาตลาดท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวและสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ ลดและควบคุมมลพิษต่าง ๆ ที่เกิดจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ไม่ควรเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว หรือเน้นการสร้างรายได้ และการเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและสภาพแหล่งท่องเที่ยวด้วย การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนต้อง

พิจารณาสอบถามความคิดเห็นและความต้องการของคนในท้องถิ่นด้วย ควรประกอบธุรกิจท่องเที่ยวด้วยความจริงใจ ซื่อสัตย์ ให้ความร่วมมือกับนโยบาย กลยุทธ์ และแผนการท่องเที่ยวของภาครัฐ

4.3) ชุมชนเจ้าของพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนเจ้าของพื้นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและการท่องเที่ยวอย่างมาก ทำให้เกิดการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต ประชาชนเจ้าของพื้นที่จึงเป็นกลไกอีกอย่างหนึ่งในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยสามารถสร้างพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืนได้โดยมีบทบาทในการรักษา ปกป้องฟื้นฟู และเสริมคุณค่าแหล่งท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตให้คงอยู่ตามความเหมาะสม เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวคิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่ไม่ทำลายธรรมชาติเป็นการเพิ่มรายได้ให้ชุมชนและเป็นการสร้างทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยวในการเลือกสินค้าของที่ระลึก ร่วมกันจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม เสริมสร้างความเข้าใจอันดี เป็นมิตรกับนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น และระหว่างชุมชนท้องถิ่นด้วยกันเอง เสริมสร้างความปลอดภัย

4.4) นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยนักท่องเที่ยวที่ดีด้วย โดยต้องมีการศึกษาข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนในสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ก่อนเดินทาง เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยวและความไม่เข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น นักท่องเที่ยวต้องมีจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบต่อสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องเคารพกฎเกณฑ์ทางการเมือง สังคม ศาสนา ศิลธรรมกฎหมาย และข้อบังคับของพื้นที่นั้น ต้องมีความใส่ใจและมีส่วนร่วมในการปกป้องรักษาแหล่งท่องเที่ยว และต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนสิ่งแวดล้อมและคนอื่นรวมทั้งคนในท้องถิ่น

2.6 แหล่งพุน้ำร้อนและการท่องเที่ยว

2.6.1 ความหมายพุน้ำร้อน

สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว (2556: ออนไลน์) ได้ให้นิยามแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยว เยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจโดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และ/หรือรับบริการรักษาพยาบาล และฟื้นฟูสุขภาพ โดยทั่วไปจะมีการจัดรายการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้วิถีใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดรักษา และเสริมสร้างสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้สดชื่นผ่อนคลาย เป็นการ

เพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรง ปรับสภาพจิตใจและร่างกายให้สมดุล และสามารถนำกลับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ทั้งนี้พจนานุกรมศัพท์ธรณีวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 ได้ให้คำจำกัดความของพุน้ำร้อน หรือ พุน้ำร้อนว่า "เป็นแหล่งที่น้ำไหลขึ้นมาจากใต้ดิน และมีอุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิของร่างกายมนุษย์" น้ำที่พุขึ้นมามีอุณหภูมิอุ่นๆ จนถึงเดือดพล่าน อาจบริสุทธิ์หรือมีแร่ธาตุรวมทั้งแก๊สละลายอยู่ ทำให้มีรสและกลิ่นต่างๆ กัน ปริมาณน้ำที่ไหลออกมาแต่ละพุก็ต่างกัน บางพุไหลเพียงเอ่อๆ บางพุไหลแรง บางพุพุ่งกระเซ็นพ่นปากบ่อ เพราะแรงดันของแก๊สที่ละลายขึ้นมาจากใต้ดิน เช่น ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ถ้าน้ำที่พุขึ้นมาเย็นกว่าอุณหภูมิของร่างกาย เรียกแหล่งนั้นว่า พุน้ำเย็น (cold spring)

2.6.2 ประเภทแหล่งพุน้ำร้อน

พุน้ำร้อนสามารถแบ่งได้หลายประเภทตามเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ ปริมาณแร่ธาตุที่ละลายในน้ำ ดังนี้

1) แบ่งตามลักษณะกายภาพ ได้แก่

1.1) พุน้ำร้อนไกเซอร์ (Geyser) เป็นพุน้ำร้อนที่มีขนาดใหญ่ มีกำลังแรงมาก มีน้ำและไอน้ำที่ร้อนจัดพุขึ้นมาได้สูงและมีแรงพุ่งออกมาเป็นระยะๆ ค่อนข้างสม่ำเสมอ บางแห่งน้ำอาจพุ่งสูงได้ถึง 60 เมตร ระยะเวลาการพุ่งน้ำออกมาจะเท่าๆ กัน เช่น 5 นาที 7 นาที ปรากฏการณ์นี้เกิดจากการที่ใต้ผิวโลก มีโพรงกักเก็บน้ำติดต่อกัน เมื่อน้ำได้รับความร้อนในระดับลึกๆ ถูกสกัดกั้นไม่ให้ถ่ายเทได้โดยง่ายเพราะรูที่ให้น้ำไหลออกมามีขนาดเล็ก และมีน้ำซึ่งเย็นกว่าซึ่งอยู่ในแอ่งที่อยู่ด้านบน น้ำที่อยู่ในระดับลึกมีอุณหภูมิสูงขึ้นและเมื่อสูงกว่า 100 องศาเซลเซียสก็จะเปลี่ยนสภาพเป็นไอน้ำดันน้ำที่ซึ่งอยู่ในรูไหลพุขึ้นมา เมื่อไอน้ำได้ถ่ายเทพลังงานความร้อนจนหมดแรงดัน น้ำก็จะหยุดพุ่งจนสะสมความร้อนได้อีกก็จะพุขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง พุน้ำร้อนไกเซอร์ที่มีชื่อเสียง เช่น พุน้ำร้อนโอล์ดเฟรฟูล (Old Faithful) ที่อุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตน (Yellow Stone National Park) ประเทศสหรัฐอเมริกา พุน้ำร้อนกีเยเซอร์ (Geysir) ประเทศไอซ์แลนด์ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า ไกเซอร์ (Geyser) และพุน้ำร้อนอีกหลายแห่งในประเทศนิวซีแลนด์

1.2) พุน้ำร้อน (Hot Spring) หรือบ่อน้ำร้อน (Hot Pool) คือ แหล่งน้ำที่มีอุณหภูมิสูงกว่าร่างกายมนุษย์ไหลขึ้นมาจากใต้ดิน น้ำที่ขึ้นมาตั้งแต่อุ่นๆ จนถึงเดือดพล่าน เนื่องจากทางเดินน้ำใต้ดินใหญ่ทำให้น้ำสามารถไหลเวียนอย่างรวดเร็วได้ น้ำร้อนที่ไหลขึ้นมาจะไหลออกไปจากแหล่งหรือกลายเป็นไอ เพื่อปล่อยพลังงานความร้อน เมื่อน้ำร้อนนั้นเย็นลงจะไหลกลับสู่ระบบน้ำใต้ดิน น้ำร้อนแต่ละแห่งจะมีแร่ธาตุรวมทั้งแก๊สละลายอยู่ในปริมาณที่ไม่เท่ากัน ทำให้มีสีและกลิ่นแตกต่างกัน

และมีปริมาณน้ำที่ไหลออกมาจากแต่ละบ่อแตกต่างกัน เช่น บ่อน้ำร้อนที่ทะเลสาบโบโกเรีย พุน้ำร้อนนบรียแห่งที่ประเทศ ไอซ์แลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ และพุน้ำร้อนในประเทศไทย เป็นต้น ถ้ามีเพียงน้ำร้อนไหลซึมขึ้นมาบนผิวดินจะเรียกว่าน้ำซึม (Seepage)

1.3) บ่อไอดีหรือพุก๊าซ (Fumarole) คือ หลุมหรือปล่องที่มีไอน้ำพุ่งขึ้นมา จะไม่มีน้ำเหมือน พุน้ำร้อน สาเหตุอาจเกิดจากบริเวณนั้นมีน้ำเพียงเล็กน้อย เมื่อได้รับความร้อนจึงกลายเป็นไอดีออกมา หรืออาจเกิดจากการที่ชั้นใต้ดินมีความร้อนสูงมากจนน้ำกลายเป็นไอดีหมด บ่อไอดีพบมากในประเทศที่มีภูเขาไฟ แต่ก็สามารถพบได้ในพื้นที่ที่ไม่มีภูเขาไฟได้เช่นกัน

1.4) บ่อโคลนเดือดหรือพุโคลน (Mud Pot) คือ โคลน (แอ่งตะกอนที่อิ่มตัวไปด้วยน้ำ) ซึ่งมีไอน้ำร้อนจัดอยู่เบื้องล่าง เมื่อไอน้ำนั้นเคลื่อนที่จะทำให้โคลนที่อยู่ด้านบนพุ่งกระจายขึ้นมาคล้ายการระเบิดย่อยๆ ในบริเวณภูเขาไฟ ปกติบ่อโคลนเดือดมักมีกัมมะถันอยู่มากและมีหลาย

2) แบ่งตามปริมาณแร่ธาตุที่ละลายในน้ำ ในต่างประเทศสามารถแบ่งพุน้ำร้อนตามปริมาณแร่ธาตุที่ละลายในน้ำได้หลายสิบประเภท แต่ในประเทศไทย พบพุน้ำร้อนที่แบ่งตามส่วนประกอบเคมีเพียง 4 ประเภท (วรรณภา จาราช, 2546) ดังนี้

2.1) พุน้ำร้อนทั่วไป (Simple Springs) เป็นพุน้ำร้อนที่มีอุณหภูมิสูงกว่า 25 องศาเซลเซียส ประกอบด้วยธาตุคาร์บอน เกลือและแร่ธาตุอื่นๆ น้อยกว่า 1 กรัม/ลิตร เป็นพุน้ำร้อนส่วนใหญ่ที่พบในประเทศไทย

2.2) พุน้ำร้อนคาร์บอเนต (Carbonate Springs) เป็นพุน้ำร้อนที่มีอุณหภูมิค่อนข้างต่ำหรือเป็น น้ำพุเย็น ประกอบด้วยธาตุคาร์บอนและแร่ธาตุอื่นๆ น้อยกว่า 1 กรัม/ลิตร ลักษณะคล้ายพุน้ำร้อนทั่วไป แต่มีปริมาณคาร์บอเนตสูงกว่า

2.3) พุน้ำร้อนเกลือหรือพุน้ำร้อนน้ำเค็ม (Salt Springs) เป็นพุน้ำร้อนที่ประกอบด้วยสารเคมีมากกว่าพุน้ำร้อนทั่วไป มีแร่ธาตุต่าง ๆ มากกว่า 1 กรัม/ลิตร กรณีที่น้ำประกอบด้วยเกลือระหว่าง 1-5 กรัม/ลิตร เรียกว่าน้ำพุเกลืออ่อน (Weak Saline) ประกอบด้วยเกลือระหว่าง 5-10 กรัม/ลิตร เรียกว่าน้ำพุเกลือ และประกอบด้วยเกลือมากกว่า 10 กรัม/ลิตร เรียกว่าน้ำพุเกลือเข้มข้น (Strong Saline) มีคุณสมบัติในการเก็บรักษาความร้อนได้ดี

2.4) พุน้ำร้อนแอลคาไล (Alkaline Springs) เป็นการแบ่งประเภทพุน้ำร้อน โดยใช้ ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) ของพุน้ำร้อนเป็นหลัก พุน้ำร้อนที่มีค่า pH 7.5-8.5 เรียกว่า Weak Alkaline Springs และพุน้ำร้อนที่มีค่า pH สูงกว่า 8.5 เรียกว่า Alkaline Springs

การนำพุน้ำร้อนมาใช้ประโยชน์ทำได้หลายด้านดังกล่าวนี้ออกมาแล้ว อย่างไรก็ตามอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นจึงต้องเตรียมศึกษาและป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไว้ด้วย

ซึ่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ร้ายแรงและเป็นเรื่องที่สามารถป้องกันได้ดังที่ทำได้ผลแล้วในประเทศต่างๆ คือถ้าพุน้ำร้อนมีปริมาณแร่ธาตุอยู่ในระดับสูง เมื่อนำน้ำมาใช้แล้วระบายลงในแหล่งน้ำธรรมชาติตามผิวดิน อาจเกิดผลกระทบต่อน้ำผิวดินที่ใช้ประโยชน์ในด้านอุปโภค บริโภค และน้ำในระบบบาดาลได้ สามารถป้องกันได้โดยการทำให้ปริมาณแร่ธาตุเหล่านั้นลดลงโดยการตกตะกอน (Sedimentation, Ponding and Evaporation) ก่อนที่จะระบายน้ำสู่แหล่งธรรมชาติ หรืออัดน้ำที่ผ่านการใช้แล้วกลับคืนสู่ผิวดิน (Re-injection) ลงไปอยู่ในชั้นหินที่ปลอดภัย แต่หากมีก๊าซบางชนิดที่เป็นพิษอยู่ที่แหล่งพุน้ำร้อนและเป็นก๊าซที่ไม่รวมตัว (Non-condensable Gases) เช่น ไฮโดรเจนซัลไฟด์ ซึ่งหากหายใจเข้าไปจะทำให้ระบบทางเดินหายใจขัดข้องได้ มีวิธีการป้องกัน คือจะต้องเปลี่ยนก๊าซนี้ให้อยู่ในรูปอื่น เช่น ผ่านก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ลงในน้ำเกิดเป็นกรด ซัลฟูริก และนำกรดที่เกิดขึ้นนี้ไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนพุน้ำร้อนที่ผ่านการใช้ประโยชน์แล้ว จะมีอุณหภูมิลดลง แต่อาจสูงกว่าอุณหภูมิในแหล่งธรรมชาติ เพราะมีความร้อนตกค้าง (Waste Heat) หากปล่อยออกมาทันทีอาจเกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมได้ จึงต้องนำน้ำเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ก่อนเพื่อให้มีอุณหภูมิลดลง เช่น ให้ความอบอุ่นในบ้านพัก ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร จนกระทั่ง น้ำนั้นมีอุณหภูมิใกล้เคียงกับแหล่งน้ำในธรรมชาติจึงปล่อยลงสู่แหล่งน้ำได้

หากมีการสูบน้ำร้อนขึ้นมาใช้เร็วกว่าการอัดน้ำกลับลงไป อาจเกิดปัญหาเรื่องการยุบตัวของแผ่นดิน (Subsidence) วิธีการป้องกันคือ ต้องมีการอัดน้ำกลับลงไปปริมาณที่เท่ากับหรือใกล้เคียงกับปริมาณน้ำที่สูบน้ำร้อนขึ้นมาใช้พุน้ำร้อนที่นำมาใช้อาจมีสารพิษละลายปนอยู่ เช่น สารหนูปรอท ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ การป้องกันทำได้โดยก่อนนำน้ำมาใช้จะต้องมีการวิเคราะห์คุณภาพน้ำนั้นเสียก่อน

คุณสมบัติของแร่ธาตุชนิดต่างๆ ที่อยู่ในพุน้ำร้อนมีดังนี้

- 1) แคลเซียม ช่วยเสริมสร้างกระดูกและฟัน ช่วยในการเติบโตของเด็ก ช่วยปรับสภาพความสมดุลของผิวไม่ให้แห้งกร้าน
- 2) แมกนีเซียม ช่วยระบบขับถ่ายเป็นยาระบาย สร้างและซ่อมแซมเซลล์ผิวที่เสื่อมสภาพไป
- 3) โพแทสเซียม ช่วยรักษาสมดุลของความเป็นกรด ด่าง ของร่างกาย ช่วยให้ปฏิกิริยาการเผาผลาญอาหาร ช่วยบำรุงและควบคุมความชุ่มชื้นของเซลล์ผิว
- 4) โซเดียม ช่วยรักษาระบบสมดุลของน้ำในร่างกาย ช่วยในการรับส่งประสาทความรู้สึกรักษาสมดุลของน้ำในร่างกาย ช่วยในการรับส่งประสาทความรู้สึกรักษาสมดุลของน้ำในร่างกาย และกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงของเซลล์ผิวให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

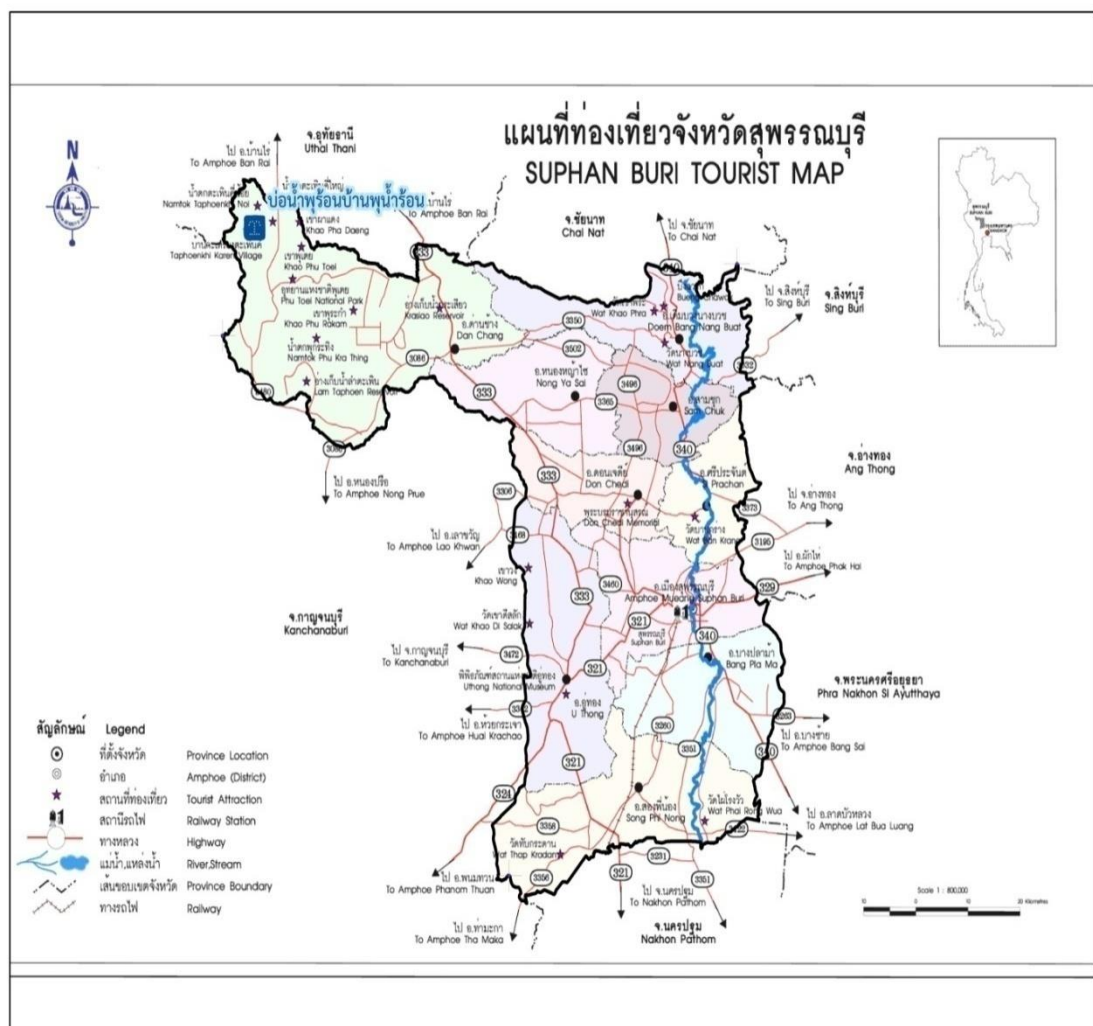
- 5) ฟลูออไรด์ ช่วยให้ฟันแข็งแรงไม่ผุง่าย แต่ถ้ามีปริมาณมากเกินไปเกินมาตรฐานและดื่มเป็นเวลานานอาจทำให้ฟันดำเป็นจุด
- 6) ไบคาร์บอเนต ช่วยลดกรดในกระเพาะอาหาร
- 7) ซัลเฟต ช่วยให้เลือดแข็งตัวป้องกันเลือดไหลไม่หยุด ช่วยในการเจริญเติบโตของกระดูก ช่วยระบบขับถ่ายเป็นยาระบาย
- 8) โบรไมน์ ช่วยฆ่าเชื้อโรคได้อย่างปลอดภัยไม่ระคายเคืองผิว
- 9) คลอไรน์ ช่วยทำความสะอาดผิวได้ลึกถึงรูขุมขน
- 10) ทองแดง ช่วยบำรุงเส้นใยคอลลาเจน
- 11) ไอโอดีน ป้องกันโรคคอพอก
- 12) น้ำแร่ที่มีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นองค์ประกอบ ช่วยขับปัสสาวะและทำให้น้ำแร่มีรสชวนดื่ม
- 13) อีลาสติน ช่วยพยุงผิวให้กระชับ
- 14) แมงกานีส ช่วยสร้างคอลลาเจนให้ผิว
- 15) สังกะสี ช่วยผลิตเซลล์ผิวใหม่

2.6.3 พุน้ำร้อนในประเทศไทย

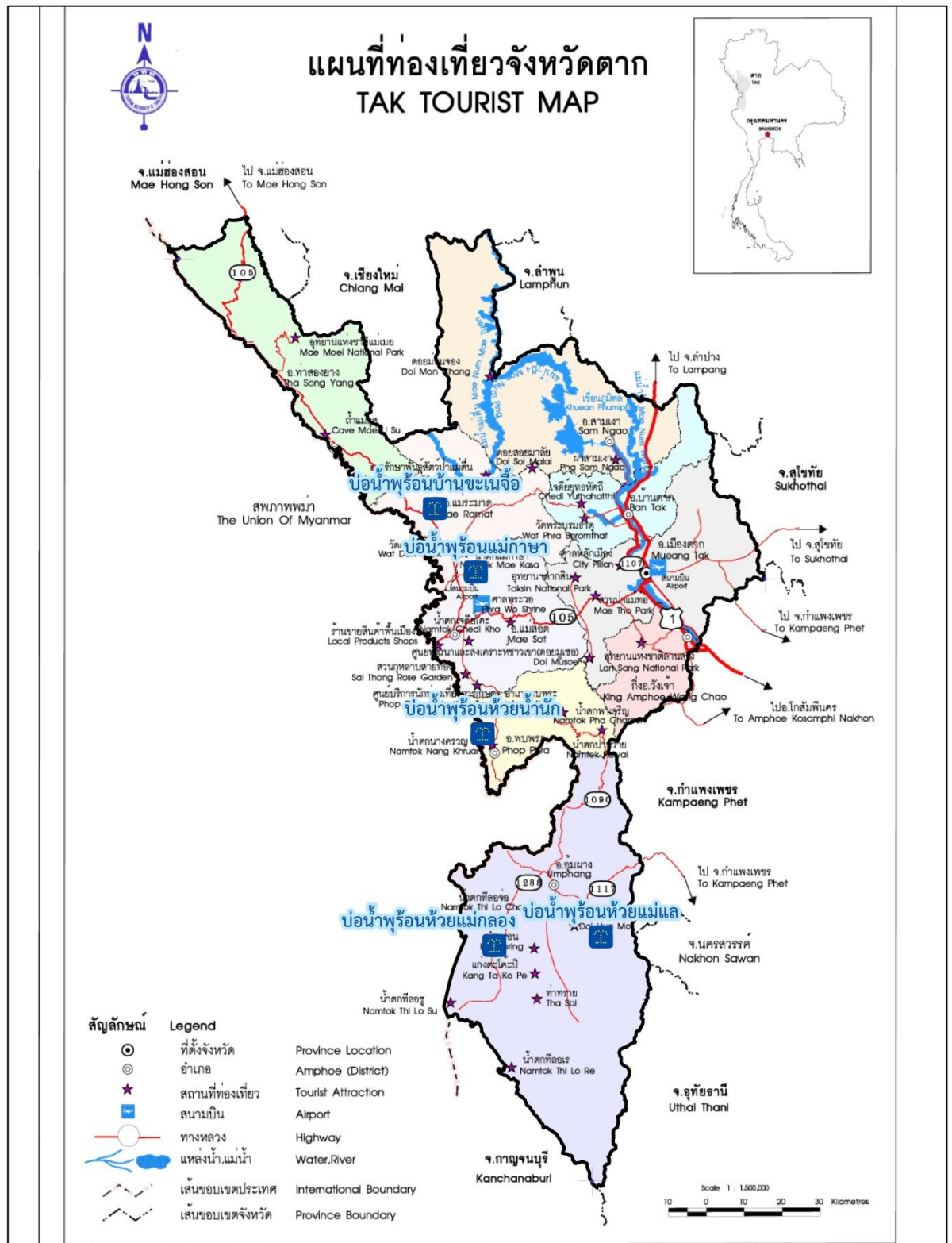
สำหรับงานงานวรรณกรรมทางด้านแหล่งพุน้ำร้อน พบว่าแหล่งพุน้ำร้อนในประเทศไทยมี 112 แหล่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ (กรมทรัพยากรธรณี: 2530) และการเกิดพุน้ำร้อนโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ แหล่งความร้อนใต้โลก น้ำใต้ดิน และแหล่งกักเก็บหรือชั้นอุ้มน้ำ (Aquifer) โดยแหล่งความร้อนใต้โลกได้จากหินหนืด (Magma) ที่อยู่ใต้โลกในระดับตื้นกว่าปกติ ความร้อนที่ได้จากบริเวณเปลือกโลกที่ยังไม่สมดุล เช่น บริเวณภูเขาไฟที่ยังคุกรุ่น (Active volcanic belt) บริเวณที่มีความเคลื่อนไหวของเปลือกโลกตามรอยเลื่อน (fault) หรือบริเวณที่เกิดจากการจมตัวของแผ่นดิน (Subduction zone) และความร้อนที่ได้จากการสลายตัวของแร่กัมมันตรังสี เช่น แร่ยูเรเนียม ทอเรียม และโพแทสเซียม น้ำใต้ดินส่วนใหญ่เป็นน้ำฝนหรือน้ำจากบรรยากาศที่ไหลซึมลงไปตามช่องว่างของหิน หรือตามรอยแตกและรอยเลื่อนของหิน และบางส่วนอาจจะมาจากไอน้ำของหินหนืดขณะที่เย็นตัว และน้ำทะเลในอดีตที่ถูกกักเก็บอยู่ในช่องว่างของหิน แหล่งกักเก็บหรือชั้นหินอุ้มน้ำ จะต้องเป็นหินที่มีรูพรุนมาก และเป็นหินที่มีสมบัติให้น้ำไหลผ่านได้ดีซึ่งได้แก่ บริเวณรอยแตกหรือรอยเลื่อนของหินและพบว่าในภูมิภาคตะวันตกมีแหล่งพุน้ำร้อนถึง 18 แห่ง ดังนี้ จังหวัดตาก พบจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ บ้านแม่กาษา ห้วยโป่งร้อน ห้วยแม่แล ห้วยแม่กลอง และห้วยน้ำนก จังหวัดกำแพงเพชร พบจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ พุน้ำร้อนพระร่วง โป่งน้ำร้อน และอุทยานแห่งชาติแม่

วงศ์ จังหวัดกาญจนบุรี พบจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ พุน้ำร้อนท้องช้าง หินดาด บ้านพุน้ำร้อน อำเภอทองผาภูมิ บ้านเขาพัง บ้านพุน้ำร้อนอำเภอเมือง และบ้านต้นลำไย(พุน้ำร้อนโป่งช้าง) พบในจังหวัดสุพรรณ 1 แห่ง คือ บ้านพุน้ำร้อน อำเภอด่านช้าง พบในจังหวัดราชบุรี จำนวน 2 แห่ง คือ พุน้ำร้อนบ้านบ่อคลึง และบ้านพุน้ำร้อน อำเภอสวนผึ้ง และพบในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 1 แห่ง คือ พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง โดยเกิดจากแนวรอยเลื่อนพาดผ่านถึง 4 แนว ได้แก่ รอยเลื่อนแม่ปิง รอยเลื่อนแม่สะเรียง รอยเลื่อนศรีสวัสดิ์ และรอยเลื่อนเจดีย์สามองค์ ดังแผนภาพแสดงแหล่งพุน้ำร้อน และแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งพุน้ำร้อนในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย

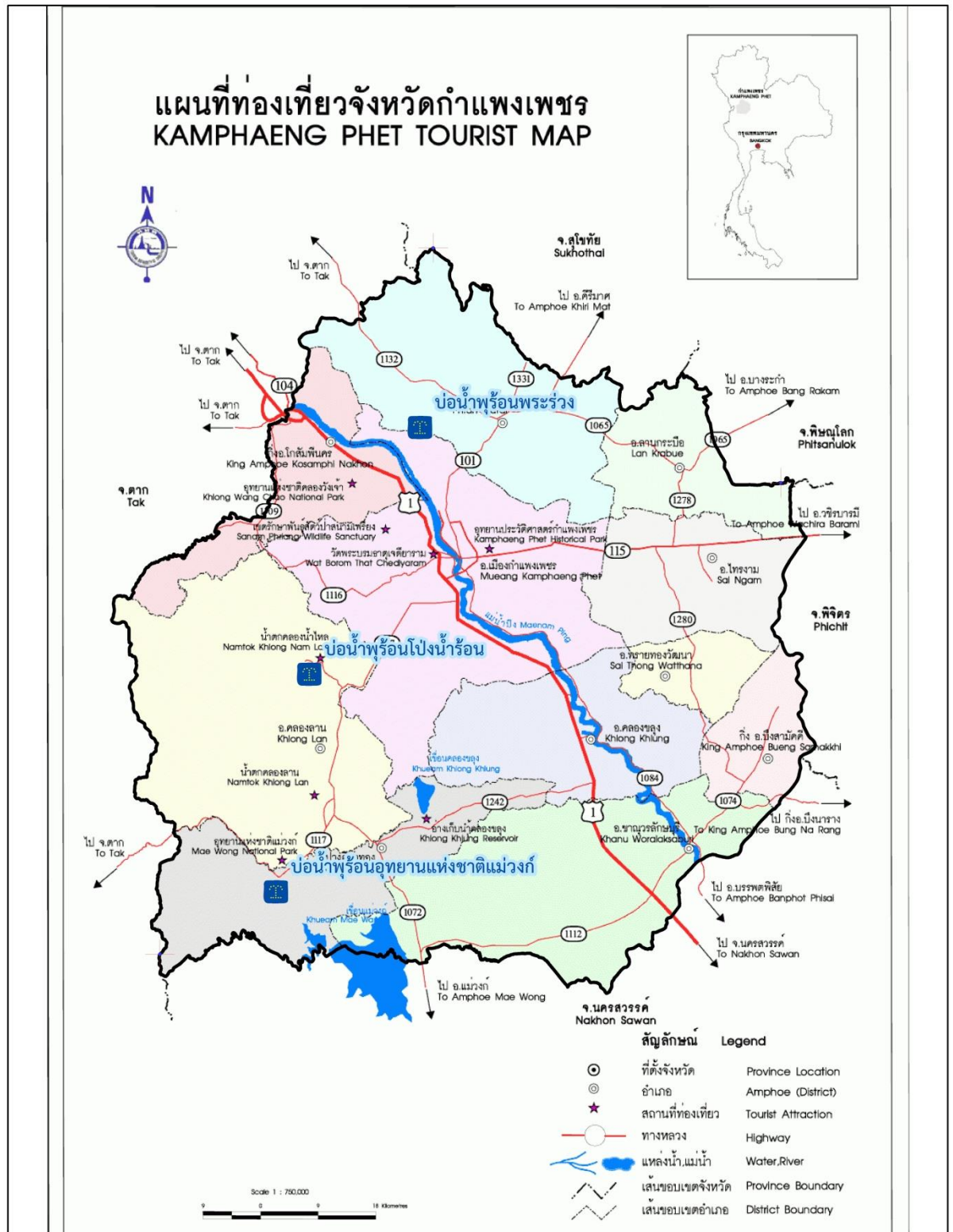
(http://www.dmr.go.th/main.php?filename=hotthai_25/09/2014)



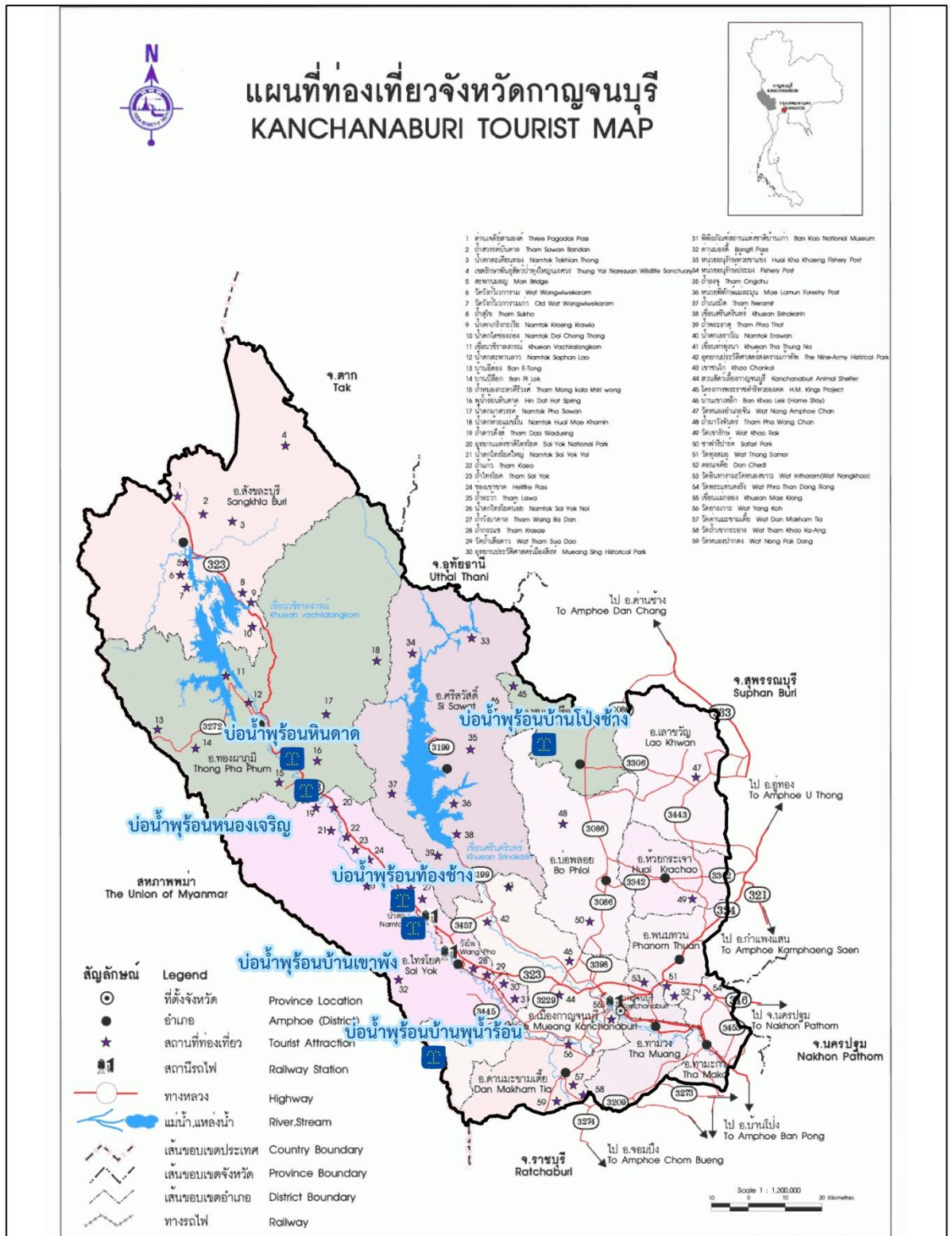
ภาพที่ 2.1 แหล่งพุน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งพุน้ำร้อนในจังหวัดสุพรรณบุรี



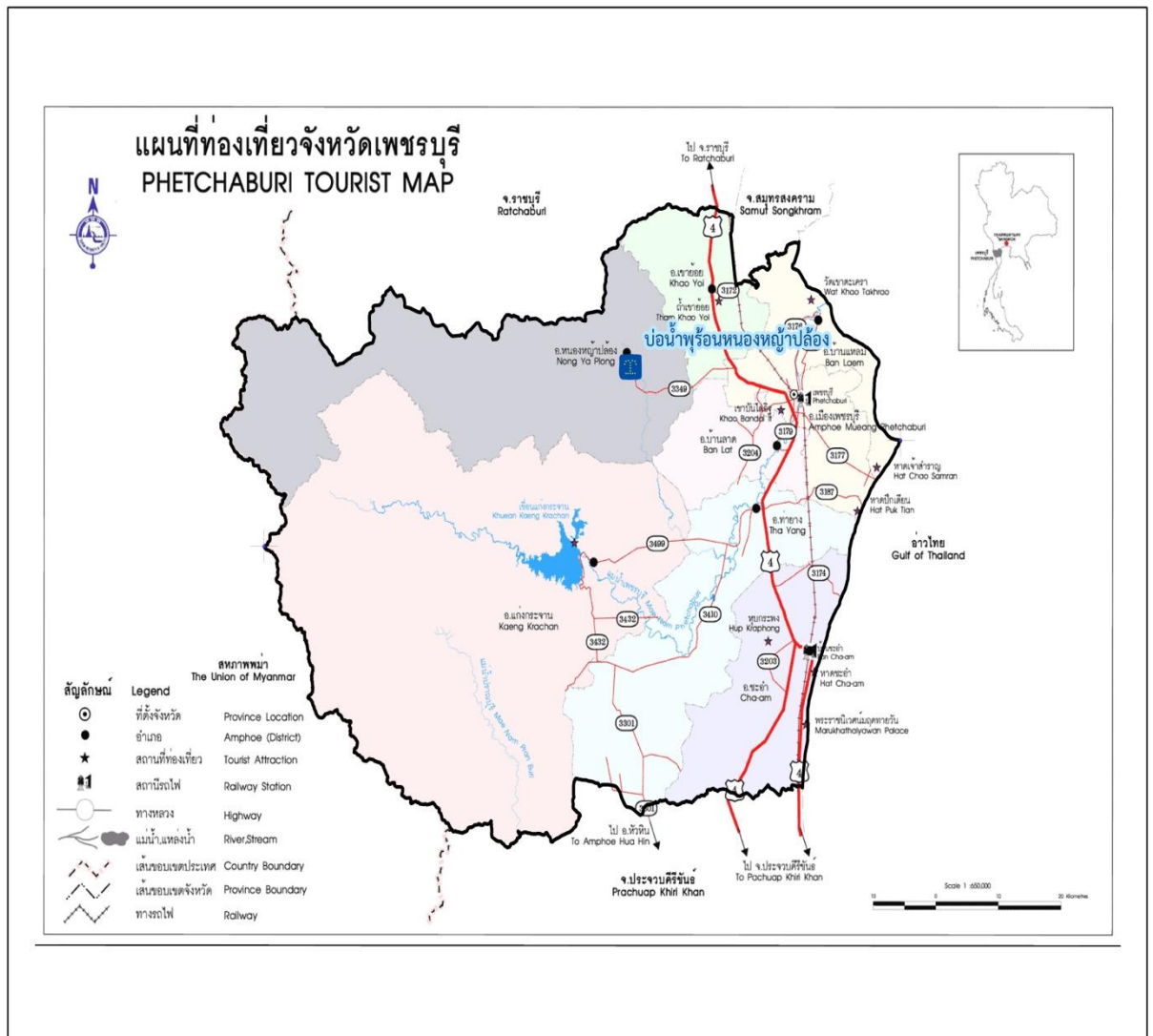
ภาพที่ 2.2 แหล่งพุน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งพุน้ำร้อนในจังหวัดตาก



ภาพที่ 2.3 แหล่งพุน้ำร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งพุน้ำร้อนในจังหวัดกำแพงเพชร



ภาพที่ 2.4 แหล่งพุร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งพุร้อนในจังหวัดกาญจนบุรี



ภาพที่ 2.5 แหล่งพุร้อนและแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งพุร้อนในจังหวัดเพชรบุรี

ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างแหล่งพุร้อนและการท่องเที่ยว พบว่าพุร้อนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการบริโภค เช่นน้ำแร่กำลังที่ได้รับความนิยมในกลุ่มคนที่รักสุขภาพเนื่องจากน้ำแร่มีแร่ธาตุที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ เช่น แคลเซียม ช่วยเสริมสร้างกระดูกและฟัน แมกนีเซียม เกี่ยวข้องกับการเกิดพลังงานในร่างกาย โพแทสเซียม ช่วยรักษาสมดุลของน้ำ สมดุลความเป็นกรด – ด่าง และการรับส่งกระแสประสาทความรู้สึกของมนุษย์ ฟลูออไรด์ ช่วยให้ฟันแข็งแรง ไบคาร์บอเนต ช่วยลดกรดในกระเพาะอาหาร และ ซัลเฟต ช่วยให้เลือดแข็งตัว ป้องกันเลือดไหลไม่หยุด และช่วยในการเจริญเติบโตของกระดูก ซึ่งจากประโยชน์ของแร่ธาตุต่างๆ ในน้ำแร่จึงทำให้มีการนำน้ำแร่มาใช้ใน

การบำบัดรักษา และบริโภคเพื่อสุขภาพ โดยพบว่าแหล่งน้ำแร่หลาย ๆ แหล่งนิยมนำน้ำแร่มาใช้ในการบำบัดสุขภาพ เช่น การอาบน้ำแร่ เป็นต้น (<http://sadoooodta.com/category>)

ในขณะที่แหล่งพุร้อนได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หรือบางแหล่งถูกจัดเป็นแหล่งศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า รูปแบบแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ยังขาดการประสานงาน ขาดระบบการวางแผน และการจัดการภายใต้หลักการบูรณาการระหว่างทรัพยากรท่องเที่ยว สังคมชุมชน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะมุมมองด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว (ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยว และแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย: 2549; Mowforth and Munt: 2003; Fenell : 2003) ดังนั้นการศึกษาถึงศักยภาพของแหล่งพุร้อนในบริบทเบื้องต้นเพื่อการพัฒนาศักยภาพการบริการ และการท่องเที่ยวและเตรียมความพร้อมสู่การวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นรูปแบบมาตรฐานสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุร้อนในระดับประเทศให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังเพื่อเกิดประโยชน์ ทั้งทรัพยากรท่องเที่ยว สังคมชุมชน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยผลที่ได้จะเกิดแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมตามแต่ละรูปแบบของการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งในพื้นที่ตามศักยภาพที่วิเคราะห์ได้

2.6.4 มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549) ได้กล่าวถึงความสำคัญของของมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติว่าในการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานสำหรับแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนธรรมชาติ มีจุดประสงค์เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุร้อนธรรมชาติอย่างชัดเจน โดยเน้นในด้านการกำหนดมาตรฐานที่จำเป็นสำหรับการบริการต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวประเภทนี้จะต้องคำนึงถึงด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ และต้องไม่ส่งผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพุร้อน จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติประเภทหนึ่ง ซึ่งหากไม่มีการกำหนดมาตรฐานที่ชัดเจน การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวใดๆ อาจส่งผลกระทบต่อแหล่งพุร้อนธรรมชาติได้ นอกจากนี้ การจัดทำเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว เชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ ยังมีเป้าหมายเพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของตน และยังสามารถใช้เป็นข้อมูล ที่สำคัญเพื่อประกอบการ

ตัดสินใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว เชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการประเมินคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วนได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 มาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ หมายถึง มาตรฐานในการให้บริการที่จำเป็นสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่มีการให้บริการพุร้อนธรรมชาติเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งต้องคำนึงถึงความปลอดภัยต่อสุขภาพของนักท่องเที่ยวเป็นหลักสำคัญในการพิจารณาจัดทำดัชนีมาตรฐาน ทั้งนี้เนื่องจากองค์ประกอบทางกายภาพและชีวภาพของพุร้อนธรรมชาติ อาจส่งผลกระทบกับนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการได้ การใช้พุร้อนเพื่อการอาบหรือดื่มจึงต้องมีความระมัดระวังอย่างมากเนื่องจากคุณสมบัติเหล่านั้นต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับการรักษาทางการแพทย์ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาได้แก่ 1) คุณภาพน้ำที่เหมาะสมในการให้บริการ พุร้อนธรรมชาติที่จะนำมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อการอาบ หรือดื่มหรือเพื่อการรักษาโรคต้องมีคุณสมบัติทางเคมีและคุณสมบัติทางกายภาพและชีวภาพ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการรักษาทางการแพทย์ 2) ห้องแช่พุร้อน/บ่อแช่พุร้อน/สระว่ายน้ำ ต้องมีการจัดการด้านความสะอาดอย่างถูกสุขลักษณะ และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับการป้องกันอันตรายกับผู้ให้บริการอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่เกิดจากการแช่พุร้อน และไม่ก่อให้เกิดการแพร่เชื้อโรคต่อผู้ใช้บริการ 3) ห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา/ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า ต้องมีการจัดการด้านความสะอาดอย่างถูกสุขลักษณะ และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับการป้องกันอันตรายกับผู้ให้บริการอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่เกิดจากการแช่พุร้อน 4) การจัดการด้านความปลอดภัย แหล่งท่องเที่ยวต้องมีความพร้อมในการป้องกันและรักษาความปลอดภัยตลอดระยะเวลาที่ให้บริการ รวมไปถึงความสามารถในการปฐมพยาบาลให้กับนักท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ 5) การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่มีการจัดการด้านกาจัดของเสียต่างๆ อย่างถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดมลพิษด้านต่างๆ ต่อแหล่งพุร้อนธรรมชาติและพื้นที่โดยรอบ และไม่รบกวนกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพของลักษณะภูมิประเทศ

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจ เช่น มีเอกลักษณ์ในด้านต่างๆ มีศักยภาพใน การรองรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และความสามารถในการใช้ประโยชน์ของ

โครงการย่อยที่ 2

พื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ความแตกต่างของแหล่งพุร้อนแต่ละพื้นที่ทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และด้านการจัดการพื้นที่ จะมีลักษณะเฉพาะแหล่งหรือมีจุดดึงดูดใจที่แตกต่างกันออกไป เช่น ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว จำนวนบ่อการเข้าถึง กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งบริเวณพื้นที่แหล่งพุร้อนและบริเวณข้างเคียง ฯลฯ โดยเป็นตัวกำหนดว่าแหล่งนั้นมีศักยภาพเพียงพอที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพหรือรองรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่มีมาตรฐานทั้งในระดับประเทศและในระดับนานาชาติได้หรือไม่ โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาได้แก่ 1) แหล่งพุร้อนธรรมชาติมีจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวโดยเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่มีการดัดแปลงจนทำให้สภาพธรรมชาติที่มีอยู่เดิมเปลี่ยนไป และสามารถเป็นจุดดึงดูดความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ 2) ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว บริเวณแหล่งพุร้อนธรรมชาติและบริเวณโดยรอบมีศักยภาพที่จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวรวมถึงการพัฒนาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น 3) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืนโดยมีการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อการใดๆ ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสื่อมโทรมหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติเดิม รวมไปถึงการขัดต่อลักษณะภูมิประเทศหรือความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และให้ชุมชนได้เป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยว โดยตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวของตน ส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์ของพื้นที่อย่างยั่งยืน

2.6.5 การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ

การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 2 กรณีตามลักษณะของแหล่งได้แก่

กรณีที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวมีการให้บริการพุร้อนธรรมชาติ โดยจะทำการประเมินทั้ง องค์ประกอบที่ 1 หรือแบบประเมินในส่วนที่ 1 มาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติและองค์ประกอบที่ 2 หรือแบบประเมินในส่วนที่ 2 ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ

กรณีที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีการให้บริการพุร้อนธรรมชาติ ให้ทำการประเมินเฉพาะ องค์ประกอบที่ 2 หรือแบบประเมินในส่วนที่ 2 ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ ในกรณีที่ยังไม่มีมีการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวหรือจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวหากผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่นั้นมีความประสงค์ที่จะทราบว่าพื้นที่ของตนมีความเหมาะสมหรือมีศักยภาพในการที่จะ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติหรือไม่ ก็สามารถที่จะนำแบบประเมินไปใช้ประเมินพื้นที่ได้แหล่งท่องเที่ยว ที่มีการให้บริการ พุร้อนธรรมชาติ ที่ผ่านการประเมินนั้น แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 1

โครงการย่อยที่ 2

มาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาติ	การประเมิน
1. คุณภาพน้ำที่เหมาะสมในการให้บริการ	ต้องผ่านการประเมิน ข้อ 1-5
2. ห้องแช่น้ำร้อน/บ่อแช่น้ำร้อน/สระว่ายน้ำ	ต้องผ่านการประเมินข้อ1-10
3. ห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา/ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า	ต้องผ่านการประเมินข้อ 1-7
4. การจัดการด้านความปลอดภัย	ต้องผ่านการประเมินข้อ 1-6
5. การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม	ต้องผ่านการประเมิน ข้อ 1-5

ตารางที่ 2.1 เกณฑ์การประเมินมาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาติ

ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวที่มีการให้บริการพุน้ำร้อนธรรมชาตินั้น จะต้องมีความสมบูรณ์ผ่านเกณฑ์ดังกล่าวทั้ง 5 ข้อ และในแต่ละเกณฑ์จำเป็นต้องผ่านการประเมินในทุกดัชนี ยกเว้นในเกณฑ์ที่ 2 ห้องแช่น้ำร้อน/บ่อแช่น้ำร้อน/สระว่ายน้ำ ต้องผ่านการประเมินข้อ 1-10 (จากทั้งหมด 15 ข้อ) ในส่วนของการประเมินด้านศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาติ ซึ่งเป็นส่วนที่จะมีการให้คะแนน และกำหนดระดับมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 2

ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาติ	คะแนนเต็ม	ร้อยละ
1. แหล่งพุน้ำร้อนธรรมชาติดีมีจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยว	50	40
2. ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว	25	20
3. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน	50	40
รวม	125	100

ตารางที่ 2.2 เกณฑ์การประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาติ

โดยแหล่งธรรมชาติที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาตินั้น จะต้องมีความสมบูรณ์รวมทั้ง 2 องค์ประกอบไม่ต่ำกว่า 62 คะแนน หรือร้อยละ 50 แต่ถ้าแหล่งธรรมชาติ

ขาดคุณสมบัติดังกล่าว แสดงว่า พื้นที่นั้น ขาดความเหมาะสมหรือศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุร้อนธรรมชาติ

2.6.6 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งธรรมชาติประเภทแหล่งพุร้อนจากกรณีศึกษา ทั้งในและต่างประเทศ

แนวทางการจัดการแหล่งธรรมชาติประเภทแหล่งพุร้อนสามารถจำแนก ประเด็นสำคัญของการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการ ได้ดังนี้

- 1) โครงสร้างของการบริหารจัดการ
- 2) แนวทางการใช้ประโยชน์ของแหล่งพุร้อน
- 3) แนวทางการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก
- 4) แนวทางการจัดการผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่

การบริหารจัดการแหล่งธรรมชาติประเภทแหล่งพุร้อนที่สำรวจพบในประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งรูปแบบการบริหารจัดการได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่

- 1) การบริหารและดูแลแหล่งพุร้อนโดยหน่วยงานภาครัฐ อาทิ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

สำหรับแหล่งพุร้อนธรรมชาติที่อยู่ในการควบคุมดูแล บริหารจัดการโดยหน่วยงานของรัฐ จะอยู่ในพื้นที่สาธารณะประโยชน์หรือที่ดินของรัฐ โดยหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับแหล่งพุร้อน ได้แก่

- กรมทรัพยากรธรณี
- กรมทรัพยากรน้ำบาดาล
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- กระทรวงมหาดไทย

โดยอำนาจในการบริหารจัดการแหล่งพุร้อนในระดับปฏิบัติการ เป็นภาระของรัฐ หรือหน่วยงานส่วนท้องถิ่น อันได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิ อบจ. และอบต. หรือชุมชนเป็นเจ้าของ โดยได้รับการจัดสรรงบประมาณจากภาครัฐ โดยมีประชาชนในท้องถิ่นเป็นทั้งผู้ใช้บริการ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ ทั้งนี้งบประมาณจากภาครัฐที่ได้รับการจัดสรรมายังหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาแหล่งพุร้อนขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารว่าจะให้ความสำคัญกับแหล่งใด และจะมีการวางแผนพัฒนาไปในทิศทางใดแต่โดยปกติงบประมาณจะไม่ได้ถูกจัดสรรทั้งหมดในครั้งเดียว จึงทำให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่อง หากไม่มีการควบคุมการสร้างสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ อาจเกิดความไม่เหมาะสมด้านรูปลักษณะของสิ่งก่อสร้างหรือเกิดการพัฒนาอย่างไม่มีหลักเกณฑ์และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่ในที่สุด แหล่งพุร้อนที่อยู่ภายใต้ความดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช อาทิ แหล่งพุร้อนแม่แฝด อุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งพุร้อนโป่งอาง อุทยานแห่งชาติผาแดง จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งพุร้อนบ้านพรุ้ง อุทยานแห่งชาติน้ำตกหงาว จังหวัดระนอง เป็นต้น ส่วนแหล่งพุร้อนที่อยู่ภายใต้ความดูแลขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย อาทิ แหล่งพุร้อนสบโป่ง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ จังหวัดเชียงราย แหล่งพุร้อนพระร่วง องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร แหล่งพุร้อนพุเตย จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น

2) การบริการและดูแลแหล่งพุร้อนโดยภาคเอกชน

แหล่งพุร้อนที่บริหารงานโดยเอกชนส่วนใหญ่มีการบริหารจัดการงบประมาณที่ดี เนื่องจากเอกชนมีสิทธิ์เต็มที่ในการแสวงหาผลกำไร และสามารถนำผลกำไรดังกล่าวใช้ในการบริหารจัดการดูแลรักษาให้เป็นไปตามปกติ อาทิ แหล่งพุร้อนหนองยาง จังหวัดเพชรบูรณ์ แหล่งพุร้อนโรงแรมริเวอร์แคววิลเลจ ต. ท่าเสา อ. ไทรโยค จ. กาญจนบุรี และแหล่งพุร้อนบ่อคลึง บ้านห้วยผาก ต. สวนผึ้ง อ. สวนผึ้ง จ. ราชบุรี

2.6.7 แนวทางการใช้ประโยชน์ของแหล่งพุร้อน

จากการสำรวจรูปแบบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่แหล่งพุร้อนในประเทศไทยที่ผ่านมาสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 รูปแบบหลัก ดังนี้

- 1) การใช้ประโยชน์ทางนันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสุขภาพ
- 2) การใช้ประโยชน์ทางการบริโภค

3) การใช้ประโยชน์ทางพลังงานความร้อนใต้พิภพ

4) การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทางธรณีวิทยา ธรณีเคมีและจุลชีววิทยา

1) การใช้ประโยชน์ทางนันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสุขภาพ

แหล่งพุร้อนในประเทศไทยโดยส่วนใหญ่จะถูกใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการ การท่องเที่ยว และธรรมชาติบำบัดเป็นหลัก โดยมีการบริหารจัดการโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือการร่วมจัดการกันเองในชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช โดยอาจใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อนได้หลากหลาย อาทิ แหล่งพุร้อนที่เป็นบ่อน้ำ ชารน้ำ เหมาะสมการอาบน้ำแร่เพื่อสุขภาพ ส่วนแหล่งพุร้อนที่เป็นพุโคลน พุแก๊ส และไกเซอร์ เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่แปลกตา จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่ จากการสำรวจ พบว่า แหล่งพุร้อนในหลายพื้นที่ มีการพัฒนาพื้นที่โดยรอบเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ ที่พัก และห้องอาบน้ำแร่ที่มีการต่อท่อหรือสูบน้ำจากแหล่งพุร้อนมาให้บริการลูกค้า จากการสำรวจ พบว่านักท่องเที่ยวและผู้เข้าใช้พื้นที่ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า พุร้อนมีสรรพคุณช่วยในการไหลเวียนของโลหิต ผ่อนคลายความตึงเครียดและสามารถใช้บรรเทาโรคหรืออาการบางอย่างได้ จึงนิยมเข้ามาใช้ประโยชน์จากแหล่งโดยตรง

ในการบริหารจัดการแหล่งพุร้อนในแต่ละแห่งนั้น ต่างก็มีเป้าหมายที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในเชิงธุรกิจและสังคมโดยการพัฒนาในเชิงธุรกิจนั้นต้องการให้เกิดผลตอบแทนหรือรายได้เต็มศักยภาพและเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นและกำไร หรือส่วนต่างที่สามารถนำไปใช้สำหรับการพัฒนาต่อไปในอนาคตได้ส่วนในเชิงสังคมมุ่งเน้นไปที่การสร้างประโยชน์และยกระดับสาธารณสุขปโภคพื้นฐานการเป็นแหล่งความรู้และพักผ่อนการส่งเสริมชื่อเสียงและภาพลักษณ์ของชุมชนและท้องถิ่น

การบริการและกิจกรรมพื้นฐานที่พบในแหล่งพุร้อนต่างๆ อาทิ การบริการพุร้อนธรรมชาติ, การบริการพื้นที่พักผ่อนและห้องพัก การจัดกิจกรรมทัศนศึกษา การบริการนันทนาการและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น การบริการนวดแผนโบราณ บริการร้านอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น การบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านนันทนาการและการท่องเที่ยวของไทยเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างการบริหารแล้วพบว่าแหล่งพุร้อนที่เป็นอุทยานแห่งชาติอยู่ภายใต้การดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชซึ่งมีการควบคุมมาตรฐานสิ่งแวดล้อมในระดับที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพเนื่องจากมีแหล่งงบประมาณและการจัดสรรทรัพยากร

โครงการย่อยที่ 2

บุคคลในการดูแลรักษาเป็นประจำและต่อเนื่องรวมถึงมีการควบคุมในแง่มาตรฐานของอุทยานแห่งชาติอยู่แล้วในขณะที่แหล่งพุร้อนที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นแม้จะเป็นหน่วยงานของรัฐเหมือนกันแต่ก็ได้รับการจัดสรรงบประมาณไม่สม่ำเสมอ บางแห่งได้รับงบประมาณมากทำให้สามารถพัฒนาและสร้างสิ่งก่อสร้างมากในขณะที่บางแห่งได้รับงบประมาณน้อยก็ถูกละเลยหรือพัฒนาได้น้อยและบางแห่งอาจไม่ได้มาตรฐานรวมทั้งไม่มีมาตรการควบคุมใดๆให้การพัฒนาหรือการบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง

2) การใช้ประโยชน์ทางการบริโภค

น้ำแร่ธรรมชาติคือน้ำที่มีเกลือแร่หรือก๊าซบางชนิดละลายอยู่ตามธรรมชาติ และมีมากพอที่จะทำให้เกิดกลิ่นหรือรสชาติของน้ำนั้นผิดแปลกจากน้ำธรรมดา น้ำแร่ธรรมชาติได้จากบ่อเปิดตามธรรมชาติหรืออาจมีการขุดเจาะพื้นดินเพื่อเข้าถึงแหล่งน้ำนั้น แหล่งน้ำแร่ที่อยู่ใต้พื้นดินจึงมักสะอาดปราศจากเชื้อโรคและสิ่งมีพิษทั้งนี้เนื่องจากชั้นของดินได้ทำหน้าที่กรองน้ำให้บริสุทธิ์ น้ำแร่ที่ไม่สะอาดนั้นมักจะเกิดจากการปนเปื้อนซึ่งเข้ามาถึงแหล่งน้ำโดยทางปากบ่อ แต่ถ้าบ่อน้ำแร่เป็นพุร้อนจะมีปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์สูงหรือซัลเฟอร์ไดออกไซด์สูง ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับ 199) พ.ศ. 2543 เรื่องน้ำแร่ธรรมชาติ ข้อ 3 ระบุว่า น้ำแร่ธรรมชาติ หมายความว่า น้ำแร่ธรรมชาติที่ได้จากแหล่งน้ำใต้ดินที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและมีแร่ธาตุต่าง ๆ อยู่ตามคุณสมบัติสำหรับแหล่งน้ำนั้นๆ

อ้างอิงคำจำกัดความของ น้ำแร่ ตามความหมายของคณะกรรมการมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ (Codex Alimentarius Commission หรือ CAC) ได้ให้คำจำกัดความของน้ำแร่ไว้ดังนี้ น้ำแร่หมายถึง น้ำใด ๆ ที่มีในธรรมชาติมีคุณสมบัติพิเศษ คือมีเกลือแร่ละลายอยู่อย่างน้อยที่สุด 1,000 มิลลิกรัมต่อน้ำหนึ่งลิตร หรือมีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อิสระอย่างน้อย 250 มิลลิกรัมต่อน้ำหนึ่งลิตร หรืออาจมีสารบางอย่างที่ทำให้น้ำแร่มีคุณสมบัติพิเศษช่วยเสริมสร้างสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งคณะกรรมการมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศได้ร่วมกันพิจารณาร่างมาตรฐานน้ำแร่ธรรมชาติซึ่งใช้เป็นเครื่องมือและได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการผลิตน้ำแร่ออกจำหน่ายเพื่อบริโภคได้หลายประการ คือ น้ำแร่ธรรมชาติ จะต้องมีความสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโทษต่อร่างกาย ตามมาตรฐานขององค์การอนามัยโลก สำหรับจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดโทษต่อร่างกาย (Pathogenic Bacteria) อาทิ อีโคไล (E.coli) สเตรปโตค็อกคัส (Streptococcus) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ว่าได้มีการปนเปื้อนกับสิ่งปนื้อต่าง ๆ นั้น ก่อนการนำออกจำหน่ายจะต้องผ่านการตรวจวิเคราะห์ทั้งทางกายภาพ เคมี และจุลินทรีย์ เสียก่อน เพื่อควบคุมคุณภาพให้แน่ใจว่าปราศจากการปนเปื้อนดังกล่าว

ในการผลิตน้ำแร่ธรรมชาติออกจำหน่ายเพื่อบริโภค จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับสุขลักษณะของอาหาร ตามร่างมาตรฐานของ Codex ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1) การผลิตยอมให้มีเฉพาะการลดหรือเพิ่มก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อิสระ และการแยกส่วนใสออก (Decantation) การกระทำได้กล่าวข้างต้น ต้องไม่ทำให้แร่ธาตุที่เป็น ส่วนประกอบของน้ำแร่เปลี่ยนแปลงไป

2) ห้ามการขนย้ายน้ำแร่ธรรมชาติโดยบรรจุใส่ถังหรือภาชนะขนาดใหญ่ แล้วนำไปบรรจุขวดออกจำหน่าย หรือนำไปผ่านกรรมวิธีอื่น ๆ ก่อนการบรรจุ เพราะการขนส่ง ดังกล่าว อาจทำให้เกิดการปนเปื้อน หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ถ้าน้ำแร่มีก๊าซ คาร์บอนไดออกไซด์ การขนส่งโดยวิธีดังกล่าวอาจทำให้ก๊าซนั้นระเหยออกไปได้

3) การนำน้ำแร่ออกจากบ่อ ต้องมีการป้องกันมิให้สิ่งสกปรกเข้าไปปนเปื้อนได้

4) เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต ต้องทำด้วยวัสดุที่เหมาะสมกับชนิดของ น้ำแร่ และในลักษณะที่จะป้องกันสิ่งแปลกปลอมเข้าสู่ น้ำแร่ได้ รวมทั้งการล้างและการบรรจุต้อง ถูกต้องตามข้อกำหนดเกี่ยวกับด้านสุขลักษณะ

5) ในระหว่างการผลิต ถ้าตรวจพบว่า มีน้ำเสียปนเปื้อนจะต้องหยุดการผลิต หมดทุกขั้นตอน จนกว่าจะขจัดสาเหตุที่ทำให้เกิดการปนเปื้อนหมดไป และจะต้องมีการตรวจสอบการ ปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์เป็นระยะ ๆ

ข้อกำหนดเกี่ยวกับภาชนะบรรจุนั้นได้กำหนดมาตรฐานไว้ว่าต้องเป็นภาชนะที่ปิดสนิท สามารถป้องกันการปนปลอม หรือปนเปื้อนได้ในระหว่างที่มีการวางขายในตลาดสำหรับเรื่อง ฉะนั้น ต้องแสดงตำแหน่งของที่ตั้งแหล่งน้ำ วันที่บรรจุ รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ผลิตเพื่อแสดงความ รับผิดชอบของผู้ผลิต และต้องแจ้งผลการวิเคราะห์ของคุณภาพน้ำด้วย ส่วนการโฆษณาสรรพคุณนั้น ทางองค์การอนามัยโลกได้เสนอไว้ว่าไม่ควรปรากฏอยู่บนฉลาก เนื่องจากประโยชน์อันแท้จริงของ น้ำแร่นั้นยังเป็นที่โต้แย้งกันอยู่ คนจำนวนมากรวมทั้งนักวิทยาศาสตร์หลายประเทศแต่เชื่อกันว่า น้ำแร่มีประโยชน์ต่อสุขภาพแต่ความเชื่อที่ยังขาดหลักฐานผลการทดลองที่ถูกต้องตามหลัก วิทยาศาสตร์สนับสนุน น้ำแร่ที่ได้จากแหล่งพุร้อนธรรมชาติในประเทศไทยหลายๆแหล่งมีศักยภาพ ตามเกณฑ์มาตรฐานน้ำดื่มตามประกาศกรมทรัพยากรธรณีหรือตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข แต่ ไม่นิยมนำมาพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตน้ำแร่เพื่อการบริโภค ยกเว้นแหล่งพุร้อนธรรมชาติห้วยน้ำนก ต. ห้วยน้ำนก อ. พะพละ จ. ตาก ที่มีการให้สัมปทานแก่เอกชนในการผลิตน้ำแร่เพื่อการบริโภค

3) การใช้ประโยชน์ทางพลังงานความร้อนใต้พิภพ

การใช้พลังงานความร้อนใต้พิภพจากแหล่งพุร้อนนั้นแหล่งพลังงานต้องมี คุณสมบัติที่สำคัญ ได้แก่ อัตราการไหลของน้ำและอุณหภูมิของน้ำ ซึ่งน้ำที่มีอุณหภูมิสูงเกินไป ณ

โครงการย่อยที่ 2

แหล่งกำเนิดจะไม่สามารถใช้อาบได้โดยตรง แต่สามารถดึงพลังงานความร้อนไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นได้ เช่น การผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น ในปัจจุบันกรมทรัพยากรธรณีได้สำรวจศักยภาพด้านพลังงานความร้อนใต้พิภพของแหล่งพุร้อนหลายแหล่ง และมีการสร้างโรงไฟฟ้าพลังความร้อนใต้พิภพขนาด 300 กิโลวัตต์ ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2532 เพื่อเป็นโรงไฟฟ้าสาธิต ที่ใช้พลังงานความร้อนใต้พิภพแห่งแรกในประเทศไทยและเป็นพลังงานทดแทน โดยสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ปีละประมาณ 1,200,000 กิโลวัตต์ต่อชั่วโมง และส่งต่อเข้ากับระบบสายส่งไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค โรงไฟฟ้าแห่งนี้ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ 140 กิโลเมตร อยู่ในบริเวณที่มีแหล่งพุร้อนกว่าร้อยแห่ง อุณหภูมิของน้ำสูงกว่า 9 องศาเซลเซียส และอัตราการไหลขึ้นมาเองตามธรรมชาติวัดได้ 22.4 ลิตรต่อวินาที ผลพลอยได้จากไอน้ำร้อนที่ปล่อยจากโรงไฟฟ้าพลังงานพุร้อน จะไหลเวียนเข้าไปในห้องอบแห้งสำหรับผลิตผลทางการเกษตร ต่อจากนั้นน้ำที่เหลือจะผ่านระบบการดูดซับความเย็นและนำมาใช้ในห้องเย็นเพื่อเก็บรักษาผลผลิตทางการเกษตร ส่วนน้ำอุ่นบางส่วนที่เหลือจากกระบวนการดังกล่าวจะถูกปล่อยสู่ลำน้ำตามธรรมชาติไปใช้ประโยชน์ทางเกษตรกรรมต่อไป

4) การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทางธรณีวิทยา ธรณีเคมีและจุลชีววิทยา การใช้ประโยชน์แหล่งพุร้อน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทางธรณีวิทยา ธรณีเคมีและจุลชีววิทยา โดยเฉพาะในต่างประเทศมีการศึกษาวิจัยอย่างเข้มข้นเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก อาทิ แบคทีเรีย สาหร่าย ที่สามารถจะอยู่ได้ในน้ำที่มีอุณหภูมิสูง ทำให้เกิดสีต่าง ๆ บริเวณพื้นผิวของแหล่งพุร้อน สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กเหล่านี้บางประเภทไม่สามารถจะเพาะเลี้ยงได้ในห้องทดลองต้องทำการศึกษาในแหล่งธรรมชาติเท่านั้น แหล่งพุร้อนยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้คนและเยาวชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับธรณีวิทยาระบบนิเวศของพุร้อน ระบบนิเวศของป่าใกล้เคียงกับแหล่งพุร้อน และการเปลี่ยนแปลงสภาพการไหลเวียนและการพุ่งของน้ำ

2.6.8 มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของแหล่งพุร้อน

ในปี พ.ศ. 2551 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมแหล่งธรรมชาติประเภทโป่งพุร้อนขึ้น โดยมีการกำหนดเกณฑ์สำหรับประเมินคุณค่าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติศักยภาพในการคงคุณค่าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และการประเมินความเสี่ยงต่อการถูกทำลายของแหล่งพุร้อน โดยครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การประเมินด้านคุณค่าสิ่งแวดล้อมของแหล่งพุร้อน
2. การประเมินศักยภาพในการคงความเป็นธรรมชาติของแหล่งพุร้อนตามลักษณะคุณค่าของแหล่งธรรมชาติประเภทแหล่งพุร้อน

3. การประเมินด้านความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย

4. การประเมินผลกระทบเบื้องต้นจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์

โดยมีรายละเอียดของเกณฑ์ที่ใช้ประเมินคุณภาพและศักยภาพของแหล่งพืชน้ำร้อน ดังนี้

1. การประเมินด้านคุณค่าสิ่งแวดล้อมของแหล่งพืชน้ำร้อน ประกอบด้วย 7 ตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแหล่งธรรมชาติโดยเฉพาะเป็นประเภทที่ไม่สามารถฟื้นฟูคืนสู่สภาพเดิมได้เมื่อถูกทำลายลงแล้วก็จะหมดสภาพไป ปัจจัยชี้วัดและเกณฑ์กำหนด กำหนดได้ดังนี้

ตารางที่ 2.3 เกณฑ์ประเมินศักยภาพแหล่งพืชน้ำร้อน

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วงน้ำหนัก (Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
การประเมินด้านคุณค่าสิ่งแวดล้อมของแหล่งพืชน้ำร้อน			
1	ลักษณะของพืชน้ำร้อนหรือแหล่งโคลนเดือด (เฉพาะแหล่งธรรมชาติ)	3	1=เป็นแหล่งน้ำอุ่นๆ และๆ ไม่มีลักษณะเป็นบ่อ 2=มีแหล่งน้ำร้อนซึ่งอยู่ไม่มากนัก เป็นบ่อเล็กๆ 3=มีแอ่งน้ำร้อนหรือโคลนร้อนๆ ผุดขึ้นมาเล็กน้อยตลอดเวลา 4=มีพืชน้ำร้อนไหลออกมาตลอดเวลาแม้ไม่พุ่งสูงแต่ก็เห็นว่ามีแรงดันออกมาจากพื้น (หากถูกกั้นน้ำพร้อนก็จะพุ่งขึ้นมาได้) 5=มีน้ำพุ่งขึ้นมาสูงกว่า 3 เมตร โดยธรรมชาติอาจไม่ต้องพุ่งสูงตลอดเวลา
2	ความร้อนของน้ำหรือโคลน	2	1=แทบไม่ร้อนเลย 2=อุ่นๆ 3=ร้อนพอประมาณ 4=ร้อนขนาดต้มไข่สุกได้ 5=ร้อนมาก แต่ไม่ได้
3	กลิ่นของกำมะถัน	2	1=มีกลิ่นรุนแรงมากแสบจมูกจนทนไม่ได้ 2=มีกลิ่นแรง ยังพอทนได้ แต่ไม่นาน 3=มีกลิ่นพอควรพอทนได้อยู่ได้นาน 4=มีกลิ่นเล็กน้อยอาจรู้สึกรำคาญบ้าง แต่ทนได้ 5=โดยทั่วไป อาจพูดได้ว่าไม่มีกลิ่น

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วงน้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
4	ปริมาณน้ำร้อนที่ออกมาหรือถ้าเป็นแหล่งโคลนเดือดก็เปรียบเทียบความรุนแรงและความกว้างในการเตือนตามลำดับเช่นเดียวกับปริมาณน้ำ	3	1=มีน้อยมากแทบจะมีลักษณะเป็นบริเวณเล็กๆ เท่านั้น 2=มีน้อยขังอยู่เป็นแอ่งๆ และล้นออกไปเรื่อยๆ 3=มีพอประมาณ ออกมาตลอดเวลา เป็นที่น่าสนใจ 4=มีมาก สามารถต่อท่อไปใช้ได้บ้าง แต่ไม่มากนัก 5=มีมากทีเดียว มีน้ำร้อนออกมามากมายจนสามารถต่อท่อนำไปใช้ประโยชน์ได้ ถ้าเป็นแหล่งโคลนเดือดก็มีบริเวณกว้างและมีการเดือดอย่างรุนแรง
5	สภาพธรรมชาติบริเวณรอบๆแหล่งพุน้ำร้อน	2	1=สภาพไม่น่าสนใจ 2=สภาพพุน้ำร้อนที่เล็กๆ ไม่สำคัญ 3=สภาพพุน้ำร้อนปกติไม่สวยเด่น 4=สภาพสวยพอควร 5=สภาพดีสวยงามมาก
6	แหล่งพุน้ำร้อนเป็นส่วนหนึ่งของน้ำตก	1	1=ไม่มีสภาพน้ำตก 2=มีบางส่วนเป็นน้ำตกเล็ก 3=มีพุน้ำร้อนออกมาเยอะ แต่ไม่มีลักษณะเป็นน้ำตกทั้งหมด 4=พุน้ำร้อนมีลักษณะเป็นน้ำตก แต่ไม่เด่นนัก 5=พุน้ำร้อนนี้เป็นน้ำตกที่สวยงามมาก
7	ประเภทของโป่งพูนร้อน	1	1=มีประเภทพุน้ำร้อนเท่านั้น 2=มีประเภทพุน้ำร้อนและพุแก๊ส 3=มีประเภทพุน้ำร้อนและไคเซอร์ 4=มีประเภทบ่อโคลน 5=มีมากกว่า 2 ประเภท

1. การประเมินศักยภาพในการคงความเป็นธรรมชาติของแหล่งพุน้ำร้อนตามลักษณะคุณค่าของแหล่งธรรมชาติประเภทแหล่งพุน้ำร้อน ประกอบด้วย 5 ตัวชี้วัด ดังนี้

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วงน้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
2. การประเมินศักยภาพในการคงความเป็นธรรมชาติของแหล่งพุน้ำร้อนตามลักษณะคุณค่าของแหล่งธรรมชาติประเภทแหล่งพุน้ำร้อน			
1	สภาพความสมบูรณ์ของธรรมชาติบริเวณโดยรอบ	3	1=แทบไม่มีธรรมชาติเหลือ 2=ธรรมชาติถูกตัดแปลงไปพอสมควร 3=ธรรมชาติเสื่อมโทรม แต่ไม่ถูกตัดแปลง 4=ธรรมชาติไม่ถูกตัดแปลงและมีสภาพดี 5=ธรรมชาติไม่ถูกตัดแปลงและมีสภาพสมบูรณ์ดีมาก

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วง น้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
2	มีทางเข้าถึงแหล่งพุน้ำร้อน	1	1=มีทางเข้าสะดวกมากและธรรมชาติถูกดัดแปลงมาก 2=มีทางเข้าสะดวกและธรรมชาติเสียหายบ้าง 3=มีทางเข้าสภาพดีและทำให้ธรรมชาติเสื่อมโทรมบ้าง 4=มีทางเข้าได้แต่ยังมีลักษณะธรรมชาติ 5=มีทางเข้าถึงได้แต่ไม่ทำลายธรรมชาติ
3	มีการดัดแปลงที่แหล่งพุน้ำร้อน	3	1=ถูกก่อสร้างจนไม่เหลือลักษณะธรรมชาติ 2=มีการดัดแปลงบางส่วนแต่ธรรมชาติเสื่อมโทรม 3=มีการดัดแปลงเพื่อประโยชน์ แต่พยายามรักษาธรรมชาติ 4=มีการดัดแปลงเล็กน้อยแต่ยังคงสภาพธรรมชาติดี 5=ไม่มีการดัดแปลง
4	เป็นที่มียุคนิยมมาอาบน้ำแร่เพื่อการรักษาโรค	2	1=มีผู้คนมามาก 2=มีผู้คนมาค่อนข้างมาก 3=มีผู้คนมาพอควร 4=มีผู้คนมาน้อย 5=ไม่มี คงสภาพธรรมชาติมาก
5	ความโดดเด่นของภูมิทัศน์	1	1=มีลักษณะภูมิทัศน์ที่ไม่สวย เกิดทัศนอุจาด ควรปรับปรุงอย่างเร่งด่วน 2=มีลักษณะภูมิทัศน์ที่พบเห็นได้ง่าย ไม่โดดเด่นสวยงามเท่าที่ควร 3=มีลักษณะภูมิทัศน์ที่โดดเด่นสวยงามปานกลาง 4=มีลักษณะภูมิทัศน์ที่โดดเด่นสวยงาม พบเห็นได้ทั่วไป 5=มีลักษณะภูมิทัศน์ที่โดดเด่นสวยงามมากแปลกตาและเป็นเอกลักษณ์

3. การประเมินด้านความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย ประกอบด้วย 7 ปัจจัยชี้วัดตามความเสี่ยงจากการใช้ประโยชน์และการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วงน้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
2. การประเมินด้านความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย			
1	การใช้ประโยชน์จากแหล่งพุน้ำร้อน	3	1=ไม่มีการใช้ประโยชน์ 2=มีการใช้ประโยชน์น้อย (ร้อยละ 30 ของพื้นที่) 3=มีการใช้ประโยชน์ปานกลาง (ร้อยละ 50 ของพื้นที่) 4=มีการใช้ประโยชน์สูง (ร้อยละ 70 ของพื้นที่) 5=มีการใช้ประโยชน์สูงและไม่มีการดูแลรักษา (ทั้งพื้นที่)
2	การเดินทางเข้าถึงแหล่งพุน้ำร้อน	2	1=เข้าถึงยากมาก (ต้องเดินเท้ามากกว่า 1 กม. เข้าถึงพุน้ำร้อน) 2=เข้าถึงค่อนข้างยาก (มีเส้นทางเดินเท้าเข้าถึงพุน้ำร้อนอย่างชัดเจน) 3=เข้าถึงค่อนข้างง่าย (ถนนลูกรังหรือถนนดิน รถมอเตอร์เข้าถึงได้) 4=เข้าถึงง่าย (อยู่ติดถนน หรือถนนลาดยาง รถมอเตอร์เข้าถึงได้ทุกประเภท) 5=เข้าถึงได้โดยสะดวก (อยู่ติดถนนสายหลัก หรือถนนลาดยาง สองช่องทางขึ้นไป)
3	การถูกบุกรุกและเปลี่ยนแปลงสภาพแหล่งพุน้ำร้อน	3	1=ไม่มีการบุกรุกและเปลี่ยนแปลง 2=มีการบุกรุกและเปลี่ยนแปลงสภาพเล็กน้อยเพื่อเข้าไปใช้ประโยชน์ 3=มีการบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์หลายอย่าง แต่บริเวณพุน้ำร้อนยังเป็นธรรมชาติ 4=มีการบุกรุกตัดแปลงแหล่งพุน้ำร้อนทำให้เสียสภาพธรรมชาติบ้าง 5=มีการบุกรุกมาก มีกิจกรรมต่างๆ ทำให้เสียสภาพธรรมชาติ
4	มีสิ่งก่อสร้างที่ไม่กลมกลืนกับบริเวณโดยรอบแหล่งพุน้ำร้อน	2	1=ไม่มี 2=มีสิ่งก่อสร้าง แต่ไม่ขัดธรรมชาติ 3=มีสิ่งก่อสร้าง และขัดธรรมชาติ 4=มีสิ่งก่อสร้างปานกลาง 5=มีสิ่งก่อสร้างมาก

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วง น้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
5	มีโครงการดัดแปลง แหล่งพุน้ำร้อนเพื่อ ประโยชน์ในด้านต่างๆ	3	1=ไม่มีโครงการเลย 2=มีโครงการดัดแปลงเล็กน้อย 3=มีโครงการเล็กๆ ที่ดัดแปลงธรรมชาติเล็กน้อย 4=มีแผนทำโครงการดัดแปลง แต่ยังไม่ได้เริ่มทำ ถ้า ทำจะเสียสภาพธรรมชาติ 5=มีโครงการทำให้เปลี่ยนสภาพจากธรรมชาติแล้ว
6	ขยะ	1	1=ไม่พบเห็นขยะและสิ่งปฏิกูล 2=พบเห็นขยะและสิ่งปฏิกูลบริเวณพุน้ำร้อนเล็กน้อย (ร้อยละ 10 ของพื้นที่) 3=พบเห็นขยะและสิ่งปฏิกูลบริเวณพุน้ำร้อนบ้าง (ร้อยละ 20 ของพื้นที่) 4=พบเห็นขยะและสิ่งปฏิกูลบริเวณพุน้ำร้อนปาน กลาง (ร้อยละ 30 ของพื้นที่) 5= พบเห็นขยะและสิ่งปฏิกูลบริเวณพุน้ำร้อนมาก (ร้อยละ 40 ของพื้นที่)
7	ความเสี่ยงจากภัย ธรรมชาติ	2	1=ไม่มีภัยธรรมชาติ 2=มีภัยธรรมชาติเกิดน้อย 3=มีภัยธรรมชาติเกิดปานกลาง เช่น น้ำท่วม ไฟป่า ดินถล่ม 4=มีภัยธรรมชาติเกิดค่อนข้างบ่อยครั้ง เช่น น้ำท่วม ไฟป่า ดินถล่ม แผ่นดินไหว 5=มีภัยธรรมชาติเกิดบ่อยครั้ง เช่น น้ำท่วม ไฟป่า ดินถล่ม แผ่นดินไหว

4. การประเมินผลกระทบเบื้องต้นจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย 9 ปัจจัยชี้วัดโดยมี
รายละเอียด ดังนี้

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วง น้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
3. การประเมินผลกระทบเบื้องต้นจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์			
1	พืชพรรณที่ถูกหัก/เด็ด	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วง น้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
2	ลูกไม้ขนาดเล็กถูก เหยียบย่ำ	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก
3	สัตว์ป่าถูกรบกวน	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก
4	สารแขวนลอยในน้ำ	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก
5	ของเสียมนุษย์	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก
6	กลิ่นที่ไม่พึงปรารถนา	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าถ่วง น้ำหนัก(Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
7	การบดบังทัศนียภาพ โดยสิ่งปลูกสร้าง	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก
8	ความขัดแย้งระหว่าง กิจกรรมการใช้ประโยชน์ พื้นที่ (ระหว่างกิจกรรม ท่องเที่ยวด้วยกันเอง)	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก
9	ขยะ (ปริมาณ)	-	0=ไม่ปรากฏเลย 1=รุนแรงน้อย 2=รุนแรงค่อนข้างน้อย 3=รุนแรงปานกลาง 4=รุนแรงค่อนข้างมาก 5=รุนแรงมาก

นอกจากการประเมินคุณภาพและศักยภาพของแหล่งพุร้อนตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้ว การศึกษา และวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งพุร้อน จำเป็นต้องทำการประเมินคุณภาพและศักยภาพของสิ่งปลูกสร้างและสภาพแวดล้อมในมิติทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม โดยการสำรวจและประเมินสภาพทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมนั้น จะใช้เกณฑ์การบันทึกข้อมูลทางสุนทรียภาพ การพัฒนาทางกายภาพ และประเด็นปัญหาที่พบในพื้นที่ จากนั้นจึงทำการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งธรรมชาติแหล่งพุร้อนโดยใช้แบบประเมินความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยชี้วัด 5 ปัจจัย ดังนี้

1. คุณค่าด้านการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (การใช้ประโยชน์อาคาร)
2. คุณค่าด้านสุนทรียภาพของพื้นที่ (ความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่)
3. ความเหมาะสมด้านตำแหน่งที่ตั้ง (ตำแหน่งที่ตั้งอาคาร)
4. ความกลมกลืนด้านสีฐาน (ขนาดอาคาร)
5. ความสอดคล้องด้านรูปลักษณ์ (วัสดุและการตกแต่งอาคาร)

ตารางที่ 2.4 ปัจจัยชี้วัดศักยภาพแหล่งพุน้ำร้อน

ปัจจัยชี้วัด	ค่าถ่วงน้ำหนัก (Wi)	เกณฑ์ในการประเมิน (Ri)
1. คุณค่าด้านการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (การใช้ประโยชน์อาคาร)	4	4=ให้ประโยชน์ด้านการใช้งานสูงสุด 3=ให้ประโยชน์ปานกลาง 2=ไม่ให้ประโยชน์ 1=ส่งผลกระทบด้านการใช้งานที่ไม่เหมาะสม
2. คุณค่าด้านสุนทรียภาพของพื้นที่ (ความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่)	4	4=ให้คุณค่าสูงสุด 3=ให้คุณค่าปานกลาง 2=ไม่ให้คุณค่าแต่อย่างใด 1=ส่งผลกระทบและความขัดแย้ง
3. ความเหมาะสมด้านตำแหน่งที่ตั้ง (ตำแหน่งที่ตั้งอาคาร)	3	4=ที่ตั้งเหมาะสม 3=ที่ตั้งเหมาะสมปานกลาง 2=ที่ตั้งไม่เหมาะสม 1=ที่ตั้งก่อให้เกิดปัญหา
4. ความกลมกลืนด้านสีฐาน (ขนาดอาคาร)	2	4=กลมกลืนเหมาะสมดี 3=เหมาะสมปานกลาง 2=ไม่ขัดแย้ง 1=ขัดแย้งจนทำลายคุณค่าของธรรมชาติ
5. ความสอดคล้องด้านรูปลักษณ์ (วัสดุและการตกแต่งอาคาร)	1	4=รูปลักษณ์เหมาะสมกลมกลืน 3=รูปลักษณ์สะท้อนตัวตนในพื้นที่ 2=รูปลักษณ์ไม่กลมกลืน 1=รูปลักษณ์สร้างปัญหาและส่งผลกระทบ

2.6.9 ปัญหาของการจัดการสิ่งแวดล้อมของแหล่งน้ำร้อนในประเทศไทย

1) ด้านสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและสุนทรียภาพในแหล่งน้ำร้อน

1.1) ปัญหาการวางผังบริเวณ และการพัฒนาทางกายภาพของแหล่งน้ำร้อน

จากการสำรวจแหล่งน้ำร้อนหลายแห่งในประเทศไทย โดยส่วนมากพบว่า การพัฒนาทางกายภาพของแหล่งน้ำร้อนมักขาดการศึกษา วิเคราะห์และกำหนดรูปแบบการพัฒนาอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาการกำหนดแนวทางการออกแบบวางผังบริเวณและการใช้พื้นที่อย่างเหมาะสม อาทิ การวางตำแหน่งอาคารและสิ่งก่อสร้างที่มักอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำร้อนมากเกินไป อาคารและสิ่งก่อสร้างมีขนาดใหญ่ไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ขาดการออกแบบที่เป็นเอกลักษณ์ และการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม เช่น การสร้างพื้นลาดเชิงคลุมทับทั่วบริเวณแหล่งน้ำร้อน การสร้างลานจอดรถ และอาคารร้านค้าใกล้ตำแหน่งน้ำร้อน ทำให้เกิดปัญหาความแออัดของกิจกรรม ขยะ ทัศนอุจาดและสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำร้อนเสื่อมโทรม ยกตัวอย่างเช่น แหล่งน้ำร้อนโป่งซาง อำเภอนองปรี้อ จังหวัดกาญจนบุรี มีการสร้างสระน้ำขนาดใหญ่ลงบนพื้นที่แหล่งน้ำร้อน ส่งผลให้น้ำร้อนเปลี่ยนทิศทางมีปริมาณน้ำลดน้อยลง อีกทั้งอุณหภูมิของน้ำพลตกลงเนื่องจากการผสมกันระหว่างน้ำร้อนด้านล่างและน้ำผิวดินด้านบน จึงส่งผลให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากน้ำร้อนธรรมชาติได้ ทำให้สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ถูกทิ้งร้างไม่มีการใช้งานและมีสภาพทรุดโทรม จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การขาดการศึกษาเพื่อวางผังบริเวณและกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างร้ายแรง ซึ่งการฟื้นฟูและปรับปรุงสภาพให้กลับมามีสภาพดีดังเดิมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ซึ่งการกำหนดแนวทางการวางผังบริเวณและการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสมนั้น จำเป็นต้องคำนึงการรักษาสภาพแวดล้อมดั้งเดิมเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาแหล่งน้ำร้อนในพื้นที่ความดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จะเน้นให้ความสำคัญต่อการปล่อยให้พื้นที่แหล่งน้ำร้อนมีสภาพเป็นธรรมชาติดั้งเดิม อาจมีการสร้างทางเดิน หรือราวกัน ที่ใช้วัสดุธรรมชาติเท่านั้น และส่วนใหญ่มีการสร้างท่อเพื่อรองรับน้ำทอดหนึ่งจากโป่งหรือร้อนมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ และจัดการใช้พื้นที่ในส่วนบริการและนันทนาการต่างๆ ไว้ในตำแหน่งอื่น ที่จะส่งผลกระทบในระดับต่ำต่อแหล่งน้ำร้อน

1.2) ด้านการออกแบบสถาปัตยกรรม ความกลมกลืนของวัสดุ อาคาร สิ่งก่อสร้าง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างขาดความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำร้อน จากการสำรวจพบว่า แหล่งน้ำร้อนแต่ละแห่งมีสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของสภาพภูมิทัศน์ที่แตกต่างกัน แหล่งน้ำร้อนหลายแห่งที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ค่อนข้างมีความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อม

อาทิ ขนาดและรูปทรงอาคาร การใช้สีและวัสดุอาคารที่ไม่เหมาะสม การกำหนดตำแหน่งและการวางผังอาคารที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ระบบทางสัญจรระหว่างตัวอาคารและพื้นที่โดยรอบที่ขาดความต่อเนื่องและสับสน การสร้างพื้นที่ลาดเชิงหรือ ลานขนาดใหญ่ รวมถึงการพัฒนาพื้นที่และบ่อพุ น้ำร้อน ที่มีการดัดแปลงไปจากสภาพธรรมชาติมากจนเกินไป ซึ่งในการออกแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ควรคำนึงถึงการออกแบบรูปทรงอาคาร การใช้สอย การวางผัง การใช้วัสดุ สี ของอาคาร ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกับสภาพที่ตั้งและองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ของพื้นที่เดิม อาทิ การคงสภาพพื้นดินเดิมไว้ เพื่อลดการถมหรือการปรับระดับหน้าดิน การวางตำแหน่งอาคารให้เชื่อมถึงกัน เป็นกลุ่มๆ เพื่อง่ายต่อการควบคุมกิจกรรมและการใช้ประโยชน์พื้นที่ รวมถึงลดการบดบังทัศนียภาพ การกำหนดตำแหน่งสิ่งปลูกสร้างที่ไม่ขวางทิศทางลมของน้ำ รวมถึงการออกแบบที่ใช้ประโยชน์จากสภาพธรรมชาติและกิจกรรมการใช้งานเป็นหลัก ยกตัวอย่างเช่น บ่อพุ น้ำร้อนปูเฟือง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ที่จัดให้แช่เท้าจากน้ำอุ่นที่ไหลมาตามธรรมชาติ โดยอาศัยการออกแบบชั้นศาลาที่เรียบง่าย เลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่าย เช่น นำเอาไม้ไผ่ หนุ่ยคา และปึกไม้ มาใช้มุงหลังคา ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติทั้งหมด หรืออาจมีการตกแต่งหรือการใช้สีเพื่อเลียนแบบธรรมชาติมากที่สุด เช่น ผนังก่ออิฐฉาบปูนกรุหินแม่น้ำ หรือทาสีน้ำตาล ทางเดินกรุหิน กาบสิดำหรือหินแกรนิต หรือทางเดินลาดยางมะตอยซึ่งเหมาะสมกว่าพื้นทรายล้าง พื้นปูนหรือทางเดินที่ทาสีฉูดฉาด การใช้สีที่มีความเหมาะสมและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ เช่น สีนํ้าตาลเข้ม สีเหลืองแก่ สีดำ รวมถึงการรักษาสภาพของบ่อพุ น้ำร้อนให้มีความใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด โดยไม่ก่อบ่อบ่อ แต่มีการทำราวกันตกโดยใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ และหิน เป็นต้น

2) ด้านผลกระทบต่อปริมาณน้ำและคุณภาพน้ำในแหล่งธรรมชาติประเภทโป่งพุร้อน

ปัญหาที่พบมากในแหล่งพุ น้ำร้อนหลายแห่ง คือ ปัญหาคุณภาพและปริมาณของพุ น้ำร้อน ซึ่งการพัฒนาพุ น้ำร้อนเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ นั้น จำเป็นจะต้องมีความรู้และความเข้าใจด้านธรณีวิทยาและอุทกธรณีวิทยา (สภาพของแหล่งน้ำบาดาล) ของแหล่งนั้นๆ ซึ่งพุ น้ำร้อนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นพุ น้ำร้อนที่เกิดจากน้ำผิวดินที่ซึมลงสู่เบื้องล่างจนกลายเป็นน้ำใต้ดิน หรือน้ำบาดาลซึ่งจะไหลลงไปด้านใต้ดินในระดับลึกจนถึงบริเวณที่มีหินร้อนมีอุณหภูมิสูงอยู่ ดังนั้นน้ำบาดาลไหลผ่านหินร้อนจึงมีความร้อนสูงแล้วดันตัวไหลย้อนขึ้นมาตามรอยแตก หรือช่องว่างต่างๆ ในหิน เช่น รอยเลื่อนจนมาสู่ผิวดินกลายเป็นพุ น้ำร้อน หรือโป่งพุร้อนดังที่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ต่างๆ จากการสำรวจแหล่งพุ น้ำร้อนในพื้นที่ต่างๆ พบว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่บางอย่าง ส่งผลกระทบต่อปริมาณ และคุณภาพของพุ น้ำร้อน ซึ่งในการพัฒนาแหล่งพุ น้ำร้อนใดๆ นั้น ควรมีการสำรวจด้านธรณีวิทยา อุทกธรณีวิทยา (น้ำบาดาลหรือน้ำใต้ดิน) และอุทกวิทยา (น้ำผิวดิน) เสียก่อน เพราะพุ น้ำร้อนในแต่ละ

แห่งนั้นจะมีลักษณะเฉพาะการสร้างหรือการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศใดๆ อาจส่งผลให้สภาพของพุน้ำร้อนเปลี่ยนไปทั้งปริมาณและคุณภาพ

3) ด้านผลกระทบต่อชีวภาพ (พืชพรรณและสัตว์ป่า) ในแหล่งพุน้ำร้อน

นอกจากปัญหาผลกระทบด้านคุณภาพและปริมาณของพุน้ำร้อนแล้ว ปัญหาผลกระทบต่อชีวภาพ (พืชพรรณและสัตว์ป่า) ซึ่งเกิดจากการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ของมนุษย์ ซึ่งในการพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อนนั้น สิ่งสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ก็คือความรู้ความเข้าใจในด้านชีวภาพของพื้นที่นั้นๆ ว่ามีลักษณะและหน้าที่อย่างไร จึงจะสามารถช่วยให้การจัดการทรัพยากรในแหล่งพุน้ำร้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพดี อีกทั้งยังเป็นการป้องกัน และช่วยลดผลกระทบซึ่งอาจเกิดขึ้นทั้งจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนและกิจกรรมเกี่ยวเนื่องอื่นๆ ซึ่งจากการสำรวจของสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ. 2551 พบว่า ผลกระทบต่อชีวภาพที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนสามารถสรุปได้ดังนี้

3.1) ผลกระทบต่อพืชพรรณ

การนำพันธุ์ไม้ต่างถิ่นเข้ามาปลูกในพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อน ถือได้ว่าเป็นผลกระทบทางชีวภาพประเภทหนึ่ง จากการสำรวจพบว่า แหล่งพุน้ำร้อนที่มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนมากจะมีการประดับตกแต่งด้วยพันธุ์ไม้ประดับต่างๆ ที่เป็นพืชพันธุ์ต่างถิ่น ซึ่งตามหลักการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืนแล้ว การใช้พืชพันธุ์ต่างถิ่นจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการรุกรานของพืชพันธุ์ต่างถิ่นในอนาคต ดังนั้นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดคือการเลือกใช้พันธุ์ไม้ดั้งเดิมหรือพันธุ์ไม้พื้นถิ่นมาใช้ในการจัดสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์และประดับตกแต่ง ยกตัวอย่างเช่น แหล่งพุน้ำร้อน ท่าปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดได้ว่าเป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่มีการรักษาสภาพแวดล้อมดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี โดยมีการกำหนดแนวทางการรักษาสภาพแวดล้อมเดิม โดยมีการรักษาสังคมพืชดั้งเดิมหรือสภาพป่าดั้งเดิมเอาไว้โดยไม่ได้นำพันธุ์ไม้ต่างถิ่นเข้าไปประดับตกแต่ง

3.2) ผลกระทบต่อสัตว์ป่า

การสูญหาย หรือการลดลงของสัตว์ป่า โดยในพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนหลายแห่งพบว่าการลดจำนวนลงของสัตว์ป่า อันมีสาเหตุมาจากการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ในด้านต่างๆ เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยว ยกตัวอย่างเช่น แหล่งพุน้ำร้อนถ้าเขาพลู อำเภอละมั่ง จังหวัดชุมพร มีการลดลงของประชากรลิงเป็นจำนวนมาก

3.2.1) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสัตว์ป่า

กิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่แหล่งน้ำร้อนของมนุษย์ โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นภัยคุกคามประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ทั้งในพื้นที่และโดยรอบพื้นที่แหล่งน้ำร้อน อาทิ แหล่งน้ำร้อนเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง พบว่าในพื้นที่ที่มีสิ่งอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยสิ่งเหล่านี้มักจะได้รับอาหารจำพวกขนมขบเคี้ยวจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำร้อน ทำให้สิ่งมีชีวิตเกิดการหาอาหารที่เปลี่ยนไปตามธรรมชาติ เป็นการรบกวนการขโมย หรือการแย่งอาหารจากนักท่องเที่ยว และนอกนี้การคุ้ยเขี่ยขยะเพื่อหาอาหาร อาจทำให้สิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถกินได้ลงไป เช่น โฟม กระจกพลาสติก ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายและเป็นสาเหตุของการเสียชีวิต

4) ด้านผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นโดยรอบแหล่งน้ำร้อน

เนื่องจากแหล่งน้ำร้อนหลายแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชน จึงมีการใช้ประโยชน์แหล่งน้ำร้อนจากชุมชนโดยรอบ ดังนั้นการพัฒนาหรือการจัดการใดๆ ในพื้นที่แหล่งน้ำร้อนจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบอันอาจเกิดขึ้นกับชุมชนได้เลย เพียงแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะเป็นไปในทางให้ประโยชน์แก่ชุมชนหรือส่งผลกระทบด้านลบต่อชุมชน ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการของผู้รับผิดชอบแหล่งน้ำร้อนแต่ละแห่ง โดยผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อชุมชน สามารถจำแนกได้ ดังนี้

4.1) ความขัดแย้งระหว่างการใช้ประโยชน์ของชุมชนกับนักท่องเที่ยว หรือกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์อื่น

แหล่งน้ำร้อนหลายแห่งนอกจากมีการใช้ประโยชน์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังเป็นแหล่งสร้างรายได้ต่างๆ นอกเหนือจากการประกอบกิจการด้านบริการต่างๆ แต่หมายถึงการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำร้อนโดยตรงจากชุมชนโดยรอบซึ่งหากมีการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว โดยขาดการคำนึงถึงวิถีชีวิตและกิจกรรมของชุมชนโดยรอบก็จะเกิดปัญหาและผลกระทบต่อวิถีชุมชนได้ ยกตัวอย่างเช่น แหล่งน้ำร้อนโป่งปูเฟื่อง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายมีการใช้ประโยชน์โดยการนำหน่อไม้มาแช่ในบ่อน้ำร้อน เพื่อให้หน่อไม้มีรสชาติหวานกรอบ แต่ในพื้นที่ไม่ได้มีการแยกบ่อระหว่าง บ่อแช่หน่อไม้ และบ่อน้ำร้อนที่รองรับนักท่องเที่ยว จึงเกิดการรบกวนและความขัดแย้งของกิจกรรมที่เกิดขึ้น เนื่องจากการแช่หน่อไม้เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวชุมชนโป่งปูเฟื่อง ก่อนที่จะมีการพัฒนาแหล่งน้ำร้อนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในแหล่งน้ำร้อนบางแห่งมีการใช้ประโยชน์จากน้ำร้อนโดยตรงโดยการต่อท่อน้ำร้อนใช้ไปใช้ใน

อุปโภค บริโภคในครัวเรือน ยกตัวอย่างเช่น แหล่งพุร้อนเขาพับ ดาบลังกระแจ อำเภไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรีได้สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่บริเวณแหล่งพุร้อนเขาพับ เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยการก่อสร้างสระน้ำสำหรับกิจกรรมแช่น้ำร้อน ห้องน้ำ ห้องสุขาและลานจอดรถ หากแต่ในปัจจุบันยังไม่สามารถเปิดบริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้ เนื่องจากชุมชนบ้านเขาพับไม่ยินยอมให้มีการท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนแห่งนี้ รวมทั้งไม่ต้องการใช้น้ำอุปโภคจากแหล่งน้ำอื่นๆ ที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลลังกระแจจัดมาให้ เช่น ประปาบาดาล เพราะมีความต้องการใช้น้ำอุปโภคจากแหล่งพุร้อนเขาพับที่เป็นแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคมาโดยตลอด

4.2) ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างชุมชน หน่วยงานส่วนท้องถิ่นและเอกชน

ในพื้นที่แหล่งพุร้อนหลายแห่ง ถือว่าเป็นแหล่งรายได้สำคัญของทั้งชุมชนโดยรอบ หน่วยงานส่วนท้องถิ่นผู้ดูแล รวมถึงเอกชนที่เข้ามาลงทุนประกอบกิจการด้านบริการต่างๆ ซึ่งในหลายพื้นที่เกิดปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ระหว่างกัน ยกตัวอย่างเช่น แหล่งพุร้อนแม่กาษา อำเภอมะเขม จังหวัดตาก และแหล่งพุร้อนหินดาด อำเภไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ที่เกิดความขัดแย้งระหว่างเอกชน ชุมชนและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบ ในการจัดการผลประโยชน์และการบริหารจัดการพื้นที่ ซึ่งจากสภาพความเป็นจริง แม้ว่า ชุมชน หน่วยงานส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนจะมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งพุร้อน แต่ไม่ได้หมายความว่ามีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งหาก ชุมชน หน่วยงานส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน ไม่คำนึงถึงผลกระทบทางที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งพุร้อน ก็จะส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมลง ส่งผลถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลงและส่งผลถึงอาชีพและรายได้ของชุมชน ภาคเอกชน และหน่วยงานส่วนท้องถิ่น)

2.7 การท่องเที่ยวพุร้อน ในประเทศไต้หวัน

ไต้หวันมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า สาธารณรัฐจีน (Republic of China) เป็นรัฐในทวีปเอเชียตะวันออก ปัจจุบันประกอบด้วยเกาะใหญ่ 5 แห่ง คือ จินเหมิน ไต้หวัน เผิงหู หม่าจู่ และอู๋ชิว ทั้งยังมีเกาะเล็กเกาะน้อยอีกจำนวนหนึ่ง พื้นที่ทั้งหมดเรียกรวมว่า "พื้นที่ไต้หวัน" ภาพลักษณ์ของไต้หวันถูกมองว่าเป็นเกาะแห่ง การอุตสาหกรรม ไม่ใช่เกาะที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว แต่ในความเป็นจริงแล้ว ไต้หวันเป็นเกาะที่งดงามเต็มไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางด้านทัศนียภาพและวัฒนธรรม ทำให้ปัจจุบันไต้หวันเป็นจุดหมายปลายทางหนึ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปท่องเที่ยว นอกจากนี้จากประวัติศาสตร์ทางธรณีวิทยาพบว่าไต้หวันเป็นเกาะเล็กๆ ที่ทอดยาวจากเหนือสู่ใต้ โดยมีแนวเขาอยู่กึ่งกลางของเกาะจัดอยู่

ในเขตภูเขาไฟและแผ่นดินไหวซึ่งเกิดจากการก่อตัวจากการที่แผ่นเปลือกโลกเคลื่อนตัวมาชนกัน เมื่อ 4 ล้านปีที่แล้ว จึงทำให้เกาะไต้หวันนั้นทอดตัวยาวตามขอบตะวันตกของมหาสมุทรแปซิฟิก มียอดเขาสูง หุบเขา หน้าผาสูงชันกระแสน้ำไหลเชี่ยว ทะเลสาบที่เงียบสงบ เกาะต่างๆทั้งดงาม โดยเอกลักษณ์ของไต้หวันและยอดเขาสูงจำนวนมากที่รวมตัวกันเป็นทิวเทือกเขาตอนกลางที่มีความสูงเกือบ 4,000 เมตร ก่อให้เกิดภูมิประเทศที่มีความหลากหลายซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์และพืชพันธุ์นานาชนิด พืชที่มีการเพาะปลูกมากมายหลายชนิดและระบบนิเวศที่มีความสมบูรณ์ทำให้ไต้หวันมีลักษณะภูมิประเทศหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่ป่าฝนเขตร้อนไปจนถึงทุ่งหญ้าเขตหนาวเย็น นักชีววิทยาต่างลงความเห็นตรงกันว่า ไต้หวันเป็นเกาะที่มีอัตราความหลากหลายทางชีวภาพต่อหนึ่งหน่วยพื้นที่มากที่สุดแห่งหนึ่ง (โอเซียน สไมล์.2556: ออนไลน์)

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาที่กล่าวมารวมถึงทิวทัศน์อันงดงามและภูเขาสูงที่เรียงรายในแถบภาคกลาง จึงทำให้เกิดกิจกรรมอย่างหนึ่งสำหรับผู้ที่มาสัมผัสกับไต้หวัน โดยเฉพาะในช่วงหน้าหนาว นั่นคือ การอาบน้ำร้อนซึ่งมีอยู่หลายแหล่งเนื่องจากไต้หวันเป็นเขตภูเขาไฟ พุน้ำร้อนที่นี้จึงมีแร่ธาตุหลากหลายที่ดีต่อสุขภาพช่วยทั้งเรื่องผิวพรรณและระบบการทำงานของร่างกาย โดยมีการจัดการพุน้ำร้อนในลักษณะแบบออนเซ็น แบบญี่ปุ่น คือ เป็นบ่อน้ำแร่ตามธรรมชาติที่มีการจัดการเชิงธุรกิจจนได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในด้านการพักผ่อน จากเดิมการแช่น้ำร้อนในบ่อน้ำร้อนตามธรรมชาตินั้นก็เพื่อคลายความเหนื่อย เมื่อยล้าจากการทำงานหนัก แต่หลังจากที่มีการค้นพบคุณสมบัติที่ช่วยรักษาโรคได้จากแร่ธาตุต่างๆ ในน้ำแร่ ซึ่งจะแตกต่างกันไป ในแต่ละสภาพพื้นที่ มีทั้งช่วยเรื่องการไหลเวียนโลหิต โรคข้อโรคกระดูกและระบบต่างๆ ในร่างกาย ไปจนถึงประโยชน์ด้านผิวพรรณ จึงทำให้การแช่พุน้ำร้อนที่ไต้หวันได้รับความนิยมจากคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวเนื่องจากพุน้ำร้อนส่วนใหญ่เกิดจากธรรมชาติ มีการเจือปนด้วยสารต่างๆ ที่เป็นบ่อน้ำร้อนแบบดั้งเดิมที่กลั่นกรองมาจากธรรมชาติ ด้วยเหตุผลนี้ชาวต่างชาติส่วนใหญ่ จึงนิยมที่จะมาพักผ่อนที่ออนเซ็นในไต้หวัน โดยมีแหล่งพุน้ำร้อน บ่อน้ำร้อนที่สำคัญดังนี้

1.) บ่อน้ำร้อนหยางหมิงซาน เหลิ่งสู่ยเคิ้น มาเจ้า บ่อน้ำร้อนเจียงจื่อผิงน้ำที่มีธาตุกำมะถันของบ่อน้ำร้อนเหล่านี้มีส่วนช่วยในการรักษาโรคทางผิวหนังต่าง ๆ การแข็งตัวของหลอดเลือดแดง และโรคไขข้ออักเสบ น้ำในบ่อน้ำร้อนนี้ไม่เหมาะสมสำหรับการนำมาดื่ม มีสถานที่มากมายที่จะให้แช่พุน้ำร้อนท่ามกลางบรรยากาศทางธรรมชาติ ที่สวยงามของหยางหมิงซาน (Yangmingshan) รวมไปถึงบ่อน้ำร้อนต่าง ๆ ในบริเวณรอบ ๆ สวนหยางหมิงซาน (Yangmingshan) เหลิ่งสู่ยเคิ้น (Leangshueikeng) มาเจ้า (Macau) และ เจียงจื่อผิง (Gengzhiping) เพราะความเข้มข้นของความร้อนภายในเปลือกโลกทำให้แร่ธาตุต่างๆ ที่อยู่ในน้ำของแต่ละบ่อน้ำร้อนมีความแตกต่างกัน บ่อน้ำร้อนแต่ละที่จะมีแร่ธาตุ อุณหภูมิของน้ำและผลการรักษาที่เฉพาะไม่เหมือนกัน น้ำของบ่อน้ำพุเหลิ่งสู่ยเคิ้น (Lengshueikeng) ซึ่งมีอุณหภูมิเย็นจะเหมาะกับการรักษาโรคปวดข้อเรื้อรัง ความเจ็บปวดของกล้ามเนื้อ โรคผิวหนังเรื้อรัง โรคโลหิตจางโรคเบาหวานเก๊าท์

และโรคหัด แต่สำหรับผู้ที่เป็นโรคเพราะร่างกายผลิตสารยูริกมากเกินไปผู้ป่วยโรค กระเพาะปัสสาวะอักเสบ และโรคที่คล้าย ๆ กันนี้ไม่ควรจะอาบน้ำในพุร้อนนี้

2.) บ่อพุร้อนซือหวงผิง บ่อพุร้อนที่มีธาตุซัลเฟตตั้งอยู่ที่เมืองหวันลี่ (Wanli) จังหวัด ไทเป อุณหภูมิของน้ำอยู่ที่ 40- 99 องศาเซลเซียสซึ่งเหมาะกับการรักษาอาการปวดตามเส้นประสาท โรคปวดข้อ และโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบย่อยอาหาร น้ำในบ่อพุร้อนนี้ไม่เหมาะสมสำหรับการนำมาดื่ม บ่อพุร้อนซือหวงผิง (Sihhuangping) ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเทียนไ้ (Tianlai) ไปประมาณ 500 เมตร ประมาณ 2.1 กิโลเมตร จากทางหลวงหยางหมิงซาน-จินซาน (Yangmingshan - Jinshan) เพราะเป็นส่วนประกอบของแร่ธาตุใน น้ำและอุณหภูมิของบ่อพุร้อนที่นี่ มีความคล้ายกับของที่เจียงซือผิง (Gengzihiping) จึงถูกสันนิษฐานว่า บ่อพุร้อนทั้งสองแห่งนี้อาจจะมาจากแหล่งความร้อนเดียวกัน บ่อพุร้อนนี้มีความยาว 150 เมตร ซึ่งปล่อยภูเขาไฟ บ่อโคลิน และบ่อของน้ำที่ร้อน ทำให้เกิดทัศนียภาพที่น่าประทับใจมาก

3.) อุทยานพุร้อนเป่ย์โถว” (Beitou Thermal Valley) บ่อพุร้อนเป่ย์โถวและ ภูเขาซาเมาที่ชาวไต้หวัน หรือแม้แต่ชาวต่างชาติจะนิยมมาแช่พุร้อนด้วยเหตุที่ว่าพุร้อนที่นี่มีน้ำ เป็นสีเขียวขุ่น หมายถึง ความเป็นธรรมชาติและความสะอาด ที่ช่วยผ่อนคลายให้กับร่างกาย ทั้งยังสามารถสัมผัสได้ถึงกลิ่น กำมะถันที่มาจากภูเขาไฟที่ยังคุกรุ่น พุร้อนที่มีธาตุกำมะถันของที่นี่มี อุณหภูมิอยู่ที่ 52 - 75 องศาเซลเซียส เหมาะสำหรับรักษาอาการปวดตามเส้นประสาท โรคผิวหนัง ต่างๆ และโรคปวดข้อ น้ำในบ่อพุร้อนนี้ไม่เหมาะสำหรับการนำมาดื่ม บ่อพุร้อนเป่ย์โถว (Beitou Hot Springs) อยู่ภายในอาณาบริเวณภูเขาซาเมา (Mr. Cising) ซึ่งจะพ่นไอกำมะถันออกมาตลอดปี อีกทั้งยังมีพิพิธภัณฑ์บ่อพุร้อนเป่ย์โถว (Beitou Hot Springs Museum) ซึ่งเป็นห้องอาบน้ำแบบ ญี่ปุ่นที่ถูกสร้างขึ้นใหม่และเคยเป็นห้องอาบน้ำที่ใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุดในไต้หวัน ภายใน พิพิธภัณฑ์จัดแสดงสิ่งของและภาพถ่ายซึ่งอธิบายถึงความเป็นมาของบ่อพุร้อนในไต้หวันและที่ อาบนำสาธารณะในสมัยดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีสื่อการแสดงที่น่าสนใจเกี่ยวกับบ่อพุร้อนของเป่ย์โถว

4.) บ่อพุร้อนจินซาน บ่อพุร้อนเหล่านี้ตั้งอยู่ที่เมืองจินซานและหวันลี่ จังหวัด ไทเป เป็นบ่อพุร้อนที่มีส่วนผสมของกรดคาร์บอนิก อุณหภูมิจะอยู่ที่ 45-86 องศาเซลเซียส เหมาะ สำหรับรักษาอาการป่วยของผู้หญิง กลิ่นเท้า ปัญหาด้านผิวหนัง และโรคไขข้ออักเสบ น้ำในบ่อพุร้อนนี้เหมาะสำหรับกานนำมาดื่มและการอาบพุร้อนเหล่านี้เกิดจากความร้อนใต้ดินของเขตต้าถุน (Datun) เหมือนกับบ่อพุร้อนที่หยาง หมิงซาน

5.) พุร้อนอุโหล บ่อพุร้อนอุโหลตั้งอยู่ที่ซานเมืองไทเป คำว่า อุโหล เป็นภาษา ของคำพื้นเมืองชาวไต้หวันคือ ชาวเผ่าไต้หย่า ความหมายก็คือ น้ำแร่ นั่นเองดังนั้นพุร้อนที่นี่จึงมี ชื่อเสียงมาก เพราะเป็นน้ำพุที่ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น และใสสะอาด ช่วงถึงฤดูกาลจะมีนักท่องเที่ยวต่าง ๆ มากมายนิยมมาพัก และแช่น้ำร้อนที่นี่กันอย่างมากมาย

6.) บ่อน้ำพุเย็นเป่ยผู่ บ่อน้ำพุเย็นในเมืองเป่ยผู่ จังหวัดชิงจู จะผลิตน้ำที่มีความเป็นกรดต่างต่ำ อุณหภูมิจะอยู่ที่ 10-15 องศาเซลเซียส เหมาะสำหรับรักษาอาการโรคผิวหนังต่าง ๆ เก้าท์โรคปวดข้อ และโรคกระเพาะอาหารต่าง ๆ ไม่เหมาะสำหรับการนำมาดื่ม น้ำที่ใสของแม่น้ำต้าผิงในหมู่บ้านไวกิงของเมืองเป่ยผู่ ไหลผ่านหุบเขาที่เขียวขจีซึ่งก่อให้เกิดทิวทัศน์ที่สวยงามมาก น้ำที่ไหลผ่านเขื่อนยังทำให้บริเวณนี้มีความสวยงามน่าดึงดูดใจมากขึ้น น้ำของบ่อน้ำพุร้อนเป่ยผู่มีความเป็นกรดต่างต่ำ ซึ่งผลของการรักษาโรคและบรรยากาศที่ผ่อนคลายทำให้นักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากหลงใหลมาที่นี่ เจียนสือ เน่ยห้วน บำพุร้อนชิงฉวน บ่อน้ำพุร้อนเจียนสือ เน่ยห้วน ตั้งอยู่ที่เมืองชิงจู บริเวณนั้นมีพุร้อนมากมายไม่ว่าจะไปจากที่แห่งนั้นก็นิยมมาอาบน้ำแร่กันที่นี่ เพราะการแช่น้ำแร่ทำให้ร่างกายรู้สึกสดชื่น ผิวพรรณชุ่มชื้น

7.) บ่อน้ำพุเย็นชูเอว๋ ตั้งอยู่ที่เมืองชูเอว๋ จังหวัดอีหลัน จังหวัดอีหลัน บ่อน้ำพุเย็นที่มีส่วนผสมของกรดคาร์บอนิกนี้ไหลมาจากใต้โลกซึ่งมีอุณหภูมิต่ำกว่า 22 องศาเซลเซียส โดยธรรมชาติแล้ว น้ำที่มีส่วนผสมของคาร์บอนิกชนิดนี้จะถูกพบได้ยากมากในโลก ยกเว้นที่นครเวนิส เมื่อลงแช่น้ำนี้จะรู้สึกหนาวในตอนแรก จากนั้นร่างกายจะค่อย ๆ อุ่นขึ้นใน 5 นาที ในสมัยก่อนน้ำจากบ่อน้ำพุร้อนเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการทำน้ำโซดา และในปัจจุบันก็ยังคงถูกนำไปใช้ในการทำอาหารพิเศษของเมืองชูเอว๋ นั่นก็คือ สตูเนื้อแกะ

8.) บ่อน้ำพุร้อนเหลินเจ้อ หรือจี้จี้เจ้อ มีส่วนผสมของแคลเซียมคาร์บอเนต อุณหภูมิอยู่ที่ 95 องศาเซลเซียส 95 องศาเซลเซียส น้ำไม่มีสี และกลิ่นซึ่งช่วยให้ผิวหนังเรียบเนียนและเป็นเงา หลังจาก (หรือก่อน) อาบน้ำ นักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินไปกับ "green shower" และการดูนกตามแนวป่าด้านข้าง The Luodong Forest District เปิดบริการบ้านพัก The Renze Villa บริเวณนี้ด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ คือ สะพานข้ามแม่น้ำดาววัง (Duowang River) จุดดื่มชา สปาบ่อน้ำพุร้อนกลางแจ้งและสปาในร่มที่สามารถแช่ตัวในถังอาบร้อนแสนสบายใหญ่ (ทัวร์ต่างประเทศ.2557: ออนไลน์)

จากแหล่งพุร้อนข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าไต้หวันเป็นหนึ่งในดินแดนที่มีน้ำพุมากหลายแบบ อาทิ น้ำพุธรรมดา พุน้ำร้อน น้ำพุโคลน น้ำพุใต้ดิน มีรีสอร์ทอาบพุร้อนมากกว่า 100 ปีแล้ว โดยปัจจุบันนี้ไต้หวันมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รีสอร์ทต่างๆ จึงมีการปรับตัวเพิ่มเติมบริการต่างๆ อาทิ สปาขนาดตัว ชวนำ สระว่ายน้ำ ไปจนถึงสถานที่ออกกำลังกาย ซึ่งประเทศไทยสามารถมีการบริหารจัดการพุร้อนโดยสามารถศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพุร้อนต่างๆของไต้หวัน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพัฒนาแหล่งพุร้อนเป็นท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและมีคุณภาพต่อไป

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับกลุ่มตัวอย่างคนในพื้นที่ ได้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ท่องเที่ยวพุร้อนในภาคตะวันตกที่มีศักยภาพแตกต่างกัน 3 แห่ง ซึ่งแหล่งพุร้อนที่คัดเลือกมาจากการศึกษาในเฟสที่ 1 (ปีพ.ศ. 2556) พบว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนตามมิติต่างๆ ประกอบการพิจารณาข้อมูลพื้นฐาน จากโครงการย่อยที่ 1 (ปีพ.ศ. 2556) และการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็น สามารถนำมาอภิปรายและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนในภูมิภาคตะวันตก และสามารถแบ่งกลุ่มศักยภาพดังเสนอไว้ในผลข้อมูลในบทที่ผ่านมาดังนี้

กลุ่มที่ 1 พื้นที่น้ำพุร้อนทั้งที่ยังไม่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนและที่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนแล้ว เบื้องต้น แต่ยังไม่มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนา และจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่าไม่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยกลุ่มแหล่งน้ำพุเหล่านี้จะนำเสนอเป็นข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาตามความเหมาะสมและศักยภาพของพื้นที่ ได้แก่กลุ่มแหล่งน้ำพุร้อนที่ได้ค่าคะแนนรวมทุกมิติต่ำกว่า 100 คะแนน ได้แก่ น้ำพุร้อนแม่กาษา ห้วยโป่งร้อน (ชะเนนจือ) ห้วยแม่กลอง จ.ตาก หนองเจริญ เขาช้าง บ้านเก่า โป่งช้าง จ.กาญจนบุรี โป่งน้ำร้อน จ.กำแพงเพชร และบ้านพุร้อน จ.สุพรรณบุรี และไม่ได้ทำการศึกษาต่อ แต่ได้นำมาเสนอแนะในภาพรวมของการศึกษา

กลุ่มที่ 2 พื้นที่น้ำพุร้อนที่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนแล้ว มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาแต่ประสบปัญหาในการพัฒนาและการบริหารจัดการ โดยมีค่าคะแนนรวม ระหว่าง 101-130 คะแนน ได้แก่ น้ำพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี และใช้เป็นตัวแทนที่คัดเลือกศึกษาในกลุ่มที่ 2 นี้

กลุ่มที่ 3 พื้นที่น้ำพุร้อนที่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนแล้ว และมีการเตรียมการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่ โดยมีค่าคะแนนรวมทุกมิติระหว่าง 131-150 คะแนน ได้แก่ น้ำพุร้อนห้วยน้ำนก และใช้เป็นตัวแทนพื้นที่ศึกษา ในกลุ่มที่ 3 นี้

กลุ่มที่ 4 พื้นที่น้ำพุร้อนที่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนแล้ว และมีการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยว โดยมีค่าคะแนนรวมทุกมิติ ตั้งแต่ 151 คะแนนเป็นต้นไป ได้แก่ น้ำพุร้อน หินดาต จ.กาญจนบุรี และน้ำพุร้อนพระร่วง จ. กำแพงเพชร แต่ในที่นี้คัดเลือก คือ น้ำพุร้อนหินดาต จ.กาญจนบุรี เนื่องจากคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เป็นหลัก

ดังนั้นการศึกษารังนี้จึงได้เลือกตัวแทนการศึกษาต้นแบบ จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

1) แหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่มีศักยภาพประเภทพื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนแล้ว มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนา แต่ประสบปัญหาในการพัฒนาและการบริหารจัดการ เนื่องจากแหล่งพุน้ำร้อนอยู่ในความดูแลของชุมชนบ้านพุน้ำร้อน อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

2) แหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนแล้ว และมีการเตรียมการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่อยู่ภายใต้การดูแลของ ชุมชนบ้านห้วยน้ำนก องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ จังหวัดตาก

3) แหล่งพุน้ำร้อนหินดาต อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมน้ำพุร้อนแล้ว และมีการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยวปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลหินดาต จังหวัดกาญจนบุรี

4) แหล่งพุน้ำร้อนเมืองแปง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เพิ่งมีการค้นพบ ซึ่งมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง เบื้องต้นพบว่าสูงถึง 95 องศาเซลเซียส

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) ใช้แบบสัมภาษณ์ตามกลุ่มตัวอย่าง โดยเป็นแบบสัมภาษณ์แนวลึก ซึ่งยึดประเด็นคำถามแนวเดียวกันแต่คำถามแต่ละข้ออาจแตกต่างกันตามกลุ่มตัวอย่างในการพัฒนาต้นแบบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ประการ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) การรักษาคุณภาพ

สิ่งแวดล้อม 3) เศรษฐกิจและสังคม 4) คุณค่าศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 5) คุณค่าทางการศึกษาและการเรียนรู้ 6) ประสิทธิภาพและการจัดการ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม (ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม) คุณค่าการใช้ทรัพยากร (ด้านเศรษฐกิจ) และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (การบริหาร และนโยบาย)

2) แบบสำรวจ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

3) แบบประเด็นประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละพื้นที่ โดยประเด็นการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย ยึดหลักประเด็นการศึกษาเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ ในการพัฒนาด้านแบบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ประการ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3) เศรษฐกิจและสังคม 4) คุณค่าศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 5) คุณค่าทางการศึกษาและการเรียนรู้ 6) ประสิทธิภาพและการจัดการ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม (ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม) คุณค่าการใช้ทรัพยากร (ด้านเศรษฐกิจ) และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (การบริหาร และนโยบาย)

4) แบบสรุปประเด็นศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์ 5 มิติ (สำหรับพื้นที่ขยายผล จ.แม่ฮ่องสอน) ได้แก่

- ก. มิติด้านคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว
- ข. มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
- ค. มิติด้านปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว
- ง. มิติด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- จ. มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1

ดำเนินการสำรวจพื้นที่ศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ พุน้ำร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก จังหวัดตาก เนื่องจากเป็นตัวแทนในภูมิภาคตะวันตก ในกลุ่มที่มีศักยภาพแตกต่างกัน 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว มีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาแต่ประสบปัญหาในการพัฒนาและการบริหารจัดการ โดยมีพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี และใช้เป็นตัวแทนที่คัดเลือกศึกษาในกลุ่มนี้

กลุ่มที่ 2 พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว และมีการเตรียมการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็น

แหล่งท่องเที่ยว และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดใหม่ ได้แก่ พุน้ำร้อนห้วยน้ำนัก และใช้เป็นตัวแทนพื้นที่ศึกษาในกลุ่มที่นี้

กลุ่มที่ 3 พื้นที่พุน้ำร้อนที่มีการรวบรวมพุน้ำร้อนแล้ว และมีการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา รวมถึงจากการประเมินเบื้องต้น ประเมินว่ามีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อความเหมาะสมในการรองรับการท่องเที่ยว เป็นต้นไป ได้แก่ พุน้ำร้อนหินดาด จ.กาญจนบุรี เพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษา

และเพื่อขยายผลต่อเนื่องโครงการ เพื่อตรวจสอบข้อมูลพื้นฐาน และข้อมูลทางการท่องเที่ยว ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ ข้อมูลทางกายภาพ และการวางแผนด้านภูมิทัศน์ จะอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอ้างอิงจากการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลทางภูมิสารสนเทศ เพื่อให้ทราบถึงสภาพทางกายภาพโดยรวมของ ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลจากบุคคลในท้องถิ่นในลักษณะการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบกับแหล่งพุน้ำร้อนใหม่ที่ยังขาดการวิเคราะห์ศักยภาพจะทำการศึกษาโดยใช้คู่มือประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนประกอบการพิจารณา เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ประกอบการศึกษา

ระยะที่ 2

กำหนดกลุ่มแหล่งตัวอย่างตามศักยภาพกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวประเภทพุน้ำร้อนที่ประเมินได้จากระยะที่ 1 จากนั้นทำการศึกษาข้อมูลทั้งข้อมูลพื้นฐานทางการท่องเที่ยวทั้งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแหล่งพุน้ำร้อนและการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาอย่างละเอียด ในแต่ละแหล่งพุน้ำร้อน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ท่องเที่ยวตัวอย่างที่ศึกษา อย่างน้อย 4 แห่ง (ภาคตะวันตก 3 แห่ง และ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 แห่ง)

ระยะที่ 3

การศึกษาดูงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พุน้ำร้อนในประเทศไทยได้หวนในรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยทำการศึกษาทั้งในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ทั้งรูปแบบการท่องเที่ยวโดยเอกชน การจัดการการท่องเที่ยวโดยรัฐบาล และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของพุน้ำร้อนในได้หวนรวมทั้งการศึกษาหาความร่วมมือกับสถาบันวิจัยแหล่งพุน้ำร้อนเพื่อการท่องเที่ยวในได้หวนทั้งด้านภูมิศาสตร์และภูมิอากาศที่แตกต่างกันระหว่างประเทศไทยและได้หวนมาตรฐานและมาตรการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เกิดขึ้นในได้หวน ตลอดจนกลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำมาซึ่งคู่มือและต้นแบบในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบสำหรับประเทศไทย

ระยะที่ 4

เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (เอกสารและแผนงานฯ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและบริบทชุมชน) และข้อมูลทุติยภูมิ (การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และเวทีชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ในพื้นที่ การประชุมกลุ่มย่อย และการสำรวจสภาพแวดล้อมและสภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่) โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ในแหล่งพุน้ำร้อนในภูมิภาคตะวันตก 3 แห่ง และแหล่งพุน้ำร้อนเกิดใหม่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 แห่ง โดยทำการเก็บข้อมูลทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย จากกลุ่มต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ 4 พื้นที่ พื้นที่ละ 100 คน รวมจำนวน 400 ดังนี้ (โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการการประชุมกลุ่มย่อย)

1. กลุ่มคนในพื้นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่

1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ถ่ายทอดประวัติ วัฒนธรรมของชุมชนสู่ ชนรุ่นปัจจุบัน รวมทั้งกลุ่มผู้ สูงวัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน

2) กลุ่มผู้นำในชุมชนที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน และด้านการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่

- กลุ่มแม่บ้านในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่

- กลุ่มเยาวชนในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่

- กลุ่มองค์กรด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่

- กลุ่มนักวิชาการ (โรงเรียน) ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มผู้นำด้านศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่

3) กลุ่มผู้ประกอบการ (ร้านอาหาร ร้านของฝาก ร้านของชำ พิพิธภัณฑ) ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่

4) ชาวบ้านผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่

2. กลุ่มคนนอกพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

- 1) กลุ่มผู้นำนอกพื้นที่ ผู้เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาพื้นที่ เช่น หน่วยงานในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด รวมทั้งหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว
- 2) กลุ่มบริษัทนำเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ (ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสำรวจแบบสังเกตการณ์ และการศึกษาดูงาน) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการสร้างประเด็นหลักนำการวิเคราะห์ (Thematic analysis) ซึ่งประเด็นหลักเหล่านี้จะอยู่บนพื้นฐานกรอบการวิจัย ในการพัฒนาต้นแบบของแหล่งท่องเที่ยว 6 ประการ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3) เศรษฐกิจและสังคม 4) คุณค่าศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 5) คุณค่าทางการศึกษาและการเรียนรู้ 6) ประสิทธิภาพและการจัดการ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม (ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม) คุณค่าการใช้ทรัพยากร (ด้านเศรษฐกิจ) และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (การบริหาร และนโยบาย) เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลได้ตรงตามประเด็นและตามวัตถุประสงค์การวิจัย และผลการวิเคราะห์จะนำไปใช้ตอบคำถามจากการวิจัยได้ตรงประเด็น พร้อมทั้งการวิเคราะห์โดยรวมจากข้อมูลการศึกษาเชิงปริมาณนักท่องเที่ยวจากโครงการย่อยที่ 2 และการศึกษาข้อมูลทางกายภาพของโครงการ 1 และ 4 โดยมีเป้าหมายของผลการวิจัยในประเด็นดังนี้

3.4.1 การพัฒนาต้นแบบคุณภาพการบริการและการท่องเที่ยวตามเกณฑ์

- 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว
- 2) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- 3) เศรษฐกิจและสังคม
- 4) คุณค่าศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- 5) คุณค่าทางการศึกษาและการเรียนรู้
- 6) ประสิทธิภาพและการจัดการ

3.4.2 ข้อเสนอแนะการจัดทำกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งพุน้ำร้อน

3.4.3 รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของคนในพื้นที่

3.4.4 รูปแบบกิจกรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่

บทที่ 4

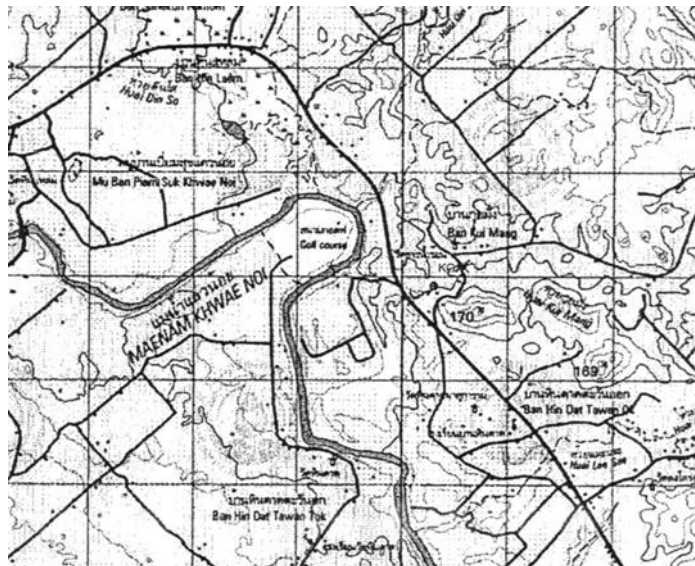
ผลการศึกษา

4.1 การศึกษาเรื่องบริบทและอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในแหล่งศึกษา

4.1.1 พุน้ำร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี

1) บริบทพื้นที่

พุน้ำร้อนหินดาดเป็นบ่อพุน้ำร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุยมั่งซึ่งเป็นลำห้วยธรรมชาติ มีน้ำไหลตลอดทั้งปี เป็นบ่อแช่ตัวแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อสร้างน้ำร้อนสำหรับพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตรตั้งอยู่ที่พิกัด 47P 470346.00 m E 1616846.00 m N จากการศึกษาของโครงการย่อยที่ 1 พบว่าพุน้ำร้อนมีอัตราการเกิดที่สม่ำเสมอ โดยมีอัตราการเกิดประมาณ 3 ลิตรต่อวินาที เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดจากการเปื่อยอัดของหินปูนตามแนวรอยเลื่อนในแนวห้วยกุยมั่งซึ่งวางตัวในแนวตะวันออก – ตะวันตก น้ำที่ซึมลงไปถึงชั้นหินอุ้มน้ำได้รับการถ่ายเทความร้อนแล้วแทรกดันขึ้นมาตามรอยแตกของหินในแนวห้วยกุยมั่ง



ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงพิกัดแหล่งพุน้ำร้อนหินดาด

ตัวพุร้อนอยู่ติดถนนใหญ่ ระยะทาง 1 กิโลเมตร มีป้ายบอกทางเข้าถึงที่ชัดเจน สามารถเดินทางโดยรถยนต์เข้าถึงแหล่งพุร้อนได้สะดวก โดยมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานทางการท่องเที่ยว อาทิ ที่จอดรถสำหรับรถขนาดใหญ่ ร้านค้า ร้านขายของฝากและของที่ระลึก ตามนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวเพื่อการบำบัดรักษาสุขภาพด้วยพุร้อน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ คือ นักท่องเที่ยวชาวรัสเซีย ที่มีการจัดพุร้อนหินดาด เป็นรายการเสริมในรายการท่องเที่ยว จากการเก็บสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวมาเยือนพุร้อนหินดาดมีมากกว่า 400,000 คนต่อปีในบางช่วงมีปัญหาการรองรับนักท่องเที่ยวที่จำนวนมากเกินกว่าความสามารถในการรองรับของแหล่ง ทำให้เกิดปัญหาความแออัดของนักท่องเที่ยว

2) อัตลักษณ์พื้นที่

พุร้อนหินดาดถูกกล่าวว่ามีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ครั้งที่ญี่ปุ่นเดินทางมายังกาญจนบุรีเพื่อสร้างเส้นทางรถไฟสายมรณะเชื่อมการคมนาคมสู่เมียนมาร์ โดยมีหลักฐานการค้นพบหลุมหลบภัยในบริเวณใกล้เคียง และเชื่อกันว่า พุร้อนหินดาดถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์เชิงสุขภาพตั้งแต่สมัยสงครามโลกดังกล่าว ประกอบพื้นที่อยู่ติดลำธารห้วยกุ่มซึ่งมีสายน้ำไหลตลอดทั้งปี สร้างความร่มรื่น และเกิดความแตกต่างจากการแช่พุร้อนจากแห่งอื่น ๆ อีกทั้งคนในพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มชนชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงทำให้เกิดเอกลักษณ์ วัฒนธรรมด้านชุมชนในพื้นที่ ดังนั้นกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ของพุร้อนหินดาดเป็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และนิเวศสายน้ำ

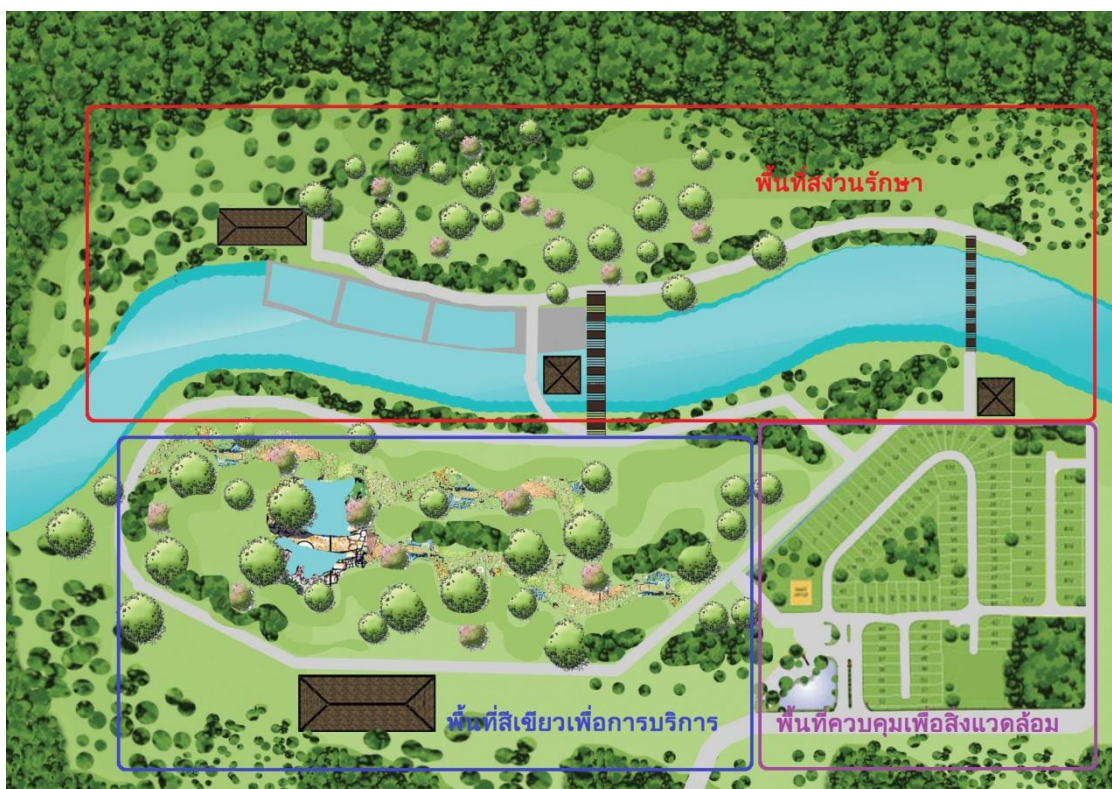
3) สภาพการท่องเที่ยว

สภาพทางกายภาพของพุร้อนหินดาด ที่มีการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน หากแต่ยังขาดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้กลมกลืนกับธรรมชาติ แวดล้อมที่ร่มรื่น ร้านค้าขาดการจัดการและออกแบบให้เป็นระเบียบ ประกอบกับที่จอดรถที่อยู่ใกล้กับแหล่งพุร้อน จึงทำให้เกิดการบดบังทัศนียภาพทิวงามของพุร้อนไปเป็นอย่างมาก การบริการนักท่องเที่ยวโดยการสร้างอาคาร ถาวรวัตถุ หลายหลัง ใกล้กับพุร้อน โดยเฉพาะห้องน้ำที่ทรุดโทรม ขาดการแบ่งพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนและเหมาะสมสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่น่าชมเมื่อมีการใช้บริการ ทั้งนี้มีอาคารบางส่วนที่สร้างขึ้นมาแล้วยังไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง จากการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพุร้อนพบว่า การบริหารจัดการยังมีการทับซ้อนระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนในส่วนของหมู่บ้านซึ่งต้องมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม ที่ต้องอาศัยงบประมาณของแต่ละภาคส่วนรวมถึงการจัดการของ

ภาคเอกชนที่เข้ามาเช่าพื้นที่ในการบริการนักท่องเที่ยวในด้านของที่เก็บสัมภาระ และการขายของที่ระลึก

4) แนวโน้มและทิศทางการพัฒนา

แนวโน้มและทิศทางในการพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อนหินดาด ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลโดยชุมชนมีส่วนร่วม และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น ในหลายส่วนอาทิร้านขายอาหาร สิ้นค้าและของที่ระลึก การบริการนวดเพื่อสุขภาพของวิสาหกิจชุมชน ที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และกระจายรายได้กันภายในกลุ่ม รวมถึงโครงการผลิตน้ำดื่มบรรจุขวด ซึ่งมีการสร้างโรงเรือน และเตรียมการในการผลิตน้ำแร่ อยู่ในขั้นตอนการออกแบบเครื่องหมายการค้าและการวางกลยุทธ์การขายผลิตภัณฑ์ รวมทั้งวางแผนปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสวยงามและกลมกลืนกับธรรมชาติมากยิ่งขึ้น



ภาพที่ 4.2 ผังการใช้ที่ดินพุน้ำร้อนหินดาด



ภาพที่ 4.3 คณะผู้วิจัยพูดคุยกับ อบต.



ภาพที่ 4.4 บริเวณบ่อน้ำแร่



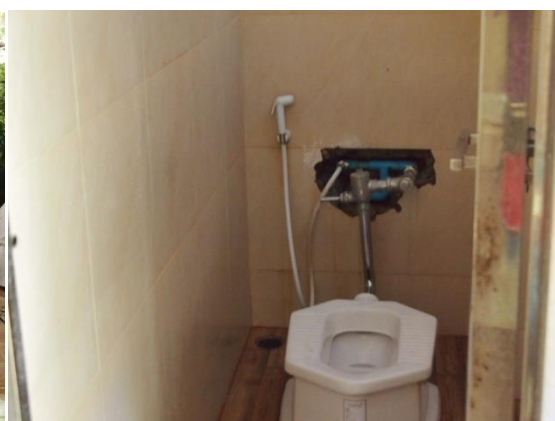
ภาพที่ 4.5 ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า



ภาพที่ 4.6 ทางเดินไปห้องแช่ส่วนตัว



ภาพที่ 4.7 ห้องนวดแผนโบราณ

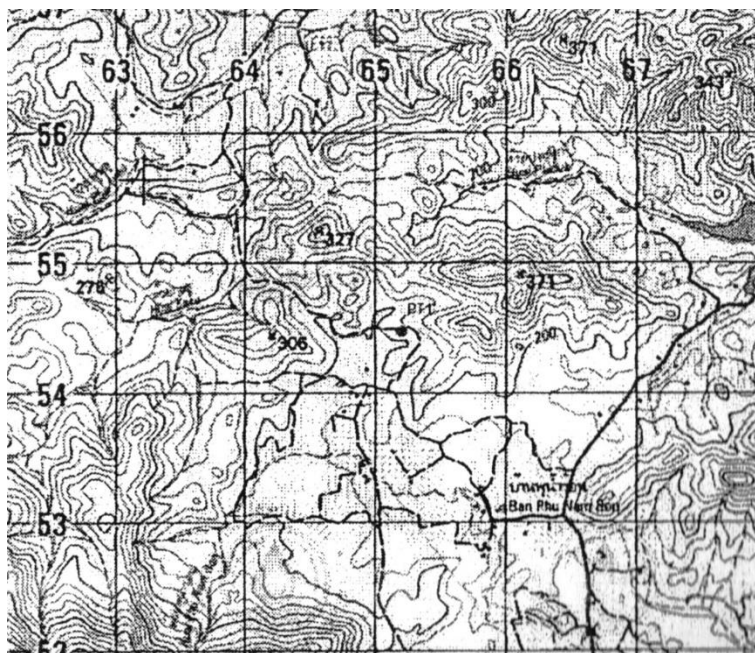


ภาพที่ 4.8 สภาพห้องน้ำที่ทรุดโทรม

4.1.2 พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

1) บริบทพื้นที่

พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 5 ตำบลยางน้ำกลัดเหนือ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรีอยู่บนพิกัด 47P 565076.00 m N 1454158.00 m E อยู่ห่างจากจังหวัดเพชรบุรีประมาณ 45 กิโลเมตร ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของบ้านพุน้ำร้อน หมู่ 5 เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดจากการแทรกดันของน้ำร้อนที่ได้รับการถ่ายโอนความร้อนจากหินที่ถูกเบียดอัดกันตามแนวรอยเลื่อนน้ำ น้ำที่ซึมลงไปตามรอยแตกของหินเมื่อได้รับความร้อนจะแทรกดันขึ้นมาและสะสมความดันผุดขึ้นมาเป็นช่วงๆ แหล่งพุน้ำร้อนนี้เป็นบ่อน้ำอุ่น ที่เรียงกันเป็นแนวเหนือ-ใต้ โดยที่น้ำจะไหลจากบ่อทางทิศเหนือ ไปทางทิศใต้จากข้อมูลโครงการย่อยที่ 1 พบว่า พุน้ำร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศาเซลเซียส คุณภาพน้ำโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ยกเว้นตะกั่วมีค่าเกินมาตรฐานเล็กน้อย มีปริมาณจุลินทรีย์เกินมาตรฐาน และพบเชื้อก่อโรค 1 ชนิด คือ Staphylococcus Aureus เป็นพุน้ำร้อนที่มีอัตราการเกิดที่สม่ำเสมอ



ภาพที่ 4.9 แผนที่แสดงพิกัดแหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง

2.) อัตลักษณ์พื้นที่

พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องมีลักษณะบ่อน้ำเกิดเป็นบ่อเปิดกว้าง อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ มีอัตราการไหลและผุดของน้ำร้อนอย่างต่อเนื่อง โดยการเดินทางเข้าถึงบ่อน้ำเกิดมีระยะทาง 400 เมตร ทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นสภาพป่า และธรรมชาติตามเส้นทาง ประกอบกับพื้นที่

มีการบริหารจัดการโดยชุมชนชาวบ้านพุร้อน หมู่ที่ 5 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นชุมชนเผ่ากระเหรี่ยง ดังนั้นอัตลักษณ์ของพุร้อนหนองหญ้าปล้องจึงเป็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรม และระบบนิเวศป่า

3.) สภาพการท่องเที่ยว

ด้านสภาพทางการท่องเที่ยว พบว่า บริเวณพุร้อน มีการตั้งศาล 2 ศาลตามความเชื่อและความเคารพของคนในพื้นที่ บ่อพุร้อนเป็นบ่อรูปวงรี ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร มีสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินเกิดขึ้นในบ่อ และบริเวณใกล้กับบ่อกำเนิดมีการจัดทำเป็นธารน้ำขนาดเล็กกรองรับน้ำที่ไหลออกจากบ่อกำเนิดสำหรับให้นักท่องเที่ยวแช่เท้า มีการปล่อยให้น้ำร้อนไหลลงสู่อาคารอาบน้ำด้านล่าง โดยการใช้ท่อเหล็กขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5 นิ้ว ยาวประมาณ 200 เมตร เพื่อนำน้ำไปเก็บไว้ที่บ่อพักน้ำด้านล่าง บริเวณทางเข้าด้านหน้าของแหล่งพุร้อน มีร้านขายของชำ ร้านอาหาร และร้านขายสินค้าทางการเกษตรโดยชาวบ้าน เช่น สับปะรดมะนาว และมะละกอ เป็นต้นมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในวันหยุดบ้าง โดยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่มีบริการแก่นักท่องเที่ยวคือ การบริการอาบน้ำร้อนในบ่อแช่ตัวทั้งบ่อเดี่ยว และบ่อแช่ตัวรวม รวมถึงกิจกรรมนวดแผนไทยที่มีไว้บริการนักท่องเที่ยวที่ประสงค์การนวด ตลอดจนการเดินทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่จากจุดบริการนักท่องเที่ยวไปยังบ่อน้ำร้อนหลักในพื้นที่ระยะทาง 400 เมตร รวมถึงมีบริการบ่อแช่เท้า ใกล้ๆ บริเวณบ่อน้ำร้อนหลักในพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่าในพื้นที่มีการรักษาความปลอดภัยโดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจดูแลตลอด 24 ชั่วโมง

เริ่มแรกของการพัฒนาบ้านพุร้อนหนองหญ้าปล้อง งบประมาณทั้งหมดได้รับมาจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรี งบประมาณเหล่านี้ใช้สำหรับสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยผู้ใหญ่บ้านและชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นคณะกรรมการ เพื่อรับผิดชอบในการพัฒนาและจัดสรรประโยชน์ต่างๆที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ชุมชนเกิดรายได้จากการนำพืชผลการเกษตรมาจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว รายได้จากการขายอาหารและเครื่องดื่ม และได้รับค่าตอบแทนจากการเป็นพนักงานดูแลส่วนต่างๆในบริเวณบ้านพุร้อน

ช่วงแรกของการเปิดรับนักท่องเที่ยว มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่อเดือนประมาณ 2,000 กว่าคน สัดส่วนของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่คือคนไทย มาจาก กรุงเทพฯ เพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง โดยนักท่องเที่ยวอาจจะแวะท่องเที่ยวใกล้เคียงก่อนมาบ้านพุร้อนหนองหญ้าปล้อง แหล่งท่องเที่ยวที่มีส่วนสำคัญในการช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ น้ำตกแม่กระดังลา ซึ่งสามารถเดินทางเข้าถึงสะดวกได้โดยรถยนต์ แต่ปัจจุบันการเดินทางไปน้ำตกแม่กระดังลาต้องใช้รถขับเคลื่อนสี่ล้อเท่านั้น เนื่องจากเส้นทางไม่ได้รับการปรับปรุง และไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบดูแล ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาบ้านพุร้อนหนองหญ้าปล้องลดลงไปด้วย ในปัจจุบันมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่อ

เดือนประมาณ 800 กว่าคนเท่านั้น ทำให้รายได้ที่เคยได้รับเพื่อนำมาดูแลปรับปรุงสถานที่แทบจะไม่มี อีกทั้งไม่มีงบประมาณใดๆจากหน่วยงานภาครัฐมาสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้

4) แนวโน้มและทิศทางการพัฒนา

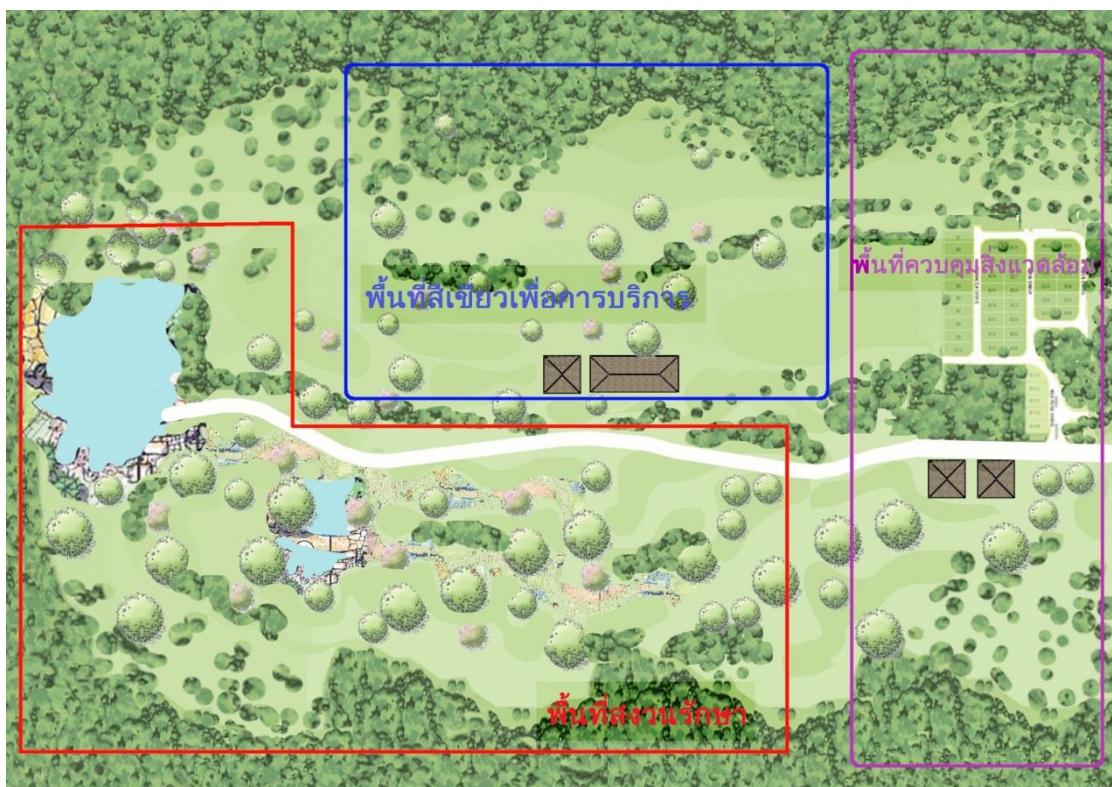
ผู้นำร้อนหนองหญ้าปล้องประสบปัญหาด้านการพัฒนาปรับปรุง คือ

4.1) ปรับปรุงเรื่องการรักษาความสะอาดของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งบ่อ
แช่ ห้องอาบน้ำ

4.2) ขาดความชัดเจนด้านสื่อ ป้ายสื่อความหมายต่างๆ

4.3) ขาดการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

4.4) การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม มีขั้นตอน
กระบวนการที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เพราะจากการศึกษาขั้นที่ 1 พบว่าชุมชนบ้านผู้นำ
ร้อนหนองหญ้าปล้องมีความเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อช่วยกันพัฒนา แต่ยังคงขาดกระบวนการที่
ชัดเจน



4.10 ผังการใช้ที่ดินผู้นำร้อนหนองหญ้าปล้อง



ภาพที่ 4.11 สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการ



ภาพที่ 4.12 บ่อกำเนิดน้ำแร่



ภาพที่ 4.13 ที่จอดรถและร้านค้า



ภาพที่ 4.14 บ่อพุน้ำร้อน
หนองหญ้าปล้อง



ภาพที่ 4.15 - 4.16 รางน้ำสำหรับแช่เท้า

4.1.3 พุน้ำร้อนห้วยน้ำนก จังหวัดตาก

1) บริบทพื้นที่

พุน้ำร้อนห้วยน้ำนก เป็นบ่อพุน้ำร้อนที่อยู่ติดกับถนนลาดยางเส้นทางสู่บ้านห้วยน้ำนก ตั้งอยู่บนพิกัด 47 P 463725.00 m E1817414.00 m N บ่อที่ 1 มีลักษณะคล้ายกระทะที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำ มีขนาด เส้นผ่านศูนย์กลาง 5.5 เมตร ความลึกของบ่อ 1.8 เมตร มีการทำรั้วด้วยซีเมนต์รูปลักษณะคล้ายรั้วไม้ล้อมรอบบ่อพุน้ำและมีการติดตั้งมาตรควบคุมอุณหภูมิและแรงดันน้ำ บ่อที่ 2 มีลักษณะของบ่อคล้ายรูปหัวใจมีการนำไม้มากั้นขอบบ่อ มีความกว้างประมาณ 3.6 เมตร ความลึก 2.8 เมตร เมื่อลงไปสำรวจในป่าด้านซ้ายของบ่อที่ 2 พบบริเวณที่มีพุน้ำร้อนขึ้นมาอีก 1 บ่อโดยบ่อนี้มีความลาดเท ทำให้น้ำไหลลงไปเป็นทางตามลำห้วย และเกิดลักษณะโคลนพุน้ำร้อน ซึ่งชุมชนบางคนเกิดความเชื่อว่ามีคุณสมบัติในการบำรุงผิวพรรณ และการรักษาโรคเช่นเดียวกับพุน้ำร้อน และบนภูเขาในบริเวณใกล้ๆ กันก็มีพุน้ำร้อนบ่อขนาดใหญ่ของผู้ผลิตน้ำแร่ มองเฟลอร์เป็นผู้ได้รับสัมปทานให้น้ำทั้งสองบ่อไปผลิตเป็นน้ำแร่ บรรจุขวด และยังพบบ่อน้ำแร่เย็นซึ่งผู้ผลิตน้ำดื่ม



ภาพที่ 4.17 แผนที่พิกัดแหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนัก

จากการศึกษาของโครงการย่อยที่ 1 พบว่า พุน้ำร้อนมีการอัตราการเกิดที่สม่ำเสมอ โดยบ่อที่ 1 มีอัตราการเกิดประมาณ 1.2 ลิตรต่อวินาที เป็นแหล่งพุน้ำที่น้ำร้อนแทรกดันขึ้นมาตาม แนวหินแตกบนเนินเขาขนาดเล็ก ซึ่งถูกขนาบด้วยแนวภูเขาที่วางตัวในแนวเหนือ-ใต้ ระหว่างอำเภอ แม่สอดและอำเภอพบพระ และโครงการย่อยที่ 1 ได้ทำการวิเคราะห์พุน้ำร้อนบ่อที่ 1 2 และ 3 ซึ่งมี อุณหภูมิ 59.63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ พบว่า คุณภาพน้ำทั้งสามบ่อมีคุณภาพที่ใกล้เคียง กัน ซึ่งอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ยกเว้นตะกั่วที่เกินมาตรฐานน้ำดื่มขององค์การอนามัยโลก แต่ยังไม่เกิน มาตรฐานของกระทรวงอุตสาหกรรม และสารหนูที่เกินมาตรฐานมาเล็กน้อย แต่ปริมาณจุลินทรีย์ไม่ เกินมาตรฐานและไม่พบเชื้อก่อโรค ส่วนพุน้ำร้อนที่อยู่บนเขา และบ่อน้ำแร่เย็น ก็มีคุณภาพน้ำ โดยทั่วไปไม่เกินเกณฑ์มาตรฐาน

2) อัตลักษณ์พื้นที่

พุน้ำร้อนห้วยน้ำนักเกิดจากความประสานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงาน ได้แก่ อุทยานแห่งชาติพาเจริญ องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และชุมชนห้วยน้ำนัก เป็นต้น โดย เอกลักษณ์ของพุน้ำร้อนแห่งนี้ที่ค้นพบ คือ ลักษณะบ่อ กำเนิดแต่ละบ่อมีรูปร่างและเอกลักษณ์ที่ แตกต่างกันไป เช่น บ่อนเป็นลักษณะอ่างกระทะบนเนินเขา บ่อที่ 2 เป็นลักษณะโพรงรูปหัวใจ และบ่อ ที่ 3 เป็นลักษณะบ่อก่อกำเนิดโคลนจากพุน้ำร้อน ทำให้เกิดจุดเด่นในการศึกษาเยี่ยมชมในมุมมองที่ แตกต่างกันไป อีกทั้งคนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชุมชนปะกาเกอญอ อันมีเอกลักษณ์วัฒนธรรมทั้งการแต่ง กาย และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนดังกล่าว ประกอบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุน้ำร้อนได้

3) สภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่

พุร้อนห้วยน้ำนักตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อุทยานแห่งชาติพาเจริญและองค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ ดังนั้นจึงมีหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ 3 หน่วยงานหลัก ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และอบต.พบพระ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดตากได้สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสถานที่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น สร้างห้องพักรวม และห้องแช่น้ำแร่ เป็นต้น

บริเวณบ่อพุร้อนห้วยน้ำนักมีบริการห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 8 ห้อง ห้องสเปาสำหรับแช่น้ำแร่แบบครอบครัว 4-5 คน จำนวน 4 ห้อง และห้องแช่น้ำแร่ขนาดใหญ่ ความจุ 30 คน จำนวน 2 ห้อง แยกหญิง-ชาย พร้อมห้องอาบน้ำเย็นในตัว โดยมีเจ้าหน้าที่อุทยานซึ่งดูแลในส่วนของพุร้อนห้วยน้ำนักเป็นผู้ดูแลห้องพัก ห้องแช่พุร้อน และบริเวณโดยรอบ จากการสำรวจพบว่า เจ้าหน้าที่ที่ดูแลด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและดูแลห้องพักยังขาดความรู้ในเรื่องของการบริหารจัดการที่พักเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ไม่มีการลงทะเบียนเข้า-ออกจากที่พัก เป็นต้น

ในด้านความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ จากการร่วมประชุมเบื้องต้นพบว่า ผู้แทนจากกรมป่าไม้ กรมอุทยานฯ และอบต.พบพระ มีความยินดีและพร้อมที่จะสนับสนุนให้เกิดการวิจัยเพื่อต่อยอดการพัฒนาพุร้อนห้วยน้ำนักให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์พื้นที่ป่าสงวนให้ยั่งยืนเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจในธรรมชาติสืบไป

4) แนวโน้มและทิศทางการพัฒนา

พุร้อนห้วยน้ำนักมีประเด็นทิศทางการพัฒนาจากการสัมภาษณ์และสำรวจ ดังนี้
ทางกายภาพ

4.1) การปรับปรุงสภาพกายภาพพื้นที่ให้เหมาะสมในการรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาใช้บริการแช่น้ำแร่ประเภทผู้สูงอายุหรือผู้พิการโดยยึดหลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal Design) เช่น การปรับปรุงให้มีทางลาดสำหรับรถเข็น และติดตั้งโถสุขภัณฑ์แบบนั่งราบภายในห้องพัก

4.2) ปรับปรุงเส้นทางเดินเท้าไปยังบ่อโคลนร้อนและบ่อน้ำเย็นเพื่อเพิ่มจุดท่องเที่ยวในพื้นที่(จุดแวะพัก และจุดสนใจในการท่องเที่ยว)

4.3) เพิ่มป้ายสื่อความหมาย ให้ความรู้เกี่ยวกับน้ำแร่และโคลนร้อน

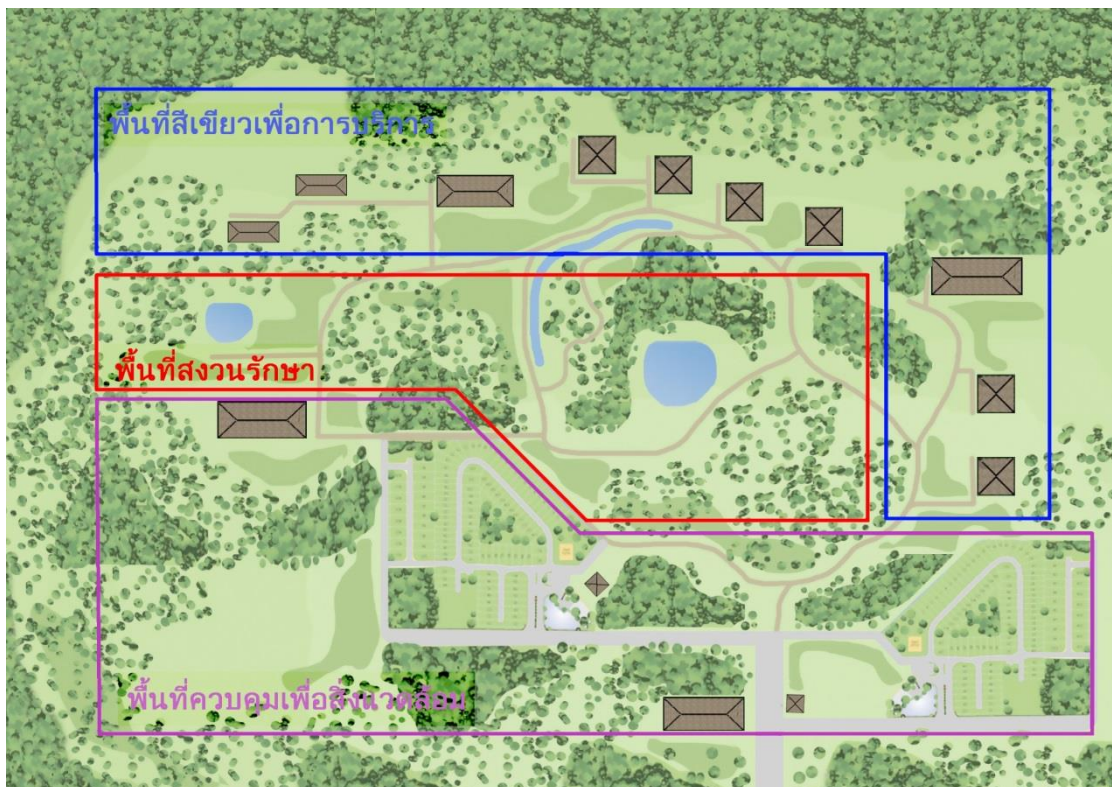
4.4) การจัดอบรมวิธีการและความสำคัญของการให้บริการที่พักแรมที่ได้มาตรฐานและเป็นระบบ

4.5) จัดอบรมเรื่องการดูแลรักษาเครื่องใช้ในห้องและการทำความสะอาดห้องพัก และห้องแช่น้ำแร่เพื่อช่วยยืดอายุการใช้งาน

4.6) เปิดโอกาสให้ชุมชนสร้างรายได้พิเศษด้วยการทำงานเพื่อสนับสนุนการบริการนักท่องเที่ยว เช่น ดูแลรักษาความสะอาดของห้องพักและห้องแช่น้ำแร่ หรือนำสินค้าท้องถิ่น มาขายแก่นักท่องเที่ยวเพื่อเป็นของที่ระลึก

4.7 สนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดการปรับภูมิทัศน์ให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาใช้บริการประเภทผู้สูงอายุหรือผู้พิการ

4.8 บรรจุแหล่งท่องเที่ยวลงในแผนพัฒนาพื้นที่/จังหวัดเพื่อผลักดันแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่อง



4.18 ผังการใช้ที่ดินพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก



ภาพที่ 4.19 คณะผู้วิจัยร่วมพูดคุยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง



ภาพที่ 4.20 บริเวณหน้าทางเข้าบ่อน้ำร้อนบ้านห้วยน้ำนก



ภาพที่ 4.21 บริเวณลานจอดรถ



ภาพที่ 4.22 บ่อน้ำร้อน บ่อที่ 1



ภาพที่ 4.23 บ่อน้ำร้อน บ่อที่ 2



ภาพที่ 4.24 ทางเดินไปบ่อโคลนร้อน



ภาพที่ 4.25 บ่อโคลนร้อน



ภาพที่ 4.26 การเก็บตัวอย่างโคลนร้อนเพื่อนำมาวิเคราะห์



ภาพที่ 4.27 ห้องแช่น้ำแร่ขนาดเล็ก
สำหรับครอบครัว



ภาพที่ 4.28 ห้องแช่น้ำแร่ขนาดใหญ่
พร้อมห้องอาบน้ำเย็น



ภาพที่ 4.29 ห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยว



ภาพที่ 4.30 สภาพห้องพักรับรองนักท่องเที่ยว



ภาพที่ 4.31 - 4.32 อาคารที่พักรับรองนักท่องเที่ยวและทัศนียภาพ

ตารางที่ 4.1 บริบทชุมชนและอัตลักษณ์พื้นที่ ตารางสรุปบริบทพื้นที่ อัตลักษณ์และตัวชี้วัด

แหล่งพุน้ำร้อน	บริบทพื้นที่	อัตลักษณ์	ตัวชี้วัด
หินดาด	เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุยมั่งเป็นแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อของพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตร มีอุณหภูมิ อยู่ที่ 44 43 และ 39 องศาเซลเซียส ตามลำดับ	1.ประวัติศาสตร์เชื่อมโยงสงครามโลกครั้งที่2 2. เป็นแหล่งพุที่มีลำธารไหลผ่าน 3. มีชุมชนชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงอยู่ในพื้นที่	1.มีหลุมหลบภัยเก่า 2. มีลำห้วยกุยมั่งไหลผ่านตลอดปี 3. มีพิธีกว้านข้าวทิพย์ โดยชุมชนชาวกระเหรี่ยง
หนองหญ้าปล้อง	เป็นบ่อพุน้ำร้อนเป็นบ่อรูปวงรี ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร พุน้ำร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศาเซลเซียส มีสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินเกิดขึ้นในบ่อ สามารถเดินชมธรรมชาติจากจุดบริการนักท่องเที่ยวไปยังบ่อกำเนิดหลัก ระยะทาง 400 เมตร	1. ระบบนิเวศป่าธรรมชาติ 2. มีชุมชนเผ่ากระเหรี่ยง	1. มีเส้นทางเดินไปยังบ่อกำเนิดระยะทาง 400 เมตร 3. คนในพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นชาวกระเหรี่ยง
ห้วยน้ำนก	มีบ่อพุน้ำร้อน 3 บ่อ บ่อที่1 มีลักษณะคล้ายกระทะที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำในบ่อน้ำร้อนแห่งนี้ บ่อที่ 2 ลักษณะคล้ายรูปหัวใจ เป็นบ่อแบบลึก และบ่อที่ 3 เป็นบ่อที่มีการไหลเอ่อล้นออกมา เกิดสภาพแบบบ่อโคลนร้อนในพื้นที่ มีอุณหภูมิ 59 63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ	1. ความผสมผสานระหว่างหน่วยงานในด้านการบริหารจัดการ 2. บ่อน้ำร้อนแต่ละบ่อ มีลักษณะรูปร่างแตกต่างกัน 3. มีชาวเขาปะกาเกอญอ อาศัยอยู่ในพื้นที่	1. เมืองค์การบริหารส่วนตำบลพบพระอุทยานแห่งชาติพาเจริญ และชุมชนห้วยน้ำนก 2. บ่อบน เป็นรูปแอ่งกระทะบนเนินเขา บ่อที่2 เป็นรูปหัวใจ และบ่อที่3 เป็นบ่อกำเนิดโคลน 3. มีชุมชนชาวเขาอาศัยอยู่ และมีสินค้าหัตถกรรมชาวเขาจำหน่ายในพื้นที่

4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในพื้นที่ ในปัจจุบัน

4.2.1 รูปแบบการท่องเที่ยว

ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ พุน้ำร้อนหินดาด จ.กาญจนบุรี พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก จังหวัดตาก ให้ความสนใจและตั้งใจในการจัดการ และพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำทั้ง 3 แห่งมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาศักยภาพพุน้ำร้อนในทุก ๆ ด้าน โดยชุมชนต้องการให้เกิดการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นต้นแบบ ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง และสามารถเชื่อมแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่ และพื้นที่ใกล้เคียง พร้อมทั้งมีทิศทางความร่วมมือที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของตนให้ดียิ่งขึ้น ในตารางที่ 4.2 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในแต่ละแหล่ง

ตารางที่ 4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในแต่ละแหล่ง

แหล่งพุน้ำร้อน	รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน	ศักยภาพและตัวชี้วัด
พุน้ำร้อนหินดาด จ.กาญจนบุรี	1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอบน้ำแร่ 2. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ	1. เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุ่มมั่งเป็นแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อของพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตรอุณหภูมิอยู่ที่ 44 43 และ 39 องศาเซลเซียส 2. ความเชื่อมโยงกับสงครามโลกครั้งที่ 2 และมีซากหลุมหลบภัยใกล้พื้นที่ 3. มีสภาพป่าไม้ และลำห้วยธรรมชาติ และเชื่อมโยงน้ำตกผาดาด 4. เป็นแหล่งพักผ่อนริมธารน้ำ
พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องจ. เพชรบุรี	1.ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 2. การท่องเที่ยวเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 3.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	1. เป็นบ่อพุน้ำร้อนเป็นบ่อรูปวงรี ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร พุน้ำร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศา 2.มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติจากลานจอดรถ ไปยังต้นกำเนิดพุน้ำร้อน 3. อยู่ใกล้ลำน้ำตกแม่กระดังลา และพื้นที่เป็นสภาพป่าธรรมชาติ

แหล่งพุร้อน	รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน	ศักยภาพและตัวชี้วัด
พุร้อนห้วยน้ำนัก จ.ตาก	1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ(อาบ น้ำแร่) 2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน หย่อนใจ	1.มีบ่อพุร้อน 3บ่อ บ่อที่ 1 มีลักษณะคล้าย กระเพาะที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำใน บ่อพุร้อนแห่งนี้ บ่อที่ 2 ลักษณะคล้ายรูปหัวใจ เป็นบ่อแบบลึก และบ่อที่ 3 เป็นบ่อที่มีการไหลเอ่อ ล้นออกมา เกิดสภาพแบบบ่อโคลนร้อนในพื้นที่ มี อุณหภูมิ 59 63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ 2. มีชุมชนชาวกระเหรี่ยงอาศัยอยู่ในพื้นที่ มีการนำ ผลิตภัณฑ์มาจำหน่ายจะจุดบริการท่องเที่ยว

4.2.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

ในด้านบทบาท ความรับผิดชอบ และรูปแบบการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในพื้นที่
เบื้องต้นค้นพบ ดังนี้

1) ในแหล่งพุร้อนทั้ง 3 แห่งมีความโดดเด่นการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งต้นแบบ
ในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพตามบริบทชุมชน กล่าวคือ

1.1) พุร้อนหินดาดมีการบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด
ร่วมกับชุมชน กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนตำบลหินดาดเป็นผู้นำในการบริหาร จัดการพัฒนาแหล่ง
ท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านรายได้จากการท่องเที่ยว เนื่องจากมีการจัดเก็บรายได้จาก
นักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมและใช้ประโยชน์จากการแช่ตัว ในแหล่งท่องเที่ยว ร่วมกับชุมชนในพื้นที่

1.2) พุร้อนหนองหญ้าปล้องมีการบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างแท้จริง โดย
เป็นชุมชนหมู่ 5 บ้านพุร้อน มีผู้ใหญ่บ้านบ้านพุร้อนเป็นผู้นำในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวใน
แหล่งท่องเที่ยว ร่วมกับคณะ กรรมการและชาวบ้านหมู่ 5 เป็นผู้ร่วมปฏิบัติ ทั้งนี้มีการประชุมรายงาน
ผล และข้อหารือต่าง ๆ รวมทั้งทิศทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นประจำทุกเดือน

1.3) และห้วยน้ำนักเป็นการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างอุทยานแห่งชาติน้ำตก
พาเจริญ องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และชุมชนบ้านน้ำนัก ร่วมกันบริหารจัดการการท่องเที่ยว
ในพื้นที่ มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการแหล่งพุร้อน และให้ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมดูแลจัดการ
การท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับอุทยานแห่งชาติ ภายใต้การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลพบ
พระ เป็นต้น

2) การร่วมประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มผู้นำในชุมชน ในพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวพุร้อน ทั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ พุณ้ำร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี พุณ้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และพุณ้ำร้อนห้วยน้ำนก จังหวัดตาก ให้ความสนใจและตั้งใจในการจัดการ และพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบ

3) ชุมชนให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างตั้งใจในการร่วมหารือเพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนและมีความมุ่งมั่นในการพัฒนากิจกรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น พุณ้ำร้อนหินดาดกำลังดำเนินการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติม และเตรียมจัดตั้งการผลิตน้ำดื่มบรรจุขวดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พุณ้ำร้อนห้วยน้ำนกเตรียมการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชื่อมโยงการทำสปาและศึกษาศักยภาพโคลนร้อนในพื้นที่

4) ชุมชนให้ความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีมุมมองในด้านกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่กระทบธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงพัฒนาที่กลมกลืนกับธรรมชาติ และยังคงเกิดความยั่งยืนแก่พื้นที่และชุมชน

5) กลุ่มผู้นำในชุมชนให้ความสนใจในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6) กลุ่มผู้นำในชุมชนให้ความสนใจในการจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในชุมชนใกล้เคียง

7) กลุ่มผู้นำต้องการให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม และเพื่อเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวได้ชมและเกิดการเรียนรู้ด้วย และเกิดการใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องและเต็มศักยภาพของพุร้อน

4.3 ผลจากการศึกษาฐานด้านการจัดการท่องเที่ยวแหล่งพุร้อนในประเทศไทย

4.3.1 แหล่งศึกษาฐาน

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในดินแดนที่มีพุน้ำหลายแบบ อาทิ พุน้ำธรรมดา พุน้ำร้อน พุน้ำโคลน พุน้ำใต้ดิน มีรีสอร์ทอาบพุน้ำร้อนมากกว่า 100 ปีแล้ว โดยปัจจุบันนี้ได้หันมาเน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีการปรับตัวเพิ่มเติมบริการต่าง ๆ เช่น สปาส่วนตัว ชวนา สระว่ายนํ้า รีสอร์ทต่าง ๆ ไปจนถึงยิมออกกำลังกาย โดยได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งคนในประเทศและนานาชาติที่ยอมรับในระบบการบริหารจัดการและความเป็นต้นแบบในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของพุร้อนในพื้นที่ต่างๆ ในประเทศทั้งในเมืองหลวงไทเป และจังหวัดรายรอบ โดยลักษณะและช่วงเวลาการก่อเกิดพุร้อนของไต้หวันมีความใกล้เคียงกับการก่อเกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกับประเทศไทย อีกทั้งความนิยมมีความคล้ายคลึงกันกับประเทศไทย กล่าวคือ เป็นการอาบพุน้ำร้อน

แบบประเทศกึ่งร้อน (Semi-tropical) เป็นการอาบกลางแจ้ง ในที่ร่ม และริมแม่น้ำ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการจัดการโดยภาพรวมทั้งประเทศสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปใช้บริการการอาบน้ำร้อนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศได้ รวมถึงบางแหล่งที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยว น้ำร้อนโดยชุมชนเกิดขึ้นแต่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ไม่แพ้การบริการแช่น้ำร้อนในแบบรีสอร์ทและแบบเอกชน นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจทั้งด้านคุณภาพการบริการ รวมถึงความสะอาด และสุขอนามัย เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยว น้ำร้อนของประเทศไต้หวัน อยู่ภายใต้ข้อบังคับเกี่ยวกับการอาบน้ำร้อนในระดับประเทศ (Cooper and Cooper, 2009) ดังนั้นหากมีการศึกษาถึงรูปแบบ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวในต่างประเทศ เช่น ประเทศไต้หวันเพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภท น้ำร้อน และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะสามารถเกิดต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ประเภท น้ำร้อนในประเทศไทยได้ ภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยซึ่งประเทศไทย สามารถมีการบริหารจัดการน้ำร้อนโดยสามารถศึกษาแนวทางการบริหารจัดการน้ำร้อนต่างๆ ของไต้หวันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพัฒนาแหล่งน้ำร้อนเป็นท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและมีคุณภาพต่อไป

1) แหล่งน้ำร้อน เย็น น้ำร้อนเจียวซี และโรงแรมน้ำร้อน Chuang-Tang Spring Spa Hotel จังหวัดอีหลัน (Yilan)

1.1) สภาพทั่วไปและการท่องเที่ยว

น้ำร้อนเจียวซี หรือสวนน้ำร้อนเจียวซีอยู่ในจังหวัดอีหลันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไต้หวัน ทางตอนเหนือของไทเป ระยะทางจากไทเปประมาณ 70 กิโลเมตร มีลักษณะเด่นคือ เป็นแหล่งน้ำร้อนที่เกิดบริเวณพื้นที่ราบ ซึ่งพบได้ยากในไต้หวัน ด้วยลักษณะภูมิประเทศของไต้หวันถึง 75 เปอร์เซ็นต์เป็นที่ราบสูงและเทือกเขา และน้ำร้อนส่วนใหญ่ในไต้หวันพบได้บริเวณที่ราบสูงและเทือกเขา จุดเด่นอีกข้อของการเดินทางเพื่อไปเยี่ยมชมน้ำร้อนเจียวซี คือ การเดินทางตลอดอุโมงค์ที่ตัดทะลุภูเขาหลายอุโมงค์ เพื่อย่นระยะเวลาการเดินทาง โดยมีอุโมงค์สุดท้ายก่อนถึงอีหลันที่มีชื่อว่าส่วยซันหรืออุโมงค์ภูเขาหิมะซึ่งมีความยาวถึง 12.9 กิโลเมตร

น้ำร้อนเจียวซี ตั้งอยู่ในสวนสาธารณะของเมือง ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้บริการแช่เท้าและแช่อาบ ไต้หวันต้องการสร้างวัฒนธรรมในเรื่องการแช่ตัวในบ่อน้ำร้อนให้กับประชาชนของเขา ดังนั้นแหล่งน้ำร้อนที่รัฐบาลสร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงเหล่านี้จึงพบเห็นได้ทั่วไป น้ำร้อนเปย์โถวที่ไทเปเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของแหล่งน้ำร้อนที่รัฐบาลได้สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้ใช้บริการ สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกภายในน้ำร้อนเจียวซี ประกอบไปด้วยบ่อแช่เท้า 6 บ่อ ซึ่งให้บริการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย สามารถลงแช่พร้อมกันได้ถึง 100 คน อุณหภูมิของ

พุน้ำร้อนแตกต่างกันไปในแต่ละบ่อ โดยมีอุณหภูมิตั้งแต่ 38-41 องศาเซลเซียส แต่ละบ่อจะมีป้ายบอกอุณหภูมิของพุน้ำร้อนอยู่ด้วย สำหรับกฎกติกาบ่อน้ำร้อนคือ ให้ล้างเท้าก่อนลงแช่ โดยมีก๊อคน้ำเย็นบริการล้างเท้าให้ด้วย พร้อมทั้งมีตู้เก็บสัมภาระให้ผู้มาใช้บริการ นอกจากบ่อน้ำร้อนแช่เท้าแล้ว ยังมีบริการแช่อ่าง โดยมีทั้งบ่อสาธารณะสำหรับแช่รวม และบ่อสำหรับแช่ส่วนตัว

สิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ภายในพุน้ำร้อนเจิวซี ได้แก่ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งมีเจ้าหน้าที่บริการให้ข้อมูล (แต่ไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้) ภายในศูนย์มีข้อมูลเกี่ยวกับพุน้ำร้อน ข้อมูลท่องเที่ยวทั่วไปของจังหวัดอิหฺลัน อีกทั้งมีมุมแสดงสินค้าที่ระลึกของท้องถิ่นทั้งจากจังหวัดอิหฺลันและไทเป (แต่จำนวนไม่มากนัก) จำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวแล้ว ภายในพุน้ำร้อนเจิวซียังมีบริการร้านเครื่องดื่มและมุมนวดผ่อนคลายสำหรับนักท่องเที่ยวอีกด้วย การออกแบบภายในบริเวณพุน้ำร้อนเจิวซีนี้ได้คำนึงถึงคนพิการและผู้สูงอายุ โดยรถเข็นสามารถเข้าถึงได้ทั่วบริเวณจุดที่ให้บริการแช่พุน้ำร้อน

1.2) การบริหารจัดการ

แหล่งพุน้ำร้อนเจิวซีเป็นของภาครัฐ แต่ให้เอกชนเข้ามาบริหารจัดการ มีเจ้าหน้าที่ดำเนินงานต่างๆ ณ แหล่งพุน้ำร้อนเจิวซีทั้งหมด 27 คน มีหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์แหล่งพุน้ำร้อนเจิวซี และทำความสะอาดบริเวณโดยรอบ

การเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน เป็นลักษณะของการสังเกตการณ์มากกว่า ข้อมูลคร่าวๆจากการสัมภาษณ์คือ นักท่องเที่ยวมาใช้บริการ ณ แหล่งพุน้ำร้อนเจิวซีประมาณ 300-400 คน ในวันธรรมดา และประมาณ 1,000 คน ในวันเสาร์อาทิตย์ และวันหยุด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนไต้หวัน โดยมาจากไทเปเป็นส่วนใหญ่ และมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาใช้บริการในปัจจุบันคือ ชาวฮ่องกง

สำหรับกฎกติกาที่เจ้าหน้าที่ได้มีป้ายประชาสัมพันธ์คือ ก่อนการแช่เท้า ให้นักท่องเที่ยวได้ชำระล้างเท้าก่อนการแช่ และห้ามนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในบริเวณแหล่งพุน้ำร้อน

1.3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อนนี้ยังมีไม่มากนัก เพราะเป็นการบริหารจัดการโดยเอกชนเป็นส่วนใหญ่ โดยอยู่ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลและให้ประโยชน์ กระตุ้นคนในพื้นที่และต่างพื้นที่ไปใช้ประโยชน์ในแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดขึ้น ดังนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นลักษณะของการเข้าถึงบริการแหล่งพุน้ำร้อนแห่งนี้ได้อย่างเต็มที่มากกว่า



ภาพที่ 4.33 ทางเข้าถึงสำหรับผู้พิการ



ภาพที่ 4.34 ป้ายการเข้าถึงสำหรับผู้พิการ



ภาพที่ 4.35 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว



ภาพที่ 4.36 ของที่ระลึกจากท้องถิ่น ภายในศูนย์บริการ
นักท่องเที่ยว



ภาพที่ 4.37 โรงแรมพุร้อนขนาดใหญ่
ติดสวนพุร้อนเจียวซี



ภาพที่ 4.38 ร้านเครื่องดื่มภายในสวนพุร้อนเจียวซี



ภาพที่ 4.39 มุมนวดผ่อนคลายสำหรับนักท่องเที่ยว



ภาพที่ 4.40 บริเวณนั่งแช่เท้า



ภาพที่ 4.41 บริเวณนั่งแช่เท้าภาพที่ 4.42 ป้ายข้อความให้ล้างเท้าก่อนแช่เท้า ภาพที่ 4.43 ก๊อกน้ำเย็นสำหรับล้างเท้า

2) Chuang-Tang Spring Spa Hotel

2.1) ข้อมูลทั่วไปและการท่องเที่ยว

เนื่องจากแหล่งพุร้อนเจียวซือยูไถเป การเดินทางสะดวก ทำให้เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว จึงเกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและมีโรงแรมพุร้อนถูกสร้างขึ้นมากมาย เช่น Ever Green Resort Hotel โรงแรมพุร้อนขนาดใหญ่ตั้งอยู่ติดสวนพุร้อนเจียวซือ เป็นต้น และมีโรงแรมอีกหลายแห่งที่พบเห็นได้บริเวณใกล้เคียง แหล่งพุร้อนเจียวซือ สำหรับการดูงานในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เยี่ยมชมดูงาน ณ Chuang-Tang Spring Spa Hotel

โรงแรม มีกิจกรรมหลักสำหรับนักท่องเที่ยวคือ การแช่อบพุร้อน โดยมีสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการอบแช่พุร้อนดังนี้

- บ่อแช่รวมภายในอาคาร ตั้งอยู่บริเวณชั้นล่างของโรงแรม ถัดจากส่วนต้อนรับเป็นห้องอบแช่รวมชายหญิง ประกอบไปด้วยบ่อแช่แบบจากุซซี่ บ่อแช่พร้อมน้ำจากฝักบัวแรงดันเพื่อผ่อนคลายร่างกาย บ่อแช่ภายในอาคารนี้ สามารถจุนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 50-60 คน
- บ่อแช่รวมภายนอกอาคาร ตั้งอยู่ถัดจากห้องแช่ภายในอาคาร ประกอบไปด้วยบ่อแช่น้ำมันหอมระเหย (Aroma Bath) 11 บ่อ บ่อแช่น้ำมันหอมระเหยมีน้ำมันหอมระเหยนานาชนิด

โครงการย่อยที่ 2

หมุนเวียนเปลี่ยนไป เช่น ลาเวนเดอร์ กุหลาบ มินท์ องุ่น เป็นต้น แต่ละบ่อจะมีป้ายแสดงสรรพคุณของน้ำมันหอมระเหยแต่ละชนิด พร้อมทั้งป้ายบอกอุณหภูมิของน้ำ

- หินร้อน เป็นบริเวณที่ให้นักท่องเที่ยวได้ออนผ่อนคลายร่างกายบนหินร้อนที่มี

อุณหภูมิระหว่าง 38-41 องศาเซลเซียส

- บ่อแช่เท้า เป็นบ่อแนวโค้งยาว ให้นักท่องเที่ยวได้แช่เท้าผ่อนคลาย
- ห้องอาบน้ำ และห้องอบไอน้ำ
- สวนน้ำขนาดย่อมสำหรับเด็ก
- ชุมนำอาหาร ของว่างและเครื่องดื่ม

ห้องแช่รวมเหล่านี้มีอัตราค่าบริการคือ วันธรรมดา 190 เหรียญได้หัววัน และวันหยุด 280 เหรียญได้หัววัน สามารถแช่อาบได้ทั้งวัน นอกจากห้องแช่อาบรวมแล้ว โรงแรมยังมีบริการห้องแช่อาบส่วนตัว โดยคิดค่าบริการ 980 เหรียญได้หัววันต่อ 90 นาที

2.2 การบริหารจัดการ

ช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวมาใช้บริการมากคือ ฤดูหนาว โดยความจุของบ่อแช่อาบคือ 300 คน ในช่วงฤดูหนาวและวันหยุดจะมีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการค่อนข้างมาก ทำให้บางครั้งเกินความสามารถที่จะรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งหมด โรงแรมจะมีบริการ Waiting List และมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เพลิดเพลินระหว่างการรอใช้บริการ นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการแช่อาบมาด้วยเหตุผลเพื่อสันทนาการเป็นส่วนใหญ่ โดยโรงแรมได้สร้างภาพการแช่น้ำร้อนให้เป็นกิจกรรมสันทนาการไปพร้อมกับกิจกรรมเพื่อสุขภาพ นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นชาวไต้หวัน และมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มมากขึ้นเป็นสัดส่วน 20 เปอร์เซ็นต์ ส่วนใหญ่เป็นชาวฮ่องกง รองลงมาคือญี่ปุ่นและเกาหลี

ในปัจจุบันมีโรงแรมพุร้อนเกิดขึ้นมากมายในเจียวซี ดังนั้นโรงแรมจึงต้องสร้างความแตกต่างเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว โรงแรม Chuang-Tang Spring Spa Hotel จึงสร้างกิจกรรมใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา เช่น สูตรพุร้อนที่ผสมน้ำมันหอมระเหย กิจกรรมวิ่งแข่งระหว่างเต่ากับกระต่าย เป็นต้น นอกจากน้ำมันหอมระเหยสูตรต่างๆ แล้ว โรงแรมยังมีผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ใช้สำหรับแช่อาบเฉพาะฤดูกาล เช่น ข้าวหรือผักที่มีเฉพาะฤดูกาล เป็นต้น นอกจากการแข่งขันกันเพื่อสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์แล้ว โรงแรมพุร้อนในเจียวซีได้มีการรวมตัวกันเป็นสมาคมฯ เพื่อช่วยเหลือกันด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด

การนำพุร้อนมาใช้ต้องได้รับการอนุญาตจากภาครัฐ ภาครัฐจะติดตั้งมิเตอร์ให้แต่ละโรงแรมเพื่อวัดปริมาณน้ำที่ใช้ไปและโรงแรมชำระค่าน้ำตามปริมาณการใช้ โดยมีการติดตั้งเครื่อง

สูบน้ำจากใต้ดินโดยตรง ภาครัฐมีการจำกัดปริมาณการใช้น้ำโดยไม่เกิน 3,000 ตัน/วัน ปริมาณ 3,000 ตันนี้คือปริมาณน้ำที่ใช้สำหรับทุกโรงแรมในเมืองเจียวซีรวมกัน

น้ำที่ใช้แล้วจากกิจกรรมแช่อาบจะผ่านการบำบัดด้วยเครื่องกรองก่อนปล่อยทิ้งลงลำธารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรต่อไป โดยรัฐบาลมีมาตรการที่เข้มงวดในเรื่องการบำบัดน้ำที่ใช้แล้วก่อนปล่อยทิ้งลงลำธาร

2.3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

โรงแรมแห่งนี้เป็นโรงแรมที่บริหารจัดการโดยภาคเอกชน ดังนั้นการที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมอาจยังน้อยอยู่ สิ่งที่โรงแรมสามารถสนับสนุนชุมชนได้คือ การใช้แรงงานและผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่น โดยผลิตภัณฑ์จำพวกสมุนไพรสำหรับใช้แช่อาบนั้น โรงแรมได้ใช้ผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นเป็นหลักอยู่แล้ว



ภาพที่ 4.44 บ่อแช่รวมภายในอาคาร พร้อมน้ำจากฝักบัวแรงดัน



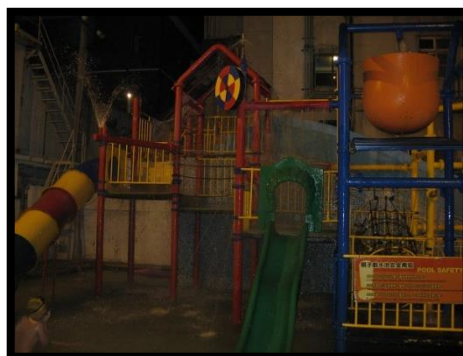
ภาพที่ 4.45 บ่อแช่รวมภายนอกอาคาร



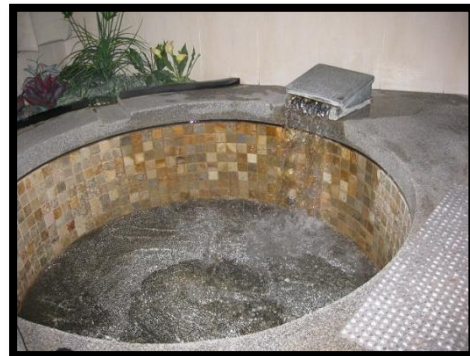
ภาพที่ 4.46 บ่อแช่รวมภายนอกอาคาร



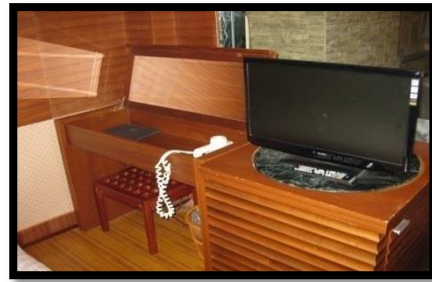
ภาพที่ 4.47 บริเวณสำหรับแช่เท้า



ภาพที่ 4.48 สวนน้ำสำหรับเด็ก



ภาพที่ 4.49 บ่อแช่ภายในห้องแช่อาบส่วนตัว



ภาพที่ 4.50 สิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้อง ภาพที่ 4.51 สิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้องเช่าส่วนบุคคล

3) แหล่งพุน้ำร้อน และแหล่งนันทนาการกู่กวัน เมืองไทจง

เมืองไทจง เมืองที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 ตั้งอยู่ในภาคตะวันตก ของประเทศไต้หวันซึ่งปัจจุบันเป็นศูนย์พัฒนธรรมการศึกษา เศรษฐกิจ และการคมนาคม ในขณะเดียวกันเป็นศูนย์พัฒนธรรมทางพุทธศาสนาของไต้หวัน เป็นเมืองที่สะอาดเรียบร้อย ได้รับการขนานนามว่าเป็นเมืองที่สะอาดที่สุดในไต้หวัน มีการวางแผนเมืองใหม่ที่เป็นระเบียบ มีถนนที่ใหญ่ถึง 10 ช่องการจราจร อีกทั้งยังมีการขยายตัวของเมืองต่อเนื่องอย่างรวดเร็วเป็นเมืองศูนย์กลางที่เชื่อมโยงระหว่างเหนือและใต้ของประเทศไต้หวัน ที่มีภูมิอากาศเหมาะสมกับการทำการเกษตร จึงมีพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ มีอุณหภูมิประมาณ 23 องศาเซลเซียส ไทจงเป็นเมืองที่พัฒนาด้านการคมนาคมระหว่างเหนือและใต้ มีรถไฟความเร็วสูง ทำให้การเดินทางจากไทเปไปเกาสงใช้เวลาน้อยกว่า 1 ชั่วโมง

แหล่งนันทนาการกู่กวัน (Guguan Recreation Area) ซึ่งเปรียบได้เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดไทจงใช้เวลาการเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง เป็นพื้นที่อยู่ในหุบเขาที่สูงจากระดับน้ำทะเล 700-1,000 เมตร ในเทือกเขาสุ่ยซาน ที่พาดตัวตั้งแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปจนถึงภาคตะวันตก เมื่อออกจากเขตเมืองไทจง เส้นทางที่ใช้เดินทางเป็นเส้นทางที่คดเคี้ยวไปตามไหล่เขาตามเส้นทางมีชุมชนเล็กๆ ซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรม เพาะปลูกพืชผักหลายหลากชนิด อาทิ ส้ม หนาก และลูกพลับ สังเกตเห็นระบบชลประทานที่ทอดน้ำไว้ใช้ในการเกษตรเป็นระยะ สภาพถนนอยู่ในสภาพที่ดี ถึงแม้ว่าจะมีความลาดชัน และโค้งหักศอก ในบางช่วง



ภาพที่ 4.52 ชานเมืองไทจง ประเทศไต้หวัน



ภาพที่ 4.53 ทางลาดชันและคดโค้งของถนนที่มุ่งสู่กู่กวัน



ภาพที่ 4.54 ทิวทัศน์ภาพของกู่กวัน ในหุบเขา ภาพที่ 4.55 สะพานแขวนที่รัฐบาลสร้างข้ามแม่น้ำและแม่น้ำต้าเจีย

เมื่อเดินทางมาถึงแหล่งนันทนาการกู่กวัน ได้มีโอกาสพบกับคณะของ Windy YANG, Spalady และ Dr.Akichi Yogo พร้อมกับนายกสมาคมพัฒนาเขตกู่กวัน



ภาพที่ 4.56 คณะนักวิจัยจากประเทศไทย พบกับ Spalady

3.1) ข้อมูลทั่วไป

กู่กวันเป็นพื้นที่ที่มีทิวทัศน์งดงาม มีพื้นที่ 800 ตารางเมตรเหนือระดับน้ำทะเล และเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเผ่า (Atayal Tribe) ในปี ค.ศ.1907 ได้มีการค้นพบพุร้อน นอกเหนือจากแม่น้ำต้าเจีย(Dajia) กู่กวันเป็นแหล่งนันทนาการที่ได้รับความนิยมตั้งแต่ยุคอาณานิคมญี่ปุ่น ความหลากหลายของพุร้อนได้สามารถจะสัมผัสได้จากโรงแรมพุร้อน อาทิเช่น พุน้ำที่ให้พลังงาน พุน้ำร้อนแบบเซน พุน้ำร้อนแบบญี่ปุ่น และพุร้อนแบบบาหลี่ ซึ่งเป็นพุร้อนที่มีปริมาณของกรดคาร์บอนิก (carbonic) ที่มีคุณภาพเยี่ยม ด้วยค่า ph.7.6 พุน้ำร้อนที่กู่กวันมีอุณหภูมิ

ที่ 48 องศาเซลเซียส ตลอดเวลา เป็นน้ำร้อนที่ใสสะอาดและปลอดภัยสำหรับการบริโภค น้ำดังกล่าวจึงเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวที่เชื่อว่าน้ำร้อนของกู่กวนมีคุณภาพดี และสามารถช่วยในการบำบัดรักษาโรค เช่น ภาวะข้อต่ออักเสบ เป็นต้น

ข้อมูลการท่องเที่ยวจากศูนย์วัฒนธรรมน้ำร้อนกู่กวน ซึ่งเป็นศูนย์วัฒนธรรมน้ำร้อนแห่งแรกของไต้หวัน ที่เปิดให้บริการเมื่อวันที่ 24 เมษายน ค.ศ. 2005 บนเนื้อที่ 1.13 เฮกเตอร์ เปิดให้บริการตั้งแต่ 8.30 น. ถึง 17.30 น. ของทุกวัน โดยไม่เก็บค่าเข้าชม ศูนย์ข้อมูลเปิดให้บริการตลอดทั้งปี และมีมัคคุเทศก์พร้อมที่จะนำชมตลอดเวลา นอกจากนี้ทางศูนย์ได้เตรียมประสบการณ์ ปลาจูบ(kiss-fish) ในสวนกู่กวนด้วย ซึ่งปลาเหล่านั้นสามารถกำจัดผิวหนังชั้นนอก และกระตุ้นระบบประสาทส่วนนอกของเท้า ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสเมื่อได้มาเยี่ยมชมกู่กวน



ภาพที่ 4.57 อาคารศูนย์บริการท่องเที่ยว เป็นศูนย์ข้อมูลน้ำร้อน โดย
Tri-Mountain National Scenic Area Office, Tourism Bureau
Ministry of Transportation and Communications

ชนเผ่าดั้งเดิมของกู่กวน คือ ชนเผ่าไท่หย่า ซึ่งเป็นชนเผ่าดั้งเดิมของไต้หวัน ที่ตั้งรกรากทั้งบนภูเขาและชายทะเล วัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่ามีความแตกต่างกันอย่างน่าสนใจ ชนเผ่าไท่หย่า เป็นชนเผ่าที่พูดภาษาจีนกลางได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถจะศึกษาวัฒนธรรมของชนเผ่าจากศูนย์วัฒนธรรมกู่กวน ที่จัดแสดงภาพประวัติศาสตร์ในพื้นที่กู่กวน มีภาพของชนเผ่าไท่หย่า รวมถึงตุ๊กตาสัญลักษณ์ (mascot) ของชนเผ่าดังกล่าว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ชนเผ่าเหล่านี้จะใช้ชีวิตปกติทำงานอยู่ในเมือง แต่จะอาศัยอยู่ในป่า ในบริเวณศูนย์วัฒนธรรมมีลานแสดงภาพถ่ายเก่าที่แสดงการสร้างอาณาบริเวณของกู่กวน โดยการค้นพบทรัพยากรที่สำคัญคือ น้ำร้อน ที่คนญี่ปุ่นค้นพบตั้งแต่สมัยเมจิ (Meiji) ราว ค.ศ.1907 ตรงกับสมัยราชวงศ์ชิงของจีน

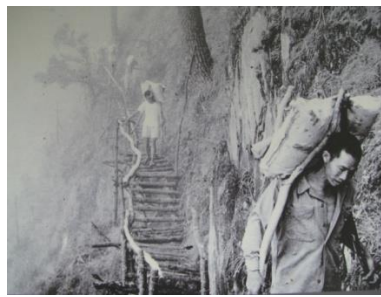


ภาพที่ 4.58 ชาย-หญิง ในชุดประจำเผ่า ภาพที่ 4.59 ตุ๊กตาสัญลักษณ์หญิง
ชนเผ่าไท่หย่า

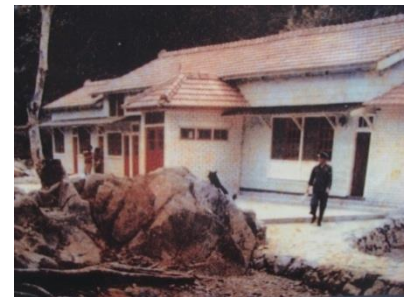
ภาพที่ 4.60 ตุ๊กตาสัญลักษณ์ชาย ชนเผ่าไท่หย่า



ภาพที่ 4.61 ภาพชนเผ่า และที่อยู่อาศัยในอดีต



ภาพที่ 4.62 ภาพการเดินทางเพื่อเข้ามาพัฒนาพื้นที่กู่กวัน



ภาพที่ 4.63 ภาพโรงแรมของกู่กวันในยุคแรก

3.2) ข้อมูลด้านการบริหารจัดการ

การศึกษาดูงานในแหล่งนันทนาการกู่กวัน ทางคณะผู้วิจัยได้มีโอกาสเยี่ยมชม
โรงแรมพุ่น้ำร้อน 4 โรงแรม ซึ่งแต่ละโรงแรมได้มีการพัฒนารูปร่างโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติแหล่ง
พุ่น้ำร้อน ที่มีอุณหภูมิมากกว่า 60 องศาเซลเซียส ไม่มีกลิ่น เพราะมีส่วนผสมของกำมะถันน้อย มี
ปริมาณน้ำคงที่ให้ได้ตลอดปี ทั้งนี้ต้องได้รับใบอนุญาตในการใช้น้ำจากกรมทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีรูปแบบ
การบริหารจัดการที่มีความแตกต่างกันไป ได้แก่

(1) โรงแรม Four Seasons

โรงแรมขนาด 70 ห้องพัก ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน มี
กิจกรรมที่เกี่ยวกับการแช่พุ่น้ำร้อนมากมาย ทั้งสระกลางแจ้งที่ผู้ใช้บริการต้องสวมชุดว่ายน้ำ และบ่อ
แช่ในร่มที่ผู้ใช้บริการต้องถอดเสื้อผ้าทั้งหมดก่อนลงแช่ซึ่งจะแบ่งเป็นสัดส่วน ระหว่างลูกค้าสุขภาพสตรี
และลูกค้าสุขภาพบุรุษจากการสอบถามผู้จัดการของโรงแรม ได้ข้อมูลการบริหารจัดการในส่วนของ
โรงแรม มีการออกแบบตามความต้องการของเจ้าของ ไม่ได้เน้นพื้นฐานการมีส่วนร่วมกับท้องถิ่นเป็น
หลัก มีเพียงพนักงานบางส่วนที่เป็นคนท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการกระจายรายได้ในท้องถิ่น ลูกค้าที่

เข้ามาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นคนไต้หวัน นอกจากนั้นเป็นเพื่อน และครอบครัวของคนไต้หวัน ที่เดินทางมาจากฮ่องกง วัฒนธรรมการแช่น้ำแร่ของชาวไต้หวันส่วนใหญ่ เพื่อเป็นการผ่อนคลายใจ การประชาสัมพันธ์ของโรงแรม มีเว็บไซต์ ในการโฆษณาสินค้าและบริการ ที่ www.four-season.com.tw ซึ่งจะแสดงรายละเอียดสิ่งอำนวยความสะดวกของโรงแรมซึ่งเป็นภาษาจีน ช่องทางการประชาสัมพันธ์อีกช่องทางหนึ่งคือ การเข้าร่วมงานท่องเที่ยวที่รัฐบาลไต้หวันจัดขึ้นทุกปี ซึ่งเป็นช่องทางที่ประสบความสำเร็จอย่างมากอีกช่องทางหนึ่ง



ภาพที่ 4.64 บริเวณทางเข้าโรงแรมฟอร์ซีซั่น ภาพที่ 4.65 สิ่งอำนวยความสะดวกภายในโรงแรมฟอร์ซีซั่น

(2) โรงแรม Utopia Holiday Hotel

โรงแรมขนาด 40 ห้องพัก มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน ตั้งอยู่บนเชิงเขา โดยอาณาเขตของโรงแรมทอดตัวไปจนถึงฝั่งของแม่น้ำ เมื่อมองจากจุดชมทิวทัศน์ของโรงแรมสามารถมองเห็นทัศนียภาพที่งดงามของภูเขากว้าง โรงแรมแห่งนี้ได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการพุน้ำร้อนจากรัฐบาล และเป็นโรงแรมที่เปิดขึ้นก่อนที่จะมีการควบคุมการสร้างอาคาร ที่ติดกับพื้นที่สาธารณะ บ่อแช่น้ำแร่ของโรงแรมจึงตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำด้านล่าง ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลไม่อนุญาตให้สร้างสิ่งก่อสร้างลักษณะนี้อีกแล้ว อย่างไรก็ตามจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้จัดการของโรงแรม การดูแลการปล่อยน้ำที่ใช้แล้วลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ต้องมีการบำบัดและตรวจตราอย่างเคร่งครัด โดยต้องมีบ่อบำบัดน้ำตามมาตรฐานการควบคุมจากรัฐบาล



ภาพที่ 4.66 ด้านหน้าของโรงแรมยูโทเปีย ภาพที่ 4.67 บ่อแช่น้ำแร่ของโรงแรม

ภาพที่ 4.68 ถังบำบัดน้ำของโรงแรม

(3) โรงแรมจิง กวัง ซาน จวง

โรงแรมจิง กวัง ซาน จวง เป็นโรงแรมที่เก่าแก่ที่สุดในกุ่กวัน เป็นของกรมตำรวจในอดีตเป็นที่พักสำหรับตำรวจ ในอดีตหากที่ใดมีพุ่น้ำร้อนที่มีคุณภาพดีจะต้องสร้างสถานีดำรงจอกยคูแลบริเวณนั้น ปัจจุบันเปิดเป็นที่พักแรมของประชาชนทั่วไป โดยห้องพักรมีขนาดแตกต่างกันไป ตั้งแต่ห้องสำหรับสองคน สี่คน และแปดคน โดยมีห้องน้ำแบบรวมแยก ชายและหญิง สภาพทั่วไปสะอาดเรียบร้อย ตัวอาคารอยู่ในสภาพที่ดี ภายนอกอาคารมีบ่อแช่เท้าสำหรับบริการลูกค้าที่มาพัก



ภาพที่ 4.69ด้านหน้าของโรงแรมภาพที่ 4.70บรรยากาศในโรงแรมภาพที่ 4.71บ่อแช่เท้าภายนอกโรงแรม

(4) โรงแรม E-daw Hot Spring Hotel

โรงแรมขนาด 32 ห้องพัก ห้องพักแต่ละห้องมีชื่อเรียกตามเมืองต่างๆ ในประเทศญี่ปุ่น ลักษณะห้องพักเป็นเรือนพักชั้นเดียว สร้างลดหลั่นตามลักษณะของเนินเขา สิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน มีกิจกรรมการแช่น้ำแร่ ที่มีอุณหภูมิ 41 องศาเซลเซียส เป็นพุ่น้ำร้อนที่ต่อท่อมาจากแหล่งน้ำเป็นระยะทาง 1 กิโลเมตร จากบรรยากาศบริเวณของโรงแรมโดยรวม มีกลิ่นอายของความญี่ปุ่น ทั้งภูมิสถาปัตยกรรม และห้องพัก จากการสอบถามจากเจ้าของโรงแรมที่ใช้ตนเองเป็นตุ๊กตาสัญลักษณ์ กล่าวว่า โรงแรมของตนได้ดำเนินงานมากกว่า 16 ปี สร้างโรงแรมบนพื้นที่ของชนเผ่าที่ไม่สามารถซื้อขายได้ ในอดีตใช้ไม้ไผ่ และมีการปรับปรุงมาเรื่อยๆ จนมีสภาพที่เห็นในปัจจุบัน ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนไต้หวัน มีร้อยละ 10 ที่เป็นคนต่างชาติ ได้แก่ ชาวฮ่องกง สิงคโปร์ และมาเลเซีย การทำการตลาดเน้นการบอกปากต่อปากของลูกค้า โดยไม่เคยเข้าร่วมงานการท่องเที่ยวของรัฐบาล เจ้าของโรงแรมยังกล่าวอีกว่า โรงแรมของตนเป็นอันดับหนึ่งของกุ่กวัน จึงมั่นใจที่ไม่ต้องมีการทำประชาสัมพันธ์ โดยจุดเด่นของโรงแรมตน คือ สุขอนามัย และสิ่งอำนวยความสะดวกภายในโรงแรม โดยจะปล่อยน้ำล้างบ่อแช่ทุกวัน และทำความสะอาดด้วยผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดอาทิตย์ละครั้ง ราคาห้องพัก ตั้งแต่ 4,500-10,000 ดอลลาร์ไต้หวัน และภัตตาคารขนาดใหญ่บริการด้วยอาหารจากท้องถิ่นบางชนิด อาทิ กุ้ง ที่มาจากแหล่งน้ำแร่ธรรมชาติ และจะมีการแสดงจากชนเผ่าในงานสารทประจำปี



ภาพที่ 4.72 บริเวณทางเข้าโรงแรม

ภาพที่ 4.73 ตุ๊กตาสัญลักษณ์

ภาพที่ 4.74 แผนที่ของโรงแรม

ของเจ้าของโรงแรม

(5) หมู่บ้านพุร้อนกุยตาน เมืองไถหนาน

การเดินทางจากแหล่งนันทนาการกู่กวน เป็นระยะเวลาประมาณ 2 ชั่วโมง เพื่อเยี่ยมชมหมู่บ้านกุยตาน ที่มีโฮมสเตย์สำหรับผู้ต้องการอาบน้ำแร่ โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไต้หวัน ได้พบกับเจ้าของ คือ นายไ่ สู่ เกอ (หรือ พี่น้ำ) ให้การต้อนรับ โดยได้กล่าวถึงการเริ่มธุรกิจสปาโฮมสเตย์ ที่ได้รับความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเจียหนาน เริ่มพัฒนากิจการเมื่อปี ค.ศ.2000 และผ่านอุปสรรคจากอุทกภัยเมื่อ 7 ที่แล้ว การบริการอาบน้ำแร่ของกุยตานมีครบทั้งสามแบบ คือ มีบ่อแช่กลางแจ้งใส่ชุดว่ายน้ำ บ่อกลางแจ้งแบบไม่ใส่เสื้อผ้า และบ่อในร่มแบบไม่ใส่เสื้อผ้า ด้วยการจัดการบริการที่ดี ทำให้ได้รับรางวัลพุร้อนดีเด่นจากรัฐบาลไต้หวัน ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของเมืองไถหนาน

นายไ่ ได้กล่าวอีกว่า นอกจากบริการที่มีอย่างครบวงจรแล้ว ที่นี่ยังให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ และวิธีการแช่น้ำแร่อย่างถูกวิธีเพื่อสุขภาพของผู้มาใช้บริการ มีกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด ประกอบกับการบริการด้วยอาหารที่มีคุณภาพ สด และปลอดภัย ที่ปลูกเองในพื้นที่ จึงทำให้ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กลับมาใช้บริการซ้ำถึงร้อยละ 60 นอกจากกิจการโฮมสเตย์ในหมู่บ้าน นายไ่ มีสถานประกอบการโรงแรมในตัวเมืองซึ่งมีการขนส่งน้ำไปจากหมู่บ้าน สำหรับการลงทุนเป็นจำนวนเงิน 30,000,000 ดอลลาร์ไต้หวัน นับว่าคุ้มค่าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเจ้าของเพิ่มขึ้นจากการทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวถึง 10 เท่า

พุร้อนของกุยตาน ไม่มีสี ไม่มีรส สามารถดื่มกินได้ ด้วยค่า ph.7 – 7.4 อุณหภูมิ 40 องศาเซลเซียส และมีการค้นพบโคลนร้อน แต่ยังไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์อันใด



ภาพที่ 4.75 ป้ายโฮมสเตย์ พุน้ำร้อนกุดตาน



ภาพที่ 4.76 คุณไล่ ส่วย เกอ



ภาพที่ 4.77 ห้องอาหาร ตกแต่งแบบเรียบง่าย



ภาพที่ 4.78 บ่อแช่น้ำแร่แบบไม้ไผ่เสื่อผ้า



ภาพที่ 4.79 สิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณบ่อแช่น้ำแร่

3.3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

ประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษาดูงานในสองพื้นที่ดังกล่าว คือ กู้กวัน และกุดตาน ทำให้เห็นความแตกต่างที่ชัดเจนของการบริหารจัดการธุรกิจพุน้ำร้อนเพื่อการท่องเที่ยว โดยพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรได้พิภพของชาวไต้หวัน ที่ใช้ประโยชน์จากพุน้ำร้อน และน้ำแร่ มาเป็นเวลากว่า 100 ปี ผนวกกับวัฒนธรรมการอาบน้ำแร่ของชาวญี่ปุ่น ที่

เข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของชาวไต้หวัน กิจกรรมการแช่น้ำแร่จึงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ได้รับความนิยมของชาวไต้หวันอย่างมาก และด้วยคุณภาพของพุ่น้ำร้อนของไต้หวัน เป็นสิ่งที่ดึงดูดเพื่อนบ้านจากประเทศใกล้เคียง เช่น ญี่ปุ่น ฮองกง สิงคโปร์ และมาเลเซีย แวะเวียนมาใช้บริการอาบน้ำแร่ที่มีอยู่หลายแห่งในไต้หวัน

จากการลงพื้นที่ เก็บข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งนันทนาการกู่กวนพบว่า โรงแรมส่วนใหญ่บริหารงานโดยเอกชน ต้องจดทะเบียนและขอใบอนุญาตจากรัฐบาล เมื่อสอบถามถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดถึงการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในธุรกิจ พบว่า ธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทำให้คนในพื้นที่มีงานทำในพื้นที่ของตน เป็นการสร้างงานและกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ส่วนการออกแบบสินค้าและบริการขึ้นอยู่กับความสนใจของเจ้าของ ทำให้โรงแรมต่างๆ มีหลากหลายรูปแบบ โดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากนัก แต่จะเห็นได้ชัดเจนว่า วัฒนธรรมของญี่ปุ่น ยังมีอิทธิพลต่อรูปแบบของการบริการในพื้นที่นี้การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการบริการนักท่องเที่ยว อาทิเช่น กุ้ง และ ผักพื้นเมืองบางชนิด ที่เลี้ยงและเพาะปลูกในพื้นที่ เป็นส่วนหนึ่งในสินค้าทางการท่องเที่ยว แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่นำเข้ามาจากภายนอก อาทิ เคมีภัณฑ์ในการทำความสะดวก

ส่วนหมู่บ้านกุตาน เป็นการบริหารจัดการโดยเกษตรกรและชุมชน ที่ได้รับความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญด้านพุ่น้ำร้อนจากมหาวิทยาลัยเจียหนาน และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ผลการดำเนินงานรับว่าประสบผลสำเร็จ จากการศึกษาดูงานพื้นที่ดังกล่าวพบว่า การให้บริการแช่น้ำแร่ มีมาตรฐาน และอยู่ในสภาพที่ดีมาก ทั้งภูมิทัศน์ และสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบการบริการด้วยผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่เพาะปลูกเองในท้องถิ่น ทำให้สามารถสร้างงานให้กับเกษตรกรในพื้นที่ และแรงงานที่ใช้ในการบริการก็เป็นเจ้าของและครอบครัว ซึ่งแสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของชุมชนอย่างชัดเจน

4) พุ่น้ำร้อนเปย์โลว

4.1) ข้อมูลทั่วไป

แหล่งพุ่น้ำร้อนเปย์โลว เป็นแหล่งพุ่น้ำร้อนที่มีชื่อเสียงเป็นอันดับต้น ๆ ของไต้หวัน ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเมืองไทเป ใกล้กับภูเขาซาเมา และเขตอุทยานแห่งชาติหยานหมิงซาน (Yanmingshan National Park) ซึ่งห่างจากตัวเมืองไทเปประมาณ 20 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 30 นาทีโดยรถยนต์ หรือ 45 นาทีโดยรถไฟไฟฟ้า เปย์โลวมีชื่อเสียงโด่งดังและเป็นที่รู้จักมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งในด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่และความสวยงามของทิวทัศน์ของภูเขาที่รายล้อม ประกอบกับความที่ร่มรื่นจากต้นไม้ใหญ่และลำธารที่

ไหลผ่านกลางเมือง เปย์โถวยังเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในด้านการเป็นแหล่งกำมะถันซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของแร่ธาตุที่เป็นส่วนประกอบของน้ำแร่จากแหล่งพุร้อนแห่งนี้

ที่มาของชื่อ “เปย์โถว” มาจากคำศัพท์ของชาวเผ่าพื้นเมืองคีตะกาลัน (Ketagalan) ซึ่งตั้งถิ่นฐานในบริเวณนั้นในสมัยโบราณ หมายถึง “แม่มด” โดยแหล่งพุร้อนที่สำคัญของเปย์โถวคือแหล่งพุร้อนที่มีชื่อว่า ดีเรอกู (Diregu) หรือ Thermal Valley ซึ่งมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ดียวูกู ซึ่งแปลว่า หุบนรก หรือ Hell Valley เพราะว่ามีน้ำจากแหล่งพุร้อนนี้มีอุณหภูมิสูงมากถึง 90 องศาเซลเซียส และมีธาตุกำมะถันจำนวนมาก จึงทำให้ผู้ที่ตกลงไปได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิต

น้ำแร่จากแหล่งพุร้อนในเปย์โถวมีค่าความเป็นกรดสูง (pH 1.5) และมีส่วนประกอบของกำมะถันทำให้น้ำแร่จากแหล่งนี้มีกลิ่นของกำมะถัน อุณหภูมิของน้ำจะมีความหลากหลายอยู่ที่ประมาณ 50 – 100 องศาเซลเซียส บริเวณแหล่งพุร้อน Thermal Valley มีการค้นพบหิน Hokutolite ซึ่งเป็นหินตะกอนยุคไมโอซีนที่มีแร่แบเรียลซิลเฟตและลิตซิลเฟตเป็นส่วนประกอบ ทำให้น้ำแร่จากแหล่ง Thermal Valley มีสรรพคุณในการรักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับผิวหนัง โรคข้อ และการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เป็นต้น

จากเอกสารที่บันทึกโดยชาวตะวันตกในศตวรรษที่ 17 มีการกล่าวถึงเปย์โถวว่าเป็นแหล่งการทำเหมืองแร่กำมะถัน ส่วนพุร้อนนั้นได้รับการอธิบายว่าเป็นแหล่งน้ำที่มีสารพิษเป็นอันตราย ในช่วงที่ได้หวันตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1896 ชาวญี่ปุ่นชื่อ Hirita Gengo จากเมืองโอซากาได้เข้ามาตั้งโรงแรมพุร้อนแห่งแรกในเปย์โถว ชื่อว่า Tiangouan ซึ่งถือว่าเป็นจุดกำเนิดของการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับพุร้อนในไต้หวัน เนื่องจากทำเหมืองเปิดโรงแรมพุร้อนขึ้นอีกหลายแห่งในเปย์โถว อย่างไรก็ตาม ในยุคนั้น ชาวไต้หวันส่วนใหญ่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ผู้ที่มีกำลังซื้อและสามารถมาใช้บริการของโรงแรมพุร้อนในเปย์โถวจึงมีแต่ชาวญี่ปุ่นและนักธุรกิจชาวไต้หวันเท่านั้น

ต่อมาชาวไต้หวันบางกลุ่มซึ่งไม่มีโอกาสได้ใช้บริการโรงแรมพุร้อนซึ่งมีราคาสูงได้ออกแสวงหาแหล่งพุร้อนจากธรรมชาติ และมีการจัดตั้งสถานที่อาบน้ำแร่สาธารณะกลางแจ้งขึ้นอีกหลายแห่ง การให้บริการสถานที่อาบน้ำแร่ในเปย์โถวมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงสถานที่ การขุดและวางท่อส่งน้ำแร่สำหรับอาบน้ำที่มีความสะอาด รวมถึงมีการดูแลด้านสุขอนามัยในโรงอาบน้ำแร่ และการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพื่อเพิ่มความสะดวกในการเดินทางมายังเปย์โถวอีกด้วย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการอาบน้ำแร่ในโรงอาบน้ำสาธารณะจึงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการพัฒนารูปร่างโรงแรมและรีสอร์ทพุร้อนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

4.2) การบริหารจัดการการท่องเที่ยว

เมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวในเป่ยโถว นอกจากวัตถุประสงค์หลักจะเป็นการมาอาบน้ำแร่แล้ว นักท่องเที่ยวจะได้รับความเพลิดเพลินจากความสวยงามของภูมิประเทศ ความสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ รวมไปถึงได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของเป่ยโถวจากสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองจากพิพิธภัณฑน์พุ่น้ำร้อนเป่ยโถว (Beitou Hot Spring Museum) ซึ่งเป็นอาคารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมตัวอาคารแบบญี่ปุ่นผสมผสานกับยุโรป และมีบ่อแช่น้ำแร่หรือห้องอาบน้ำที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะโรมัน จำลองแบบมาจาก Mount Izu Hot Spring Bath ในประเทศญี่ปุ่น ในอดีตเคยเป็นสถานที่อาบน้ำแร่สาธารณะตั้งแต่สมัยที่ได้หวันยังเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นเมื่อราวร้อยปีก่อน และถูกทิ้งร้างเมื่อญี่ปุ่นได้ถอนกำลังกลับไป ต่อมาราวปีค.ศ. 1994 ประชาชนในพื้นที่ดำเนินการยื่นคำร้องต่อรัฐบาลไต้หวันเพื่ออนุรักษ์อาคารหลังนี้ และทำการปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑน์ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของเมืองพุ่น้ำร้อนแห่งนี้

3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาดูงานในพื้นที่เป่ยโถว นอกจากคณะผู้วิจัยจะได้เข้าชมแหล่งกำเนิดพุ่น้ำร้อน Thermal Valley และพิพิธภัณฑน์พุ่น้ำร้อนเป่ยโถวแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้เข้าชม Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area สวนสาธารณะพุ่น้ำร้อนซึ่งเปิดให้ประชาชนแช่เท้าได้ฟรี พร้อมทั้งมีเส้นทาง (Trail) สำหรับออกกำลังกายหรือเดินเล่นพักผ่อน และโรงแรมพุ่น้ำร้อน Radium Kagaya Hotel ซึ่งเป็นโรงแรมที่ร่วมทุนระหว่างบริษัทญี่ปุ่นและไต้หวันอีกด้วย ทั้งนี้ รูปแบบการบริหารจัดการของแต่ละสถานที่มีความแตกต่างกันไป ดังนี้

(1) Thermal Valley เป็นสถานที่สาธารณะ เปิดให้เข้าชมในวันอังคารถึงวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 9.00 น. – 17.00 น. โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายภายในพื้นที่มีส่วนจัดแสดงข้อมูลและร้านขายสินค้าที่ระลึกซึ่งบริหารจัดการโดยภาครัฐ

(2) Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area สวนสาธารณะพุ่น้ำร้อนสำหรับแช่เท้า เปิดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าใช้บริการแช่เท้าได้ฟรี จึงทำให้สถานที่แห่งนี้เป็นที่นิยมของประชาชนที่พักอาศัยในบริเวณใกล้เคียงเป็นอย่างมาก เสมือนเป็นพื้นที่พบปะพูดคุยของคนในพื้นที่ บ่อแช่เท้ามีลักษณะยาวประมาณ 20 เมตร ผู้ที่มาแช่เท้าจะต้องล้างเท้าโดยใช้น้ำเย็นจากเครื่องสูบน้ำซึ่งต้องใช้มีกอด มีพื้นที่ให้นั่งสำหรับถอดรองเท้า มีชั้นวางสำหรับเก็บสัมภาระ และมีทางลาดสำหรับรถเข็นอีกด้วย สวนสาธารณะแห่งนี้มีการบริหารจัดการโดยภาครัฐ โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำในพื้นที่ 1 คน

(3) พิพิธภัณฑน์พุ่น้ำร้อนเป่ยโถว เป็นแหล่งรวมเรื่องราวประวัติความเป็นมาของพื้นที่เป่ยโถว และเป็นโบราณสถานที่สำคัญของเมืองซึ่งในปัจจุบันได้รับการดูแลโดยภาครัฐ ทั้งนี้

จุดกำเนิดของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เกิดจากประชาชนในเป่ย์โถวยื่นคำร้องต่อภาครัฐให้อนุรักษ์อาคารเก่าแก่หลังนี้ พร้อมทั้งปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑสถานประจำเมือง ในปัจจุบัน ประชาชนในพื้นที่ยังคงมีส่วนร่วมโดยการเป็นอาสาสมัครต้อนรับนักท่องเที่ยวและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้

(1) Radium Kagaya Hotel เป็นโรงแรมที่บริหารจัดการโดยเอกชน เกิดจากการร่วมทุนของบริษัท Kagaya จากญี่ปุ่น และ Radium Group ของไต้หวัน เปิดให้บริการเมื่อปีค.ศ. 2010 โรงแรมแห่งนี้มีรูปแบบการตกแต่งและการให้บริการเป็นแบบโรงแรมพุร้อนของญี่ปุ่น ให้บริการห้องพักจำนวน 91 ห้อง มีบริการห้องอาหาร และร้านขายสินค้าที่ระลึก รวมถึงห้องอาบน้ำแร่ที่เปิดให้ใช้ระหว่างวัน (Day use) ทั้งแบบห้องแชร์รวม และห้องแชร์ส่วนตัว กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาพักส่วนใหญ่เป็นชาวไต้หวันและชาวญี่ปุ่น ชาวต่างชาติจากชาติอื่นๆ เช่น เกาหลีและฮ่องกงมีมาพักบ้าง แต่ไม่ค่อยมีชาวตะวันตก เนื่องจากรูปแบบการให้บริการของโรงแรมแห่งนี้เป็นแบบญี่ปุ่น จึงมีการส่งพนักงานชาวไต้หวันไปฝึกงานที่โรงแรม Kagaya ในญี่ปุ่น และมีการส่งพนักงานชาวญี่ปุ่นมาทำงานที่ไต้หวันเช่นกัน โรงแรม Radium Kagaya ตั้งอยู่บนพื้นที่ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของโรงแรม Tiangouan โรงแรมพุร้อนแห่งแรกในไต้หวันที่สร้างโดยชาวญี่ปุ่น เพื่อเป็นการระลึกถึงการบุกเบิกโรงแรมพุร้อนโดยชาวญี่ปุ่น ในปัจจุบันยังคงมีซากปรักหักพังของโรงแรม Tiangouan ให้เห็นอยู่ทางด้านข้างของโรงแรม Radium Kagaya



ภาพที่ 4.80 แผนที่สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในเป่ย์โถว ภาพที่ 4.81 ทางเดินเข้าสู่ Thermal Valley



ภาพที่ 4.82 ป้ายแสดงข้อมูลพื้นที่



ภาพที่ 4.83 บริเวณแหล่งพุร้อน



ภาพที่ 4.84 ป้ายข้อมูล Beitou Quanyuan Park



ภาพที่ 4.85 ป้อนน้ำสำหรับล้างเท้า



ภาพที่ 4.86 ประชาชนแช่เท้าในพื้นที่ Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area



ภาพที่ 4.87 ทางเข้า Beitou Quanyuan Park Foot Bath Area



ภาพที่ 4.88 ที่นั่งเปลี่ยนรองเท้าและชั้นวางของ



ภาพที่ 4.89 อาคารและทางเข้าพิพิธภัณฑ์พุร้อนเป่ย์โถว





ภาพที่ 4.90 ภายในพิพิธภัณฑ์พุร้อนเปย์โกว



ภาพที่ 4.91 ถ่ายการใช้งานอาคารพิพิธภัณฑ์เมื่อครั้งยังเป็นโรงอาบน้ำสาธารณะ



ภาพที่ 4.92 อาสาสมัครชาวท้องถิ่นที่มาช่วยงานที่พิพิธภัณฑ์พุร้อนเปย์โกว



ภาพที่ 4.93 โรงแรมพุร้อน Radium Kagaya



ภาพที่ 4.94 ภายในโรงแรม Radium Kagaya



ภาพที่ 4.95 คณะผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ฝ่ายการตลาดของโรงแรม Radium Kagaya

5) แหล่งพุร้อนกวันจื่อหลิ่ง (Guanzihling)

5.1) ข้อมูลทั่วไป

แหล่งพุร้อนกวันจื่อหลิ่ง (Guanzihling) เป็นชื่อหมู่บ้านเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ในภูเขาภาคกลางของไต้หวัน ระหว่างอุทยานแห่งชาติเฉิงยีและอุทยานแห่งชาติยูซันในจังหวัดไทหนาน บริเวณเชิงเขาเหนือที่ราบไทหนาน กวันจื่อหลิ่งถูกแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ดั้งเดิมซึ่งอยู่ในหุบเขาใกล้กับแหล่งพุร้อน และปลายยอดเขาในพื้นที่ดั้งเดิมของกวันจื่อหลิ่งนั้นมีรีสอร์ทที่เก่าแก่และมีราคาที่พักไม่แพง ในขณะที่พื้นที่ใหม่บริเวณยอดเขาจะมีรีสอร์ทเกิดขึ้นใหม่และมีราคาแพงกว่า

การเดินทางออกจากจังหวัดไทหนาน วิธีการที่สะดวกที่สุดคือการใช้ รถไฟ TRA ไปลงที่สถานีซินยิง(Sinying station stop) และนั่งรถแท็กซี่จากสถานีซินยิงไปกวันจื่อหลิ่ง ใช้เวลาประมาณ 25 นาที ค่าโดยสาร 600 เหรียญไต้หวัน ขึ้นอยู่กับสถานที่ที่จะไปในกวันจื่อหลิ่ง และที่

สำคัญควรขอเบอร์โทรศัพท์รถแท็กซี่ก่อนที่จะลงจากรถเนื่องจากในบริเวณพุร้อนกว่างจื่อหลิงมีแท็กซี่ให้บริการน้อยมากที่จะคอยรอนักท่องเที่ยวขับไปส่งที่สถานที่รถไฟ

5.3) ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

แหล่งพุร้อนกว่างจื่อหลิง (Guanzhiling) เป็นพุร้อนโคลนร้อนที่มีชื่อเสียง แม้ว่าชื่อที่เรียกอาจจะไม่ดึงดูด แต่พุร้อนที่นี่มีชื่อเสียงในเรื่องการรักษาอาการแพ้สำหรับผิวหนัง และมีการรายนามว่าพุร้อนที่นี่เป็นหนึ่งในสามของน้ำพุโคลนร้อนในโลก ซึ่งอีกสองที่อยู่ที่คาโกชิม่า ประเทศญี่ปุ่น และ วุลคาโน ประเทศอิตาลี (Kagoshima, Japan and Vulcano, Italy) มาตรฐานการรักษาอาการติดเชื้อที่ผิวหนัง โดยนำโคลนมาพอกบนผิวหนัง ทิ้งไว้ให้โคลนแห้งสักครู่ แล้วล้างออก พุร้อนที่นี่ได้รับการเรียกขานว่า "The Best Spiritual Spring in the world." เป็นแหล่งบำบัดรักษาความงามที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งในไต้หวัน ในการท่องเที่ยวไต้หวันได้ให้คำจำกัดความว่ากว่างจื่อหลิงว่า "Wonderful Hot Springs Journey"

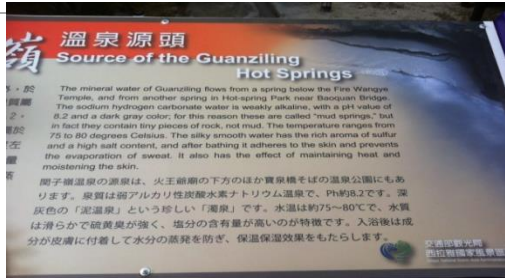
กว่างจื่อหลิง (Guanzhiling) ตั้งอยู่ในเขตเบอี (Baihe) จังหวัดไต้หวัน ซึ่งมีชื่อเสียงในเรื่องพุร้อนและจุดชมวิวที่สวยงาม รวมถึงโพรงอัคคีวาริ สวนสาธารณะกว่างจื่อหลิง (Guanzhiling Park) วัดดาเสียน (Dasian Temple) และวัดบิยุน (Biyun Temple) พุร้อนกว่างจื่อหลิงเป็นหนึ่งในสี่แหล่งพุร้อนที่สำคัญของไต้หวัน นอกจากแหล่งพุร้อนเปย์โถว (Beitou) แหล่งพุร้อนยังหมิงชัน (Yang Ming Shan) และแหล่งพุร้อนซิงชี่ (Sihchongsi)

คุณสมบัติของพุร้อนกว่างจื่อหลิง

แหล่งพุร้อนกว่างจื่อหลิงเป็นแหล่งพุร้อนโคลน คือ โคลน (แอ่งตะกอนที่อิ่มตัวไปด้วยน้ำ) ซึ่งมีไอน้ำร้อนจัดอยู่เบื้องล่าง เมื่อไอน้ำนั้นเคลื่อนที่จะทำให้โคลนที่อยู่ด้านบนพุ่งกระจายขึ้นมาคล้ายการระเบิดย่อยๆ ในบริเวณภูเขาไฟ ปกติโคลนเดือดมักมีกำมะถันอยู่มากและมีสีหลายสี

แหล่งพุร้อนกว่างจื่อหลิงเป็นแหล่งน้ำที่แร่ธาตุ อัลคาไลน์ คาร์บอเนต และมีความเข้มข้นของสารซัลฟูริก น้ำมีสีดำและมีโคลนธรรมชาติ โดยมีอุณหภูมิประมาณ 76 เซลเซียส โดยมีชื่อเรียกว่า "Black Hot Springs" และเป็นหนึ่งในแหล่งที่มีพุร้อนโคลน "mud springs" ซึ่งมีผงหินโคลนละเอียดจำนวนมากที่ขึ้นมาจากดินซึ่งแหล่งน้ำร้อนประเภทนี้พบที่ญี่ปุ่น อิตาลี และไต้หวัน โดยน้ำพุร้อนที่นี่สามารถช่วยทำให้กล้ามเนื้อและกระดูกแข็งแรง เพิ่มการเผาผลาญพลังงานในร่างกาย ลดน้ำตาลในเลือด อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นการสร้างเม็ดเลือดขาว และเพิ่มระดับการกำจัดสารพิษ แคลเซียม หรือของเสียที่เกิดจากขบวนการเมแทบอลิซึมออกจากร่างกาย ลดการอักเสบ อีกทั้งยังมีประสิทธิภาพในการบำบัดรักษาทางการแพทย์ เช่น โรคมือเท้าเย็น อาการป่วยของผู้หญิง

บำรุงผิวพรรณ ลดน้ำหนักรักษาอาการภูมิแพ้ที่จะทำให้เกิดโรคหอบหืดอักเสบ ภาวะโลหิตจาง
อาการปวดตามส่วนหลังสะโพกและขาเพราะกดทับพุน้ำร้อนวันจ้อหลิ้นมีความเข้มข้นของเกลือสูง
หลังจากแช่น้ำร้อนแล้ว เกลือจะติดอยู่ตามผิวหนัง ช่วยขับเหงื่อ และช่วยให้ร่างกายอบอุ่น



ภาพที่ 4.96 ข้อมูลท่องเที่ยวของพุน้ำร้อน



ภาพที่ 4.97 ทศนิยมภาพต่อเนื่องของพุน้ำร้อน



ภาพที่ 4.98 บ่อแช่ตัวของพุน้ำร้อนโคลนในโรงแรม



ภาพที่ 4.99 โรงแรมที่เปิดให้บริการแช่ตัวพุโคลนร้อน



ภาพที่ 4.100 สระน้ำแช่ตัวของพุน้ำร้อนโคลนในโรงแรม



ภาพที่ 4.101 ห้องแช่ตัวของพุน้ำร้อนโคลนในโรงแรม

5.4) รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อน (รูปแบบการจัดการ กระบวนการ กฎระเบียบ)

แหล่งกำเนิดตาน้ำ บ่อพุน้ำร้อน จะมีสัญลักษณ์เพลิงอัคคี มีอุณหภูมิ 75.5 องศาเซลเซียส น้ำร้อนขึ้นมาจากชั้นใต้ดิน ประมาณ 1000 เมตร มีค่า PH 8.2 กำมะถัน กลิ่น ตีตอ

โครงการย่อยที่ 2

ผิวหนังทำให้ผิวดูชุ่มชื้น เยอร์มันส์ผลิตแผ่นมาร์คหน้าโคลนจากที่นี้โดยมีโรงแรมในพื้นที่นำรถมาสูบโคลนไป ซึ่งโคลนนี้ไม่ทำให้ท่อตันและจะไหลไปได้เรื่อยๆ โรงแรมสมัยก่อนมักขุดเอง แต่โรงแรมที่สร้างขึ้นใหม่จะไม่อนุญาตให้ขุดโคลนเอง ซึ่งต้องขออนุญาตต่อรัฐบาลเป็นสำคัญ

ในส่วนที่เป็นบ่อโคลนมีการกั้นพื้นที่เอาไว้ และห้ามบุคคลทั่วไปเข้ายังบ่อโคลน เพื่อป้องกันอันตรายและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งโรงแรมที่จะใช้โคลนจะนำรถมาดูดโคลนไปใช้ ซึ่งจุดกำเนิดบ่อโคลนจะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติสิรินาถ สำหรับการเข้าชมบ่อโคลนทางอุทยานไม่เก็บค่าธรรมเนียมในการเข้าอุทยานแต่อย่างใด



ภาพที่ 4.102 แหล่งกำเนิดพุโคลนร้อน

5.5) การมีส่วนร่วมของชุมชน

ในอดีต ก่อนมีทหารญี่ปุ่นเข้ามาสำรวจบริเวณพื้นที่ดังกล่าว ในปี ค.ศ. 1905 ทางญี่ปุ่นมีการสู้รบกับโซเวียต ได้เดินทางมายังกวันจ้อหลิง และได้สร้างเส้นทางรถไฟสำหรับการเดินทางเพื่อมาพักผ่อน แช่พุร้อน โดยนั่งรถล้อโฮปปีเสียง มาที่เสียวเก๊าฮู้ และหยุดพักทานอาหาร พอถึงสถานีปลายทาง ก็เดินเท้ามาที่เขตโคลนร้อน

ในพื้นที่ดังกล่าวชุมชนพื้นเมืองเคยอาศัยอยู่ริมทะเล มีชนพื้นเมืองซีลาเย่า ที่มาร่วมกับชาวฮั่น เมื่อชาวฮั่นเข้าภูมิลาน ชุมชนท้องถิ่นจึงต้องอพยพมาอยู่บนเขาชุมชนในพื้นที่บางส่วนก็ประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ร้านอาหาร โดยมีไก่โองเป็นอาหารขึ้นชื่อในท้องถิ่น และมีบ้านร้านที่มีการจัดเป็นบ่อพุร้อนไว้คอยบริการ โดยมีป้ายรับรองเป็นที่แช่พุร้อนที่ทางหน่วยงานภาครัฐมอบให้ แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินการทางธุรกิจที่แตกต่างๆ ที่มีบริการการแช่พุร้อน



ภาพที่ 4.103 ร้านค้าของที่ระลึก

6) โพร่งอค์ควารี

6.1) บริบทพื้นที่

โพร่งอค์ควารีเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความมหัศจรรย์ที่เป็นหนึ่งในแปลกแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในจังหวัดไต้หวัน ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาเจินตุน (Zhenton) ในเมืองเบฮี้ โดยถูกค้นพบโดยพระจากฟูเจียนในปี 1701 และเกิดทางแยกแม่น้ำหลิวชง (The Liuchong River) ไต่พื้นดินมีกาซธรรมชาติเลื่อนไหลผารอยแยกของชั้นหิน โดยตามหลักธรณชาติน้ำกับไฟเข้ากันไม่ได้ แต่กระนั้นโพร่งอค์ควารีก็มีลักษณะที่โดดเด่นทางธรณีวิทยาของแหล่งท่องเที่ยว ที่มีกาซธรรมชาติลอยออกมาและเกิดกระบวนการเผาไหม้และเกิดเป็นเปลวไฟ มีพุน้ำร้อนไหลออกมาจากรอยแยกของหิน ซึ่งถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่แปลกประหลาด

โพร่งอค์ควารีเป็นโคลนลาวาประเภทหนึ่งที่ออกมาทั้งแก๊สและน้ำ โคลนลาวาส่วนใหญ่ไหลมาจากทางตะวันตกเฉียงใต้จากไต้หวัน ซึ่งปล่อยโคลน น้ำ และกาซ ออกมาจากช่วงชั้นหนึ่งทางธรณีวิทยา การเกิดขึ้นของโคลนลาวาแสดงว่ามีน้ำและกาซในช่วงชั้นหินข้างใต้พื้นที่เมื่อน้ำและกาซเกิดขึ้นพร้อมกันตามเส้นรอยเลื่อนของชั้นหิน ก็จะปรากฏเป็นดังเช่นโพร่งอค์ควารีที่กวันจื่อหลิง

ตำนานโพร่งอค์ควารี เป็นเรื่องของคริน ซึ่งกาลครั้งหนึ่งมีชายหนุ่มชื่อคริน โดยหัวของเขาคือโพร่งอค์ควารี ส่วนอุโมงค์ยังคือทางที่ทอดยาวไปทางตะวันออก ตำแหน่งที่ครินยืนปัสสาวะคือพุน้ำร้อนกวัจื่อหลิน ครินเป็นหนุ่มที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีและชอบให้ความบันเทิงแก่ผู้คน โดยการเล่นพ่นไฟจึงปรากฏเป็นดังเช่นโพร่งอค์ควารี



ภาพที่ 4.104 แหล่งท่องเที่ยวโหลงอักคิวารี

6.2) การจัดการการท่องเที่ยว

ลักษณะการจัดการการท่องเที่ยวในเส้นทางชมโหลงอักคิวารี เป็นการจัดการท่องเที่ยวผสมผสานระหว่างธรรมชาติ และวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยการจัดการด้านเส้นทาง การเดินทางชมแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกันระหว่างโคลนพู้รอนกวันจื่อหลิง เชื่อมโยงกับโหลงอักคิวารี และแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เช่น หมู่บ้านกวันจื่อหลิงที่มีความงดงามของสถาปัตยกรรมโบราณ และสวนพฤกษศาสตร์ในพื้นที่ รวมทั้งการเที่ยวชมหมู่บ้าน การเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากพุน้ำร้อน และโคลนร้อน รวมทั้งการทานอาหารประจำถิ่นในพื้นที่ เป็นต้น

6.3) การมีส่วนร่วม

จากลักษณะการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่กวันจื่อหลิง พบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ได้แก่

6.3.1) การจัดเส้นทางการศึกษาในพื้นที่ มีการนำชมเส้นทางโดยปราชญ์ชุมชน เป็นผู้นำชม อธิบาย พร้อมทั้งการเสนอ สอดแทรกการตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมให้นักท่องเที่ยว

6.3.2) ชุมชนในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการหารายได้จากการท่องเที่ยว โดยการผลิตสินค้าท้องถิ่น และ นำเสนอผลิตภัณฑ์ในชุมชน รวมทั้งการจำหน่ายอาหารท้องถิ่น เช่น ไก่โอง แก่นักท่องเที่ยว เป็นการสร้างรายได้แก่ชุมชนเกิดขึ้น

6.3.4) ผู้ประกอบการในพื้นที่ ได้แก่ โรงแรม ได้ให้โอกาสชุมชนในการทำงานกับโรงแรม อีกทั้งยังสามารถเป็นมัคคุเทศก์นำชมพื้นที่ ตามเส้นทางท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวต้องการ

7) แหล่งน้ำเย็นเป่ย์ผู้

7.1) บริบทพื้นที่

แหล่งน้ำเย็นเป่ย์ผู้ (Beipu Cold Springs) เป็นแหล่งน้ำเย็นหนึ่งในสองแห่งของเกาะไต้หวัน โดยอีกหนึ่งแห่งคือแหล่งน้ำเย็นซู้อาว์ (Su-ao Cold Springs) ในจังหวัดอี้หลัน (Yilan County)

แหล่งน้ำเย็นเป่ย์ผู้นั้นอยู่ในความดูแลของวนอุทยานแห่งชาติซันซัน (Tribute Mountains National Park หรือในภาษาไทยเรียกชื่อว่า “วนอุทยานแห่งชาติสามกู่”) ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ที่เมืองเป่ย์ผู้ (Beipu Township) จังหวัดซินจู๋ (Hsinchu County) บริเวณตอนกลางของเกาะไต้หวัน แหล่งน้ำเย็นมีลักษณะคล้ายตาน้ำธรรมชาติผุดขึ้นมาบริเวณข้างลำธารที่มีชื่อว่า “ต้าผิง” กล่าวกันว่าถูกค้นพบโดยชนพื้นเมืองในพื้นที่และถูกใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคในพื้นที่โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน



ภาพที่ 4.105 ภูมิสถาปัตยกรรมและทัศนียภาพในพื้นที่

ปัจจุบันแหล่งน้ำเย็นเป่ย์ผู้ได้รับการพัฒนาและรวบรวมน้ำโดยวนอุทยานแห่งชาติซันซัน โดยมีลักษณะเป็นบ่อน้ำขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 เมตร ความลึกประมาณ 0.70 เมตร จำนวน 2 บ่อ มีการสร้างซุ้มที่พักไว้ 2 จุด จุดแรกคือ บริเวณขอบบ่อ จุดที่สองคือ บริเวณปากทางเข้าบ่อน้ำเย็น นอกจากนี้ยังมีการสร้างฝายกั้นลำธารต้าผิงไว้ข้างๆบ่อน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำและลดความรุนแรงของน้ำท่วมในช่วงฤดูน้ำหลาก



ภาพที่ 4.106 เชื่อน้ำขนาดเล็กเพื่อชุมชน

แหล่งพุน้ำเย็นนี้สามารถเข้าถึงได้จากเมืองเป่ย์ผู้ โดยมุ่งหน้ามาทางทิศใต้ ตามถนนต้าผิง ซึ่งบริเวณทางเข้าจะมีอาคารอำนวยการ (เปิดใช้งานเฉพาะช่วงฤดูร้อน) ตั้งอยู่ โดยจะต้องข้ามสะพานปูนที่มีชื่อว่า “สะพานนกเป็ดน้ำ” หรือสะพานเชือก ที่ตั้งอยู่ใกล้ๆ กัน เพื่อเข้าถึงแหล่งพุน้ำเย็น



ภาพที่ 4.107 สะพานเชือกสองฝั่งลำธาร

2) บริบทด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่

ถึงแม้ว่าแหล่งพุน้ำเย็นเป่ย์ผู้จะเป็นแหล่งพุน้ำเย็น 1 ใน 2 แห่งของไต้หวัน แต่ไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากมีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับแหล่งพุน้ำเย็นซูอ้าว นักท่องเที่ยวและผู้เข้าใช้พื้นที่โดยมากจะเป็นคนในท้องถิ่น ที่เข้ามาพักผ่อน ตกปลา รวมทั้งมาเล่นน้ำทั้งในบ่อพุน้ำเย็นและในลำธารต้าผิง โดยในช่วงฤดูร้อนจะมีคนเข้ามาในพื้นที่มากเป็นพิเศษ (โดยเฉพาะเดือนกรกฎาคม - กันยายน) เนื่องจากอุณหภูมิของบ่อพุน้ำจะมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 26 องศาเซลเซียส ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการใช้พื้นที่โดยรอบเพื่อสันทนาการ เช่น ปิกนิก ย่างบาร์บีคิว เป็นต้น โดยจะเสียค่าบำรุงพื้นที่ประมาณ 100 เหรียญ (100 NT) ซึ่งอาคารอำนวยการและร้านค้าก็จะเปิดทำการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงนั้นด้วย



ภาพที่ 4.108 เชือกกันน้ำและสะพานเชื่อมฝั่งแม่น้ำ



ภาพที่ 4.109 พื้นที่โดยรอบแหล่งพุร้อนเป่ยผู่

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในพื้นที่โดยรอบแหล่งพุร้อนเป่ยผู่ ได้แก่ พื้นที่เกษตรกรรม โดยรอบ อาทิ ไร่ชา สวนส้ม เป็นต้น และหมู่บ้านโบราณจินแคะ (Hakka Old Village) ซึ่งอยู่ห่างจาก แหล่งพุร้อนเป่ยผู่ไปประมาณ 5 กิโลเมตร



ภาพที่ 4.110 หมู่บ้านโบราณจินแคะ



ภาพที่ 4.111 พื้นที่เกษตรโดยรอบ

ปัจจุบันแหล่งพุน้ำเย็นเป่ย์อยู่อยู่ในความรับผิดชอบของวนอุทยานแห่งชาติชันชัน โดยมีการจัดเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลพื้นที่จำนวน 2 คน โดยมีหน้าที่หลักในการทำความสะอาดและถ่ายน้ำจากบ่อพุน้ำสู่ลำธารต่ำผิงโดยตรงอาทิตย์ละ 2 ครั้ง ไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการและกฎระเบียบที่ชัดเจน เนื่องจากเป็นแหล่งพุน้ำเย็นขนาดเล็กและอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล

3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

เนื่องจากแหล่งพุน้ำเย็นเป่ย์อยู่อยู่ในความรับผิดชอบของวนอุทยานแห่งชาติชันชัน ชุมชนโดยรอบจึงไม่มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแลพื้นที่ แต่ชุมชนมีบทบาทในการตรวจสอบระบบลำน้ำ (ลำธาร) ที่ไหลลงไปยังหมู่บ้าน เนื่องจากชุมชนต้องใช้ในการกสิกรรม ทำให้ชุมชนสามารถตรวจสอบ หรือร้องเรียนต่ออุทยานแห่งชาติได้ ในกรณีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในลำธาร

4.4 ประโยชน์และการปรับใช้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุร้อนในพื้นที่ศึกษา

4.4.1) ประโยชน์จากการศึกษาดูงานในครั้งนี้สามารถสรุปประเด็นการศึกษาดูงานได้ดังนี้

1. มิติด้านคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมิติด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งพุร้อนในไต้หวันมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการออกใบประกาศนียบัตรจากหน่วยงานภาครัฐให้กับสถานประกอบการที่พักที่มีการให้บริการแช่พุร้อน พร้อมทั้งมีศูนย์วิจัยและพัฒนาพุร้อน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เจียหนานเป็นหน่วยงานที่มีการศึกษา ค้นคว้า แหล่งพุร้อนและประสิทธิภาพของแร่ธาตุต่างๆในแหล่งพุร้อนที่มีส่วนช่วยในการบำบัดรักษาสุขภาพ รวมทั้งเรื่องความงามดังนั้นควรนำรูปแบบการบริหารจัดการมาปรับใช้กับแหล่งพุร้อนของไทย ในด้านการออกใบรับรองมาตรฐานหรือใบประกาศนียบัตรจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนของไทยให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานด้านสุขภาพ เพื่อส่งเสริมการบำบัดรักษาด้วยพุร้อน จากการไปศึกษาดูงานแหล่งพุร้อนในไต้หวันพบว่าไต้หวันเป็นแหล่งที่มีพุร้อนที่สำคัญในโลกที่ช่วยในการรักษาสุขภาพ ประกอบกับวิวทิวทัศน์ของภูเขาที่สวยงาม และเป็นแหล่งพุร้อนที่สำคัญสำหรับผู้ชื่นชอบพุร้อนที่จะมาเพลิดเพลินกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความโดดเด่น นักท่องเที่ยวบางคนเหมาะจะเป็นสถานที่รักษาสุขภาพ และพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว อีกทั้งผู้เชี่ยวชาญบางคนได้กล่าวว่าการแช่พุร้อนช่วยบรรเทาความเจ็บปวด เร่งการผลิตคอลลาเจน เพิ่มความยืดหยุ่นของข้อต่อ กระตุ้นการไหลเวียนเลือด และกระตุ้นกระบวนการเผาผลาญ แต่อย่างไรก็ตามการแช่พุร้อนควรอยู่ภายใต้การดูแลและกระบวนการรักษาทางการแพทย์ การบำบัดรักษาด้วยพุร้อนสามารถบำบัดได้ 3 วิธี คือ การสูดไอพุร้อน การดื่มพุร้อน และการแช่พุร้อนที่จะนำไอออนประจุลบและแร่ธาตุเข้าสู่ร่างกายได้โดยตรง การแช่พุร้อนกลางแจ้งที่ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย การดื่มพุร้อนที่มีสภาวะเป็นกรดหรือด่างเข้าไปในร่างกายช่วยในการปรับสมดุล ดังนั้นแหล่งพุร้อนของไทย เช่น แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนก อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

2. มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่าแหล่งพุร้อนต่างๆ ในไต้หวัน จะมีป้ายแจ้งนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับอุณหภูมิของพุร้อน ทั้งที่เป็นบ่อแช่เท้า หรืออ่างแช่ตัว และจะมีวิธีการลงแช่พุร้อนให้

นักท่องเที่ยวทราบ อีกทั้งยังระบุว่านักท่องเที่ยวที่มีโรคประจำตัวควรมีวิธีการลงแช่แบบใด ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในแหล่งพุร้อนของไทยเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ควรจะมีป้ายสื่อความหมายต่างๆ และเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ข้อมูลเพื่อแจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบวิธีการแช่พุร้อนที่ถูกวิธี การปฏิบัติตนในการแช่น้ำร้อน รวมถึงกฎข้อควรปฏิบัติต่างๆ เพื่อสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

นอกจากนี้ควรมีการตรวจสอบคุณภาพ ความสะอาดของแหล่งพุร้อนเป็นประจำ เพื่อพัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

3. มิติด้านปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่าแหล่งพุร้อนต่างๆ ในไต้หวัน พบว่าตามแหล่งต่างๆ จะมีโรงแรมพุร้อนเกิดขึ้นกระจายไปทุกแห่งพร้อมให้บริการสปา อีกทั้งยังมีการแบ่งโซนบ่อแช่เป็นประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน รวมทั้งมีการบริการด้านอาหารและเครื่องดื่ม และศูนย์บริการนักท่องเที่ยวไว้คอยอำนวยความสะดวก แก่นักท่องเที่ยวซึ่งควรนำแนวทางมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยวตามแหล่งพุร้อนของไทยให้มีมาตรฐาน

4. มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาดูงานในสถานประกอบการที่พักในไต้หวัน อาทิ โรงแรมพุร้อน Chuang - Tang Spring Spa Hotel, Toongmao Resort จะมีระบบการจัดการเรื่องพุร้อน คุณภาพของพุร้อน อุณหภูมิของพุร้อนที่จะให้บริการแขก รวมทั้งเรื่องการบริหารพุร้อนที่ใช้ประโยชน์แล้ว ตลอดจนในเรื่องกลยุทธ์การตลาด การประชาสัมพันธ์ในการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเข้าพักและใช้บริการแช่พุร้อนตลอดทั้งปี ซึ่งสามารถนำประยุกต์ใช้ในเรื่องทำกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับแหล่งพุร้อนต่างๆ รวมถึงเรื่องการบริหารพุร้อนที่ใช้แล้วให้เกิดประโยชน์ เช่นนำไปใช้ในการเกษตร

แหล่งพุร้อนในไต้หวันนั้น การนำพุร้อนมาใช้ต้องได้รับการอนุญาตจากภาครัฐ ภาครัฐจะติดตั้งมิเตอร์ให้แต่ละโรงแรมเพื่อวัดปริมาณน้ำที่ใช้ไปและโรงแรมชำระค่าน้ำตามปริมาณการใช้ โดยมีการติดตั้งเครื่องสูบน้ำจากใต้ดินโดยตรง ภาครัฐมีการจำกัดปริมาณการใช้น้ำ รวมถึงตรวจสอบน้ำที่ใช้แล้วจากกิจกรรมแช่อาบจะผ่านการบำบัดด้วยเครื่องกรองก่อนปล่อยทิ้งลงลำธารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรต่อไป โดยรัฐบาลมีมาตรการที่เข้มงวดในเรื่องการบริหารน้ำที่ใช้แล้วก่อนปล่อยทิ้งลงลำธาร ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งพุร้อนให้มีคุณภาพ

และเป็นการใช้พุร้อนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และป้องกันผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อน

4.4.2 การปรับใช้ในงานวิจัยและพื้นที่ศึกษาในประเทศไทย

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างแหล่งพุร้อนในสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และแหล่งพุร้อนในภูมิภาคตะวันตก ประเทศไทย ได้แก่ บ้านพุร้อนหนองหญ้าปล้อง พุร้อนหินดาด และพุร้อนห้วยน้ำนักและแหล่งพุร้อนขยายผล พบว่า หัวข้อศึกษาเปรียบเทียบประกอบด้วย ลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์โดยรอบ การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน รายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ลักษณะทางกายภาพ และภูมิทัศน์โดยรอบ

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์โดยรอบของแหล่งพุร้อนทั้ง 3 แห่งในภูมิภาคตะวันตก ประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ของการศึกษารั้งนี้ กับแหล่งพุร้อนเจียวซี สาธารณรัฐจีน นั้น พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1.1) ประเด็นเรื่องศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แหล่งพุร้อนในไต้หวัน มีการสร้างอาคารศูนย์บริการ ซึ่งคอยความสะดวกและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการอาบน้ำพุร้อนที่ถูกต้อง การกำเนิดของแหล่งพุร้อนนั้นๆ กฎ ระเบียบการอาบน้ำ การแช่พุร้อนแต่ละแห่ง มีความชัดเจน มีการสื่อความหมายในแหล่งพุร้อนร้อน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งพุร้อนให้นักท่องเที่ยว และเพื่อช่วยกันอนุรักษ์แหล่งพุร้อนนั้นๆ อีกทั้งมีเส้นทางเดินชม ศึกษาแหล่งพุร้อนในพื้นที่ พร้อมทั้งบางแห่งมีประวัติความเป็นมา และจัดทำในลักษณะพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและเห็นพัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งท่องเที่ยว เช่น เปย์โลว มีการนำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ที่แสดงถึงการค้นพบ และก่อเกิดของพุร้อน เปย์โลวในปัจจุบัน โดยการก่อเกิดหากเปรียบเทียบพื้นที่ดังกล่าวน่าจะมีความใกล้เคียงกับพุร้อนหินดาด ลักษณะการค้นพบและการนำไปใช้ประโยชน์เชื่อมโยงกับญี่ปุ่นในอดีตที่เป็นผู้ค้นพบและเป็นต้นแบบการแช่พุร้อนทั้ง 2 แห่งดังกล่าว

แต่สำหรับแหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษาในประเทศไทยยังไม่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการยกเว้นห้วยน้ำนักที่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แต่ปัจจุบันอยู่ในรูปของการขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนเท่านั้น ด้านพุร้อนหินดาดมีเพียงจุดเก็บค่าบริการ อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

1.2) ประเด็นเรื่องภูมิทัศน์โดยรอบ บริเวณโดยรอบของแหล่งพุร้อนในประเทศไทย ไต้หวันมีการออกแบบที่ดูกลมกลืนเข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง และดูเหมือนการออกแบบมีการ

วางแผนในภาพรวมตั้งแต่เริ่มแรกของการพัฒนา และมีการคำนึงถึงการเข้าถึงสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ เช่น แหล่งพุร้อนน้ำร้อน เปย์โถว เจียวซี กู่กวัน และกวันจื่อหลิง มีเส้นทางการเดินเท้าที่สะดวกสามารถเดิน และสามารถนำผู้พิการและผู้สูงอายุขึ้นรถขึ้นไปตามเส้นทางได้ บางแหล่งสามารถไปยังแหล่งกำเนิดได้ เช่น เปย์โถว และ เจียวซี โดยการออกแบบเส้นทางการเดินชม เช่น กวันจื่อหลิง เส้นทางเดินออกแบบเป็นสะพานไม้ที่กลมกลืนกับภูมิทัศน์บนพื้นที่ที่อาคารที่พักส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมไม้ ขนานกับลำธาร แม้บางช่วงเป็นเส้นทางชันเขา แต่พื้นที่ได้จัดทำขั้นบันไดพร้อมมีลวดไปสีขาวพาดตามขั้นบันไดเพื่อความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวในการเดินสะดวกขึ้นบันได เป็นต้น

แต่สำหรับแหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษานั้น โดยเฉพาะแหล่งพุร้อนหินดาด ยังขาดการวางแผนการออกแบบในภาพรวม สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทำให้ดูไม่เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่สำหรับห้วยน้ำนก และหนองหญ้าปล้องนั้น มีภูมิทัศน์ที่ดูเข้ากับสภาพแวดล้อมมากกว่า แต่ยังขาดการดูแลรักษาที่ดี โดยเฉพาะเรื่องความสะอาด

ทั้งนี้เบื้องต้นที่ผ่านมา คณะผู้วิจัยได้ประชุมกลุ่มผู้นำชุมชนหินดาด และเห็นพ้องร่วมกันจัดวางแผนและผังการใช้ประโยชน์ในแหล่งพุร้อนหินดาด โดยอยู่ระหว่างการนำเสนอแผนและผังเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่

1.3) ประเด็นเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ แหล่งพุร้อนในได้มีสิ่งอำนวยความสะดวกบริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ร้านเครื่องดื่มและมุนนวดผ่อนคลายสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสร้างกิจกรรมเพิ่มเติมให้กับนักท่องเที่ยวและเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งพุร้อน แต่แหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษามีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้เช่นกัน เป็นการบริหารจัดการโดยภาคเอกชนคือชาวบ้านบริเวณนั้นๆ แต่การจัดการภูมิทัศน์ของสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ยังไม่ดีพอ โดยเฉพาะแหล่งพุร้อนหินดาด ทำให้ภูมิทัศน์โดยรวมของแหล่งพุร้อนดูด้อยลงไป

2) การบริหารจัดการ

จากการศึกษาดูงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนในประเทศไต้หวัน พบว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนที่มีการค้นพบ ทรัพยากรแหล่งพุร้อน บางแหล่งอายุเป็นเวลากว่า 100 ปี และได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการแช่น้ำแร่มาจากชาวญี่ปุ่น การพัฒนาของแหล่งดังกล่าวจึงมีมาต่อเนื่องและจบจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีที่พักแรมรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโรงแรมสมัยใหม่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก พร้อมกิจกรรมเกี่ยวกับการแช่น้ำแร่ และโรงแรมแบบดั้งเดิมที่มีกิจกรรมบางกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว การดำเนินกิจการที่พักแรมปัจจุบัน อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐในด้านการใช้ทรัพยากร และการควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากกฎเกณฑ์บางอย่างออกมาภายหลัง จึงยังมีผู้ประกอบการบางแห่งที่อยู่

นอกเหนือการควบคุม จะเห็นได้จากโรงแรมที่สร้างในสมัยแรก สามารถสร้างติดกับริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีทัศนียภาพที่งดงาม แต่ก็ส่อเสี่ยงต่ออาการก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านกุยदानที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และเป็นการบริหารจัดการโดยชุมชน เจ้าของพื้นที่ ประสบความสำเร็จในการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว นอกเหนือจากรายได้จากการทำการเกษตร โดยการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกตลอดจนการใช้ทรัพยากร ได้รับการปรึกษาแนะนำจากนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่ และภาคเอกชนบางหน่วยงาน

สำหรับการบริหารจัดการแหล่งพุร้อนพื้นที่ที่ศึกษานั้น เป็นการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นมา มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการ และมีชาวบ้านเป็นคณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการงบประมาณจากภาครัฐเพื่อพัฒนาแหล่งพุร้อนสำหรับการบริหารจัดการของแหล่งพุร้อนเที่ยวซีมีความใกล้เคียงกับแหล่งที่ศึกษาคือ ได้รับงบประมาณเพื่อบริหารจัดการจากภาครัฐเหมือนกัน แต่ให้เอกชนเข้ามาช่วยบริหารจัดการ มีเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งพุร้อน เพื่อดำเนินงานต่างๆ อย่างเป็นระบบ

การบริหารจัดการของหินดาด ที่มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งก่อสร้างบางอย่างก่อให้เกิดทัศนียภาพ อาจจะทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาใหญ่ในการพัฒนาคือ ปัญหาความขัดแย้งของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ การตั้งแผงค้าและที่จอดรถที่ทำลายทัศนียภาพ เป็นมุมมองหนึ่งที่สามารถศึกษาได้จากแหล่งนันทนาการภูก๊วน ซึ่งเริ่มมีการควบคุมโดยสมาคมพุร้อน และการจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล ถึงแม้ว่ามีฐานทรัพยากรและขนาดของพื้นที่แตกต่างกัน แต่มีการจัดการบางส่วนที่น่าจะเป็นตัวอย่างได้ดี เช่น มีการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นศูนย์กลางอย่างเป็นระเบียบ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น หากแต่วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นไม่ได้สะท้อนออกมาในงานบริการเท่าใดนัก ถ้าหากหินดาดสามารถดึงอัตลักษณ์ของพื้นที่มานำเสนอในการบริการควบคู่กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จะทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมากขึ้น

หนองหญ้าปล้อง เป็นแหล่งทรัพยากรที่นับว่ายังอยู่ในขั้นเริ่มต้นของการพัฒนา และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมโดยตรงในการบริหารจัดการ หากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐหรือเอกชน การวางแผนจัดการน่าจะประสบผลในทางบวก ซึ่งในกรณีนี้ตัวอย่างที่ดีจากหมู่บ้านกุยदान มีหลายประเด็นสามารถนำมาใช้ศึกษาในพื้นที่นี้ สิ่งสำคัญคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวตามแบบกุยदानสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และยังเป็นเครื่องมือในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นอีกด้วย

ห้วยน้ำนก เป็นพื้นที่ที่บริหารจัดการโดยความร่วมมือระหว่าง ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญและสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงคือ น้ำตกนางครวญ และเคยมีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติสำหรับเยาวชน จากพุ่น้ำร้อนสู่บ่อน้ำร้อนด้านบนในพื้นที่สัมปทานของน้ำแร่มดเพลอร์ และพบว่าแหล่งพุ่น้ำร้อนห้วยน้ำนกเป็นแหล่งที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่โดยชุมชนบ้านห้วยน้ำนก มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร ดูแลและให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ ซึ่งมีการจัดตั้งเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนโดยชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังเป็นคนในพื้นที่ ในอนาคตชุมชนเห็นว่าควรให้มีร้านโอท็อป (OTOP) และร้านค้าแสดงสินค้า เสื้อผ้าและลานแสดงกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปกากะญอ

3) การมีส่วนร่วมของชุมชน

เนื่องจากแหล่งพุ่น้ำร้อนในได้วันทุกแหล่งได้รับการสนับสนุนอย่างดีโดยรัฐบาลให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภายใต้กฎ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากพุ่น้ำร้อน ดังนั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยภาพรวมจะมีความเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจกับชุมชน เช่น โรงแรมพุ่น้ำร้อนในแต่ละแห่งที่ศึกษาดูงานให้ได้ตระหนักและเคารพสิทธิชุมชนในการส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติในพื้นที่ ไม่มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำโดยตรง ยกเว้นแหล่งพุ่น้ำเย็นที่ เป่ย์ผู้ ที่ปล่อยน้ำล้นจากบ่ออาบน้ำสาธารณะลงสู่แหล่งลำธารสาธารณะโดยตรง

ด้านบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยว มีตัวอย่างที่โดดเด่น 2 พื้นที่ คือ พุโคลนร้อนกวันจื่อหลิง ที่ส่งเสริมคนในพื้นที่ในการเป็นมัคคุเทศก์นำชมพื้นที่ และเส้นทางท่องเที่ยว อีกทั้งโรงแรม หรือผู้ประกอบการให้โอกาสพนักงานในการเป็นผู้นำชมตามเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดจนชาวบ้านสามารถจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น สามารถเป็นผู้ประกอบการด้านการอาบน้ำร้อนในบ้านพักของตน พร้อมจำหน่ายอาหารและสินค้านักท่องเที่ยวได้

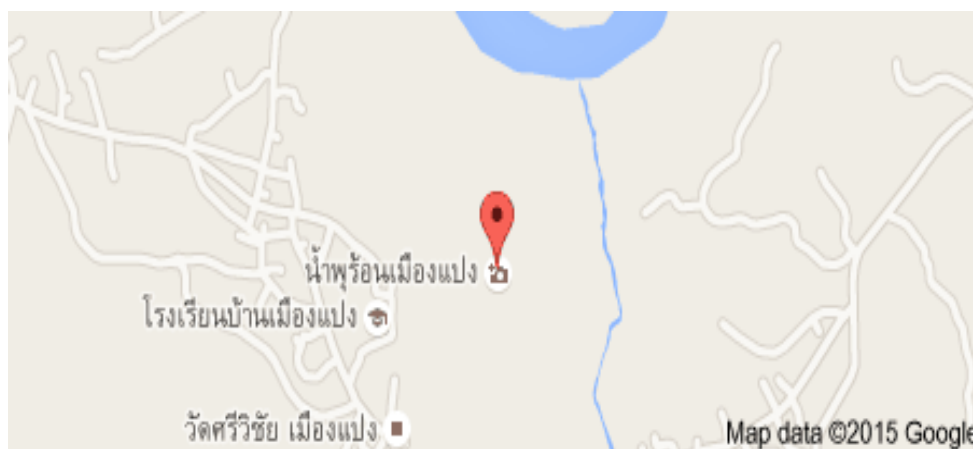
เช่นเดียวกับหมู่บ้านกุ่มตัน ซึ่งเป็นแหล่งพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยคนในพื้นที่พัฒนากิจการจากเกษตรกรรม เป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุ่น้ำร้อน มีการบริการอาบน้ำแร่ / พุ่น้ำร้อนแก่นักท่องเที่ยวทั้งกลางแจ้งและในห้องพัก มีบริการที่พักในลักษณะฟาร์มสเตย์ อันเชื่อมโยงพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน จนประสบความสำเร็จในระดับสูง

ในขณะที่การบริหารจัดการแหล่งน้ำร้อนพื้นที่ที่ศึกษานั้น เป็นการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นมา ซึ่งมาจากชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียบริเวณนั้นๆ ทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อน โดยเฉพาะหนองหญ้าปล้องที่ผู้ใหญ่บ้านและชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นคณะกรรมการ เพื่อจัดสรรประโยชน์ต่างๆที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว สำหรับแหล่งพุน้ำร้อนได้ให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อนนี้ยังมีไม่มากนัก เพราะเป็นการบริหารจัดการโดยเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นลักษณะของการเข้าถึงบริการแหล่งพุน้ำร้อนในพื้นที่ศึกษายังได้เปรียบในด้านการมีส่วนร่วม แต่ยังคงขาดแนวทางด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การวางแผนและการวางผังด้านภูมิทัศน์ ตลอดจนการกระจายงานด้านการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในชุมชน

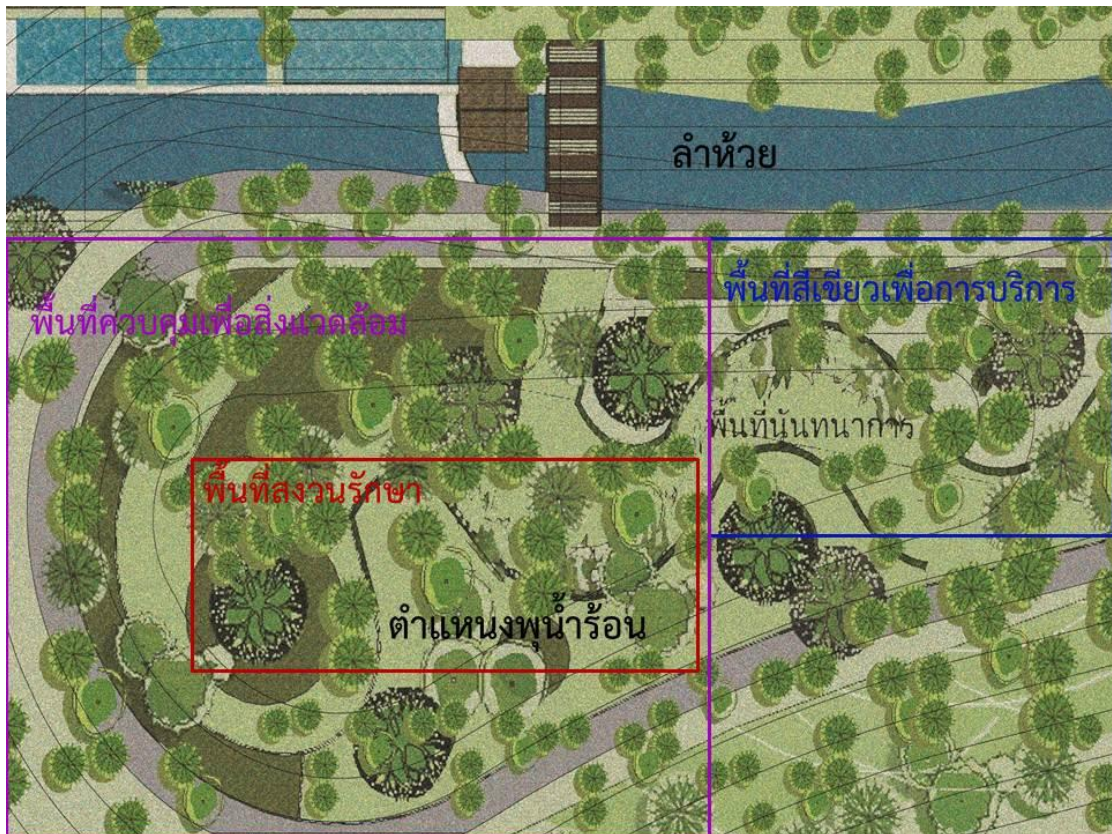
4.5 การศึกษาด้านการขยายผลสู่แหล่งพุน้ำร้อนอื่นในประเทศไทย

4.5.1. สถานที่

แหล่งพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ หมู่บ้านเหมืองแร่พัฒนา ตำบลเมืองแปง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน



ภาพที่ 4.112 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งพุน้ำร้อนเมืองแปง/ บ้านเหมืองแร่



ภาพที่ 4.113 ผังของแหล่งพุน้ำ บ้านเหมืองแร่

4.5.2 ลักษณะทางกายภาพ

พุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่แห่งนี้ ถูกขุดสำรวจครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2536 โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิต และมีการฝังท่อความลึกประมาณ 100 เมตร แต่พุน้ำร้อนเพิ่งมาประทุขึ้นเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2556 เป็นเวลาประมาณ 20 ปี หลังจากที่มีการไฟฟ้าได้มาสำรวจไว้ครั้งแรก

พุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ อยู่ติดทางหลวงหมายเลข 1265 ทางไป อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ อุณหภูมิของพุน้ำร้อนอยู่ที่ประมาณ 94 องศาเซลเซียส พุ่งขึ้นสูงประมาณ 1 เมตร มีกลิ่นกำมะถันไม่แรงมาก

4.4.3 การบริหารจัดการ

หลังจากที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้มาสำรวจและฝังท่อไว้ แต่ไม่พบอะไร พื้นที่บริเวณสำรวจจึงได้ถูกจับจองทำการเพาะปลูกถั่วเหลืองโดยชาวบ้านละแวกนั้น แต่หลังจากการประทุขึ้นมาของพุน้ำร้อน ทำให้อบต.เมืองแปงเข้ามาดูแลพื้นที่บริเวณดังกล่าว โดยในขั้นแรกได้กันพื้นที่ไว้เพื่อความปลอดภัย เพื่อรอเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องเข้าสำรวจหาสาเหตุของการประทุและตรวจหาสารปนเปื้อนที่อาจมากับน้ำซึ่งจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ หลังจากการตรวจสอบว่าเป็นการประทุของพุ

น้ำร้อน และไม่มีสารปนเปื้อนอันตรายใดๆ อบต.เมืองแปงจึงได้เริ่มปรับปรุงพื้นที่บริเวณโดยรอบอย่างง่ายๆ เพื่อเปิดรับนักท่องเที่ยว เช่น ปรับพื้นที่บริเวณโดยรอบไม่ให้ทำการเกษตรบริเวณใกล้เคียง ให้ชาวบ้านได้มาจับจองเปิดร้านค้าจำหน่ายไข่ (เพื่อให้นักท่องเที่ยวนำไปต้ม) จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น เป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน

หลังจากการประทุของพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ผ่านมา 2 ปี ทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยการพูดปากต่อปาก นักท่องเที่ยวที่มาแวะชมมีทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่ตั้งใจมาเพื่อเยี่ยมชมพุน้ำร้อนโดยตรงหรือเป็นจุดแวะพักระหว่างทางไปอ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ นักท่องเที่ยวจะมากเป็นพิเศษในช่วงวันหยุดและฤดูหนาว ในปัจจุบันยังไม่มีรถจักรยานยนต์ นักท่องเที่ยวที่เข้าชมอย่างเป็นทางการ เพราะพื้นที่บริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่เปิดโล่ง ไม่มีการเก็บค่าเข้าชมแต่อย่างใด

ในปัจจุบันพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่อยู่ภายใต้การดูแลของอบต.เมืองแปง สำหรับแนวทางพัฒนาพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ นั้น อบต.เมืองแปงกำลังทำเรื่องของงบประมาณจากส่วนกลาง เพื่อนำมาปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบบริเวณพุน้ำร้อน อย่างไรก็ตามเนื่องจากการประทุของพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ในครั้งนี้ ไม่มีการรับรองจากผู้เชี่ยวชาญว่า การประทุจะเกิดขึ้นไปเรื่อยๆหรือจะหยุดลงหรือไม่ ถ้าเกิดมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้พื้นโลก ดังนั้นอบต.เมืองแปงจึงยังไม่มีแนวทางที่จะลงทุนเพื่อพัฒนาสิ่งก่อสร้างถาวรหรือลงทุนด้วยงบประมาณจำนวนมาก มีสิ่งปลูกสร้างในปัจจุบันจึงเป็นลักษณะเพิงที่สร้างขึ้นมาอย่างเรียบง่าย เพื่อเป็นจุดจำหน่ายอาหาร และเครื่องดื่มให้นักท่องเที่ยว มีร้านค้า 5 ร้าน และห้องน้ำ 2 ห้อง

ในบริเวณใกล้เคียงพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ ยังมีพุน้ำร้อนอีก 1 แห่ง คือ พุน้ำร้อนเมืองแปง ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของอบต.เมืองแปง เช่นเดียวกัน พุน้ำร้อนเมืองแปงมีอุณหภูมิประมาณ 90 องศาเซลเซียส และมีพุน้ำร้อนผุดขึ้นมาหลายจุด ปริมาณน้ำร้อนค่อนข้างมาก แต่ไม่มีการปะทุเหมือนพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ พุน้ำร้อนแห่งนี้ได้รับงบประมาณเพื่อมาพัฒนาภูมิทัศน์โดยรอบ ในปัจจุบันมีสิ่งก่อสร้างเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวคือ ทางเดินเพื่อชมบริเวณรอบพุน้ำร้อน บ่อแช่เท้า ป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวพุน้ำร้อนเมืองแปง และห้องน้ำ แต่ไม่มีร้านค้าหรือสิ่งปลูกสร้างเพื่อไว้นั่งพักสำหรับนักท่องเที่ยว สำหรับฤดูกาลท่องเที่ยวคือ ฤดูหนาว ช่วงที่ลงพื้นที่ของคณะวิจัยอยู่ในช่วงฤดูร้อน บริเวณรอบๆ จึงแห้งแล้งและสภาพอากาศร้อนมาก ทำให้ไม่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม พุน้ำร้อนแห่งนี้จึงถูกปล่อยร้างในช่วงฤดูร้อน



ภาพที่ 4.114 การปะทุของพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ในระยะแรกๆ ขณะที่บริเวณโดยรอบเป็นแปลงปลูกต้นถั่วเหลือง

ที่มาภาพ: <http://www.dailynews.co.th/Content/regional/115596>



ภาพที่ 4.115 การปะทุของพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ในปัจจุบัน

ที่มาภาพ: ผู้วิจัย



ภาพที่ 4.116 ร้านค้าในบริเวณพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ ที่มาภาพ: ผู้วิจัย



ภาพที่ 4.117 ร้านค้าในบริเวณพุร้อนบ้านเหมืองแร่

ที่มาภาพ: ผู้วิจัย



ภาพที่ 4.118 ป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับพุร้อนบ้านเหมืองแร่

ที่มาภาพ: ผู้วิจัย



ภาพที่ 4.119 ป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับพุร้อนบ้านเหมืองแร่

ที่มาภาพ: ผู้วิจัย



ภาพที่ 4.120 ลำธารบริเวณใกล้เคียงพุน้ำร้อนบ้านเหมืองแร่ ซึ่งเป็นทางที่พุน้ำร้อนไหลออกไป ที่มาภาพ: ผู้วิจัย



ภาพที่ 4.121 ทางเดินโดยรอบพุน้ำร้อนเมืองแปง

ที่มาภาพ: ผู้วิจัย



ภาพที่ 4.122 บ่อแช่เท้าภายในพุน้ำร้อนเมืองแปง

ที่มาภาพ: ผู้วิจัย

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก กับกลุ่มตัวอย่าง การประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แบบสอบถาม นักท่องเที่ยว และการสังเกตการณ์ เพื่อศึกษาการพัฒนาด้านแบบการจัดการแหล่งพุร้อนน้ำร้อนในภูมิภาคตะวันตกของ ประเทศไทยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลทั้งหมด นำมาสรุปผล และอภิปรายได้ดังนี้

5.1 สรุปผลบริบทพื้นที่ศึกษา

การศึกษาการพัฒนาด้านแบบการจัดการแหล่งพุร้อนน้ำร้อนในภูมิภาคตะวันตกของ ประเทศไทยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

5.1.1 ด้านบริบทชุมชนและทรัพยากรท่องเที่ยวพื้นฐานในแต่ละพื้นที่

โดยภาพรวมบริบทชุมชนและทรัพยากรท่องเที่ยวพื้นฐานในแต่ละแหล่งพุร้อนน้ำร้อน จำนวน 4 แห่งในภูมิภาคตะวันตก และแหล่งขยายผลเพิ่มเติมอีก 1 แห่ง สามารถสรุปได้ดังตาราง 5-1

ตารางที่ 5.1 บริบทชุมชนแหล่งพุร้อนน้ำร้อนภาคตะวันตกตาราง 5-1 (ต่อ) บริบทชุมชนแหล่งพุร้อนน้ำร้อนภาคตะวันตก

แหล่งพุร้อนน้ำร้อน	บริบทชุมชนและทรัพยากรท่องเที่ยว
ห้วยน้ำนัก จ.ตาก	1) มีบ่อพุร้อนน้ำร้อน 3 บ่อ บ่อที่ 1 มีลักษณะคล้ายกระทะที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำ บ่อที่ 2 ลักษณะคล้ายรูปหัวใจ เป็นบ่อแบบลึก และบ่อที่ 3 เป็นบ่อที่มีการไหลเอ่อล้นออกมา เกิดสภาพแบบบ่อโคลนร้อนในพื้นที่มีอุณหภูมิ 59.63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ 2) มีบ่อพุร้อนน้ำร้อนใหญ่หลักที่ได้รับการสัมปทานโดยผู้ผลิตน้ำแร่ มงต์เฟลอร์ 3) ในพื้นที่เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรพุร้อนน้ำร้อน คือ 3.1) มีบ่อแช่น้ำร้อนรวม แบ่งชาย-หญิง 2 หลัง บ่อแช่น้ำร้อนแบบส่วนตัวหรือครอบครัว (ความจุประมาณ 4-5 คน) มีทั้งหมด 4 หลัง 3.2) มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พร้อมบ้านพักรับรอง 8 หลัง ซึ่งบริหารจัดการโดยความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ 3.3) สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงคือ น้ำตกนางครวญ 3.4) มีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติสำหรับเยาวชน จากพุร้อนน้ำร้อน สู่อบอุ่นน้ำร้อนด้านบนในพื้นที่สัมปทานของน้ำแร่ มงต์เฟลอร์ 3.5) มีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติเพื่อชมทิวทัศน์โดยรอบ แต่อยู่ระหว่างดำเนินการสำรวจ และการวางมาตรการด้านความปลอดภัย เนื่องจากเป็นรอยต่อด้านชายแดน ไทย-เมียนมา

แหล่งพุร้อน	บริบทชุมชนและทรัพยากรท่องเที่ยว
หินดาต จ.กาญจนบุรี	1) เป็นแหล่งพุร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุยมั่งเป็นแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อของพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตรมีอุณหภูมิอยู่ที่ 44 43 และ 39 องศาเซลเซียส ตามลำดับ 2) มีการใช้ประโยชน์คือเป็นแหล่งแช่น้ำร้อน และมีลำธารน้ำธรรมชาติ (ลำห้วยกุยมั่ง) ไหลผ่าน ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถแช่น้ำเย็นในลำธาร สลับกับการแช่น้ำร้อนได้ 3) มีนักท่องเที่ยวใช้บริการ ทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ 4) พื้นที่มีความร่มรื่นและมีศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เยี่ยมชมธารน้ำพุผ่นริมธาร 5) มีกิจกรรมเสริมในด้านการนวดแผนไทยสำหรับนักท่องเที่ยว 6) พื้นที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์สงครามญี่ปุ่น ซึ่งเคยใช้พื้นที่เป็นแหล่งอาบน้ำร้อน และบริเวณใกล้เคียงมีหลุมหลบภัยสมัยสงครามโลกบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาต
หนองหญ้าปล้องจ. เพชรบุรี	1) เป็นบ่อพุร้อนเป็นบ่อรูปวงรีขนาดเส้นผ่าน ศูนย์กลางประมาณ 4 เมตรพุร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศาเซลเซียส 2) มีสายธารน้ำร้อนเกิดขึ้นในบ่อ 3) บริเวณใกล้กับบ่อกำเนิดมีการจัดที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวได้แช่เท้า 4) มีการปล่อยและนำพุร้อนสู่อาคารอาบน้ำเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้แช่ตัว ทั้งบ่อเดี่ยว และบ่อรวม 5) มีการเสริมกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การนวดแผนไทยแก่นักท่องเที่ยว และสามารถเดินชมธรรมชาติจากจุดบริการนักท่องเที่ยวไปยังบ่อกำเนิดหลัก ระยะทาง 400 เมตร 6) มีแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงใกล้เคียง เช่น น้ำตกกระดังงา และน้ำตกและตลาดน้ำกว้างโจว 7) มีเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำการรักษาความปลอดภัย 24 ชั่วโมง อยู่ภายใต้การดูแลของชุมชนบ้านพุร้อน หมู่ 5 ตำบลยางน้ำกลัดเหนือ อำเภอหนองหญ้าปล้อง

แหล่งพุร้อน	บริบทชุมชนและทรัพยากรท่องเที่ยว
พุร้อนบ้านเหมืองแร่ อำเภอบาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	1) พุร้อนบ้านเมืองแปง เป็นพุร้อนที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการขุดสำรวจแหล่งความร้อนใต้พิภพของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งได้ทำการขุดหลุมสำรวจครั้งแรกในปี พ.ศ. 2536 โดยทำการฝังท่อลงไปใต้พื้นดินประมาณ 100 เมตร จนเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2556 ได้เกิดการปะทุของพุร้อนขึ้น โดยมีความสูงของพุร้อนประมาณ 1- 1.5 เมตร 2) พบว่าพุร้อนมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 94 องศาเซลเซียส มีค่า pH ประมาณ 8.5 3) องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองแปงได้เข้ามาดูแลและปรับปรุงพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว 4) อนุญาตให้ชาวบ้านเข้ามาสร้างร้านค้าและเพิงพักอย่างง่ายประมาณ 5 ร้าน เพื่อจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม รวมทั้งห้องสุขาจำนวน 2 ห้อง เป็นต้น 5) เป็นแหล่งติดกับลำน้ำบายซึ่งสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวประเภทการล่องแพได้ 6) ชุมชนโดยรอบประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งน่าจะสามารถใช้ประโยชน์จากพุร้อนในการอบผลผลิตในชุมชน

5.1.2 ด้านการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่เพื่อนำไปสู่

รูปแบบและมาตรฐานการบริการและการท่องเที่ยว

การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวครั้งนี้ได้ยึดหลักประเด็นความสอดคล้องในด้านการคำนึงถึงหลักนิเวศเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมทั้งการใช้หลักการคำนึงถึงมิติการจัดการทรัพยากรทั้งทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ อันสอดคล้องกับ TAT (1997), Hall (2000), Holden (2006) ศิริอร บุญโร (2551) ที่กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวว่า ต้องคำนึงถึงความก้าวหน้าที่สุด ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกัน การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ศึกษา เน้นการพัฒนาที่สอดคล้องกับ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2555) ว่าด้วยเรื่องมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งพุร้อนในประเทศไทยจำเป็นต้องพิจารณาใน มิติต่างๆ ดังนี้ คือ

1) มิติด้านคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยพิจารณาจากประเด็นดังต่อไปนี้เป็นการพิจารณาเพื่อหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยการวัดคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวจากประเด็นต่างๆ ได้แก่

โครงการย่อยที่ 2

- 1.1) ความเป็นที่รู้จักหรือความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว
- 1.2) ปริมาณนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อเดือน
- 1.3) ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
- 1.4) ความสมบูรณ์ทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว
- 1.5) คุณภาพของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว
- 1.6) คุณภาพในการให้บริการของเจ้าหน้าที่หรือพนักงานแก่นักท่องเที่ยว
- 1.7) ภูมิทัศน์และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่
- 1.8) ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว
- 1.9) เส้นทางการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว
- 1.10) ความเชื่อมโยงกับเส้นทางของการท่องเที่ยวหลัก

2) มิติความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

มีการพิจารณาจากแนวทางและมาตรการความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆดังนี้

- 2.1) มีมาตรการด้านความปลอดภัยและระบบเตือนภัย
- 2.2) มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย
- 2.3) มีบุคลากรดูแลด้านการปฐมพยาบาลแก่นักท่องเที่ยว
- 2.4) มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลขั้นพื้นฐานที่อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้
- 2.5) มีอุปกรณ์และเครื่องมือบรรเทาสาธารณภัยที่เพียงพอ และใช้งานได้
- 2.6) มีอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว เป็นวัสดุที่แข็งแรง สะอาด อยู่ในสภาพที่ดีไม่ชำรุดและมีจำนวนที่เหมาะสมกับปริมาณของนักท่องเที่ยว
- 2.7) มีการเตรียมเส้นทางหนีภัย หรือแผนอพยพนักท่องเที่ยวออกจากแหล่งที่เกิดเหตุฉุกเฉิน เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม สึนามิ พายุพัด แผ่นดินไหว เป็นต้น
- 2.8) มีป้ายหรือสัญลักษณ์รักษาความปลอดภัยหรือเตือนให้ระวังอันตราย
- 2.9) มีสัญญาณเตือนภัยที่อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้
- 2.10) มีระบบสื่อสารสำหรับติดต่อขอความช่วยเหลือในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน

3) มิติด้านปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว

เป็นการพิจารณาปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นมีประเด็นการพิจารณาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

- 3.1) ความพร้อมของสาธารณูปโภคพื้นฐาน
- 3.2) ความพร้อมด้านห้องสุขา ห้องอาบน้ำที่สะอาดและเพียงพอ

- 3.3.) การให้บริการสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ
- 3.4) ความพร้อมด้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกต้องลักษณะ
- 3.5) ความพร้อมด้านที่พักสำหรับบริการนักท่องเที่ยว
- 3.6) ร้านขายของใช้ประจำวัน ของฝาก และของที่ระลึก
- 3.7) การให้บริการมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมสำหรับนักท่องเที่ยว
- 3.8) การให้บริการด้านยานพาหนะสำหรับนักท่องเที่ยว
- 3.9) ความพร้อมด้านที่จอดรถ
- 3.10) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณเส้นทางภายในแหล่งท่องเที่ยว

4) มิติด้านการบริหารจัดการ

พิจารณาในด้านระบบองค์การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ทั้งการบริหารจัดการในด้านด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- 4.1) มีโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร
- 4.2) มีการกำหนดแผนการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ
- 4.3) มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดพื้นที่
- 4.4) มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูล แหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- 4.5) มีมาตรการป้องกันผลกระทบต่อนพื้นที่เปราะบาง
- 4.6) มีการจัดการน้ำเสีย
- 4.7) มีการจัดการขยะมูลฝอยและการรักษาความสะอาด
- 4.8) มีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยว
- 4.9) มีการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 4.10) ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
- 4.11) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว
- 4.12) การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม

5) มิติด้านคุณค่าแหล่งท่องเที่ยว

เป็นการพิจารณาจากคุณค่าที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งที่มีคุณค่าและความโดดเด่นตามคุณค่าตามประเด็นดังต่อไปนี้

5.1) คุณภาพน้ำที่เหมาะสมในการให้บริการ

- 5.2) ห้องแช่น้ำร้อน/บ่อแช่น้ำร้อน/สระว่ายน้ำ
- 5.3) ห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา/ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า/ล็อกเกอร์
- 5.4) การจัดการด้านความปลอดภัย

- 5.5) การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม
- 5.6) ขนาดของบ่อพุ่น้ำร้อนธรรมชาติ
- 5.7) ปริมาณน้ำร้อนที่ออกมา
- 5.8) กลิ่นของกำมะถัน
- 5.9) ลักษณะของพุ่น้ำร้อนหรือแหล่งโคลนเดือด
- 5.10) การได้รับรางวัลไปรับรองหรือใบประกาศเกียรติคุณ

จากประเด็นการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวพุ่น้ำร้อนตามมิติต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้าน ประกอบการพิจารณาข้อมูลพื้นฐานจากโครงการย่อยที่ 1 และจากการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็น สามารถนำมาอภิปรายและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวพุ่น้ำร้อนในภูมิภาคตะวันตกและแหล่งขยายผลต่อเนื่อง

และจากผลการศึกษาศักยภาพของการบริการและการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่มาตรฐานการท่องเที่ยวแหล่งพุ่น้ำร้อนในพื้นที่ศึกษาทั้งหมดสามารถสรุปได้ตามศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 4 แหล่งข้างต้นโดยการสรุปตามมิติทางการท่องเที่ยวทั้ง 5 มิติ ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทแหล่งพุ่น้ำร้อน ดังตารางที่ 5-2

ตารางที่ 5.2 ศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนภาคตะวันตกและแหล่งขยายผลต่อเนื่อง

มิติด้านคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว	มิติด้านความปลอดภัย	มิติด้านปัจจัยพื้นฐาน	มิติด้านการบริหารจัดการ	มิติด้านคุณค่าแหล่งท่องเที่ยว
-แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักหรือมีชื่อเสียงทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด และระดับประเทศ และต่างประเทศ -ปริมาณนักท่องเที่ยวมาก มีทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ -ส่วนมากลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นธรรมชาติ และยังคงสภาพธรรมชาติเดิม -คุณภาพของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวมีการดึงดูดศักยภาพของพุน้ำร้อนมาใช้ประโยชน์เชิงการท่องเที่ยว -ภูมิทัศน์และยังคงความเป็นธรรมชาติ และระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่ -เส้นทางการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว มีสภาพเป็นเส้นทางเดินธรรมชาติ -ยกเว้นพุน้ำร้อนพระร่วงที่มี	-มีมาตรการด้านความปลอดภัยและระบบเตือนภัย -มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย -ขาดบุคลากรดูแลด้านการปฐมพยาบาลแก่นักท่องเที่ยว -มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลขั้นพื้นฐานที่อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ -มีอุปกรณ์และเครื่องมือบรรเทาสาธารณภัยที่เพียงพอ -เป็นวัสดุที่แข็งแรง สะอาด อยู่ในสภาพที่ดีไม่ชำรุด และมีจำนวนที่เหมาะสมกับปริมาณของนักท่องเที่ยว -มีการเตรียมเส้นทางหนีภัย หรือ แผนอพยพนักท่องเที่ยวออกจาก	-มีความพร้อมของสาธารณูปโภคพื้นฐาน -มีความพร้อมด้านห้องสุขา ห้องอาบน้ำ -มีการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ และพระสงฆ์ แต่ยังไม่เป็นสัดส่วน -มีความพร้อมด้านอาหารและเครื่องดื่ม ที่ถูกสุขลักษณะ -มีความพร้อมด้านที่พักสำหรับบริการนักท่องเที่ยวแต่อยู่นอกแหล่งพุน้ำร้อน -ยกเว้นพุน้ำร้อนพระร่วงที่มีที่พักบริการในพื้นที่ -ขาดร้านขายของใช้ประจำวัน ของฝาก และของที่ระลึก -ขาดการให้บริการมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมสำหรับนักท่องเที่ยว	-มีโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร -มีการกำหนดแผนการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ -ยังไม่มีกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ -มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว -ไม่มีมาตรการป้องกันผลกระทบต่อน้ำที่เปราะบาง -ไม่มีการจัดการน้ำเสีย -มีการจัดการขยะมูลฝอยและการรักษาความสะอาด โดยมีเพียงถังขยะธรรมดาบริการ -มีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่านเอกสารแผ่นพับ และเว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนตำบล และ อบจ. -ไม่มีรูปแบบการให้ความรู้และ	-มีคุณภาพน้ำที่เหมาะสมในการให้บริการห้องแช่พุน้ำร้อน/บ่อแช่พุน้ำร้อน/ (ยกเว้นพุน้ำร้อนเมืองแปงเนื่องจากเป็นแหล่งเกิดใหม่และขยายผลการศึกษา) -มีห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา/ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า/ล็อกเกอร์ (ยกเว้นพุน้ำร้อนเมืองแปง เนื่องจากเป็นแหล่งเกิดใหม่และขยายผลการศึกษา) -ขาดการจัดการด้านความปลอดภัย -ขาดมาตรการการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม -ขนาดของบ่อพุน้ำร้อนธรรมชาติมีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้ด้านพุน้ำร้อนได้ -มีปริมาณน้ำร้อนที่ออกมา
-การปรับแต่งการเดินทางอย่างสะดวกสบาย การเดินทางสะดวก เข้าถึงได้ง่าย -แหล่งท่องเที่ยวทั้งสองแห่งสามารถเชื่อมโยงกับเส้นทางของการท่องเที่ยวหลักได้ และเส้นทางใกล้เคียงได้	-แหล่งที่เกิดเหตุฉุกเฉิน -มีป้ายหรือสัญลักษณ์รักษาความปลอดภัยหรือเตือนให้ระวังอันตราย -มีสัญญาณเตือนภัยที่อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ -มีระบบสื่อสารสำหรับติดต่อขอความช่วยเหลือในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน	-ขาดการให้บริการด้านยานพาหนะสำหรับนักท่องเที่ยวยกเว้นพุน้ำร้อนพระร่วงที่มีจักรยานให้เช่า -สามารถจอดรถได้ในบริเวณพื้นที่ แต่อาจไม่เพียงพอช่วงเทศกาลท่องเที่ยวและวันหยุด -มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณเส้นทางภายในแหล่งท่องเที่ยว	-การสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน -ชุมชนท้องถิ่นยังขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว -ชุมชนยังมีรายได้จากการท่องเที่ยว เฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าและที่พัก	-อย่างต่อเนื่อง -ไม่มีกลิ่นของกำมะถัน -ทุกแห่งยังไม่เคยได้รับรางวัล ใบรับรอง หรือใบประกาศเกียรติคุณ

5.2 รูปแบบการท่องเที่ยว

จากการศึกษาด้านรูปแบบการท่องเที่ยว พบและอธิบายได้ว่าการเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันระหว่างทรัพยากรท่องเที่ยว อันได้แก่ทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และความสอดคล้องกับกิจกรรมท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ท่องเที่ยวเอง ได้แก่แหล่งพุร้อนนั้น ๆ และพื้นที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงด้วย

นอกจากนี้ยังอธิบายได้ว่า ในแหล่งศึกษาทั้งหมดมีรูปแบบการท่องเที่ยวหลัก คือ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อันได้แก่ การแช่ตัว แช่เท้า รวมถึงกิจกรรมเสริมในด้านการนวดแผนไทยที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ รวมถึงความเชื่อมโยงการนำทรัพยากรในพื้นที่มาใช้ให้เกิดประโยชน์เช่น กิจกรรมเล่นน้ำในลำห้วยกุ่มมั่ง ณ และเชื่อมโยงประวัติศาสตร์สมัยสงครามโลกในแหล่งพุร้อนหินดาด การเดินศึกษาธรรมชาติในเส้นทางสู่พุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี ส่วนแหล่งพุร้อนห้วยน้ำนักมีการเชื่อมโยงเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติเพื่อลงไปชมบ่อโคลนในพื้นที่ อีกทั้งทุกพื้นที่ท่องเที่ยวพุร้อนมีการเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวและรูปแบบการท่องเที่ยวอันสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงและชุมชนเพื่อพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวให้เกิดความหลากหลายมากขึ้น

ตารางที่ 5.3 รูปแบบการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่

แหล่งพุร้อน	รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม	ศักยภาพและตัวชี้วัด
ห้วยน้ำนัก จ.ตาก	1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ(อาบน้ำแร่) 2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ	1.มีบ่อพุร้อน 3บ่อ บ่อที่1 มีลักษณะคล้ายกระทะที่เกิดจากการก่อปูนบ่อเพื่อเก็บกักน้ำในบ่อน้ำร้อนแห่งนี้ บ่อที่ 2 ลักษณะคล้ายรูปหัวใจ เป็นบ่อแบบลึก และบ่อที่ 3 เป็นบ่อที่มีการไหลเอ่อล้นออกมา เกิดสภาพแบบบ่อโคลนร้อนในพื้นที่ มีอุณหภูมิ 59 63 และ 59 องศาเซลเซียสตามลำดับ 2. มีชุมชนชาวกระเหรี่ยงอาศัยอยู่ในพื้นที่ มีการนำผลิตภัณฑ์มาจำหน่าย ณ จุดบริการท่องเที่ยว 3. มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่ ระยะเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ประกอบกับพื้นที่ใกล้เคียงมีน้ำตก 2 แห่งคือ น้ำตกนางครวญ และน้ำตกสายรุ้งและเส้นทางเดินป่าดอยสน 4. สภาพพื้นที่มีความร่มรื่นเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจได้

แหล่งน้ำร้อน	รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม	ศักยภาพและตัวชี้วัด
หินดาด จ.กาญจนบุรี	1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอาบน้ำแร่ 2. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 3. การท่องเที่ยวเชิงเวศ 4. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ	1. เป็นแหล่งน้ำร้อนที่เกิดอยู่ริมห้วยกุ่มเป็นแนวยาว 30 เมตร มีทั้งหมด 3 บ่อ โดยมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร บ่อที่ 1 และ 2 มีขนาดประมาณ 5.8 X 11.0 เมตร และบ่อของพระสงฆ์ขนาด 2.7 X 4.2 เมตร อุณหภูมิอยู่ที่ 44 43 และ 39 องศาเซลเซียส 2. ความเชื่อมโยงกับสงครามโลกครั้งที่ 2 และมีซากหลุมหลบภัยใกล้พื้นที่ 3. มีสภาพป่าไม้ และลำห้วยธรรมชาติ และเชื่อมโยงน้ำตกผาดาด 4. เป็นแหล่งพักผ่อนริมธารน้ำ
หนองหญ้า ปล้องจ.เพชรบุรี	1.ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 2. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	1. เป็นบ่อน้ำร้อนเป็นบ่อรูปวงรี ขนาดเส้นผ่าน ศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร น้ำร้อนมีอุณหภูมิประมาณ 55 องศา 2.พื้นที่ทำการเพาะปลูกการเกษตร เช่น สวนสับปะรด 3. อยู่ใกล้ลำน้ำตกแม่กระดังลา และพื้นที่เป็นสภาพป่าธรรมชาติ
บ้านพุร้อน เมืองแปง จ. แม่ฮ่องสอน	1.การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 2. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ	1.อุณหภูมิของพุร้อนที่ร้อนถึง 95 องศาเซลเซียส 2. มีลำน้ำสายไหลผ่านซึ่งมีความสงบ ร่มรื่น 3.อยู่ติดเส้นทางสาธารณะ ง่ายแก่การเข้าถึง

5.2.3 แนวทางออกแบบภูมิทัศน์เบื้องต้น ให้กับท้องถิ่นในการเตรียมความพร้อมในการจัดการภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนให้เหมาะสมภายใต้การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้มีการสวยงามเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวต่างๆ จะช่วยทำให้แหล่งท่องเที่ยวดึงดูดใจให้มีผู้มาเยี่ยมชมเยือนมากยิ่งขึ้น โดยควรคำนึงถึงองค์ประกอบต่อไปนี้

1) ทางสัญจรและที่จอดรถ มีความจำเป็นที่ต้องพิจารณาส่วนต่าง ๆ ดังนี้

เส้นทางการเข้าถึง อันได้แก่ ถนน และเส้นทางเดินสู่แหล่งดึงดูดใจในพื้นที่ ในการออกแบบถนน และเส้นทางต้องคำนึงถึงหลักกว้างคือความสวยงามและขนาดมาตรฐานต่างๆ ในทางวิศวกรรม โดยองค์ประกอบของถนนประกอบด้วยความกว้างของถนน ระยะเว้นว่างเพื่อความปลอดภัย เกาะกลางถนน วงเวียน ขอบถนน และพื้นผิวถนน

เส้นทางเดินเท้า และทางเท้า ต้องคำนึงถึงขนาดร่างกายของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับขนาดทางเท้า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในขณะที่เดินเที่ยวชมพื้นที่ ความต้องการทางด้านพื้นที่ อัตรา

ความเร็วในการเดินทางและปริมาณการเคลื่อนไหวของการสัญจร และการเลือกใช้วัสดุผิวพื้น อย่างไรก็ตามอาจต้องคำนึงถึงความลาดชันของพื้นที่ด้วยเช่นกัน

ทางจักรยานและที่จอดรถจักรยาน ในการออกแบบทางจักรยานและที่จอดรถจักรยานมีสิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ ขนาดและระยะที่จำเป็นสำหรับทางจักรยาน รัศมีเลี้ยวโค้งสำหรับทางจักรยาน ความลาดชันของทางจักรยาน ระดับของการติดตั้งป้ายในทางจักรยาน วัสดุปูพื้น ไฟแสงสว่างสำหรับทางจักรยานและที่จอดรถ เนื่องจากในการเข้าถึงแหล่งบางแห่งอาจมีความจำเป็นในการเดินทางตอนกลางคืน และรวมถึงการจัดบริเวณและขนาดที่จอดรถจักรยาน และการจัดบริเวณช่องทางเข้า – ออก ของลานจอดรถและทางจักรยาน

2) อาคารและสิ่งก่อสร้าง โดยมีรายละเอียดคือ

ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ อาคารที่ให้ข้อมูลต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวต้องอยู่ในทำเลที่มองเห็นได้ง่าย เป็นจุดดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยว และอยู่ในทำเลที่นักท่องเที่ยวผ่านเป็นจำนวนมาก โดยควรมีส่วนบริการข้อมูลข่าวสาร ที่ทำการตำรวจท่องเที่ยว ร้านอาหารและร้านขายของที่ระลึก ห้องน้ำ ห้องสุขา บริเวณที่นั่งพักคอยนัดพบ ห้องนิทรรศการและห้องแสดงงานโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับพุน้ำร้อนที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ศาลาที่พัก ควรเป็นอาคารโล่งๆ สำหรับนักท่องเที่ยวนั่งพักคอยหรือเป็นที่ร่มหลบแดด หลบฝน หรือเป็นจุดชมทิวทัศน์พิเศษเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจสำหรับนักท่องเที่ยว หลังจากทำกิจกรรมท่องเที่ยว หรือ ระหว่างรอ ร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่

ห้องน้ำ สำหรับบริการนักท่องเที่ยวมีเกณฑ์ในการออกแบบคือ ที่ตั้งไม่ควรโดดเด่นจนเกินไป ควรมีการระบายอากาศที่ดี ทางเข้าห้องน้ำของผู้หญิงและผู้ชายควรแยกจากกัน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ควรมีความทนทานกับการใช้งานสาธารณะ มีขนาดและระยะที่พอเหมาะ มีห้องเก็บของสำหรับอุปกรณ์ทำความสะอาด มีการจัดบริเวณสำหรับเจ้าหน้าที่ที่ดูแลรักษาความสะอาด ทั้งนี้บางแหล่งอาจคำนึงถึงการบกพรุนจากแมลงและสัตว์ป่าที่อาจเข้าไปรบกวนในพื้นที่ เช่น ผึ้ง เป็นต้น

ร้านขายของ ร้านขายอาหารและเครื่องดื่มอาจเป็นอาคารที่ถาวรหรือเป็นซุ้มที่มีขนาดเล็กไม่ควรอยู่ในแนวที่บดบังทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งก่อสร้างควรกลมกลืน หรือใช้วัสดุที่มีในพื้นที่มาเป็นองค์ประกอบ

3) สิ่งก่อสร้างและสิ่งประกอบบริเวณ ได้แก่ ม้านั่ง โต๊ะ เก้าอี้ที่ใช้งานสาธารณะ โดยมีหลักเกณฑ์ในการออกแบบ คือ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการออกแบบม้านั่งและโต๊ะ เก้าอี้ มีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะทั่วไป โดยให้ตรงกับการใช้สอย มีความทนทานต่อการใช้สอยและสภาพอากาศ มีสภาพที่กลมกลืนกับสภาพภูมิทัศน์โดยรอบ และอาจใช้

เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของพื้นที่มาเป็นส่วนประกอบในการออกแบบรวมทั้งต้องคำนึงถึงการกำหนดตำแหน่ง การจัดวาง ระยะห่าง และลักษณะของสภาพแวดล้อมในพื้นที่

4) ป้ายในการใช้สื่อสารให้ข้อมูล โดยอาจเป็นข้อมูลที่มีเรื่องราว ป้ายชี้บอกทาง ป้ายบอกกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวควรรู้ ทั้งนี้สามารถจำแนกป้ายออกเป็น ป้ายบอกสถานที่ ป้ายบอกทิศทาง ป้ายบอกกฎข้อบังคับ ป้ายข้อมูล ซึ่งป้ายต่างๆ มีหลักเกณฑ์ในการออกแบบ คือ ควรมีความชัดเจน ตำแหน่งของป้าย ความสวยงาม และความแข็งแรงทนทาน หรือ อาจใช้พืชพันธุ์ หรือ สัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่มาเป็นจุดดึงดูดใจในการจัดทำป้ายและเส้นทางในพื้นที่ นอกจากนี้ป้ายที่ติดตั้งที่ต่างๆ ควรมีการวางแผนการจัดระบบป้ายเพื่อให้ทราบว่าควรทำป้ายอะไรติดตั้งที่ตำแหน่งใดบ้างโดยทำการเก็บข้อมูลเพื่อพิจารณาว่าในบริเวณที่กำลังวางแผนอยู่นั้นมีความต้องการในด้านข้อมูลในจุดใดบ้าง จากนั้นทำการรวบรวมข้อมูลกำหนดลงในผัง ต่อมาทำการกำหนดรูปแบบ ข้อกำหนด ข้อความ และรูปสัญลักษณ์ที่จะปรากฏในป้ายแต่ละชุด สุดท้ายทำการออกแบบแผ่นป้าย การติดตั้งพร้อมทั้งการระบุตำแหน่งที่แน่นอนของป้ายลงในผัง

5) ถังขยะและตัวรองรับขยะมูลฝอย เป็นสิ่งที่จำเป็นในการปรับปรุงพื้นที่เพื่อช่วยในการเก็บสิ่งปฏิกูลหรือของเหลือใช้จากการใช้งาน โดยต้องคำนึงถึงรูปแบบและลักษณะให้เหมาะสมในแต่ละบริเวณนั้น คือ รูปแบบที่กลมกลืนกับสภาพภูมิทัศน์ ตำแหน่งและจำนวนของถังขยะ ความสะดวกในการใช้ การดูแลรักษาและความแข็งแรงทนทาน ความสะอาดและสุขอนามัย

6) กระบะและกระถางต้นไม้ คือ ภาชนะสำหรับใส่ดินเพื่อปลูกต้นไม้อาจเป็นกระบะถาวรที่ก่อสร้างลงกับที่ เช่น ก่ออิฐ ก่อหินหล่อคอนกรีต หรือเป็นกระบะชั่วคราวสามารถเคลื่อนย้ายได้โดยสะดวก โดยมีเกณฑ์การออกแบบดังนี้ คือ กระบะต้นไม้จะต้องจัดทำระบายน้ำไว้สำหรับการระบายน้ำภายหลังการรดน้ำ ตำแหน่งกระบะต้นไม้ควรตั้งอยู่ลอยตัว โดยสามารถทำความสะอาดได้ง่าย ความสูงของกระบะโดยทั่วไปจะไม่เกิน 0.80 เมตร แต่ทั้งนี้ความสูงจะขึ้นอยู่กับการใช้งานอื่นประกอบด้วย และความลึกของชั้นดินในกระบะสำหรับการปลูกต้นไม้จะมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของต้นไม้ที่ปลูก

7) บ่อน้ำ สระน้ำ พุน้ำ และน้ำตก โดยน้ำที่ใช้สำหรับการจัดตกแต่งที่สร้างขึ้นมานี้ มักจะเป็นการใช้ในลักษณะที่เพิ่มความสวยงาม เพิ่มความน่าสนใจ และคุณค่าทางด้านการมองเห็นมากกว่าประโยชน์ในการใช้สอยอื่น โดยควรออกแบบให้พื้นผิวของน้ำก่อให้เกิดบรรยากาศ อารมณ์ และความรู้สึกที่ต่างกันไป มีความปลอดภัย มีระบบการไหลเวียนของน้ำ มีระบบการระบายน้ำและการทำความสะอาด คำนึงถึงการใช้วัสดุพื้น มีการตกแต่งประดับด้วยไฟฟ้าเพื่อเพิ่มสีสันในยามค่ำคืน ควรออกแบบให้กลมกลืนกับธรรมชาติ และขอบของบ่อน้ำต้องรองรับน้ำไม่ให้กระเด็นออกมาได้ อีก

ทั้งควรมีการคำนึงถึงการจัดวางม้านั่ง หรือการปลูกพืชน้ำบางชนิด รวมถึงคำนึงถึงตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสมของบ่อน้ำ สระน้ำ พุน้ำ น้ำตก ที่สร้างขึ้น

8) ไฟฟ้าส่องสว่าง ไฟฟ้าภายนอกมีหน้าที่ให้แสงสว่างในเวลากลางคืนเพื่อความปลอดภัยในการสัญจรและสวัสดิภาพของผู้สัญจรแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นสิ่งที่ประกอบสถานที่เพื่อช่วยในการแสดงสัดส่วนของพื้นที่ รูปแบบของลักษณะพื้นที่ และส่งเสริมให้เกิดความสวยงามขึ้น โดยมีเกณฑ์การออกแบบและการเลือกใช้ไฟฟ้า ดังนี้ คือ เลือกชนิดของไฟให้เหมาะสมกับการใช้งานและมีความกลมกลืนกับสภาพภูมิทัศน์ องค์ประกอบของไฟฟ้าประกอบด้วย หลอดไฟฟ้า เสาไฟฟ้า การติดตั้งควรมีการออกแบบให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและความปลอดภัย นอกจากนี้เสาไฟฟ้าอาจจะออกแบบให้ใช้ประโยชน์ร่วมกับอย่างอื่นได้ โดยการออกแบบต้องให้มีความประหยัดและดูแลรักษาได้ง่าย

9) ทางเดินมีหลังคา สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวให้หลบแดดหลบฝนได้ นอกจากนั้นยังอาจช่วยชี้นำทิศทางการเดินให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น นำนักท่องเที่ยวจากลานจอดรถไปยังบริเวณทางเข้า การออกแบบควรมีรูปแบบ สี สัน วัสดุ ให้กลมกลืนกับส่วนประกอบอื่นๆ และให้เข้ากับเอกลักษณ์ของบริเวณนั้น ความสูงของหลังคาไม่ควรต่ำกว่า 2.30 เมตร ความกว้างของทางเดินมีหลังคาให้มีความเหมาะสมกับการใช้งาน และตำแหน่งที่มีการติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ให้ติดตั้งในตำแหน่งเสาหรือผนังด้านหลังเพราะเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวผ่านไปมาเยอะ เช่น เส้นทางเดินบนสะพานจากจุดบริการนักท่องเที่ยวไปยังบ่อแช่ตัวของพุร้อนหินดาด เป็นต้น

10) ชุมทางเข้า ได้แก่ สิ่งก่อสร้างซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อเป็นที่หมายต่อนักท่องเที่ยวหรือผู้สัญจรไปมาโดยทางรถยนต์ หรือทางเท้าสามารถกำหนดตำแหน่งการเข้าออกได้ง่ายขึ้นและชัดเจนขึ้น โดยมักจะเน้นที่ความสูงเพื่อให้สามารถมองเห็นจากระยะไกล โดยส่วนประกอบของชุมทางเข้าอาจมีเพียงชุมที่เป็นโครงสร้างและโดยมากมักจะประกอบอยู่กับป้ายชื่อเพื่อให้สื่อสารได้ชัดเจนมากขึ้น หรือมีตัวหนังสือแสดงการต้อนรับ และความสูงของชุมจะต้องคำนึงถึงประเภทของการสัญจรประกอบด้วย ถ้าเป็นทางเดินควรมีความสูงอย่างน้อย 2.30 เมตร ถ้าเป็นรถยนต์ควรมีความสูงอย่างน้อย 3.00 เมตร ถ้าเป็นรถบรรทุก รถโดยสารขนาดใหญ่ควรมีความสูงอย่างน้อย 5.00 เมตร นอกจากนี้โครงสร้างของชุมทางเข้าอาจเป็นเพียงโครงสร้างโปร่งหรือเป็นโครงสร้างที่มีหลังคาเพื่อกันแดดกันฝน หรือเป็นโครงสร้างสำหรับไม้เลื้อยเกาะขึ้นไปเป็นชุมต้นไม้ หรืออาจจะมีประโยชน์การใช้งานอื่น เช่น ป้อมยาม ป้อมเก็บเงิน เป็นต้น ทั้งนี้รูปแบบของชุมควรกลมกลืนกับสิ่งก่อสร้างอื่นและสภาพแวดล้อมในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งต้องคำนึงถึงบริเวณโดยรอบประกอบด้วย เช่น สวนหย่อม ทางเท้า เป็นต้น

11) บริเวณที่จอดรถ จำเป็นต้องมีการจัดทำแนวเขตที่ชัดเจน เช่น การตีเส้น หรือ มีจุดบ่งบอกให้เกิดความเป็นระเบียบในการจอดรถ และไม่เกิดการบดบังทัศนียภาพ และแหล่งร้านค้าในพื้นที่ (ในกรณีพื้นที่จำกัดในการจอดรถ) หรืออาจมีการออกแบบให้กลมกลืนกับพื้นที่ เช่น การใช้พื้นที่สนามหญ้าที่อาจเป็นวัสดุที่ทนต่อการบดของล้อ และยางรถยนต์ รวมทั้งประเด็นในการพิจารณาด้าน การใช้สอย เช่น ในพื้นที่จำเป็นต้องคำนึงถึงระบบมลพิษที่เกิดจากการใช้ยานยนต์ในพื้นที่ โดยใช้ต้นไม้เข้ามามีส่วนและบทบาทในการลดมลภาวะอันอาจเกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นต้น

5.3 การศึกษาด้านต้นแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่

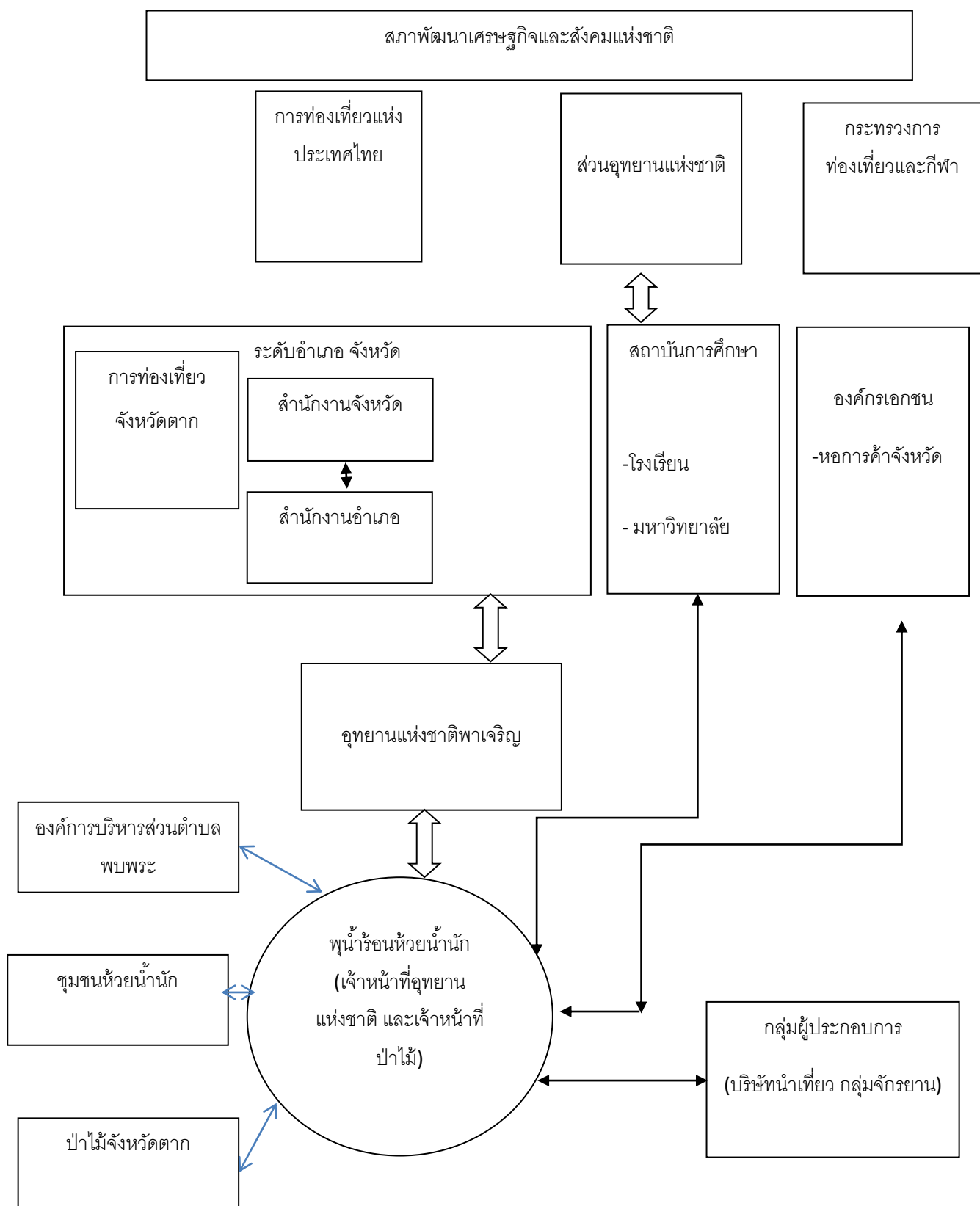
จากการศึกษาด้านต้นแบบการจัดการแหล่งพุร้อนในพื้นที่ทั้ง 3 แห่งในภูมิภาคตะวันตก คือ แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนัก จังหวัดตาก แหล่งพุร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี และแหล่งพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี พบว่า แต่ละพื้นที่มีรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันตามหน่วยงานและองค์กรที่สนับสนุนและเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว กล่าวคือ

1) แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนัก ในอดีตเคยอยู่ในการดูแลของชุมชนบ้านห้วยน้ำนัก และองค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ จังหวัดตาก (เมื่อ ปี พ.ศ. 2556) แต่ปัจจุบัน พื้นที่ได้อยู่ในความดูแลและเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติพาเจริญ ทำให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้การกำกับและบริหารจัดการโดยอุทยานแห่งชาติ ทำให้บทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุร้อนเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เป็นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนโดยหน่วยงานของรัฐประเภทอุทยานแห่งชาติเพียงองค์กรเดียว แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่การบริหารจัดการดังกล่าวยังอนุญาตให้ชุมชนในพื้นที่สร้างความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แต่บทบาทชุมชนยังขาดความร่วมมือในเชิงการบริหารจัดการพื้นที่ อาจเพราะชุมชนยังขาดความเข้าใจในด้านบทบาทการท่องเที่ยวโดยชุมชน อีกทั้งพื้นที่อยู่ในความควบคุมและดูแลโดยหน่วยงานอุทยาน ดังนั้นต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวจึงเป็นไปในด้านการจัดการโดยองค์กรภาครัฐ ดังแสดงในแผนภาพ 5.1

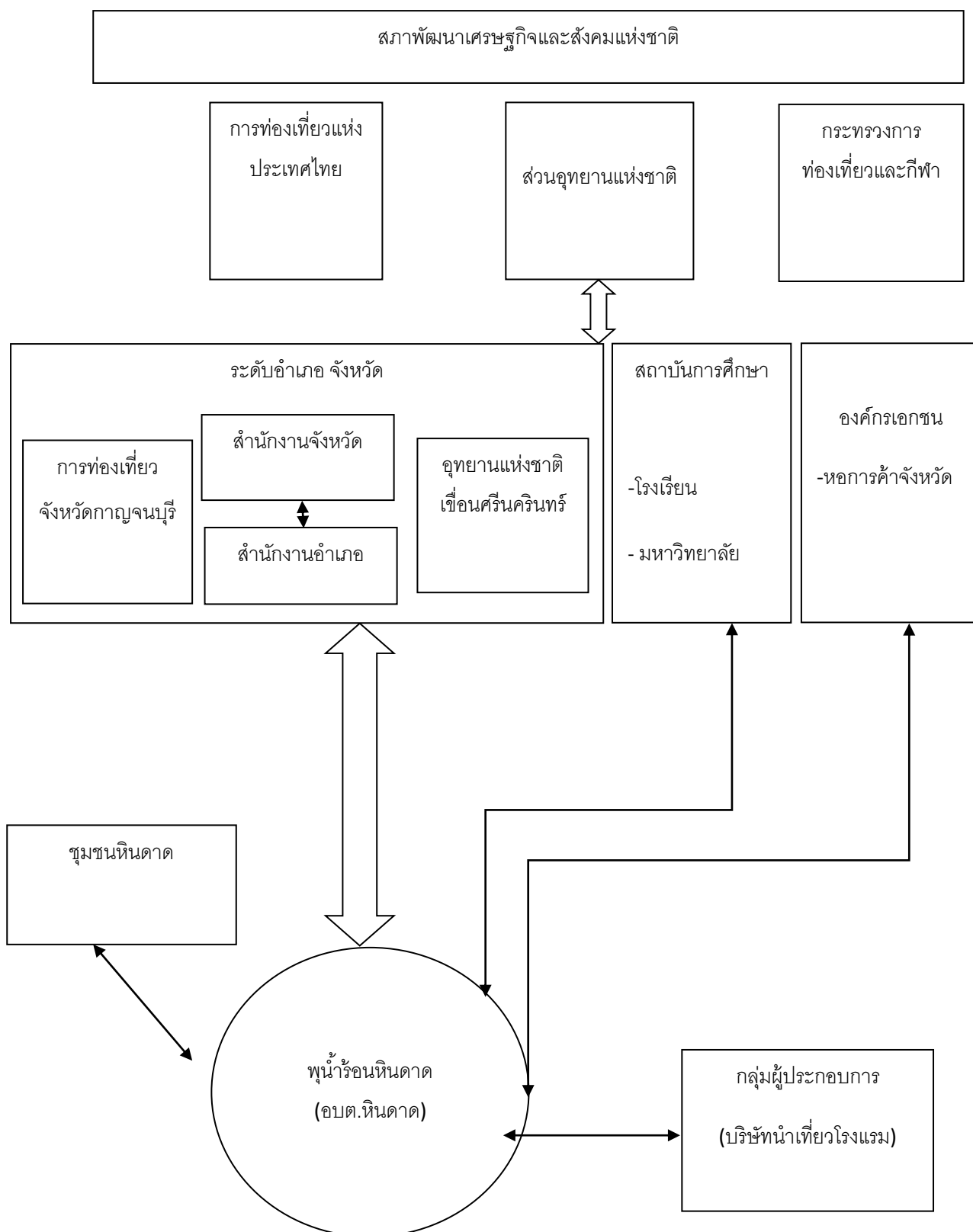
2) แหล่งพุร้อนหินดาด เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการบริหารพื้นที่ มีการกำหนดงานในฝ่าย และส่วนต่าง ๆ เช่น ฝ่ายแผนและนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาดเป็นผู้ดูแลและบริหารจัดการ นอกจากนี้ยังมีฝ่ายบริการการท่องเที่ยวให้บริการข้อมูล บริการสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ และฝ่ายความปลอดภัยเพื่อดูแลด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ยังอนุญาตให้เอกชน ได้แก่ ชุมชนในพื้นที่มีบทบาทในการหารายได้และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว รวมทั้งการประสาน

ความร่วมมือกับบริษัทนำเที่ยวในการนำนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวรัสเซีย เกาหลี เดินทางท่องเที่ยวและใช้บริการแช่แหล่งพุร้อนในพื้นที่ อันเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวแก่ชุมชน ดังแสดงในแผนภาพ 5.2

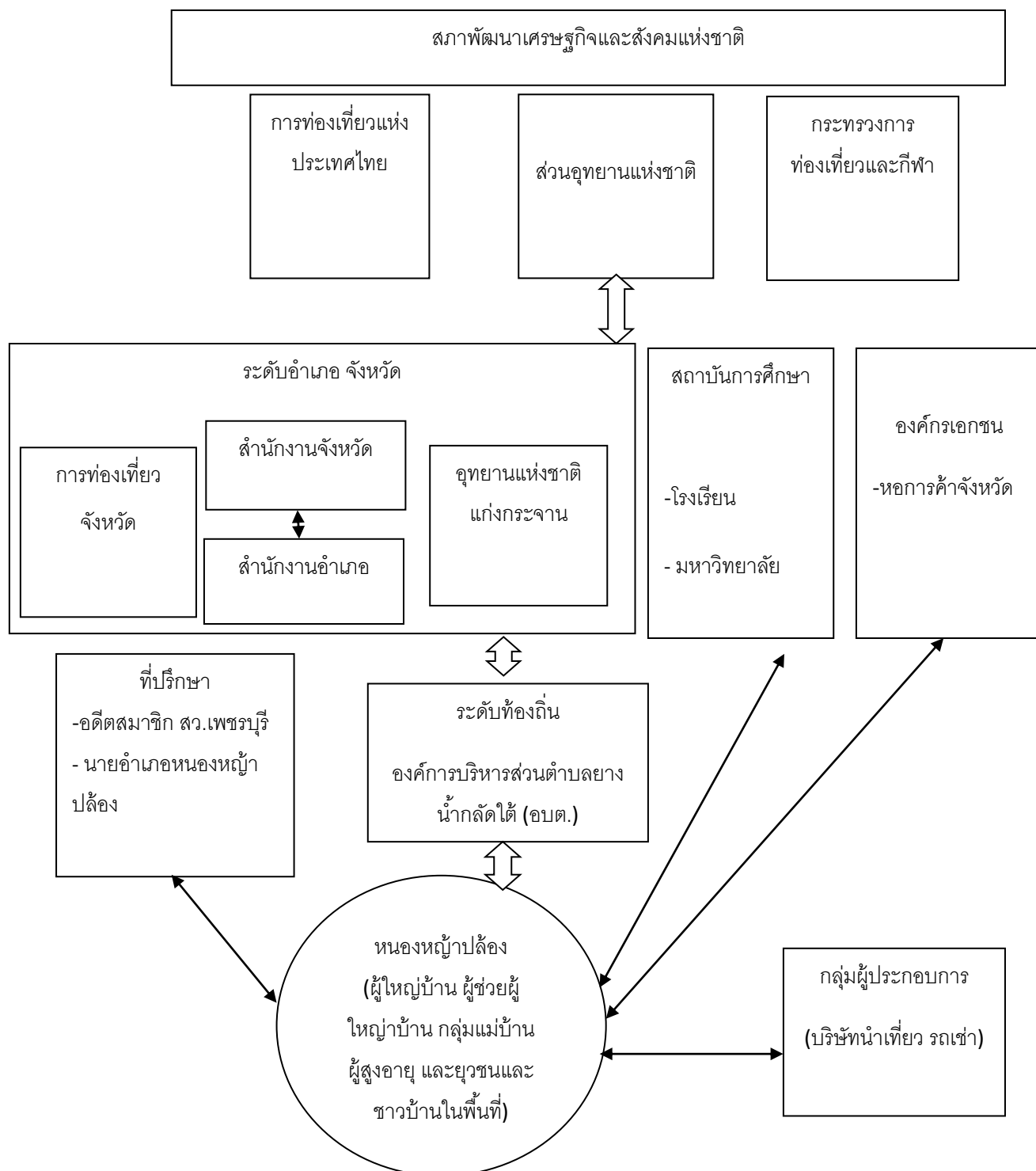
3) แหล่งพุร้อนหนองหญ้าปล้อง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่กล่าวได้ว่าเป็นการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากการบริหารจัดการดังกล่าวอยู่ภายใต้การดูแลของชุมชนหมู่ 5 บ้านพุร้อน ซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กล่าวคือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งมาจากชุมชนในพื้นที่ ภายใต้การปรึกษาของผู้บริหารในพื้นที่ ตลอดจนการสร้างเชื่อมโยง เครือข่ายและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน น้ำตกแม่กระดังลา และแหล่งท่องเที่ยวอื่นรายรอบ ทั้งนี้ยังเป็นโอกาสการสร้างการมีส่วนร่วมแก่ชุมชนในพื้นที่ โดยการประชุมหารือในการบริหารจัดการพื้นที่เป็นประจำทุกเดือน การแสดงผลด้านรายรับ รายจ่ายที่ชัดเจนแก่ชุมชน ตลอดจนการให้โอกาสชุมชนสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวโดยการจำหน่ายสินค้าจากชุมชน เช่น ผลผลิตทางการเกษตร แก่นักท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างรายได้แก่คนในพื้นที่ เป็นต้น ดังแผนภาพ 5.1



ภาพที่ 5.1 โครงสร้างและต้นแบบการจัดการแหล่งน้ำร้อน ห้วยน้ำนัก จังหวัดตาก



ภาพที่ 5.2 โครงสร้างและต้นแบบการจัดการแหล่งพุน้ำร้อนโดยอบต. พุน้ำร้อนหินดาต จ.กาญจนบุรี



ภาพที่ 5.3 โครงสร้างและต้นแบบการจัดการแหล่งพุร้อนโดยชุมชน พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี

5.4 การศึกษาด้านแนวยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุร้อน

การศึกษาด้านแนวทางการจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งพุร้อนในภูมิภาคตะวันตกได้กำหนดกรอบ และข้อเสนอแนะเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ ดังนี้

5.4.1 แหล่งท่องเที่ยวพุร้อนห้วยน้ำนัก จังหวัดตาก

5.4.1.1 แนวทางในการพัฒนาด้านพื้นที่ท่องเที่ยว

1) การส่งเสริมการลงทุนแหล่งพุร้อนห้วยน้ำนักตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในด้านการดึงดูดให้นักลงทุนเข้ามาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว หากสามารถประสานกับกรมอุทยานแห่งชาติให้เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาลงทุนได้

2) การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่อำเภอใกล้เคียงจังหวัดใกล้เคียง และประเทศเพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่สามารถทำได้เนื่องจากในปัจจุบันการพัฒนาด้านการคมนาคมทั้งทางบกและทางอากาศมีความสะดวกมากยิ่งขึ้นมีการขยายถนนทำให้การเดินทางด้วยรถยนต์มีความปลอดภัยกว่าแต่ก่อนเที่ยวบินที่บินตรงจากหัวเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯและเชียงใหม่มาที่อ.แม่สอดก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดยในอนาคตจะมีการเปิดเส้นทางบินอย่างกุ่ม-แม่สอดอีกด้วยดังนั้นหากเส้นทางคมนาคมได้รับการพัฒนาให้สามารถเดินทางได้สะดวกและปลอดภัยยิ่งขึ้นในอนาคตการเข้าถึงแหล่งพุร้อนห้วยน้ำนักก็จะง่ายขึ้นส่งผลให้มีผู้เดินทางมามากขึ้น

3) แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนักเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์หากสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานทั้งในด้านการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยย่อมสามารถที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่ได้ทั้งนี้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นตัวพุร้อนก็ดี หรือป่าไม้ต้นน้ำลำธารเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว

5.4.1.2 แนวทางในการพัฒนาด้านการบริหารจัดการ

1) ควรมีการจัดทำระบบบันทึกข้อมูลผู้ใช้ห้องพักและบ่ออาบน้ำแช่เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวและสถิติการใช้งานห้องพักห้องอาบน้ำแช่ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวการคาดการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวและการจัดสรรการใช้งานทรัพยากรพุร้อนอย่างเหมาะสม

2) ควรมีการดูแลและปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ให้เหมาะสมพร้อมใช้งานอยู่เสมอเช่นเก้าอี้นั่งห้องพักห้องน้ำ-ห้องสุขาห้องอาบน้ำแช่บ่อแช่เท้าควรมีการทำความสะอาดและ

ซ่อมแซมอุปกรณ์ที่ชำรุดรวมถึงจัดสรรงบประมาณเพื่อติดตั้งอุปกรณ์อำนวยความสะดวกแก่ผู้พิการ และผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลัก

3) ควรจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งในระยะสั้นและระยะยาวและควรมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อใช้ประกอบการเสนอของบประมาณเพื่อพัฒนาพื้นที่แหล่งพุร้อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานโดยการพัฒนาพื้นที่ควรทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปทีละขั้นตอนตามแผนการที่ได้วางไว้

4) ควรจัดโครงการพัฒนาบุคลากรในพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการต้อนรับนักท่องเที่ยวการพัฒนาบุคลากรในพื้นที่หรือเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นสามารถนำชมสถานที่ท่องเที่ยวการพัฒนาบุคลากรด้านการวางแผนโบราณและการให้ความรู้แก่บุคลากรในด้านการดูแลห้องพักและสิ่งอำนวยความสะดวกให้ได้มาตรฐานซึ่งทางอุทยานฯสามารถขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาในบริเวณใกล้เคียงให้มาถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวิธีการดูแลทำความสะอาดห้องพักและการดำเนินงานแม่บ้าน

5) ควรมีการเก็บข้อมูลด้านความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการแหล่งพุร้อนและท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อนำปัญหาที่พบหรือข้อเสนอแนะที่ได้รับไปปรับปรุงการให้บริการและการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

6) ควรมีการจัดทำมาตรฐานหรือนำมาตรฐานที่มีผู้จัดทำไว้แล้วทั้งในเรื่องที่พักแหล่งพุร้อนและสถานที่อาบน้ำแร่มาบังคับใช้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับการบริการที่ได้มาตรฐานมีความปลอดภัยและเกิดความประทับใจ

5.4.1.3 แนวทางในการพัฒนาด้านกิจกรรมท่องเที่ยว

1) ด้านการอาบน้ำ ในปัจจุบันบริเวณแหล่งพุร้อนห้วยน้ำนักมีการให้บริการที่พักค้างแรมสำหรับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีบริการห้องอาบน้ำแช่ทั้งแบบห้องรวมและห้องแยก นอกจากนี้ ยังมีบริเวณที่นั่งแช่เท้าตั้งอยู่ด้านนอกของห้องพัก ในบรรยากาศเปิดโล่งแต่ร่มรื่น การพัฒนาในส่วนนี้จึงควรมุ่งเน้นในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ที่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลัก เช่น ทางลาด ห้องน้ำสำหรับผู้พิการ รวบรวมจัดตุนนั่ง รวมถึงการใช้วัสดุปูพื้นแบบกันลื่น เพื่อเพิ่มความสะดวกและความปลอดภัยให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้

2) ด้านกิจกรรมเสริมในบริเวณแหล่งพุร้อน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกผ่อนคลายและเป็นการเสริมสร้างสุขภาพ ควรมีการให้บริการนวดแผนโบราณ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มรายได้ให้แก่คนในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังสามารถสร้างกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและภูมิ

โครงการย่อยที่ 2

ปัญญาของชาวกะเหรี่ยงให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมตามประเพณีในท้องถิ่น หรือการทอดผ้าพื้นเมือง เพื่อให้นักท่องเที่ยวทดลองทำหรือซื้อเป็นของฝาก กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัครก็เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่สามารถนำมาผนวกกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งพุร้อนได้ เนื่องจากมีโรงเรียนห้วยน้ำนก นักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมอาสาต่างๆ เช่น สอนหนังสือให้เด็กๆ บุรณะซ่อมแซมอาคารเรียน และยังสามารถแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เรียนรู้ภาษา และการแสดงศิลปะ การฟ้อนรำของชาวกะเหรี่ยงอีกด้วย

3) ด้านกิจกรรมเชื่อมโยงในพื้นที่ใกล้เคียง เนื่องจากบริเวณโดยรอบแหล่งพุร้อนห้วยน้ำนกมีสภาพเป็นภูเขาและป่าไม้ เคยมีการตั้งค่ายพักแรมของทหารและกลุ่มกะเหรี่ยง บริเวณใกล้กับชายแดน จึงสามารถสร้างกิจกรรมการเดินป่า เส้นทางสั้นๆ เพื่อไปที่จุดชมวิวซึ่งเคยเป็น ที่ตั้งของกองกำลังกะเหรี่ยงได้ โดยในเส้นทางเดินป่า นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชใน พื้นที่ได้ด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดน การเดินป่าจะต้องมีผู้นำเดินเป็นเจ้าหน้าที่อุทยานฯ หรือชาวบ้านที่มีความชำนาญเส้นทางและได้รับอนุญาตจากทางอุทยานฯ คอยดูแลความปลอดภัย ของนักท่องเที่ยวตลอดเวลา

5.4.1.4 แนวทางในการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

1) ระยะแรก เนื่องจากพื้นที่แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนกอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ ดังนั้น ในปัจจุบันชุมชนและหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ จึงไม่ได้มีส่วนร่วมมากนักในการดูแลและพัฒนาแหล่งพุร้อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านเป็นเพียงผู้มาใช้ประโยชน์จากพุร้อน เช่น การอาบน้ำแช่เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย เป็นครั้งคราวเท่านั้น ดังนั้น ในเบื้องต้นคณะผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการจัดประชุมเพื่อร่วมกันหารือถึงแนวทางการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และชุมชนโดยรอบ เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ได้ตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งพุร้อน เกิดความรู้สึกหวงแหนและช่วยกันบำรุงรักษาแหล่งพุร้อนเพื่อการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ควรมีการสรรหาตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ มาช่วยกันดูแลแหล่งพุร้อนในรูปแบบของคณะกรรมการดูแลพื้นที่

2) ในระยะต่อไปจึงเป็นการประชุมเพื่อหารือถึงแนวทางการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว หรือการให้บริการด้านที่พัก อาหาร-เครื่องดื่ม รวมถึงการเดินทาง เป็นต้น

5.4.2 แหล่งท่องเที่ยวพุร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี

5.4.2.1 แนวทางในการพัฒนาด้านพื้นที่ท่องเที่ยว

- 1) การพัฒนาด้านความเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในการเป็นชุมชนพุร้อน เนื่องจากพื้นที่มีศักยภาพด้านแหล่งน้ำที่มีปริมาณการไหลที่มาก เกิน 500 ลิตรต่อวัน ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในการอาบ แช่ตัว แช่เท้าได้อย่างพอเพียง
- 2) การพัฒนาสู่แหล่งพุร้อนอาเซียน เนื่องจากเป็นแหล่งพุร้อนที่อยู่ใกล้เส้นทางเศรษฐกิจไทย-พม่า และเป็นแหล่งที่ไม่ไกลจากเส้นทางหลักในการเดินทางจากจังหวัดกาญจนบุรีสู่ด่านเจดีย์สามองค์ประเทศเมียนมาร์
- 3) การพัฒนาสู่การเป็นแหล่งพุร้อนในระดับสากล เนื่องจากพื้นที่ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวเกาหลี รัสเซีย และเวียดนาม ในการเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ เพราะพื้นที่มีความได้เปรียบทั้งด้านพุร้อนที่มีอุณหภูมิเหมาะสมต่อการอาบแช่ และการพักผ่อนริมลำห้วยกุ่มง่ามที่ไหลผ่านพุร้อน
- 4) การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่อำเภอใกล้เคียงจังหวัดใกล้เคียง และประเทศเพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่สามารถทำได้เนื่องจากในปัจจุบันการพัฒนาด้านการคมนาคมมีความสะดวกมากยิ่งขึ้นโดยในอนาคตจะมีการเปิดเส้นทางมอเตอร์เวย์สู่กาญจนบุรี และท่าเรือน้ำลึกทวาย ในอนาคตการเข้าถึงแหล่งพุร้อนจะง่ายขึ้นส่งผลให้ผู้เดินทางมามากขึ้น
- 5) แหล่งพุร้อนห้วยหินดาดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์มีลำธารไหลผ่าน หากสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานทั้งในด้านการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยย่อมสามารถที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่ได้เพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว

5.4.2.2 แนวทางในการพัฒนาด้านการบริหารจัดการ

- 1) การกำหนดสายงานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนสามารถทำให้เกิดความชัดเจนในแผนก ฝ่ายต่าง ๆ ได้ เนื่องจากมีองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาดเป็นผู้ดูแล และสามารถจัดสรรตัวแทน และชุมชนให้ร่วมในการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างเต็มที่
- 2) ควรมีการดูแลและปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ให้เหมาะสมพร้อมใช้งานอยู่เสมอ เช่น สะพานโยง ควรมีการปรับปรุงซ่อมแซมให้เกิดความปลอดภัย แก้วน้ำร้อนห้องพัก ห้องน้ำ-ห้องสุขาห้องอาบแช่บ่อแช่เท้าควรมีการทำความสะอาดและซ่อมแซมอุปกรณ์ที่ชำรุดรวมถึง

จัดสรรงบประมาณเพื่อติดตั้งอุปกรณ์อำนวยความสะดวกแก่ผู้พิการและผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลัก

3) ควรจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งในระยะสั้นและระยะยาวและควรมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อใช้ประกอบการเสนอของบประมาณเพื่อพัฒนาพื้นที่แหล่งพุร้อนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานโดยการพัฒนาพื้นที่ควรทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปทีละขั้นตอนตามแผนการที่ได้วางไว้

4) ควรมีการจัดเตรียมบุคลากรด้านภาษาอังกฤษไว้เพื่อบริการนักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อน ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการบริหารจัดการข้อมูลท่องเที่ยวในพื้นที่

5) การพัฒนาบุคลากรในพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวด้านการต้อนรับ นักท่องเที่ยวการพัฒนาบุคลากรในพื้นที่หรือเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นสามารถนำชมสถานที่ท่องเที่ยวการพัฒนาบุคลากรด้านการวางแผนโบราณและการให้ความรู้แก่บุคลากรในด้านการดูแลห้องพักและสิ่งอำนวยความสะดวกให้ได้มาตรฐาน

6) ควรมีการเก็บข้อมูลด้านความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ที่มาใช้บริการแหล่งพุร้อนและท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อนำปัญหาที่พบหรือข้อเสนอแนะที่ได้รับไปปรับปรุงการให้บริการและการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

7) ควรมีการจัดทำมาตรฐานด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นลำธาร มีความลื่นของตะไคร่น้ำ และบางครั้งนักท่องเที่ยวกระโดดจากที่สูงเพื่อเล่นน้ำในลำธาร ประกอบกับพื้นที่มีผลกระทบด้านน้ำหลากเนื่องจากอยู่ติดลำห้วย จำเป็นต้องมีมาตรการด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างมีมาตรฐาน

5.4.2.3 แนวทางในการพัฒนาด้านกิจกรรมท่องเที่ยว

1) การพัฒนากิจกรรมการอาบน้ำแช่มีความได้เปรียบแหล่งพุร้อนอื่น ๆ ในภูมิภาค เนื่องจากมีธารน้ำเย็นไหลผ่าน ซึ่งเหมาะแก่การแช่ตัวในพุร้อน สลับกับการแช่ตัวในธารน้ำเย็น ดังนั้นอาจมีการพัฒนาพื้นที่ให้มีความสะอาด เหมาะสม และปลอดภัยในกิจกรรมอาบน้ำแช่ตัวในแหล่งน้ำ ทั้งน้ำร้อนและน้ำเย็น

2) สามารถพัฒนาต่อยอดกิจกรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และนิเวศได้ เนื่องจากพื้นที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์สงครามโลก และเชื่อมโยงประวัติศาสตร์

การอาบน้ำแช่ตัวของทหารญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกที่ใช้พื้นที่ในการอาบน้ำร้อน อีกทั้งในพื้นที่ยังมีหลุมหลบภัยที่เคยใช้ในอดีต ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้

3) เนื่องจากพื้นที่มีความสงบ ร่มรื่นตามธรรมชาติของป่าเขา และ ธารน้ำ ทำให้เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแบบครอบครัว สามารถพักผ่อนได้ตามจุดพัก และริมธารน้ำ แต่จำเป็นต้องพัฒนาบริเวณตลิ่ง และแนวขอบธารน้ำให้เหมาะสมกับการพักผ่อนและเพิ่มกิจกรรมสำหรับครอบครัว

4) ด้านกิจกรรมเชื่อมโยงในพื้นที่ใกล้เคียง เนื่องจากบริเวณโดยรอบแหล่งพุน้ำร้อนมีสภาพเป็นภูเขาและป่าไม้ สามารถสร้างกิจกรรมการเดินป่า เส้นทางสั้นๆ เพื่อไปที่จุดใกล้เคียง เช่น น้ำตกผาตาด ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากพื้นที่ และอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชในพื้นที่ได้ด้วย

5) เนื่องจากส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นกลุ่มชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ดังนั้นอาจมีการนำประเพณีวัฒนธรรมมาเสนอเพื่อเพิ่มเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ชม ศึกษา ประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า อันเป็นการเพิ่มกิจกรรมท่องเที่ยวทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวเกิดขึ้น

5.4.2.4 แนวทางในการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

1) เนื่องจากพื้นที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลหินตาด ทำให้มีความได้เปรียบในการบริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการวางแผนงานที่ชัดเจน พร้อมการควบคุมด้านรายได้และการบริหารจัดการพื้นที่ แต่จำเป็นต้องสร้างองค์การเฉพาะการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนเพื่อการพัฒนาอย่างมีศักยภาพขึ้น

2) ควรมีการสร้างโอกาสสำหรับชุมชนในพื้นที่ในการเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันอยู่ภายใต้การบริหารจัดการโดย องค์การบริหารส่วนตำบล แต่ด้านบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมโดยตรงยังมีน้อย

3) ควรมีการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติ ชุมชนควรได้รับความรู้ความเข้าใจในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4) อาจมีการสร้างความเข้าใจและการรับรู้ด้านการบริหารจัดการและผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ และร่วมกับรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สืบไป

5.4.3 แหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

5.4.3.1 แนวทางในการพัฒนาด้านพื้นที่ท่องเที่ยว

1) สร้างมาตรฐานการแอ่อาบ (ทั้งการแอ่ตัวและแอ่เท้า) และติดป้ายประชาสัมพันธ์ ณ บริเวณบ่อแอ่อาบโดยรอบ เพื่อสุ่ชวนมัยส่วนร่วมและเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเียวที่มาใช้บริการ

2) สร้างมาตรฐานการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณแอ่อาบ และบริเวณโดยรอบ พร้อมทั้งจัดฝีกอบรมชาวบ้านที่ดูแลความสะอาด เพื่อให้ข้อมูลการทำมาสะอาดบริเวณแอ่อาบอย่างถูกต้องตามสุ่ลักษณะ

3) ภาพลักษณ์ของแหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องคือ บริเวณโดยรอบยังคงความเป็นธรรมชาติ อาคารสิ่งปลูกสร้างยังมีน้อยและดูไม่แปลกแยกจากธรรมชาติมากนัก ซึ่งนับว่าเป็นจุดเด่นของพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง ดังนั้นในอนาคตการวางแผนสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างเพิ่มเติม ผู้นำและชุมชนควรคำนึงถึงจุดเด่นข้อนี้ของตน และปลูกสร้างสิ่งต่างๆ โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเป็นหลัก

5.4.3.2 แนวทางในการพัฒนาด้านการบริหารจัดการ

1) จัดทำแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้น และระยะยาว โดยระบุเป้าหมายและกิจกรรมที่ต้องดำเนินการเพื่อให้ถึงเป้าหมายนั้นๆ มีการกำหนดแผนระยะสั้นภายใน 2-3 ปี ต้องการพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องอย่างไร และแผนระยะยาวต้องการพัฒนาแหล่งไปในทิศทางใด ซึ่งแผนการดำเนินงานที่จัดทำอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนนี้ยังสามารถใช้เพื่อขอทุนในการพัฒนาแหล่งจากผู้เกี่ยวข้องได้ต่อไปอีกด้วย

2) สร้างและพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะเยาวชนในท้องถิ่นที่จะช่วยกันดูแลแหล่งพุน้ำร้อนต่อไป

3) พัฒนาระบบฐานข้อมูลนักท่องเียวที่มาใช้บริการ อาจมีการจัดทำอย่างง่ายๆ โดยมีผู้รับผิดชอบจัดทำบันทึกลงรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลของนักท่องเียว เช่น อายุ แหล่ง

พำนักร วัตถุประสงค์ของการมาเยือนแหล่งพุน้ำร้อน เป็นต้น เพราะข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และในอนาคตถ้ามีงบประมาณในการบริหารจัดการเพียงพอ อาจมีการประยุกต์ใช้ซอฟต์แวร์เพื่อบริหารจัดการข้อมูลนักท่องเที่ยวต่อไป

4) นอกจากการจัดเก็บข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวแล้ว ควรมีการจัดเก็บข้อมูลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว เพื่อจัดการกับปัญหาหรือประเด็นที่นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจค่อนข้างน้อย และการจัดเก็บข้อมูลความพึงพอใจนี้ยังช่วยให้เกิดการพัฒนารูปแบบการให้บริการที่สนองต่อความพึงพอใจนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

5.4.3.3 แนวทางในการพัฒนาด้านกิจกรรมท่องเที่ยว

1) พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเพิ่มเติมในแหล่งพุน้ำร้อน ซึ่งในปัจจุบันมีบริการนวดไทยให้กับนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่อาจเพิ่มกิจกรรมท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น การเดินศึกษาพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนและบ่อกำเนิดพุน้ำร้อน อาจจัดให้มีการบรรยายโดยมีคณาจารย์จากหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้จะช่วยเพิ่มระยะเวลาพำนักรของนักท่องเที่ยวและเพิ่มความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

2) สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวโดยเชื่อมโยงกับพื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

5.4.3.4 แนวทางในการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

1) ในปัจจุบันแหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมเป็นกรรมการในการบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อน อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอนและไม่เป็นทางการเท่าที่ควร คณะผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการจัดประชุมเพื่อชี้แจงประเด็นต่างๆ เปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่คิดวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจต่างๆ การประเมินโครงการ ตลอดจนการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยอาจมีการจัดประชุมทุกๆ 2 หรือ 3 เดือน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและช่วยกันนำเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อน

2) นอกจากการสร้างร่วมมือระหว่างคนในพื้นที่แล้ว การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรภายนอกนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอีกประการ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้นำท้องถิ่น ชุมชน และองค์กรภายนอกเช่น สถาบันการศึกษา องค์กรท้องถิ่นภาครัฐ เป็นต้น เพื่ออาศัยประสบการณ์จากบุคคลภายนอกในการพัฒนาแหล่งพุน้ำร้อน

โครงการย่อยที่ 2

โดยเฉพาะความรู้และประสบการณ์จากการวิจัยของนักวิชาการ อีกทั้งควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

5.5 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของพื้นที่พุน้ำร้อนภาคตะวันตกเพื่อนำไปสู่รูปแบบและมาตรฐานการบริการและการท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของพื้นที่พุน้ำร้อนเพื่อนำไปสู่รูปแบบและมาตรฐานการบริการและการท่องเที่ยว ได้ยึดหลัก ความสอดคล้องด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่พิจารณารวมกับ มิติการจัดการทรัพยากรทั้งทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนา โดยเริ่มต้นจากการนำแนวคิดการประเมินคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวตามช่วงชั้นโอกาสันทนาการ หรือ ช่วงชั้นโอกาสการท่องเที่ยว (Recreation Opportunity Spectrum ROS หรือ Tourism Opportunity Spectrum, TOS) ซึ่งเป็นแนวทางที่นำมาใช้ในการพัฒนาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ตอบสนองประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวต้องการและคาดหวังได้อย่างเหมาะสม (USDA Forest Service, 1982) มาใช้เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการประเมินคุณภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งพุน้ำร้อนทั้ง 3 แหล่ง โดยพิจารณาจากประเด็นต่างๆ ดังนี้

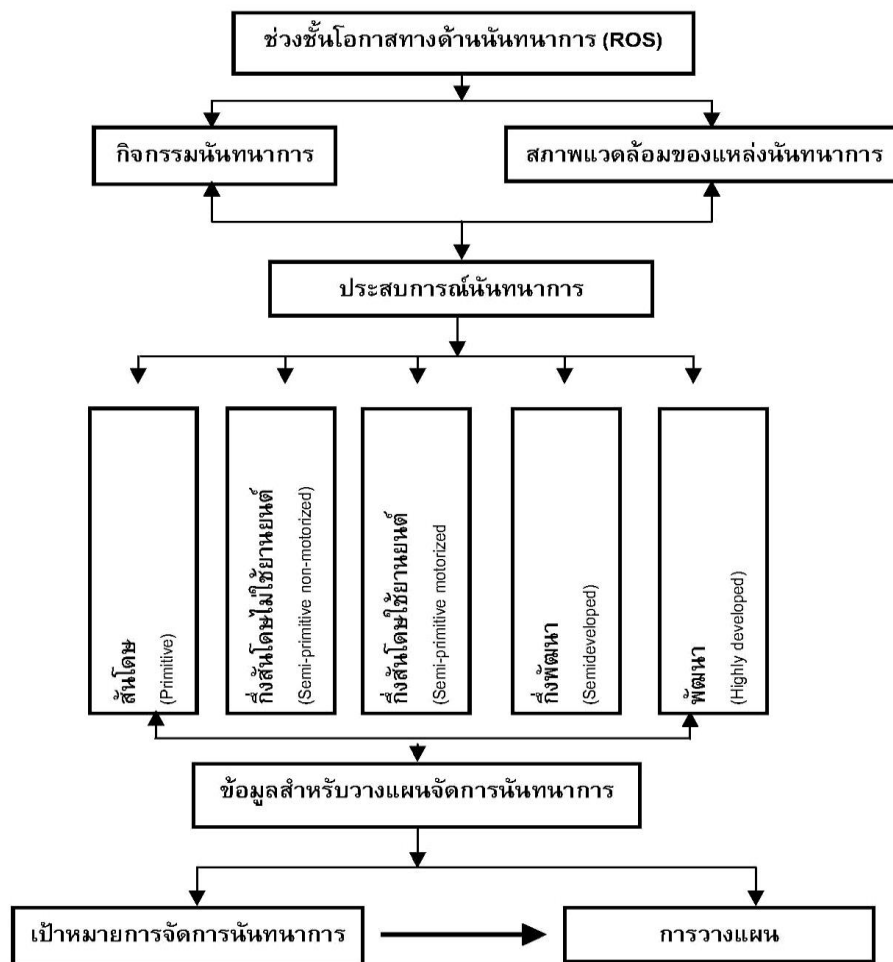
1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Setting) อาทิ สภาพแวดล้อมของที่ตั้ง (Environment), การเข้าถึงที่ตั้ง (Access) เป็นต้น
2. สภาพแวดล้อมทางการจัดการ (Management Setting) อาทิ การจัดการในพื้นที่ (Onsite Management) เป็นต้น
3. สภาพแวดล้อมด้านสังคม (Social Setting) อาทิ สภาพสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ปริมาณนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ซึ่งวัตถุประสงค์ของการจำแนกแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งนันทนาการโดยใช้หลักการของ ROS หรือ TOS นั้นก็เพื่อผลักดันให้เกิดการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวในลักษณะที่ตอบสนองต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวได้หลากหลายมากขึ้นนำไปสู่ความพึงพอใจและประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของนักท่องเที่ยว รวมถึงการควบคุมระดับการพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับประเภทของแหล่งท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ การจำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการ ROS หรือ TOS ยังเป็นหลักการที่กำหนดระดับความเป็นธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว ระดับการพัฒนา ลักษณะหรือรูปแบบของการสื่อความหมาย ความสะดวกสบาย ความปลอดภัย และความสันโดษ จำนวนคน/กลุ่มที่ใช้พื้นที่ท่องเที่ยว และวิธีการท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางใน

การจัดการท่องเที่ยวให้ชัดเจนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์อื่นๆ ของการจัดการพื้นที่อนุรักษ์และแหล่งธรรมชาติต่างๆ

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน ได้มีการจำแนกช่วงชั้นโอกาสนันทนาการในพื้นที่ธรรมชาติไว้บ้างแล้ว (คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547; จันทนาภรณ์, 2544; ธรรมชนิ, 2547; ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2541) โดยมีการจำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตั้งแต่พื้นที่ที่มีความเป็นธรรมชาติและความสงบสันโดษสูงมีความสะดวกสบายน้อยไปจนถึงพื้นที่ที่มีการพัฒนาแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงสภาพทางธรรมชาติค่อนข้างสูงมีความสะดวกสบายมากและมีโอกาสรองรับนักท่องเที่ยวในปริมาณที่สูง โดยมีการจำแนกช่วงชั้นโอกาสนันทนาการไว้ ดังนี้

1. พื้นที่สันโดษ(Primitive)
2. พื้นที่กึ่งสันโดษไม่ใช้ยานยนต์(Semi- Primitive Non- Motorized)
3. พื้นที่กึ่งสันโดษใช้ยานยนต์ (Semi- Primitive Motorized)
4. พื้นที่กึ่งพัฒนา(Semi- Developed)
5. พื้นที่ที่มีการพัฒนาอย่างมาก (Highly Developed)



ที่มา: ดร.ชนันและคณะ (2547)

ซึ่งแนวคิดการจำแนกพื้นที่ท่องเที่ยวตามโอกาสนันทนาการ (Recreation Opportunity) หรือ โอกาสการท่องเที่ยว (Tourism Opportunity) นั้น จะพิจารณาจากองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ประกอบด้วย

1. กิจกรรมทางนันทนาการ (Recreation Activities)
2. สภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรม (Setting)
3. ประสบการณ์ที่ได้รับจากการประกอบกิจกรรม (Experiences)

จากทั้ง 3 องค์ประกอบดังกล่าว โอกาสทางนันทนาการจึงหมายถึง การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว อันเป็นผลมาจากการจัดการสภาพแวดล้อมของพื้นที่ดังนั้นประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจึงมีความหลากหลาย อาทิ ประสบการณ์นันทนาการประเภทสันทัด และกึ่งสันทัด ซึ่งเกิดขึ้นใน

สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติสูง ไปจนกระทั่งประสบการณ์นั้นหนาแน่นที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม ประเพณีธรรมชาติที่มีการดัดแปลงหรือเลียนแบบธรรมชาติ ชนบท และประสบการณ์นั้นหนาแน่น การเมือง ทั้งนี้ ช่วงชั้นโอกาสนั้นหนาแน่นการเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้สามารถจัดการพื้นที่ และเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรม ประเภทของกิจกรรมนั้นหนาแน่น การ และ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับได้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างกิจกรรมนั้นหนาแน่นการที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวต้องการ

ในการจำแนกช่วงชั้นโอกาสนั้นหนาแน่นการนั้นจะทำการประเมินคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถจำแนกช่วงชั้นตามโอกาสทางนั้นหนาแน่นการได้ โดยจะทำการประเมินจากสภาพของ แหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน (Existing Conditions) เป็นหลัก และข้อมูลจากการสำรวจในด้านต่างๆ อาทิ ข้อมูลความต้องการของนักท่องเที่ยวและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว มาประกอบการ พิจารณาเพื่อกำหนดช่วงชั้นโอกาสนั้นหนาแน่นการที่ต้องการจัดการหรือดำเนินการให้เกิดขึ้นในแหล่ง ท่องเที่ยวแต่ละแห่งอย่างเหมาะสมปัจจัยที่นำมาพิจารณา ได้แก่

1. ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ได้แก่ ตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ขนาดและ คุณภาพของพื้นที่ธรรมชาติ ความสันโดษหรือความห่างไกลจากแหล่งความเจริญรูปแบบการใช้ ประโยชน์ที่ดินหรือ การบุกรุกจากมนุษย์ เป็นต้น
2. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ ได้แก่ สภาพสังคมและวัฒนธรรมของ ชุมชนโดยรอบแหล่งท่องเที่ยว ความหนาแน่นในการเข้าใช้พื้นที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์จากแหล่ง นั้นหนาแน่นการ เป็นต้น
3. ลักษณะทางการบริหารจัดการ ได้แก่ รูปแบบและสถานภาพในการอนุรักษ์และ พัฒนาพื้นที่ มาตรการต่างๆ ที่นำมาใช้เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน กฎระเบียบต่างๆ ที่นำมาใช้ เพื่อควบคุมดูแลและนักท่องเที่ยว เป็นต้น

นอกจากหลักการการจำแนกช่วงชั้นโอกาสนั้นหนาแน่นการ (ROS) แล้ว งานวิจัยได้นำหลักการ จำแนกเขตท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2547) ในประเด็นด้าน การวิเคราะห์ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เพื่อจำแนกเขตการ ท่องเที่ยวและรูปแบบทางนั้นหนาแน่นการ โดยทำการปรับปรุงเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพทาง นิเวศวิทยา ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและลักษณะการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยพิจารณา จากปัจจัยหลัก 3 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านกายภาพได้แก่ความยากง่ายของการเข้าถึง โดยประเมินจากปัจจัยระยะใกล้ไกลของแหล่งท่องเที่ยวจากถนนสายหลักและถนนลาดยางที่รถเข้าถึงได้ทุฤดูกาล และปัจจัยสภาพของเส้นทางคมนาคม โดยใช้ข้อมูลสถิติภูมิจากฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์และการตรวจสอบพื้นที่ (Ground Check)

2. ปัจจัยด้านการจัดพื้นที่ ได้แก่ ระดับความเป็นธรรมชาติ โดยประเมินจากประเภทของการใช้ที่ดินและขนาดของพื้นที่ธรรมชาติ โดยใช้ข้อมูลสถิติภูมิจากฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์และการตรวจสอบพื้นที่ (Ground Check)

3. ปัจจัยทางด้านสังคม ได้แก่ โอกาสได้พบปะผู้คนในแหล่งท่องเที่ยว ระดับของทักษะในการพึ่งพาตนเองเมื่อเข้าไปท่องเที่ยว และความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อประสบการณ์ที่ต้องการได้รับ

ซึ่งปัจจัยทางด้านกายภาพและปัจจัยด้านการจัดการพื้นที่ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis) โดยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ส่วนปัจจัยทางสังคมกำหนดให้ใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูลและนำผลที่ได้มาพิจารณาประกอบในการกำหนดเขตท่องเที่ยวตามช่วงชั้นโอกาสันทนาการ ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้ทำการนำข้อมูลสถิติภูมิเชิงพื้นที่ที่มาสืบสร้างชั้นข้อมูลสำหรับจำแนกเขตท่องเที่ยว ได้แก่

1. การจำแนกประเภทการใช้ที่ดิน จำแนกเป็น พื้นที่ธรรมชาติพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชนบท พื้นที่เมือง เป็นต้น

2. การจำแนกพื้นที่ธรรมชาติ โดยทำการจำแนกพื้นที่ธรรมชาติเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ พื้นที่ธรรมชาติ ที่มีขนาดต่อเนื่องมากกว่า 10 ตร.กม และน้อยกว่า 10 ตร.กม

3. การจำแนกตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดรูปแบบการจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ พื้นที่ที่มีระยะห่างจากถนนหลักมากกว่าหรือน้อยกว่า 5 กิโลเมตร และพื้นที่ที่มีระยะห่างจากถนนรองมากกว่าหรือน้อยกว่า 1 กิโลเมตร

จากหลักการที่ระบุข้างต้น งานวิจัยได้จำแนกเขตการท่องเที่ยวตามโอกาสันทนาการครอบคลุมทั้งพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติและพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้ทั้งสิ้น 6 รูปแบบ ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติสันโดษ (Primitive, P) หมายถึง

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ ที่มีความห่างไกลจากความเจริญ มีการเข้าถึงยากลำบากหรือมีการจำกัดการเข้าถึง มีความสันโดษ ความสงบและความเป็นธรรมชาติดั้งเดิม

ปราศจากการปรุงแต่งหรือดัดแปลงใดๆ มีการควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด กิจกรรมนันทนาการที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมเรียนรู้และสัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด

2. พื้นที่ธรรมชาติกึ่งสันโดษไม่ใช้ยานยนต์ (Semi-Primitive Non-Motorized, SPNM) หมายถึง

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ ที่มีความห่างไกลความเจริญพอสมควร มีการเข้าถึงได้ง่ายกว่าพื้นที่ธรรมชาติสันโดษ แต่ควบคุมการเข้าถึงโดยยานยนต์ มีความสันโดษ ความสงบและความเป็นธรรมชาติสูง อาจมีการดัดแปลงสภาพแวดล้อมบ้างแต่ถูกควบคุมให้กลมกลืนกับธรรมชาติดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด กิจกรรมนันทนาการที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมเรียนรู้และสัมผัสกับธรรมชาติเป็นหลักแต่มีระดับความเข้มข้นน้อยกว่ากิจกรรมในพื้นที่ธรรมชาติสันโดษ และปรากฏร่องรอยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางนันทนาการบ้าง

3. พื้นที่ธรรมชาติกึ่งสันโดษใช้ยานยนต์ (Semi-Primitive Motorized, SPM) หมายถึง

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ ที่มีความห่างไกลความเจริญไม่มากนักมีร่องรอยของชุมชนหรือการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ข้างเคียง สามารถเข้าถึงได้โดยยานยนต์ มีการดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อความเหมาะสมกับกิจกรรมนันทนาการแต่ควบคุมให้มีความกลมกลืนและสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ กิจกรรมนันทนาการที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมเรียนรู้และสัมผัสกับธรรมชาติเป็นหลักแต่มีระดับความเข้มข้นน้อยกว่ากิจกรรมในพื้นที่กึ่งสันโดษไม่ใช้ยานยนต์ และมีโอกาสได้เรียนรู้วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบ มีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหลากหลายกลุ่มรวมถึงกิจกรรมนันทนาการที่มีความหลากหลายขึ้น และปรากฏร่องรอยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางนันทนาการค่อนข้างชัดเจน

4. พื้นที่ธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น/ พื้นที่ธรรมชาติดัดแปลง (Roaded Natural-Modified, RN-M) หมายถึง

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มีการดัดแปลงสภาพเพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการ มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สามารถเข้าถึงได้โดยง่ายและหลากหลายรูปแบบ มีความสะดวกสบายในการประกอบกิจกรรมนันทนาการที่หลากหลายและมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหลากหลายกลุ่ม มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในระดับเข้มข้นและมีร่องรอยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางนันทนาการอย่างชัดเจน

5. พื้นที่ชนบท (Rural, R) หมายถึง

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชนบทที่มีที่ตั้งทั้งที่อยู่ในแหล่งชุมชนและอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติที่

อยู่ปะปนกับพื้นที่ชุมชน มีการดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการโดยเฉพาะกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้สัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สามารถเข้าถึงได้โดยง่ายและหลากหลายรูปแบบ มีรูปแบบในการประกอบกิจกรรมนันทนาการที่หลากหลายและมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหลายกลุ่มร่องรอยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางนันทนาการอย่างชัดเจน

6. พื้นที่เมือง (Urban, U) หมายถึง

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เมือง มีการดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการที่หลากหลาย มีการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาพื้นที่อย่างเข้มข้น มีความสะดวกสบาย

ในการประกอบกิจกรรมนันทนาการและสามารถเข้าถึงได้โดยง่ายและหลากหลายรูปแบบ

จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและการวิเคราะห์ข้างต้น สามารถจำแนกได้ว่า แหล่งน้ำร้อนทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ น้ำร้อนห้วยน้ำนัก จ. ตาก น้ำร้อนหินดาด จ. กาญจนบุรีและ น้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จ. เพชรบุรี เป็นเขตการท่องเที่ยวตามโอกาสนันทนาการในรูปแบบ พื้นที่ธรรมชาติกึ่งสันโดษใช้ยานยนต์ (Semi-Primitive Motorized, SPM) ซึ่งงานวิจัยได้นำผลของการจำแนกช่วงชั้นโอกาสนันทนาการของพื้นที่น้ำร้อนทั้ง 3 แห่ง ดังกล่าว มาพิจารณาประกอบกับแนวทางการจำแนกเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติของ The Province of British Columbia (1998) และการจำแนกเขตท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(2547) ซึ่งได้ทำการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพนิเวศวิทยา สภาพทางกายภาพ ลักษณะการท่องเที่ยวของประเทศไทย เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของพื้นที่น้ำร้อนเพื่อนำไปสู่รูปแบบและมาตรฐานการบริการและการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากประเด็นหลัก 4 ประการ ดังนี้

1. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)
2. การบริหารจัดการสภาพพื้นที่ตามสภาพธรรมชาติและลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Nature and Geographical Controlling)
3. การสื่อความหมายและอัตลักษณ์ของพื้นที่ (Site Identification)

4. การพัฒนาพื้นที่อย่างสอดคล้องกับคุณภาพและศักยภาพของพื้นที่ (Recreation Opportunity Classification)

นอกจากนี้งานวิจัยได้นำข้อกำหนดตามมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งพุน้ำร้อนในประเทศไทยซึ่งจัดทำโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2555) มาพิจารณา เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของพื้นที่พุน้ำร้อนทั้ง 3 แห่ง โดยพิจารณาจากมิติต่างๆ ดังนี้

1. มิติด้านคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพิจารณาเพื่อหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยการวัดคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวจากประเด็นต่างๆ ได้แก่
 - 1.1 ความเป็นที่รู้จักหรือความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.2 ปริมาณนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อเดือน
 - 1.3 ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
 - 1.4 ความสมบูรณ์ทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.5 คุณภาพของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว
 - 1.6 คุณภาพในการให้บริการของเจ้าหน้าที่หรือพนักงานแก่นักท่องเที่ยว
 - 1.7 ภูมิทัศน์และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่
 - 1.8 ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.9 เส้นทางเดินเท้าเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว
 - 1.10 ความเชื่อมโยงกับเส้นทางของการท่องเที่ยวหลัก

2. มิติความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

มีการพิจารณาจากแนวทางและมาตรการความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ

ดังนี้

- 2.1 มีมาตรการด้านความปลอดภัยและระบบเตือนภัย
- 2.2 มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย
- 2.3 มีบุคลากรดูแลด้านการปฐมพยาบาลแก่นักท่องเที่ยว
- 2.4 มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลขั้นพื้นฐานที่อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี

- 2.5 มีอุปกรณ์และเครื่องมือบรรเทาสาธารณภัยที่เพียงพอและใช้งานได้ดี
- 2.6 มีอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวเป็นวัสดุที่แข็งแรง สะอาด อยู่ในสภาพที่ดีไม่ชำรุดและมีจำนวนที่เหมาะสมกับปริมาณของนักท่องเที่ยว
- 2.7 มีการเตรียมเส้นทางหนีภัย หรือแผนอพยพนักท่องเที่ยวออกจากแหล่งที่เกิดเหตุฉุกเฉิน เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม สึนามิ พายุพัด แผ่นดินไหว เป็นต้น
- 2.8 มีป้ายหรือสัญลักษณ์รักษาความปลอดภัยหรือเตือนให้ระวังอันตราย
- 2.9 มีสัญญาณเตือนภัยที่อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี
- 2.10 มีระบบสื่อสารสำหรับติดต่อขอความช่วยเหลือในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน
3. มิติด้านปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว
เป็นการพิจารณาปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น มีประเด็นการพิจารณาจากปัจจัยดังต่อไปนี้
- 3.1 ความพร้อมของสาธารณูปโภคพื้นฐาน
- 3.2 ความพร้อมด้านห้องสุขา ห้องอาบน้ำที่สะอาดและเพียงพอ
- 3.3 การให้บริการสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ
- 3.4 ความพร้อมด้านอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกต้องสุขลักษณะ
- 3.5 ความพร้อมด้านที่พักสำหรับบริการนักท่องเที่ยว
- 3.6 ร้านขายของใช้ประจำวัน ของฝาก และของที่ระลึก
- 3.7 การให้บริการมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมสำหรับนักท่องเที่ยว
- 3.8 การให้บริการด้านยานพาหนะสำหรับนักท่องเที่ยว
- 3.9 ความพร้อมด้านที่จอดรถสำหรับ
- 3.10 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณเส้นทางภายในแหล่งท่องเที่ยว
4. มิติด้านการบริหารจัดการ
พิจารณาในด้านระบบองค์กร การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งการบริหารจัดการในด้านด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
- 4.1 มีโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร
- 4.2 มีการกำหนดแผนการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ

- 4.3 มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดพื้นที่
- 4.4 มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูล แหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- 4.5 มีมาตรการป้องกันผลกระทบต่อนพื้นที่เปราะบาง
- 4.6 มีการจัดการน้ำเสีย
- 4.7 มีการจัดการขยะมูลฝอยและการรักษาความสะอาด
- 4.8 มีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยว
- 4.9 มีการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 4.10 ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
- 4.11 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว
- 4.12 การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม

5. มิติด้านคุณค่าแหล่งท่องเที่ยว

เป็นการพิจารณาจากคุณค่าที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งที่มีคุณค่า และความโดดเด่นตามคุณค่าตามประเด็นดังต่อไปนี้

- 5.1 คุณภาพน้ำที่เหมาะสมในการให้บริการ
- 5.2 ห้องแช่น้ำร้อน/บ่อแช่น้ำร้อน/สระว่ายน้ำ
- 5.3 ห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา/ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า/ล็อกเกอร์
- 5.4 การจัดการด้านความปลอดภัย
- 5.5 การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม
- 5.6 ขนาดของบ่อพุ่น้ำร้อนธรรมชาติ
- 5.7 ปริมาณน้ำร้อนที่ออกมา
- 5.8 กลิ่นของกำมะถัน
- 5.9 ลักษณะของพุ่น้ำร้อนหรือแหล่งโคลนเดือด
- 5.10 การได้รับรางวัล ใบรับรอง หรือใบประกาศเกียรติคุณ

จากการศึกษา สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริการและการท่องเที่ยวของพื้นที่พุ่น้ำร้อน เพื่อนำไปสู่รูปแบบและมาตรฐานการบริการที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของแหล่งพุ่น้ำร้อนทในภาคตะวันตก ได้ดังนี้

1. มิติด้านคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและมิติด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

แนวทางการบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อนในภาคตะวันตกเพื่อให้ได้มาตรฐานการบริการที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้น จำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนทั้งงบประมาณและบุคลากรจากทางภาครัฐ โดยเฉพาะการกำหนดมาตรฐานและการรับรองมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทพุน้ำร้อน เช่น การตรวจสอบและการออกใบรับรองมาตรฐานหรือใบประกาศนียบัตรรับรองมาตรฐาน เพื่อเป็นการควบคุมและการสร้างคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นนอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ผู้รับผิดชอบในการดูแลพื้นที่พุน้ำร้อนให้สามารถสร้างเครือข่ายในการบริหารจัดการ เครือข่ายจากสถาบันทางวิจัยเพื่อทำการวิจัยสนับสนุน รวมทั้งเครือข่ายด้านสุขภาพ เพื่อส่งเสริมการบำบัดรักษาด้วยพุน้ำร้อน ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยพบว่า การแช่พุน้ำร้อนจะช่วยบรรเทาความเจ็บปวด เร่งการผลิตคอลลาเจน เพิ่มความยืดหยุ่นของข้อต่อ กระตุ้นการไหลเวียนเลือด และกระตุ้นกระบวนการเผาผลาญ แต่อย่างไรก็ตามการแช่พุน้ำร้อนควรอยู่ภายใต้การดูแลและกระบวนการรักษาทางการแพทย์ การบำบัดรักษาด้วยพุน้ำร้อนสามารถบำบัดได้ 3 วิธี คือ การสูดไอพุน้ำร้อน การดื่มพุน้ำร้อน และการแช่พุน้ำร้อนที่จะนำไอออนประจุลบและแร่ธาตุเข้าสู่ร่างกายได้โดยตรง การแช่พุน้ำร้อนกลางแจ้งที่ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย การดื่มพุน้ำร้อนที่มีสถานะเป็นกรดหรือด่างเข้าไปในร่างกายช่วยในการปรับสมดุลดั่งนั้นแหล่งพุน้ำร้อนที่มีศักยภาพควรมีการส่งเสริมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยเน้นให้ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

2. มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

จากการสำรวจแหล่งพุน้ำร้อนทในภาคตะวันตกพบว่าการจัดทำระบบป้าย การสื่อความหมาย การให้ความรู้เกี่ยวกับธรณีวิทยาและพุน้ำร้อนรวมทั้งการระบุกฎ ระเบียบและข้อปฏิบัติต่างๆ ในการใช้บริการยังไม่มี ความชัดเจน ซึ่งต่างจากแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนในต่างประเทศ จะมี การจัดทำระบบป้ายข้อมูล การสื่อความหมายและป้ายแจ้งแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ อาทิ การแจ้งอุณหภูมิของพุน้ำร้อน การแจ้งกรรมวิธี กฎระเบียบในการลงแช่พุน้ำร้อนให้นักท่องเที่ยวทราบ อีกทั้งยังระบุว่่านักท่องเที่ยวที่มีโรคประจำตัวควรมีวิธีการลงแช่แบบใด ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในแหล่งพุน้ำร้อนทั้ง 3 แหล่ง เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ควรจะมีป้ายสื่อความหมายต่างๆ และเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ข้อมูลเพื่อแจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบวิธีการแช่พุน้ำร้อนที่ถูกวิธี การปฏิบัติตนในการแช่น้ำร้อน รวมถึงกฎข้อควรปฏิบัติต่างๆ เพื่อสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนนอกจากนี้ควรมีการตรวจสอบคุณภาพ ความสะอาดของแหล่งพุน้ำร้อนเป็นประจำ เพื่อพัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

3. มิติด้านปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว

จากการประเมินพื้นฐานทางการท่องเที่ยวของแหล่งพุร้อนในภาคตะวันตก พบว่า ยังขาดการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งพุร้อนในต่างประเทศ จะพบว่า

มีการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับกิจกรรมเชิงสุขภาพอย่างชัดเจน เช่น การมีบริการโรงแรมหรือโรงอาบน้ำพุร้อนพร้อมทั้งมีการให้บริการสปา การแบ่งส่วนบ่อแช่ประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน รวมทั้งมีการบริการด้านอาหารและเครื่องดื่ม และศูนย์บริการนักท่องเที่ยวไว้คอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวซึ่งแนวทางดังกล่าวควรนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยวของแหล่งพุร้อนในภาคตะวันตกเพื่อให้ได้มาตรฐาน

4. มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งพุร้อนในต่างประเทศในประเทศในประเด็นมิติคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว จะพบว่าแหล่งพุร้อนในประเทศไทย ยังขาดระบบการจัดการด้านพุร้อนในด้านการจัดการด้านคุณภาพน้ำและการบำบัดพุร้อนที่ใช้ประโยชน์แล้ว นอกจากนี้ประเด็นด้านการสื่อสารการตลาด การกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาด การประชาสัมพันธ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการในแหล่งพุร้อนได้ตลอดทั้งปีนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและวางแผนรวมถึงการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อนจะต้องมีการตรวจสอบและควบคุมโดยหน่วยงานของรัฐทั้งในด้านการควบคุมปริมาณการใช้ น้ำและการตรวจสอบคุณภาพน้ำที่ใช้แล้วจากกิจกรรมแช่อาบจะผ่านการบำบัดก่อนนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการเกษตรต่อไป ซึ่งจะช่วยให้มีการใช้พุร้อนเกิดประโยชน์สูงสุดและป้องกันผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อน

5. มิติด้านการบริหารจัดการ

ด้านการบริหารจัดการแหล่งพุร้อนในภาคตะวันตก โดยเฉพาะพุร้อนหินดาด จ. กาญจนบุรี พุร้อนห้วยน้ำนก จ. ตาก และพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จ. เพชรบุรี พบว่า แหล่งพุร้อนหินดาด จ. กาญจนบุรีมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยว แต่สิ่งก่อสร้างในพื้นที่ยังไม่มีความเหมาะสมและก่อให้เกิดทัศนะูจาดแก่พื้นที่ รวมทั้งการบริหารจัดการพื้นที่ยังขาดแนวทางในการจัดการพื้นที่ตามประโยชน์การใช้งาน (Zonning) ซึ่งอาจส่งผลให้กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นกระทบต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและคุณภาพของพุร้อนได้ในอนาคต ปัญหาหลักอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาความขัดแย้งของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เช่น การตั้งแผงค้าและการ

สร้างที่จอดรถที่ไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ซึ่งถ้าหากพุน้ำร้อนหินดาดสามารถหาแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวได้ รวมทั้งมีแนวทางในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว การให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่ การมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่นและการนำอัตลักษณ์ของพื้นที่มานำเสนอในการบริการควบคู่กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ก็จะทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมากขึ้น

สำหรับแหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จ. เพชรบูรณ์นั้น เป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เริ่มต้นพัฒนาเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จุดเด่นในด้านบริหารจัดการคือ ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมโดยตรงในการบริหารจัดการ ซึ่งหากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือเอกชน ประกอบกับการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม จะทำให้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และยังเป็นเครื่องมือในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นอีกด้วย

สำหรับแหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนัก จ. ตาก ปัจจุบันการบริหารจัดการอยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ ซึ่งมีข้อจำกัดในด้านอัตราค่าลี้บบุคลากรและงบประมาณ เนื่องจากบทบาทและหน้าที่หลักของอุทยานแห่งชาติ คือ การรักษาและดูแลทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงไม่สามารถบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อนในฐานะแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการบริหารจัดการจึงควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดย มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร ดูแลและให้บริการทางการท่องเที่ยว ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลพบพระและอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ จึงเป็นแนวทางในการบริการจัดการที่เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

5.5 แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งพุน้ำร้อนในภาคตะวันตก

ในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งพุน้ำร้อนในภาคตะวันตกจัดได้ว่าเป็นการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ การวางผังบริเวณและภูมิสถาปัตยกรรมในพื้นที่ขนาดเล็ก (Small Area Plan) ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ธรรมชาติและครอบคลุมถึงพื้นที่ธรรมชาติริมน้ำ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องอ้างอิงมาตรฐานและการจัดการพื้นที่เฉพาะ เนื่องจากแหล่งพุน้ำร้อนในภาคตะวันตก เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพ

ผสมผสาน ดังนั้นในการวิจัยนี้ได้ประยุกต์หลักการการจัดการพื้นที่ตามลักษณะที่ดินเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ของ American Planning Association ซึ่งจัดทำเมื่อ ปี ค.ศ. 2000 ซึ่งครอบคลุมถึงหลักการออกแบบวางผังในพื้นที่ที่มีลักษณะผสมผสาน (Hybrid Measure) สำหรับพื้นที่ธรรมชาติ (Natural Resource Site Planning) และพื้นที่ริมน้ำ (Water Front Site Planning) ซึ่งครอบคลุมลักษณะพื้นที่ 4 ประการ ดังนี้

1. พื้นที่น้ำท่วมถึงและพื้นที่ที่มีความเสี่ยงจากอุทกภัย (Floodplain Area)

พื้นที่น้ำท่วมถึงและพื้นที่ที่มีความเสี่ยงจากอุทกภัย หมายถึง พื้นที่ทางน้ำหลาก (Floodway) พื้นที่ลุ่มราบ (Alluvial Flat) และพื้นที่ลานตะพักน้ำระดับต่ำ (Low River Terrace) หรือพื้นที่ราบแคบๆบริเวณทั้งสองฝั่งของลำน้ำ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าว มีโอกาสเกิดอุทกภัยในช่วงฤดูน้ำหลาก ซึ่งแหล่งพุน้ำร้อนหินดาด จัดได้ว่าเป็นพื้นที่ตามลักษณะดังกล่าว

2. พื้นที่รักษาคุณภาพแหล่งน้ำ (Water Resource Area)

พื้นที่แหล่งพุน้ำร้อน ที่จำเป็นต้องมีการควบคุมลักษณะการใช้ประโยชน์อย่างเคร่งครัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ การปกป้องรักษาสภาพ รวมถึงการฟื้นฟูคุณภาพของแหล่งน้ำทั้งแหล่งพุน้ำร้อนและน้ำผิวดิน โดยอาศัยมาตรการกำหนดระยะถอยร่น (Riparian Setback) ที่มีความเหมาะสม ซึ่งพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนทั้ง 3 แห่ง จัดเป็นพื้นที่ตามลักษณะดังกล่าว

3. พื้นที่รักษาคุณภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wet Land Area)

พื้นที่ลุ่มราบ (Alluvial Flat) ที่เป็นที่ลุ่มน้ำขัง เช่น หนอง บึง และรวมถึงเกาะกลางน้ำ (Hammock) ที่ลุ่มชื้นแฉะ อาทิ ที่ลุ่มสนุ่น (Bog) ซึ่งพื้นที่ดังกล่าว ควรมีการกำหนดขอบเขตของพื้นที่อย่างชัดเจน ประกอบด้วย พื้นที่แหล่งน้ำ (Water Body) และพื้นที่กันชน (Buffer Area) ซึ่งจำเป็นต้องมีการควบคุมกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเคร่งครัด ซึ่งแหล่งพุน้ำร้อนหินดาดมีลักษณะใกล้เคียงกับพื้นที่ดังกล่าว

4. พื้นที่ริมขอบเขาที่มีความลาดชัน (Hillside Area)

พื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนในภาคตะวันตก ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตภูมิประเทศที่เป็น เขตภูเขาและหุบเขา ซึ่งพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนในภาคตะวันตกทุกแห่ง เป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันปานกลาง (Moderate Sloping

Area) ที่มีความลาดชันของพื้นที่ประมาณ 5- 10 เปอร์เซ็นต์ ได้แก่ แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนัก และแหล่งพุร้อนหนองหญ้าปล้อง และพื้นที่ริมขอบเขา (Hillside Area) ที่มีความลาดชันของพื้นที่ประมาณ 10- 15 เปอร์เซ็นต์ ได้แก่ แหล่งพุร้อนหินดาด (ห้วยกุ่ม้ง) ที่มีความเปราะบางต่อผลกระทบสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการกำหนดแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ (Conservation Development) โดยมุ่งเน้นสาระสำคัญในการพัฒนาเพื่อรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับต่ำ และการจัดการพื้นที่ตามหลักการวนวัฒนวิทยาและภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อให้เกิดความร่มรื่น สวยงามและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ โดยมีจุดประสงค์หลักในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและการเปิดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยว เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสุขภาพ โดยในการออกแบบวางผังบริเวณและการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมของแหล่งพุร้อนทั้ง 3 แห่ง จำเป็นจะต้องมีการกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่ และขอบเขตของผังบริเวณ (Zoning) ตามข้อกำหนด ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา หมายถึง

พื้นที่ธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิมและพื้นที่ที่เป็นแหล่งกำเนิดของพุร้อน เป็นพื้นที่ที่ต้องได้รับการดูแลรักษาเพื่อพิทักษ์ให้คงสภาพสมบูรณ์ไม่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะอื่นหรือการใช้ประโยชน์ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพของพุร้อน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศได้แก่ พื้นที่บริเวณบ่อพุร้อน พื้นที่ต้นกำเนิดพุร้อนและพื้นที่ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพและปริมาณของพุร้อน

2. พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ หมายถึง

พื้นที่ธรรมชาติโดยรอบแหล่งพุร้อนที่อนุญาตให้มีการปรับปรุงเพื่อเข้าไปใช้ประโยชน์ที่ดินในบางส่วน เพื่อจุดประสงค์ทางนันทนาการและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อาทิ การพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกาย การศึกษาทางธรรมชาติวิทยา ทั้งนี้รวมถึง สิ่งก่อสร้าง อาคารและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อน ซึ่งมีความจำเป็นในการควบคุมขนาด จำนวน และลักษณะทางกายภาพ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม

3. พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง

พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาแล้วบางส่วน เพื่อสร้างสาธารณูปโภครองรับกิจกรรมนันทนาการและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำร้อนในพื้นที่อาทิ พื้นที่ร้านค้า ที่พัก ที่จอดรถ ที่พักหรือถังเก็บน้ำ ที่บำบัดน้ำเสีย พื้นที่พักเก็บขยะ รวมถึงสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบสาธารณูปโภค ที่มีความจำเป็นจะต้องควบคุม ขนาด จำนวน และลักษณะทางกายภาพ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม

ซึ่งในการกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่และการกำหนดขอบเขตของตามลักษณะดังกล่าว จำเป็นจะต้องคำนึงถึงคุณค่าในด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่และศักยภาพในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ควบคู่กัน ซึ่งกำหนดให้มีการพิจารณาในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. คุณค่าเชิงนิเวศและความหลากหลายของพื้นที่ (Ecological Values)
2. คุณค่าทางเศรษฐกิจของพื้นที่ (Economic Values)
3. คุณค่าในมิติสังคมของพื้นที่ (Social Values)
4. คุณค่าในมิติของการพัฒนา (Development Values)

จากแนวทางการพัฒนาที่ดินดังกล่าว ทางคณะผู้วิจัยได้เสนอข้อกำหนด มาตรฐานเบื้องต้น และแนวทางการพัฒนาทางกายภาพและการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่พุน้ำร้อนภาคตะวันตก ในลักษณะภาพรวม ได้ดังนี้

1) ส่งเสริม สนับสนุน การพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงอนุรักษ์ โดยใช้แนวทางการพัฒนาที่นำไปสู่การอนุรักษ์และคุ้มครองสภาพธรรมชาติให้มากที่สุดและใช้งบประมาณที่ต่ำในการก่อสร้างและการดูแลรักษาโครงสร้างพื้นฐานและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในระดับต่ำ (Low Impact Development: LID)

2) การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในย่านที่ดินเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น จำเป็นต้องมีมาตรการควบคุม อาทิ การแบ่งแปลงที่ดิน การปรับระดับพื้นที่ การก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ เพื่อกำหนดแนวทางและรูปแบบที่เหมาะสมจำเป็นที่จะต้องขออนุญาตในการดำเนินการใดๆ ต้องคุ้มครองส่วนท้องถิ่น

3) ห้ามก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างใดๆ บนพื้นที่ส่วนที่สูงที่สุดของแปลงที่ดินซึ่งรวมถึงการปรับระดับพื้นดินด้วย อีกทั้งการก่อสร้างอาคารจะต้องอยู่ในระดับต่ำกว่าเส้นยอดเนินหรือจุดสูงสุดของแปลงที่ดิน (Ridgeline) อย่างน้อย 15 เมตรและอยู่ห่างจากแนวเส้นของยอดเนินอย่างน้อย 30 เมตร

4) พื้นที่โล่ง (Open Space) หมายถึง พื้นที่โล่งที่ปราศจากอาคารปกคลุมและพื้นที่ทางธรรมชาติทั้งลักษณะภูมิสัณฐานและสังคมพืชพรรณ กำหนดให้คงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไว้โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- พื้นที่โล่งตามธรรมชาติกำหนดให้ใช้ประโยชน์ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสุขภาพเป็นหลัก โดยมีจุดประสงค์เพื่อคงสภาพแวดล้อมดั้งเดิมไว้ อนุญาตให้มีการปรับปรุงพื้นที่บางส่วนเพื่อเป็นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ที่พักริมทางและจุดชมวิว เป็นต้น

- ห้ามมิให้มีการแบ่งแปลงที่ดินเพื่อทำกิจกรรมใดๆ ในอนาคต

- หลีกเลี่ยงการปรับระดับพื้นดิน หากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนดเงื่อนไข และมาตรฐาน ดังนี้

1) ห้ามปรับระดับพื้นดินของส่วนที่เป็นยอดเนินและพื้นที่ฐานเนินในระยะตั้งฉากกับเส้นยอดเนินอย่างน้อย 30.00 เมตร

2) การปรับระดับพื้นดินไม่ว่าจะเป็นการถมดิน ขุดดิน หรือ การกระทำการใดๆ เพื่อการก่อสร้างอาคารรวมถึงสิ่งก่อสร้างต่างๆ บนพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป กำหนดให้มีการปรับปรุงพื้นที่ได้ไม่เกินร้อยละ 50 ของแปลงที่ดินนั้นๆ โดยพื้นที่ร้อยละ 50 ที่เหลือนั้น ให้คงสภาพธรรมชาติดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด และให้พื้นที่ส่วนนี้เป็นพื้นที่โล่ง (Open Space) ที่ปราศจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ

3) ห้ามมิให้มีการปรับระดับพื้นดินโดยการขุดดินและถมดินลึกหรือสูงรวมกันเกิน 1.00 เมตร ซึ่งรวมถึงการปรับพื้นที่เพื่อเป็นที่ตั้งอาคาร ระบบระบายน้ำและการปรับปรุงภูมิทัศน์

4) ห้ามปรับระดับพื้นดินในพื้นที่ที่มีความลาดชันในแนวนอนต่อแนวตั้งเกินกว่า 2:1

5) การปรับระดับพื้นดินไม่ว่าจะเป็นการปรับเกลี่ย หรือถมดิน ที่เป็นการทำลายต้นไม้พื้นล่างนั้น ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยหลีกเลี่ยง การตัดทำลายหรือรบกวนระบบรากของต้นไม้ที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของลำต้นตั้งแต่ 20 เซนติเมตรขึ้นไป โดยวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับ 1.35 เมตร จากระดับพื้นดินเดิม

6) การปรับระดับพื้นดินทั้งที่เป็นการปรับเกลี่ย ขุดดินหรือถมดิน ห้ามมิให้ทำลาย หินดานที่อยู่ใต้พื้นดิน (Bedrock) และที่อยู่ในระดับดินและเหนือระดับดิน (Outcrop)

7) ในกรณีที่มีการก่อสร้างกำแพงกันดิน (Retaining Wall) แนวของกำแพงกันดิน จะต้องอยู่ในแนวตามเส้นชั้นความสูงธรรมชาติของพื้นที่ (Contour) โดยวัสดุที่ใช้ควรเป็นหินเพื่อความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ รวมถึงกำแพงกันดินเพื่อป้องกันการพังทลายของดินที่อาจเกิดจากการปรับระดับพื้นดิน โดยการขุดหรือถมดิน ควรมีความสูงไม่เกิน 1.80 เมตร

5) ระบบระบายน้ำผิวดิน ให้คงสภาพทางธรรมชาติของทางน้ำและลำรางธรรมชาติ ห้ามมิให้เปลี่ยนแปลงหรือเบี่ยงเบนทิศทางระบายน้ำตามธรรมชาติ แต่กำหนดให้มีการปรับปรุงพื้นผิวของทางระบายน้ำได้ ซึ่งจะต้องมีความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ โดยให้ลาดด้วยพืชพันธุ์คลุมดินและตาข่าย หากมีความลาดชันสูงสุด 4:1 หรือ ดาดด้วยก้อนหินขนาดย่อม ความลาดชันสูงสุด 1:1

6) ระบบทางเดินสาธารณะและระบบทางเดินในพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อน ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนด ดังนี้

1) ระบบทางเดินจะต้องอยู่ในแนวตามเส้นชั้นความสูงธรรมชาติของพื้นที่ (Contour) โดยห้ามทำการขุดดินหรือถมดินเพื่อขวางความลาดชันของพื้นที่

2) ระบบทางเดินจะต้องมีความลาดชันไม่เกินร้อยละ 10

3) ในกรณีที่ทางเดินต่างระดับทอดขนานกัน ความลาดชันของพื้นผิวทางเดินทั้งสอง จะต้องไม่น้อยกว่า 2: 1

7) ระบบทางเดินสาธารณะและระบบทางเดินในพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อน ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนด ดังนี้

1) ระบบทางเดินจะต้องอยู่ในแนวตามเส้นชั้นความสูงธรรมชาติของพื้นที่ (Contour) โดยห้ามทำการขุดดินหรือถมดินเพื่อขวางความลาดชันของพื้นที่

2) ระบบทางเดินจะต้องมีความลาดชันไม่เกินร้อยละ 10

3) ในกรณีที่ทางเดินต่างระดับทอดขนานกัน ความลาดชันของพื้นผิวทางเดินทั้งสอง จะต้องไม่น้อยกว่า 2: 1

8) การออกแบบผังบริเวณและสถาปัตยกรรมให้ปฏิบัติ ตามข้อกำหนด ดังนี้

1) การวางผังของอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ จะต้องมีความกลมกลืนกับลักษณะภูมิ สันฐานตามธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการวางอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ต้องมีการปรับระดับดินและทำลาย สภาพทางธรรมชาติของพื้นที่

2) ในกรณีที่เป็นพื้นที่ริมขอบเขาและพื้นที่ที่มีความต่างระดับกัน กำหนดให้วางผัง ขนานไปกับเส้นระดับชั้นความสูงของพื้นที่ (Contour)

3) ในกรณีที่ เป็นกลุ่มอาคาร กำหนดให้วางอาคารเหลื่อมกันเพื่อเพิ่มพื้นที่เปิดโล่งระหว่างอาคารและกำหนดระยะร่นระหว่างอาคารแต่ละหลังให้เหมาะสม

4) ความสูงของอาคารกำหนดให้มีความสูงจนถึงระดับยอดบนสุดไม่เกิน 6.00 เมตร

5) กำหนดให้พื้นที่ชั้นบนสุดของอาคารอย่างน้อยร้อยละ 60 ต้องคลุมด้วยหลังคาแบบมีทรงหลังคา โดยมีความลาดเอียงไม่น้อยกว่า 30 องศา

6) ระยะที่ยาวที่สุดติดต่อกันในระนาบเดียวกันของอาคาร ให้มีความยาวได้ไม่เกิน 8.00 เมตร หากมีความยาวเกินกว่าที่กำหนดจะต้องมีการลดทอนอาคาร (Modulation) ในแนวระนาบหรือในแนวตั้ง โดยระยะต่างระนาบต้องไม่ต่ำกว่า 0.60 เมตร

7) เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน การเกิดตะกอนดินและมลพิษต่อทางน้ำและลำรางธรรมชาติ ให้หลีกเลี่ยงการก่อสร้างใดๆ ในระยะ 6.00 เมตร จากแนวลำน้ำธรรมชาติ ยกเว้นการก่อสร้างสะพานเพื่อเชื่อมต่อกับทางสาธารณะเท่านั้น

8) กำหนดให้มีการก่อสร้างระบบระบายน้ำเพิ่มเติมในพื้นที่ได้ เฉพาะเท่าที่จำเป็นและต้องไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ

9) วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ กำหนดให้ใช้วัสดุที่มีความคงทนถาวรและไม่สะท้อนแสง

10) ห้ามมิให้ทำลายหรือเคลื่อนย้าย ต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 20 เซนติเมตรขึ้นไป รวมถึงหากมีการก่อสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ จะต้องห่างจากต้นไม้ อย่างต่ำ 1.50 เมตร

11) กำหนดให้การใช้สีของอาคารและวัสดุหลังคา จะต้องมีความกลมกลืนกับสภาพทางธรรมชาติ อาทิ สีน้ำตาล สีเทา สีเทาแกมแดง สีทรายและสีเขียว เป็นต้น

9) การบริหารจัดการพื้นที่ ให้พัฒนาตามข้อกำหนด ดังนี้

1) กำหนดให้มีระดับความเข้มข้นของการใช้ประโยชน์ที่ดินในระดับต่ำ (Low Land Use Intensity)

2) กำหนดให้อัตราส่วนพื้นที่อาคารคลุมดินสูงสุด (Maximum Building Coverage Ratio: BCR) ไม่เกินร้อยละ 55 และอัตราส่วนที่ว่างต่ำสุด (Minimum Open Space Ratio: OSR) อย่างน้อยร้อยละ 45

3) กำหนดให้ความสูงของอาคารสูงสุด (Maximum Building Height: BH) ไม่เกิน 6.00 เมตร

4) กำหนดให้อัตราส่วนพื้นที่อาคารรวมสูงสุด (Maximum Floor Area Ratio: FAR) เท่ากับ 100 เปอร์เซ็นต์

5) กำหนดให้ระยะร่นของอาคารต่ำสุดระหว่างอาคารและพื้นที่โดยรอบ (Minimum Building Setback) ให้เป็นไปตามข้อกำหนด ดังนี้

- ระยะร่นด้านหน้า (Front Setback) อย่างน้อย 2.00 เมตร

- ระยะร่นด้านข้าง (Side Setback) อย่างน้อย 3.00 เมตร

- ระยะร่นด้านหลัง (Rear Setback) อย่างน้อย 4.00 เมตร
- ระยะร่นจากทางน้ำและลำรางตามธรรมชาติ (Riparian Setback) อย่างน้อย 6.00 เมตร

เนื่องจากพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนเป็นพื้นที่แหล่งน้ำ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาพื้นที่ตามหลักเกณฑ์การพัฒนาพื้นที่แหล่งน้ำและพื้นที่ลุ่มน้ำ ดังนี้

1) กำหนดให้แหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติซึ่งรวมถึงเกาะกลางน้ำเป็น พื้นที่น้ำ (Water Body) และส่วนที่เป็นพื้นที่ลุ่มชื้นแฉะเป็นพื้นที่ทับซ้อนและคาบเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland Area) ซึ่งจัดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ทางธรรมชาติโดยเคร่งครัด

2) การดำเนินกิจกรรมและการก่อสร้างใดๆ ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนด ดังนี้

- ห้ามมีการถ่ายเทของเสีย ทั้งที่เป็นน้ำเสีย สิ่งปฏิกูลและกากของเสียต่างๆ ลงสู่พื้นที่น้ำ และพื้นที่ชุ่มน้ำโดยตรง อันเป็นเหตุให้มีการปนเปื้อนและทำให้คุณภาพของแหล่งน้ำเสื่อมโทรมลง

- ในกรณีที่มีความจำเป็นจะต้องใช้พื้นที่แหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นพื้นที่รองรับน้ำทิ้งหลังจากการบำบัดน้ำเสีย จะต้องมีการควบคุมคุณภาพของน้ำที่ผ่านการบำบัดให้ได้มาตรฐานที่ทางราชการกำหนด รวมถึงจะต้องทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (Initial Environmental Evaluation: IEE) หรือ รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) แล้วแต่กรณี

- พื้นที่ที่เป็นเกาะกลางน้ำ (Hammock) ที่มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมในพื้นที่น้ำ กำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ห้ามกระทำการใดๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพทางธรรมชาติของพื้นที่

- กำหนดให้พื้นที่ริมน้ำโดยรอบในระยะ 20 เมตร จากตลิ่ง เป็นพื้นที่กันชนของพื้นที่ริมน้ำ (Water Body Buffer Area) เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- กำหนดให้พื้นที่กันชนของพื้นที่ริมน้ำ (Water Body Buffer Area) เป็นพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ และให้สภาพต้นไม้ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้นตั้งแต่ 20 เซนติเมตรขึ้นไป (20 Cm- DBH) โดยวัดที่ระดับ 1.30 เมตร

- ห้ามถมหรือปรับปรุงเป็นเนินดินผ่านหรือล้อมรอบพื้นที่น้ำตามธรรมชาติ อันจะส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์น้ำและสภาพธรรมชาติในพื้นที่

- ห้ามขุดลอกพื้นที่น้ำตามธรรมชาติ เว้นแต่ได้มีการขออนุญาตจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและต้องจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (IEE) หรือ รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) แล้วแต่กรณี

3) การพัฒนาใดๆ ในพื้นที่ทางน้ำหลักและพื้นที่น้ำท่วมถึง ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนด ดังนี้

โครงการย่อยที่ 2

- หลีกเลี่ยงการสร้างสิ่งก่อสร้างในพื้นที่น้ำหลากและน้ำท่วมถึง หากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กำหนดให้ใช้วัสดุที่ไม่คงทนถาวร และจะต้องไม่กีดขวางการไหลของน้ำ

- หากมีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง กำหนดให้วางตำแหน่งของวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบ สาธารณูปโภคต่างๆ อยู่เหนือระดับน้ำไหลท่วม (Base Flood Elevation: BFE)

- ห้ามทำการถมหรือทิ้งวัสดุใดๆ ลงในแหล่งน้ำ ในกรณีที่มีการถมเพื่อป้องกันการกัดเซาะ และพังทลายของตลิ่ง จะต้องทำการป้องกันการเคลื่อนไหลของดินหรือวัสดุที่ใช้ป้องกันการกัดเซาะ ของดิน อาทิ หินทิ้ง (Riprap) เป็นต้น รวมถึงห้ามนำวัสดุประเภทกากของเสีย (Solid Waste) มาใช้เป็นวัสดุเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน

4) การพัฒนาหรือใช้ประโยชน์ที่ดินใดๆ ในพื้นที่ริมขอบทางน้ำหลาก (Flood Fringe) ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนด ดังนี้

- ไม่อนุญาตให้ต่อเติมอาคารหรือปลูกสร้างอาคารในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัย หากเป็นอาคารเดิม ที่มีอยู่ในพื้นที่ ควรทำการปรับปรุงให้ระดับอาคารอยู่เหนือระดับน้ำท่วม (Base Flood Elevation: BFE) เท่าที่โครงสร้างอาคารเดิมจะสามารถปรับเปลี่ยนได้

- ควรทำการรื้อย้ายสิ่งปลูกสร้างเดิมที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัย หากไม่สามารถทำได้ ควรทำการปรับปรุงโครงสร้างหลักของอาคารให้สามารถรับแรงในแนวนอนและแนวตั้งได้มากขึ้น

- ในกรณีที่มีสิ่งก่อสร้างเดิมอยู่ในเขตพื้นที่เสี่ยงน้ำหลาก หากไม่สามารถปรับปรุงโครงสร้างอาคารเดิมให้อยู่เหนือระดับน้ำท่วม (Base Flood Elevation: BFE) ได้ ให้ปรับพื้นที่ใช้งานเป็นพื้นที่โล่งปราศจากสิ่งกีดขวาง หรือใช้ผนังชั่วคราว (Breakaway Walls) เพื่อลดแรงกระทำต่อโครงสร้างเมื่อเกิดอุทกภัย

5) เนื่องจากในพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อน มีกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะน้ำทิ้ง น้ำเสีย สิ่งปฏิกูลและสิ่งโสโครกต่างๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการน้ำเสีย โดยสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

- การบริหารจัดการน้ำเสียที่ไม่สามารถระบุที่มาของแหล่งมลพิษได้
- การบริหารจัดการน้ำเสียที่เกิดจากกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่
- การบริหารจัดการน้ำเสียที่เกิดจากชุมชนโดยรอบ

5.1) การบริหารจัดการน้ำเสียที่ไม่สามารถระบุที่มาของแหล่งมลพิษได้

เนื่องจากพื้นที่แหล่งน้ำร้อน เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงในการได้รับผลกระทบจากมลพิษ ที่อาจเกิดขึ้นจากบริเวณโดยรอบ โดยเฉพาะมลพิษทางน้ำที่อาจเกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพของ แหล่งน้ำร้อนมีแนวโน้มที่จะเกิดมลพิษทางน้ำที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาของมลพิษได้ โดยเฉพาะ พื้นที่น้ำร้อนหินดาดที่อาจมีมลพิษที่เกิดขึ้นกับลำห้วยกุ่มมั่งและไหลผ่านพื้นที่น้ำร้อน ซึ่ง แหล่งกำเนิดของมลพิษสามารถเกิดได้ในหลายพื้นที่โดยรอบ อาทิ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม แหล่ง อุตสาหกรรมข้างเคียง พื้นที่แหล่งที่พักอาศัย แหล่งกำจัดของเสีย ซึ่งอาจก่อให้เกิดมลพิษต่อทั้งแหล่ง น้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดิน องค์ประกอบของมลพิษประกอบไปด้วยตะกอนดิน ธาตุอาหาร โลหะ หนัก สารเคมีทางการเกษตร แบคทีเรีย กลิ่นหรือความเค็ม เป็นต้น แต่การจัดการน้ำเสียดังกล่าว ไม่ สามารถบำบัดให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานของคุณภาพน้ำผิวดินได้ ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหามลพิษที่อาจ เกิดขึ้น จึงกำหนดแนวทางการป้องกันมลพิษโดยอาศัยการบริหารจัดการ ดังนี้

- การบริหารจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำที่เฉพาะเจาะจง

มีจุดประสงค์เพื่อป้องกันและควบคุมมลพิษที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งน้ำบนดินและแหล่ง น้ำใต้ดินในพื้นที่น้ำร้อน

- การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เฉพาะเจาะจง

มีจุดประสงค์เพื่อ ป้องกันและควบคุมมลพิษจากพื้นที่ที่สามารถเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษได้ อาทิ พื้นที่เกษตรกรรม ย่านชุมชน แหล่งอุตสาหกรรม พื้นที่พาณิชยกรรม พื้นที่ปศุสัตว์ รวมถึงพื้นที่ ก่อสร้างต่างๆ

5.2) การบริหารจัดการน้ำเสียที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมในพื้นที่และน้ำเสียจากชุมชนโดยรอบ

ภาพรวมของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่แหล่งน้ำร้อน เป็นการใช้ประโยชน์เพื่อ รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นหลัก ส่วนพื้นที่ชุมชนและบริเวณโดยรอบนั้นมีการใช้ ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและการอยู่อาศัย ซึ่งทั้งในพื้นที่แหล่งน้ำร้อนและพื้นที่โดยรอบ ยังไม่ มีการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเสียอย่างเป็นระบบ ดังนั้นน้ำเสียและน้ำทิ้งโดยมากจึงถูก ระบายลงผิวดินและพื้นที่ลุ่มโดยตรง ซึ่งหากไม่มีแนวทางการบริหารจัดการน้ำเสียที่เหมาะสม อาจ ส่งผลให้แหล่งน้ำร้อนมีความเสื่อมโทรมและมีมลพิษปนเปื้อนได้ การจัดการและบำบัดน้ำเสียด้วย ระบบการบำบัดน้ำเสียส่วนกลาง (Central Treatment Plant) ที่ประกอบด้วยระบบรวบรวมน้ำเสีย และระบบบำบัดน้ำเสียรวม จะใช้งบประมาณในการลงทุนและการบริหารจัดการที่สูง ดังนั้นระบบ การจัดการและบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่จึงควรใช้ระบบบำบัดน้ำเสียย่อยแบบกระจาย (Decentralized Wastewater Management: DWM) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- เพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมและมลพิษที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่แหล่งน้ำร้อน

- เพื่อประโยชน์ทางสุขอนามัยของผู้ที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่น้ำร้อน
- เพื่อประหยัดงบประมาณในการบริหารจัดการและการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย

โดยสามารถดำเนินการได้ใน 2 รูปแบบ ดังนี้

- ระบบการจัดการน้ำเสียที่ครอบคลุมพื้นที่ที่มีโครงข่ายระบบรวบรวมน้ำเสีย (Wastewater Management for Sewer Area: WMSA) โดยมีการแบ่งพื้นที่ ประกอบด้วย
 1. การแบ่งพื้นที่รับน้ำเสีย (Wastewater Catchment Area)
 2. การแบ่งพื้นที่เพื่อจัดทำระบบรวบรวมน้ำเสีย (Wastewater Collection Area)
 3. การแบ่งพื้นที่เพื่อจัดทำระบบบำบัดน้ำเสีย (Wastewater Treatment System)
- ระบบการจัดการน้ำเสียที่ครอบคลุมพื้นที่ที่ไม่มีโครงข่ายระบบรวบรวมน้ำเสีย (Wastewater Management for Un-sewer Area: WMUA) สามารถสรุปหลักการได้ ดังนี้
 1. ในกรณีที่แหล่งกำเนิดน้ำเสียที่มาจากแหล่งชุมชน ควรใช้ระบบบำบัดน้ำเสียแบบบ่อเกรอะ บ่อซึม (Septic Tank) สำหรับที่พักอาศัยแต่ละหลัง หากเป็นอาคารสาธารณะที่มีปริมาณผู้ใช้งานมากขึ้น ควรใช้ระบบบำบัดน้ำเสียแบบติดกับที่ (Onsite Wastewater Treatment System)
 2. ในกรณีที่มีการใช้ที่ดินในลักษณะกระจายและมีความหนาแน่นในการอยู่อาศัยต่ำ ควรใช้ระบบบำบัดน้ำเสียแบบธรรมชาติ (Natural Treatment System) และนำน้ำเสียจากการบำบัดข้างต้นไปใช้เพื่อการเกษตร

จากแนวทางข้างต้น สามารถกำหนดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งน้ำร้อนที่เป็นกรณีศึกษาได้ ดังนี้

พุน้ำร้อนห้วยน้ำนก จ. ตาก

แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก โดยจุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการนั้น เพื่อรักษาให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ที่มีความยั่งยืนในด้านสภาพแวดล้อม และไม่มุ่งเน้นการสร้างสิ่งปลูกสร้างที่ไม่จำเป็น ดังนั้น ข้อเสนอแนะเพื่อการวางแผนบริเวณและภูมิสถาปัตยกรรมจึงทำการกำหนดแนวทางการจัดการพื้นที่ และการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยหวงห้ามมิให้กระทำการใดๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติโดยเด็ดขาด ได้แก่ พื้นที่บ่อพุน้ำร้อนและพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบ โดยจำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา (Conservation Area)

พื้นที่แหล่งธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีความคงตัวไม่ถูกเปลี่ยนแปลงได้ง่ายแต่อาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าของแหล่งธรรมชาติในพื้นที่สงวนได้ดังนั้น จึงต้องควบคุมกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและส่งผลเสียหายต่อแหล่งธรรมชาติในพื้นที่พุน้ำร้อน ดังนั้นในการวางแผนบริเวณจึงมีความจำเป็นจะต้องกำหนดขอบเขตของพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษาและกำหนดมาตรการควบคุมและดูแลรักษาอย่างเคร่งครัด ในกรณีแหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก กำหนดให้พื้นที่ บ่อพุน้ำร้อนทั้ง บ่อบน บ่อล่าง และบ่อโคลนเป็นพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา โดยจำเป็นต้องควบคุมการรูปแบบการพัฒนาและควบคุมกิจกรรมที่เกิดขึ้น รวมถึงมีความจำเป็นต้องควบคุมรูปแบบถนน ขนาดและปริมาณของทางสัญจรจากพื้นที่ด้านหน้า เนื่องจากมุ่งเน้นหลีกเลี่ยงการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อพื้นที่ โดยกำหนดให้พื้นที่ในระยะ 30 เมตร โดยรอบบ่อพุน้ำร้อนทั้ง 3 บ่อ เป็นพื้นที่ควบคุมการพัฒนาและกิจกรรมอย่างเคร่งครัด



ภาพที่ 5.4 ผังบริเวณโดยรอบ



ภาพที่ 5.5 บริเวณโดยรอบบ่อพุร้อน



ภาพที่ 5.6 บริเวณโดยรอบบ่อพุร้อน

2. พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ (Development Area)

พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ หมายถึงพื้นที่โดยรอบของแหล่งธรรมชาติที่มีคุณค่าในตัวเอง ไม่มากนักเมื่อเทียบกับพื้นที่พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา แต่มีบทบาทในการควบคุมหรือป้องกันพื้นที่สงวนหรือพื้นที่อนุรักษ์ให้มีคุณค่าสูงอยู่เสมอ หรือกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่กันชน (Buffer Zone) โดยในพื้นที่พุร้อนห้วยน้ำนักปล้อง กำหนดให้ทางสัญจรหลักภายในพื้นที่พุร้อนและเรือนอาบน้ำรวม เรือนอาบน้ำเดี่ยวและเรือนพักรับรอง เป็นพื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการที่จะต้องควบคุมกิจกรรมและรูปแบบการเข้าถึง ซึ่งในปัจจุบัน มีการเข้าถึงใน 2 ลักษณะคือ การเดินเท้า และ รถยนต์ที่สามารถเข้าถึงได้โดยรอบเนื่องจากมีการทำถนนโดยรอบพื้นที่บ่อพุร้อน บ่อน้ำ โดยเสนอแนะให้จำกัดการเข้าถึงโดยรถยนต์ให้เข้าถึงได้เฉพาะพื้นที่จอดรถ และสนับสนุนให้ใช้การเดินเท้าในพื้นที่ส่วนที่เหลือแทน เนื่องจากมีพื้นที่ไม่มากนักสำหรับน้ำล้นที่เกิดจากบ่อพุร้อน เสนอแนะให้ทำบ่อแช่เท้า บริเวณพื้นที่ว่างระหว่างบ่อพุร้อนบ่อน้ำและเรือนพักรับรอง เนื่องจากพื้นที่พุร้อนห้วยน้ำนัก ปล้อง พื้นที่พักคอยสำหรับนักท่องเที่ยวในกรณีที่มาอาบน้ำแร่และที่มาใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรม สันทนาการทั่วไป นอกจากนี้ ควรปรับสภาพผิวทางสัญจรจากผิว ค.ส.ล. ที่เป็นพื้นที่ลาดแข็ง เป็นพื้นผิวที่น้ำซึมผ่านได้หรือพื้นผิวลาดยางมะตอยที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น นอกจากนี้เสนอแนะให้ปลูกต้นไม้ท้องถิ่นเสริมบริเวณสองข้างทางดังกล่าวเพื่อความร่มรื่นและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่



ภาพที่ 5.7 บริเวณที่เสนอแนะทำบ่อแช่เท้า



ภาพที่ 5.8 พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ

3. พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environment Control Area)

พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับกิจกรรมรองรับกิจกรรมนันทนาการและการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อนในพื้นที่ อาทิ พื้นที่ร้านค้า ที่พัก ที่จอดรถ ที่พักหรือถังเก็บน้ำ ที่บำบัดน้ำเสีย พื้นที่พักเก็บขยะ รวมถึงสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบสาธารณูปโภค ที่มีความจำเป็นจะต้องควบคุม ขนาด จำนวน และลักษณะทางกายภาพ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม โดยพื้นที่แหล่งพุร้อนห้วยน้ำนัก พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม กำหนดให้พื้นที่จอดรถ ร้านค้าและอาคารเอนกประสงค์บ้านพักเจ้าหน้าที่ป่าไม้ สิ่งก่อสร้างและ สาธารณูปโภคต่างๆ อยู่ในพื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม ที่ต้องควบคุม ขนาด รูปแบบและจำนวน ตามแนวทางการออกแบบอย่างเคร่งครัดเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่



ภาพที่ 5.9 บริเวณลานจอดรถ



ภาพที่ 5.10 อาคารเอนกประสงค์

จากข้อเสนอแนะในการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์และการวางผังบริเวณในพื้นที่พุ่น้ำร้อนห้วยน้ำนักนั้น สามารถสรุปรายละเอียดข้อเสนอแนะต่างๆได้ ดังนี้

1. พื้นที่โล่ง

เนื่องจากสภาพปัจจุบันของแหล่งพุ่น้ำร้อนห้วยน้ำนักมีพื้นที่ไม่มากนัก โดยภาพรวมมีลักษณะเป็นพื้นที่โล่งผืนเดียวกันและถูกพัฒนาเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นจุดๆ โดยสามารถแบ่งพื้นที่ได้เป็น 2 ส่วนหลักๆ ได้แก่ พื้นที่พุ่น้ำร้อนบ่อน ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่หลัก เนื่องจากประกอบไปด้วย บ่อพุ่น้ำร้อน เรือนพักรับรอง เรือนอาบน้ำรวม ห้องสุขา และอาคารเอนกประสงค์ ที่มีการใช้ประโยชน์รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นสำคัญ ส่วนอีกพื้นที่หนึ่งได้แก่ บ่อพุ่น้ำร้อนบ่อล่าง (บ่อรูปหัวใจ) และ บ้านพักเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งในปัจจุบัน ยังไม่ได้รับการพัฒนามากนัก แต่โดยภาพรวม มีความเรียบง่ายและเป็นระเบียบเรียบร้อยพอสมควร ซึ่งในการวิจัยนี้ เสนอแนะให้มีการพัฒนาพื้นที่ทั้งสองส่วนเพื่อเชื่อมโยงกัน โดยควรได้รับการพัฒนาให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในอนาคต จึงควรพัฒนาพื้นที่พักผ่อนหรือพักผ่อนในบริเวณที่โล่งทางด้านหน้าในลักษณะสวนหย่อมและลานเอนกประสงค์ เนื่องจากยังขาดพื้นที่สำหรับพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว เพราะพบว่าในช่วงวันหยุด เสาร์ อาทิตย์ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจำนวนมาก ไม่มีจุดพักผ่อนหย่อนใจ ดังนั้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาการออกแบบและการจัดสร้างพื้นที่เพื่อนันทนาการสำหรับกลุ่มดังกล่าว โดยเน้นให้มีการบำรุงและดูแลรักษาอย่าง สะดวก ประหยัด และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรวมแต่ให้กำหนดขอบเขตชัดเจน นอกจากนี้ควรปรับปรุงพื้นที่จอดรถให้เข้าถึงได้เฉพาะทางด้านหน้า มีการจัดเส้นทางเดินเท้าสภาพคงทนสามารถรองรับการใช้ประโยชน์ได้ปานกลาง และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่มีขนาดเล็กและกลมกลืนกับธรรมชาติรวมถึงในพื้นที่ด้านหน้าควรมีการจัดพื้นที่สำหรับให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ก่อนการเข้าไปใช้ประโยชน์ในแหล่งพุ่น้ำร้อน โดยบริเวณทางเข้าโครงการ สามารถจำแนกแนวทางปรับปรุงได้ ทั้งนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงโครงสร้างและวัสดุที่ใช้ในพื้นที่ให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของพื้นที่คือ คนในพื้นที่ส่วนมากเป็นชาวปกากะญอ ที่มีเอกลักษณ์ทั้งการแต่งกาย และความ เป็นอยู่ ซึ่งอาจนำมาผสานกับสิ่งแวดล้อมและความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยสามารถดำเนินการตามแนวทาง ดังนี้

1. ปลูกต้นไม้ใหญ่สำหรับให้ร่มเงา ในพื้นที่จอดรถเพื่อลดขนาดพื้นที่โล่งและพื้นที่ ดาดแข็ง รวมถึงปลูกไม้พุ่มเสริมและติดตั้งโคมไฟสนามเพื่อลดทอนขนาดของพื้นที่และเพื่อการนำ

สายตา

2. ปรับปรุงอาคารเรือนพักรับรอง เรือนอาบน้ำ ห้องสุขา อาคารเอนกประสงค์ บ้านพักเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ให้มีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย เน้นคงการใช้งานเหมือนเดิม แต่ปรับปรุงทัศนียภาพให้เป็นส่วนตัวและแยกเป็นสัดส่วนชัดเจนกับเส้นทางเดินเท้าของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปชมพุน้ำร้อนรวมถึงไม่สนับสนุนให้สร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติม แต่ควรปรับปรุงอาคารเดิมและบริเวณโดยรอบอาคารในพื้นที่ เช่น การจัดภูมิทัศน์ การเปลี่ยนวัสดุผิวอาคารให้ดูกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม การปรับปรุงทางขึ้นลง เพื่อความสะดวกของผู้พิการและคนชรา ในการใช้บริการอาบน้ำแร่และนวดตัว

3. ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรวมให้ร่มรื่น จัดการใช้ประโยชน์โดยกำหนดให้มีพื้นที่กิจกรรม พื้นที่พักผ่อน สวนหย่อมเพื่อรองรับกิจกรรมและการรออาบน้ำแร่ของนักท่องเที่ยว

4. ติดตั้งป้ายให้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวและข้อมูลแหล่งพุน้ำร้อนทั้งในพื้นที่และโครงข่ายการท่องเที่ยวในจังหวัด

พื้นที่โล่งบริเวณโดยรอบพุน้ำร้อน ในบริเวณพื้นที่นี้ถือว่าเป็นพื้นที่ธรรมชาติและสงวนรักษาและพื้นที่สีเขียวเพื่อการบริหาร ซึ่งจำเป็นจะต้องควบคุมการพัฒนาและกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเคร่งครัด ดังนั้น ข้อเสนอแนะในการพัฒนา คือ การคงสภาพเดิมของบ่อพุน้ำร้อนและบ่อแช่เท้าเดิมให้คงเดิมมากที่สุด แต่อาจปรับปรุงรอบบ่อพุน้ำด้วยการทำราวกันขอบบ่อใหม่ โดยอาจใช้วัสดุธรรมชาติหรือวัสดุเลียนแบบธรรมชาติ รวมถึงการกันขอบบ่อเพิ่มเติมโดยการใช้หินธรรมชาติสลับกับการปลูกไม้พุ่มและไม้เลื้อยโดยรอบขอบบ่อ เพื่อป้องกันการรบกวนแหล่งกำเนิดพุน้ำร้อนจากการเข้าถึงของมนุษย์ ในส่วนพื้นที่ศาล เสนอแนะให้คงไว้ดังเดิมแต่ปรับปรุงและจัดภูมิทัศน์ให้มีความสวยงามมากขึ้น แต่ให้คงลักษณะความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติเดิมไว้ให้มากที่สุด สำหรับพื้นที่บ่อแช่เท้า ควรปรับปรุงให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติโดยเปลี่ยนจากการดาดบ่อด้วย ค.ส.ล. เป็นการใช้หินธรรมชาติแทน รวมถึงเปลี่ยนวัสดุที่นั่งจากที่นั่งคอนกรีตบุกระเบื้องเป็นการใช้ไม้จริง หรือ ไม้เทียมแทน

2. เส้นทาง การเข้าถึง

เนื่องจากปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงบ่อพุน้ำร้อนหรือพื้นที่ธรรมชาติและสงวนรักษาได้โดยตรง ทั้งการเดินเท้าและรถยนต์ ซึ่งหากไม่มีการควบคุมการที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าถึงบ่อพุน้ำร้อนได้โดยตรง อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่บ่อพุน้ำร้อนได้ในอนาคต ดังนั้นจึงควรกำหนดมาตรการควบคุมการเข้าถึงโดยเสนอแนะให้จำกัดการเข้าถึงโดยรถยนต์ให้สิ้นสุดแค่พื้นที่จอดรถทางด้านหน้า และสนับสนุนการเดินเท้าแทน รวมถึงปรับปรุงสภาพผิวทางสัญจรจากผิว ค.ส.ล. ที่เป็น

พื้นที่ลาดเชิง เป็นพื้นผิวที่น้ำซึมผ่านได้หรือพื้นผิวลาดยางมะตอยที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น นอกจากนี้เสนอแนะให้ปลูกต้นไม้ท้องถิ่นเสริมบริเวณสองข้างทางดังกล่าวเพื่อความร่วมมือและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่

3. ที่จอดรถ

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันแหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนักมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ในปริมาณที่ไม่มากนัก จึงยังไม่ได้รับผลกระทบด้านปริมาณแต่เนื่องจากยังไม่มีการจัดการจราจรและกำหนดที่จอดรถอย่างเป็นระบบดังนั้นจึงควรวางแผนและจัดระบบที่จอดรถให้เหมาะสม โดยหลีกเลี่ยงการสร้างพื้นที่จอดรถขนาดใหญ่และหลีกเลี่ยงการใช้พื้นที่ลาดเชิงที่ระบายน้ำได้ยาก มาเป็นวัสดุของที่จอดรถ ควรแยกส่วนระหว่างรถยนต์ขนาดใหญ่และขนาดเล็ก และแบ่งพื้นที่ด้วยต้นไม้และการจัดภูมิทัศน์ รวมถึงควรคำนึงถึงความต่อเนื่องระหว่างพื้นที่จอดรถ ลานกิจกรรมและทางสัญจรหลักของพื้นที่พุน้ำร้อน

4. ทิวทัศน์และที่หมายตา

ในพื้นที่พุน้ำร้อนห้วยน้ำนัก มีลักษณะเป็นเนินสูงชันมาจากบริเวณโดยรอบ จุดหมายตาที่สำคัญของพื้นที่ คือ บริเวณที่โล่งที่เป็นจุดหมายตามธรรมชาติที่สามารถนำมาพัฒนาเพื่อสร้างเป็นจุดหมายตามและทิวทัศน์ที่สวยงามได้ โดยเฉพาะพื้นที่โล่งรอบบ่อพุน้ำร้อนหากสามารถคงสภาพธรรมชาติเดิมไว้ให้สมบูรณ์และสร้างสภาพแวดล้อมที่สวยงามบริเวณทางสัญจรระหว่างพื้นที่บ่อพุน้ำร้อนทั้งสองบ่อ โดยอาจมีการเพิ่มสวนหย่อม และจุดพัก รวมทั้งจุดกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งการจัดภูมิทัศน์ในพื้นที่ควรคำนึงถึงแนวทางการออกแบบ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549)

- 1) การนำวัสดุพันธุ์ไม้พื้นถิ่นเป็นหลัก
- 2) พืชพรรณทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบได้ดี
- 3) การใช้ประโยชน์สมคุณค่าและเหมาะสม
- 4) กลมกลืนกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม
- 5) สามารถเน้นจุดเด่นของพื้นที่ได้ดียิ่ง
- 6) อนุรักษ์พันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่มีคุณค่าไว้ได้นาน

5. รูปแบบสถาปัตยกรรม

แนวทางในการออกแบบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสำหรับพื้นที่พุน้ำร้อนห้วยน้ำนัก ได้แก่ อาคารจะต้องมีความสอดคล้องกลมกลืนกับพื้นที่ กล่าวคือ ขนาด รูปทรง วัสดุและสีของอาคาร

จะต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ขนาดอาคารไม่ใหญ่จนเกินไป วัสดุและสีสันทที่เลือกใช้ควรเป็นวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายและมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

สำหรับอาคารในพื้นที่พุน้ำร้อนห้วยน้ำก้นนั้นเสนอให้คงรูปแบบอาคารเดิมไว้ เนื่องจากอาคารที่มีอยู่เดิมมีลักษณะและการใช้ประโยชน์มีความเหมาะสม แต่ปรับปรุงให้มีความสะดวกในการใช้งานมากขึ้น และสามารถเข้าถึงและใช้งานได้สะดวกและปลอดภัย ซึ่งในการปรับปรุงจำเป็นต้องคำนึงถึงขนาดของอาคารที่มีขนาดไม่ใหญ่โตจนเกินไป รูปทรงสีสันท และวัสดุที่ใช้มีความเหมาะสมกับพื้นที่รูปทรงของอาคาร ควรเป็นอาคารที่มีชายคายื่นออกมาเพื่อกันฝน เนื่องจากมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่ฝนตกชุก รวมทั้งใช้วัสดุ และสีสันทที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยอาจใช้วัสดุที่มาจากไม้ร่วมกับคอนกรีตเพื่อลดความแข็งกระด้างของวัสดุลง รวมถึงการสร้างช่องเปิดในเรือนอาบน้ำทั้งแบบรวมและเดี่ยวให้กว้างขึ้นและเสริมด้วยวัสดุธรรมชาติ



ภาพที่ 5.11 ตัวอย่างห้องอาบน้ำแร่
ใช้

ภาพที่ 5.12 ตัวอย่างการนำวัสดุธรรมชาติมา

6. ป้ายสื่อความหมาย และป้ายสัญลักษณ์

ป้ายสื่อความหมาย และป้ายสัญลักษณ์ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีไว้เพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องมือช่วยในการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เช่น ป้องกันผลกระทบจากกิจกรรมต่างๆของมนุษย์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ และตอบสนองความจำเป็นและความต้องการการต้องของนักท่องเที่ยว เช่น ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมาย บอกเล่า หรืออธิบายข้อมูล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ขณะเที่ยวชม หรือเรียนรู้ความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ สำหรับป้ายสัญลักษณ์ มักใช้สื่อความหมายแบบใช้

ระยะเวลาอันสั้น สามารถเข้าใจได้ง่าย มักแสดงด้วยภาพ หรือสัญลักษณ์ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจได้ตรงกัน ส่วนประกอบของป้ายนั้น กรมป่าไม้ (2543) ได้กล่าวถึงการจัดทำป้ายในอุทยานแห่งชาติ ซึ่งสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ ได้ดังนี้

1. ป้ายบอกทาง (Directional Sign) เพื่อบอกทิศทางและแนะนำนักท่องเที่ยวไปสู่พื้นที่เป้าหมายที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก พื้นที่กิจกรรมนันทนาการ และจุดสำคัญอื่นๆ ให้กับนักท่องเที่ยว ให้สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ปลอดภัย และไม่หลงทาง

2. ป้ายข้อบังคับและเตือน (Regulatory and Warning Sign) ใช้แนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎระเบียบและข้อห้าม รวมทั้งข้อปฏิบัติที่จำเป็นและควรทราบในการใช้พื้นที่นอกจากนี้ยังใช้เตือน บอกข้อควรระวังและข้อแนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับอันตรายและอุบัติเหตุซึ่งมีสาเหตุจากสภาพพื้นที่และกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และลดผลกระทบที่อาจเกิดกับสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรในพื้นที่ต่อไป

3. ป้ายสถานที่ (Identification) เพื่อใช้แสดงตำแหน่ง ประเภท และชื่อสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และจุดสำคัญอื่นๆ ภายในพื้นที่ ทำให้นักท่องเที่ยวทราบว่ากำลังเข้าสู่และไปถึงสถานที่นั้นๆ

4. ป้ายสื่อความหมาย (Interpretation Sign) เพื่อบอก แสดงหรืออธิบายข้อมูลและเรื่องราวที่น่าสนใจในพื้นที่ เช่น ลักษณะทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจข้อมูลหรือเรื่องราว ทั้งยังสามารถใช้เป็นอุปกรณ์ในการจัดการนักท่องเที่ยว โดยการอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดความตระหนักถึงคุณค่ารวมถึงให้ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างถูกวิธี



ภาพที่ 5.13 ตัวอย่างป้ายที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

7. การเลือกใช้พืชพันธุ์

ในการจัดภูมิทัศน์ในพื้นที่พุ่มน้ำร้อนห้วยน้ำนก ควรเลือกใช้วัสดุพืชพันธุ์ตามหลักการ ดังนี้

1. การรักษาดันไม้เดิมในพื้นที่ หลีกเลี่ยงการวางผังอาคารหรือออกแบบส่งก่อสร้างต่างๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อต้นไม้เดิม ควรกำหนดตำแหน่งสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ในบริเวณที่มีต้นไม้ไม่หนาแน่นหรือมีแต่ต้นไม้ขนาดเล็ก ควรมีการสำรวจเพื่อบ่งชี้พืชพันธุ์ที่มีความสำคัญและเปราะบางเพื่อทำการรักษาไว้ และควรมีการปลูกพืชทดแทนในสัดส่วน 2:1 ของพืชพันธุ์เดิม

2. เลือกใช้พันธุ์ไม้ที่เหมาะสม ไม่ควรนำไม้ต่างถิ่นเข้าไปใช้ในพื้นที่ ควรใช้ไม้ท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสภาพอากาศในบริเวณดังกล่าว เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและป้องกันการแพร่กระจายของโรคและแมลงและไม้ต่างถิ่นส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในพื้นที่ ควรหลีกเลี่ยงการใช้พืชมีพิษ มีหนาม โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นทางเท้า ไม่ควรใช้พืชพันธุ์ที่ต้องตัดแต่งมาก ควรเลือกพืชที่ทนทานและเลือกใช้พันธุ์ที่มีความหลากหลายประเภทเพื่อสร้างความสวยงามกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบซึ่งมีความหลากหลายทางธรรมชาติสูง นอกจากนี้ในการเลือกพันธุ์ไม้ควรพิจารณาถึงประเภทและคุณสมบัติที่แตกต่างกันด้วย เช่น

- ไม้ยืนต้น (Tree) สูง 6 เมตรขึ้นไป สามารถช่วยบังแดด กรองฝุ่น กันเสียงและแบ่งแยกบริเวณ
- ไม้พุ่ม (Shrubs) ที่สูงไม่เกิน 5 เมตร สามารถใช้บังลม เป็นฉากกั้นเพื่อกำหนดขอบเขตทางเดินและแบ่งแยกบริเวณ
- ไม้เลื้อย (Vines) ให้ความรู้สึกอ่อนช้อย เคลื่อนไหว ให้ประโยชน์ในการบังสายตา กันฝุ่น กันลม บังแดด เป็นต้น (ศูนย์วิจัยป่าไม้ , 2541)

การเลือกตำแหน่งในการตกแต่งด้วยต้นไม้ในเขตพื้นที่ธรรมชาติและสงวนรักษา ไม่ควรจัดแต่งต้นไม้เพิ่มเติมจนมีลักษณะไม่เป็นธรรมชาติ แต่ในบริเวณพื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่ลานจอดรถ อาคารเอนกประสงค์ อาจตกแต่งด้วยต้นไม้ได้สมควร ไม่ควรปลูกต้นไม้ที่ต้องตัดแต่ง เช่น กล้วยา ในพื้นที่ห่างไกลที่เข้าไปดูแลรักษายาก ควรปลูกตามลักษณะภูมิประเทศ ปลูกให้หลากหลายทั้งชนิดและขนาดให้ใกล้เคียงกับสภาพแวดล้อมเดิม

- การใช้ต้นไม้เพื่อประโยชน์ใช้สอยด้านอื่นๆในแหล่งพุน้ำร้อน การปลูกต้นไม้เพื่อความสวยงาม : ควรใช้ไม้ทั้ง 4 ประเภทประกอบกัน โดยในบริเวณทางเข้าแหล่งพุน้ำร้อน รอบอาคาร เอนกประสงค์ ควรตกแต่งภูมิทัศน์ให้สวยงามกว่าจุดอื่นๆ ควรปลูกเพื่อเน้นหรือนำสายตาไปสู่พื้นที่ที่มีมุมมองสวยงาม
- การใช้ต้นไม้เป็นฉากกัน ควรใช้ต้นไม้เป็นฉากกันเพื่อบังสายตาไม่ให้เห็นทัศนียภาพที่ไม่เหมาะสม ในพื้นที่ส่วนบริการต่างๆ เช่น ที่ทิ้งขยะห้องน้ำ และอาจใช้ต้นไม้ช่วยแบ่งแยกบริเวณที่มีกิจกรรมขัดแย้งออกจากกัน
- การใช้ต้นไม้เพื่อให้ร่มเงา ควรทำในบริเวณที่มีผู้ใช้ประโยชน์จำเป็นต้องแวะพัก เช่น บริเวณลานจอดรถ ลานสำหรับพักผ่อน บริเวณปิกนิก เป็นต้น โดยควรใช้ ไม้ยืนต้นที่มีพุ่มค่อนข้างหนาแน่นตลอดปี พุ่มใบกว้าง เจริญเติบโตเร็ว แข็งแรงและกิ่งไม้เปราะบาง
- การใช้ต้นไม้เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ควรใช้กับบริเวณที่มีความลาดชันมากๆ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการพังทลายโดยอาจใช้ได้ทั้งไม้ยืนต้น – ไม้พุ่ม และไม้คลุมดิน นอกจากนี้ กล่าวมายังอาจใช้ต้นไม้เพื่อการนำสายตาและปลูกต้นไม้ที่ทนไฟสูงเป็นแนวกันไฟรอบพื้นที่ได้อีกด้วย ซึ่งการปรับปรุงภูมิทัศน์ควรออกแบบให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติ เรียบง่าย กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของพื้นที่ ซึ่งสามารถดูแลรักษาง่ายและก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยมากกว่าเป็นแบบประดิษฐ์หรือตัดแต่ง ควรให้ความสำคัญภายในพื้นที่ด้วยการจัดองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ในพื้นที่อย่างเหมาะสม ในบริเวณที่จำเป็นต้องมีการปลูกหญ้าเพื่อความสวยงาม อาจต้องมีการทำขอบกันด้วยวัสดุที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อป้องกันการกระจายของหญ้าไปยังพื้นที่ส่วนอื่น

3. การปรับพื้นที่

ในการปรับพื้นที่ใดๆ เพื่อปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ควรออกแบบให้มีการปรับพื้นที่น้อยที่สุด ลดการทำลายพืชพันธุ์ท้องถิ่นและสภาพภูมิประเทศเดิม สภาพภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นใหม่ควรมีลักษณะที่กลมกลืน ไม่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ไม่ควรปรับระดับในพื้นที่ที่เป็นแนวน้ำหยด ของพืช ควรออกแบบใช้กำแพงกันดินในพื้นที่ส่วนที่ความชัน 3:1 ขึ้นไป ควรใช้ความสำคัญกับการระบายน้ำในพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ โดยรอบบ่อพุน้ำร้อนทั้งบ่อบนและบ่อล่าง และความสะอาด ปลอดภัยในการเข้าถึง

4. การใช้วัสดุประกอบภูมิทัศน์

ในกรณีที่มีการนำวัสดุอื่นๆ เช่น โคมไฟ แผ่นทางเดินประกอบด้วยหินขนาดต่างๆ ควรเลือกวัสดุที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ราคาไม่แพง ทนทาน ดูแลรักษาง่าย ควรเน้นวัสดุที่

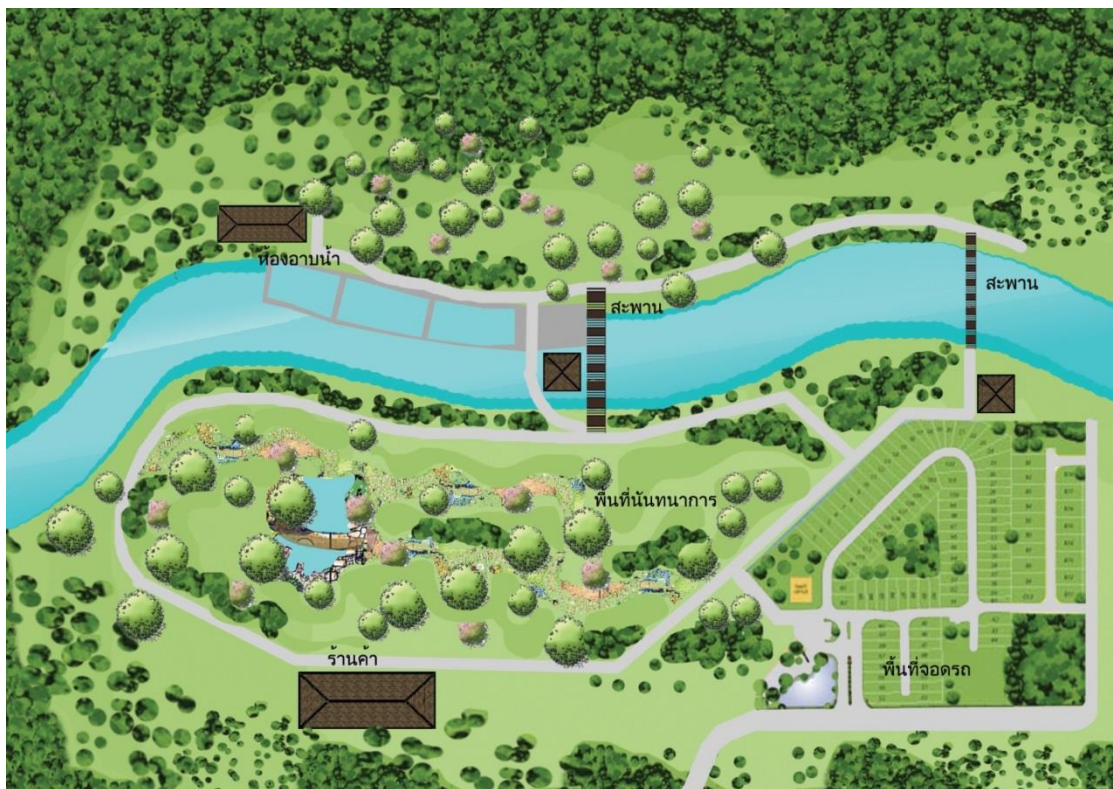
หาได้ในท้องถิ่น แต่ต้องไม่ทำลายธรรมชาติเพื่อเอารัฐนั้นมาใช้ในการดูแลรักษา การดูแลรักษาวัสดุพืชพันธุ์ ควรจะเหมาะสมกับพืชแต่ละชนิดที่มีความต้องการน้ำ แสงแดด และการดูแลรักษาที่ต่างกัน สำหรับช่วงแรกที่มีการปลูกพืชอาจใช้ตาข่ายคลุมเมล็ดพืชไว้เพื่อช่วยรักษาความชื้น ในพื้นที่ที่สามารถวางระบบรดน้ำได้ ก็ควรเลือกใช้อุปกรณ์ประเภทที่ประหยัดทนทาน คงทนต่อสภาพอากาศและพื้นที่ไม่ควรเลือกใช้ระบบที่มีความซับซ้อนสูง

พุน้ำร้อนหินดาด จ. กาญจนบุรี

แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งพุน้ำร้อนหินดาด (ห้วยกุ่มมั่ง) โดยจุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการนั้น เพื่อรักษาให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ที่มีความยั่งยืนในด้านสภาพแวดล้อม และไม่มุ่งเน้นการสร้างสิ่งปลูกสร้างที่ไม่จำเป็น ดังนั้นข้อเสนอแนะเพื่อการวางแผนบริเวณและภูมิสถาปัตยกรรมจึงทำการกำหนดแนวทางการจัดการพื้นที่และการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยหวงห้ามมิให้กระทำการใดๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติโดยเด็ดขาด ได้แก่ พื้นที่บ่อพุน้ำร้อนและพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบ โดยจำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา(Conservation Area)

พื้นที่แหล่งธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีความคงตัวไม่ถูกเปลี่ยนแปลงได้ง่าย แต่อาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าของแหล่งธรรมชาติในพื้นที่สงวนได้ ดังนั้น จึงต้องควบคุมกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและส่งผลเสียหายต่อแหล่งธรรมชาติในพื้นที่พุน้ำร้อน ดังนั้นในการวางแผนบริเวณจึงมีความจำเป็นจะต้องกำหนดขอบเขตของพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษาและกำหนดมาตรการควบคุมและดูแลรักษาอย่างเคร่งครัด ในกรณีแหล่งพุน้ำร้อนห้วยน้ำนก กำหนดให้พื้นที่ บ่อพุน้ำร้อน ลำห้วยกุ่มมั่งและพื้นที่สองฝั่งลำห้วยในระยะ 15 เมตร จากบริเวณกึ่งกลางลำห้วย เป็นพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา โดยจำเป็นต้องควบคุมการรูปแบบการพัฒนาและควบคุมกิจกรรมที่เกิดขึ้น



ภาพที่ 5.14 ผังบริเวณพุร้อน



ภาพที่ 5.15 พื้นที่บ่อพุร้อนและลำห้วยกุ่มง



ภาพที่ 5.16 พื้นที่ริมลำห้วยและลำห้วยกุ่มง

2. พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ (Development Area)

พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ หมายถึงพื้นที่โดยรอบของแหล่งธรรมชาติที่มีคุณค่าในตัวเอง ไม่มากนักเมื่อเทียบกับพื้นที่พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา แต่มีบทบาทในการควบคุมหรือป้องกันพื้นที่สงวนหรือพื้นที่อนุรักษ์ให้มีคุณค่าสูงอยู่เสมอ หรือกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่กันชน (Buffer

Zone) โดยในพื้นที่พุร้อนหินดาดกำหนดให้พื้นที่ริมฝั่งลำห้วยกุ่มมั่งทั้งสองด้าน โดยด้านหน้า กำหนดให้ที่ว่างระหว่างลำห้วยและร้านค้า ซึ่งในปัจจุบันเป็นพื้นที่จอดรถและร้านค้าชั่วคราวบางส่วน เป็นพื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ โดยเสนอแนะให้ รื้อย้ายร้านค้าชั่วคราวทั้งหมดและที่จอดรถออกจาก พื้นที่และพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่สีเขียว พื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมนันทนาการต่างๆ และ ให้จำกัดการเข้าถึงโดยรถยนต์ให้เข้าถึงได้เฉพาะพื้นที่จอดรถทางด้านหน้า ซึ่งในปัจจุบันมีรองรับไว้อยู่ แล้ว และสนับสนุนให้ใช้การเดินเท้าในพื้นที่ส่วนที่เหลือแทน สำหรับพื้นที่ริมห้วยกุ่มมั่งอีกฝั่ง ซึ่งในปัจจุบัน เป็นเนินเขาที่มีหลุมหลบภัยสมัยสงครามและมีอาคารรกร้างนั้น เสนอแนะให้พัฒนาเป็น เส้นทางศึกษาธรรมชาติและร้านอาหารที่ทรุดโทรมออก รวมถึงกันพื้นที่ดังกล่าวไว้ เพื่อเป็นพื้นที่กัน (Buffer Zone) ในอนาคต



ภาพที่ 5.17 พื้นที่ร้านค้าที่เสนอให้รื้อย้าย ภาพที่ 5.18 พื้นที่ลานจอดรถปัจจุบันที่เสนอให้รื้อย้าย

3. พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environment Control Area)

พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับกิจกรรมรองรับ กิจกรรมนันทนาการและการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุร้อนในพื้นที่ อาทิ พื้นที่ร้านค้า ที่พัก ที่จอดรถ ที่พักหรือถังเก็บน้ำ ที่บำบัดน้ำเสีย พื้นที่พักเก็บขยะ รวมถึงสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบ สาธารณูปโภค ที่มีความจำเป็นจะต้องควบคุม ขนาด จำนวน และลักษณะทางกายภาพ เพื่อรักษา สภาพแวดล้อม โดยพื้นที่แหล่งพุร้อนหินดาดนั้น พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม กำหนดให้พื้นที่จอดรถ ร้านค้าและศาลานวดท้องสุขา รวมถึงสิ่งก่อสร้างและ สาธารณูปโภคต่างๆ อยู่ในพื้นที่ควบคุมเพื่อ สิ่งแวดล้อม ที่ต้องควบคุม ขนาด รูปแบบและจำนวน ตามแนวทางการออกแบบอย่างเคร่งครัดเพื่อ

รักษาสภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่ซึ่งในการวิจัยนี้ เสนอแนะให้รื้อย้าย ร้านค้าชั่วคราวและลานจอดรถด้านใน ไปอยู่บริเวณลานจอดรถทางด้านนอก และปรับปรุงพื้นที่บริเวณดังกล่าว เป็นพื้นที่พักผ่อนและสันทนาการ นอกจากนี้ เสนอให้รื้อย้าย ศาลานวดตัว ห้องสุขาซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมห้วยกุ่มมั่ง มาไว้บริเวณพื้นที่พักผ่อนและสันทนาการ เพื่อลดภาระการเข้าใช้พื้นที่และผลกระทบสิ่งแวดล้อมในบริเวณบ่อน้ำร้อนและริมห้วยกุ่มมั่ง ซึ่งการรื้อย้ายสิ่งก่อสร้างดังกล่าวนอกจากจะช่วยให้สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ดีขึ้นแล้ว ยังง่ายต่อการบริหารจัดการ น้ำเสีย สิ่งปฏิกูลและขยะที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมในปัจจุบัน ในส่วนของจุดควบคุม เสนอให้สร้างอาคารเอนกประสงค์เพื่อควบคุมจำนวนผู้เข้าใช้บ่อน้ำร้อนและแบ่งแยกกิจกรรม



ภาพที่ 5.19 พื้นที่จุดควบคุมในปัจจุบัน

ภาพที่ 5.20 ตัวอย่างอาคารเอนกประสงค์

จากข้อเสนอแนะในการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์และการวางแผนบริเวณในพื้นที่บ่อน้ำร้อนห้วยน้ำกุ่มมั่ง สามารถสรุปรายละเอียดข้อเสนอแนะต่างๆได้ ดังนี้

1) พื้นที่โล่ง

เนื่องจากสภาพปัจจุบันของแหล่งบ่อน้ำร้อนหินดาด มีความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้พื้นที่ในปริมาณมาก แต่ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือ การขาดพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวและขาดพื้นที่ทำกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งในการวิจัยนี้ เสนอแนะให้มีการพัฒนาพื้นที่ร้านค้าชั่วคราวและที่จอดรถด้านในเป็นพื้นที่สันทนาการและพื้นที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเน้นให้มีการพัฒนาพื้นที่ ที่บำรุงและดูแลรักษาง่าย สะดวก ประหยัด และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรวมแต่ให้กำหนดขอบเขตชัดเจน นอกจากนี้ควรปรับปรุงพื้นที่จอดรถให้เข้าถึงได้เฉพาะทางด้านหน้า มีการจัดเส้นทางเดินเท้าสภาพคงทนสามารถรองรับการใช้ประโยชน์ได้ปานกลาง และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่มีขนาดเล็กและกลมกลืนกับธรรมชาติรวมถึงในพื้นที่ด้านหน้าควรมีการจัดพื้นที่สำหรับ

ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ก่อนการเข้าไปใช้ประโยชน์ในแหล่งพุร้อน โดยบริเวณทางเข้าโครงการสามารถจำแนกแนวทางปรับปรุงได้ ทั้งนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงโครงสร้างและวัสดุที่ใช้ในพื้นที่ให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของพื้นที่ โดยสามารถดำเนินการตามแนวทาง ดังนี้

1. ปลุกต้นไม้ใหญ่สำหรับให้ร่มเงา ในพื้นที่จอดรถเพื่อลดขนาดพื้นที่โล่งและพื้นที่ลาดแข็ง รวมถึงปลูกไม้พุ่มเสริมและติดตั้งโคมไฟสนามเพื่อลดทอนขนาดของพื้นที่และเพื่อการนำสายตา
2. ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรวมให้ร่มรื่น จัดการใช้ประโยชน์โดยกำหนดให้มีพื้นที่กิจกรรมพื้นที่พักผ่อน สวนหย่อมเพื่อรองรับกิจกรรมและการร่อนอาบน้ำแร่ของนักท่องเที่ยว
3. ติดตั้งป้ายให้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวและข้อมูลแหล่งพุร้อนทั้งในพื้นที่และโครงการท่องเที่ยวในจังหวัด

2) เส้นทาง การเข้าถึง

เนื่องจากปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงบ่อพุร้อนหรือได้โดยตรง เนื่องจากที่จอดรถยนต์ อยู่ห่างจากบ่อพุร้อนและห้วยกุ่ม้งในระยะไม่เกิน 30 เมตร ซึ่งหากไม่มีการควบคุมการที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าถึงบ่อพุร้อนได้โดยตรง อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่บ่อพุร้อนได้ในอนาคต ดังนั้นจึงควรกำหนดมาตรการควบคุมการเข้าถึงโดยเสนอแนะให้จำกัดการเข้าถึงโดยรถยนต์ให้สิ้นสุดแค่พื้นที่จอดรถทางด้านหน้า และสนับสนุนการเดินเท้าแทน รวมถึงปรับสภาพผิวทางสัญจรจากผิว ค.ส.ล. ที่เป็นพื้นที่ลาดแข็ง เป็นพื้นผิวที่น้ำซึมผ่านได้หรือพื้นผิวลาดยางมะตอยที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น นอกจากนี้เสนอแนะให้ปลุกต้นไม้ท้องถิ่นเสริมบริเวณพื้นที่โล่งเดิม (ที่จอดรถและร้านค้าชั่วคราว) ที่ได้รับการปรับปรุงเพื่อความร่มรื่นและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่

3) ที่จอดรถ

เนื่องจากในปัจจุบันแหล่งพุร้อนหินดาดมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ในปริมาณมาก แต่เนื่องจากยังไม่มี การจัดรูปแบบการจราจรและกำหนดพื้นที่จอดรถอย่างเป็นระบบ จึงส่งผลให้มีปัญหาการจราจรและที่จอดรถไม่เพียงพอในกรณีที่มียกนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่มาก ดังนั้นจึงควรวางแผนและจัดระบบที่จอดรถให้เหมาะสม โดยกำหนดให้จัดพื้นที่จอดรถไว้เฉพาะด้านหน้าและจัดสร้างที่จอดรถเพิ่มเติมบริเวณปากทางเข้าพื้นที่พุร้อน ซึ่งการออกแบบพื้นที่จอดรถนั้น เสนอให้หลีกเลี่ยงการสร้างพื้นที่จอดรถขนาดใหญ่และหลีกเลี่ยงการใช้พื้นลาดแข็งที่ระบายน้ำได้ยาก มาเป็นวัสดุของที่

จอตกรถ ควรแยกส่วนระหว่างรถยนต์ขนาดใหญ่และขนาดเล็ก และแบ่งพื้นที่ด้วยต้นไม้และการจัดภูมิทัศน์ รวมถึงควรคำนึงถึงความต่อเนื่องระหว่างพื้นที่จอตกรถ ลานกิจกรรมและทางสัญจรหลักของพื้นที่พุน้ำร้อน

4) ทิวทัศน์และที่หมายตา

ในพื้นที่พุน้ำร้อนหินดาดนั้น มีลักษณะเป็นแหล่งพุน้ำร้อนที่เกิดขึ้นบริเวณริมห้วยกุ่มง จดหมายตาจดหมายตาที่สำคัญของพื้นที่ คือ บริเวณที่ลำห้วยและพื้นที่โล่งที่ปัจจุบันใช้เป็นพื้นที่จอตกรถ นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างสะพานปูนและสะพานเชือกเพื่อเชื่อมพื้นที่ระหว่างพื้นที่บ่อพุน้ำร้อนและพื้นที่จอตกรถที่อยู่ตรงข้ามกัน ซึ่งหากมีการพัฒนาเพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ในพื้นที่ นอกจากการรื้อย้ายร้านค้าและพื้นที่จอตกรถ และการนำพื้นที่ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่พักผ่อนและสันทนาการแล้ว เสนอให้มีการจัดภูมิทัศน์โดยรอบและบนตัวสะพานปูนเพื่อลดความแข็งกระด้างและลดความไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

5) รูปแบบสถาปัตยกรรม

แนวทางในการออกแบบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสำหรับพื้นที่พุน้ำร้อนห้วยน้ำนก ได้แก่ อาคารจะต้องมีความสอดคล้องกลมกลืนกับพื้นที่ กล่าวคือ ขนาด รูปทรง วัสดุและสีสันทนของอาคารจะต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ขนาดอาคารไม่ใหญ่จนเกินไป วัสดุและสีสันทนที่เลือกใช้ควรเป็นวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายและมีความกลมกลืนกับธรรมชาติสำหรับอาคารในพื้นที่พุน้ำร้อนหินดาด เสนอให้รื้อย้าย ศาลานวดตัว ห้องสุขา อาคารร้างและร้านค้าชั่วคราว เนื่องจากอาคารที่มีอยู่เดิมมีลักษณะ การวางผัง ตำแหน่งและการใช้ประโยชน์ที่ไม่เหมาะสม โดยทำการรื้อย้ายและสร้างอาคารใหม่ในพื้นที่ที่ปรับปรุงเป็นพื้นที่สันทนาการ เพื่อให้มีความสะดวกในการใช้งานมากขึ้น และสามารถเข้าถึงและใช้งานได้อย่างปลอดภัย ซึ่งในการปรับปรุงจำเป็นต้องคำนึงถึงขนาดของอาคารที่มีขนาดไม่ใหญ่โตจนเกินไป รูปทรงสีสันทน และวัสดุที่ใช้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ รูปทรงของอาคาร ควรเป็นอาคารที่มีชายคายื่นออกมาเพื่อกันฝน เนื่องจากมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่ฝนตกชุก รวมทั้งใช้วัสดุและสีสันทนที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยอาจใช้วัสดุที่มาจากไม้ร่วมกับคอนกรีตเพื่อลดความแข็งกระด้างของวัสดุลง

6.) ป้ายสื่อความหมาย และป้ายสัญลักษณ์

ป้ายสื่อความหมาย และป้ายสัญลักษณ์ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีไว้เพื่อจัดการการท่องเที่ยวย่างหนึ่ง เป็นเครื่องมือช่วยในการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เช่น ป้องกันผลกระทบจากกิจกรรมต่างๆของมนุษย์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ และตอบสนองความจำเป็นและความต้องการการต้องของนักท่องเที่ยว เช่น ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมาย บอกเล่า หรืออธิบายข้อมูล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ขณะเที่ยวชม หรือเรียนรู้ความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ สำหรับป้ายสัญลักษณ์ มักใช้สื่อความหมายแบบใช้ระยะเวลาอันสั้น สามารถเข้าใจได้ง่าย มักแสดงด้วยภาพ หรือสัญลักษณ์ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจได้ตรงกัน ส่วนประกอบของป้ายนั้น กรมป่าไม้ (2543) ได้กล่าวถึงการจัดทำป้ายในอุทยานแห่งชาติ ซึ่งสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ ได้ดังนี้

1. ป้ายบอกทาง (Directional Sign) เพื่อบอกทิศทางและแนะนำนักท่องเที่ยวไปสู่พื้นที่เป้าหมายที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก พื้นที่กิจกรรมนันทนาการ และจุดสำคัญอื่นๆ ให้กับนักท่องเที่ยว ให้สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ปลอดภัย และไม่หลงทาง
2. ป้ายข้อบังคับและเตือน (Regulatory and Warning Sign) ใช้แนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎระเบียบและข้อห้าม รวมทั้งข้อปฏิบัติที่จำเป็นและควรทราบในการใช้พื้นที่ นอกจากนี้ยังใช้เตือน บอกข้อควรระวังและข้อแนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับอันตรายและอุบัติเหตุซึ่งมีสาเหตุจากสภาพพื้นที่และกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และลดผลกระทบที่อาจเกิดกับสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรในพื้นที่ต่อไป
3. ป้ายสถานที่ (Identification) เพื่อใช้แสดงตำแหน่ง ประเภท และชื่อสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และจุดสำคัญอื่นๆ ภายในพื้นที่ ทำให้นักท่องเที่ยวทราบว่ากำลังเข้าสู่และไปถึงสถานที่นั้นๆ
4. ป้ายสื่อความหมาย (Interpretation Sign) เพื่อบอก แสดงหรืออธิบายข้อมูลและเรื่องราวที่น่าสนใจในพื้นที่ เช่น ลักษณะทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจข้อมูลหรือเรื่องราว ทั้งยังสามารถใช้เป็นอุปกรณ์ในการจัดการนักท่องเที่ยว โดยการอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดความตระหนักถึงคุณค่ารวมถึงให้ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างถูกวิธี

7.) การออกแบบพืชพันธุ์

ในการจัดภูมิทัศน์ในพื้นที่พุ่มน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง ควรเลือกใช้วัสดุพืชพันธุ์ตามหลักการดังนี้

1. การรักษาต้นไม้เดิมในพื้นที่

หลีกเลี่ยงการวางผังอาคารหรือออกแบบสิ่งก่อสร้างต่างๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อต้นไม้เดิม ควรกำหนดตำแหน่งสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ในบริเวณที่มีต้นไม้ไม่หนาแน่นหรือมีแต่ต้นไม้ขนาดเล็ก ควรมีการสำรวจเพื่อบ่งชี้พืชพันธุ์ที่มีความสำคัญและเปราะบางเพื่อทำการรักษาไว้ และควรมีการปลูกพืชทดแทนในสัดส่วน 2:1 ของพืชพันธุ์เดิม

2. เลือกใช้พันธุ์ไม้ที่เหมาะสม

ไม่ควรนำไม้ต่างถิ่นเข้าไปใช้ในพื้นที่ ควรใช้ไม้ท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสภาพอากาศในบริเวณดังกล่าว เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและป้องกันการแพร่กระจายของโรคและแมลงและไม้ต่างถิ่นส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในพื้นที่ ควรหลีกเลี่ยงการใช้พืชมีพิษ มีหนาม โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นทางเท้า ไม่ควรใช้พืชพันธุ์ที่ต้องตัดแต่งมาก ควรเลือกพืชที่ทนทานและเลือกใช้พันธุ์ที่มีความหลากหลายประเภทเพื่อสร้างความสวยงามกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบซึ่งมีความหลากหลายทางธรรมชาติสูง นอกจากนี้ในการเลือกพันธุ์ไม้ควรพิจารณาถึงประเภทและคุณสมบัติที่แตกต่างกันด้วย เช่น

- ไม้ยืนต้น (Tree) สูง 6 เมตรขึ้นไป สามารถช่วยบังแดด กรองฝุ่น กันเสียงและแบ่งแยกบริเวณ
- ไม้พุ่ม (Shrubs) ที่สูงไม่เกิน 5 เมตร สามารถใช้บังลม เป็นฉากกั้นเพื่อกำหนดขอบเขตทางเดินและแบ่งแยกบริเวณ
- ไม้เลื้อย (Vines) ให้ความรู้สึกอ่อนช้อย เคลื่อนไหว ให้ประโยชน์ในการบังสายตา กันฝุ่น กันลม บังแดด เป็นต้น (ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2541)

การเลือกตำแหน่งในการตกแต่งด้วยต้นไม้ในเขตพื้นที่ธรรมชาติและสงวนรักษา ไม่ควรจัดแต่งต้นไม้เพิ่มเติมจนมีลักษณะไม่เป็นธรรมชาติ แต่ในบริเวณพื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่ลานจอดรถ อาคารเอนกประสงค์ อาจตกแต่งด้วยต้นไม้ได้สมควร ไม่ควรปลูกต้นไม้ที่ต้องตัดแต่ง เช่น หญ้า ในพื้นที่ห่างไกลที่เข้าไปดูแลรักษายาก ควรปลูกตามลักษณะภูมิประเทศ ปลูกให้หลากหลายทั้งชนิดและขนาดให้ใกล้เคียงกับสภาพแวดล้อมเดิม

- การใช้ต้นไม้เพื่อประโยชน์ใช้สอยด้านอื่นๆในแหล่งพุน้ำร้อน การปลูกต้นไม้เพื่อความสวยงาม : ควรใช้ไม้ทั้ง 4 ประเภทประกอบกัน โดยในบริเวณทางเข้าแหล่งพุน้ำร้อน รอบอาคาร เอนกประสงค์ ควรตกแต่งภูมิทัศน์ให้สวยงามกว่าจุดอื่นๆ ควรปลูกเพื่อเน้นหรือนำสายตาไปสู่พื้นที่ที่มีมุมมองสวยงาม

- การใช้ต้นไม้เป็นฉากกัน ควรใช้ต้นไม้เป็นฉากกันเพื่อบังสายตาไม่ให้เห็นทัศนียภาพที่ไม่เหมาะสม ในพื้นที่ส่วนบริการต่างๆ เช่น ที่ทิ้งขยะห้องน้ำ และอาจใช้ต้นไม้ช่วยแบ่งแยกบริเวณที่มีกิจกรรมขัดแย้งออกจากกัน

- การใช้ต้นไม้เพื่อให้ร่มเงา ควรทำในบริเวณที่มีผู้ใช้ประโยชน์จำเป็นต้องแวะพัก เช่น บริเวณลานจอดรถ ลานสำหรับพักผ่อน บริเวณปิกนิก เป็นต้น โดยควรใช้ ไม้ยืนต้นที่มีพุ่มค่อนข้างหนาแน่นตลอดปี พุ่มใบกว้าง เจริญเติบโตเร็ว แข็งแรงและกิ่งไม้เปราะบาง

- การใช้ต้นไม้เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ควรใช้กับบริเวณที่มีความลาดชันมากๆ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการพังทลายโดยอาจใช้ได้ทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม และไม้คลุมดิน นอกจากนี้ – กล่าวมายังอาจใช้ต้นไม้เพื่อการนำสายตาและปลูกต้นไม้ที่ทนไฟสูงเป็นแนวกันไฟรอบพื้นที่ได้อีกด้วย

ซึ่งการปรับปรุงภูมิทัศน์ควรออกแบบให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติ เรียบง่าย กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของพื้นที่ ซึ่งสามารถดูแลรักษาง่ายและก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยมากกว่าเป็นแบบประดิษฐ์หรือตัดแต่ง ควรให้ความสำคัญในพื้นที่ด้วยการจัดองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ในพื้นที่ที่เหมาะสม ในบริเวณที่จำเป็นต้องมีการปลูกหญ้าเพื่อความสวยงาม อาจต้องมีการทำขอบกันด้วยวัสดุที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อป้องกันการกระจายของหญ้าไปยังพื้นที่ส่วนอื่น

3. การปรับพื้นที่

ในการปรับพื้นที่ใดๆ เพื่อปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ควรออกแบบให้มีการปรับพื้นที่น้อยที่สุด ลดการทำลายพืชพันธุ์ท้องถิ่นและสภาพภูมิประเทศเดิม สภาพภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นใหม่ควรมีลักษณะที่กลมกลืน ไม่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ไม่ควรปรับระดับในพื้นที่ที่เป็นแนวน้ำหยด ของพืช ควรออกแบบใช้กำแพงกันดินในพื้นที่ส่วนที่มีความชัน 3:1 ขึ้นไป

4. การใช้วัสดุประกอบภูมิทัศน์

ในกรณีที่มีการนำวัสดุอื่นๆ เช่น โคมไฟ แผ่นทางเดินประกอบด้วยหินขนาดต่างๆ ควร

เลือกวัสดุที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ราคาไม่แพง ทนทาน ดูแลรักษาง่าย ควรเน้นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น แต่ต้องไม่ทำลายธรรมชาติเพื่อเอาวัสดุนั้นมาใช้ในการดูแลรักษา การดูแลรักษาวัสดุพืชพันธุ์ ควรจะเหมาะสมกับพืชแต่ละชนิดที่มีความต้องการน้ำ แสงแดด และการดูแลรักษาที่ต่างกัน สำหรับช่วงแรกที่มีการปลูกพืชอาจใช้ตาข่ายคลุมเมล็ดพืชไว้เพื่อช่วยรักษาความชื้น ในพื้นที่ที่สามารถวางระบบรดน้ำได้ ก็ควรเลือกใช้อุปกรณ์ประเภทที่ประหยัดทนทาน คงทนต่อสภาพอากาศและพื้นที่ไม่ควรเลือกใช้ระบบที่มีความซับซ้อนสูง

ศูนย์รื้อถอนหนองหญ้าปล้อง จ. เพชรบุรี

ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศูนย์รื้อถอนหนองหญ้าปล้อง มีการท่องเที่ยวและใช้บริการอาบน้ำร้อนแต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก เนื่องจากพื้นที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาทางกายภาพ และพื้นที่บางส่วนก็มีสภาพทรุดโทรมยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจ อีกทั้งงบประมาณในการบริหารจัดการ และงบประมาณในการบำรุงรักษายังไม่เพียงพอ แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจศึกษาระบบนิเวศที่เป็นเอกลักษณ์ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยจุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการนั้น เน้นให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ที่มีความยั่งยืนในด้านการศึกษาระบบธรรมชาติ และไม่มุ่งเน้นการสร้างสิ่งปลูกสร้างที่ไม่จำเป็น ดังนั้นข้อเสนอแนะเพื่อการวางผังบริเวณและภูมิสถาปัตยกรรมจึงทำการกำหนดแนวทางการจัดการพื้นที่และการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยหวังห้ามมิให้กระทำการใดๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติโดยเด็ดขาด ได้แก่ พื้นที่บ่อน้ำร้อนและพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบ โดยจำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา (Conservation Area)

พื้นที่แหล่งธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีความคงตัวไม่ถูกเปลี่ยนแปลงได้ง่าย แต่อาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าของแหล่งธรรมชาติในพื้นที่สงวนได้ ดังนั้น จึงต้องควบคุมกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและส่งผลเสียหายต่อแหล่งธรรมชาติในพื้นที่ศูนย์รื้อถอน ดังนั้นในการวางผังบริเวณจึงมีความจำเป็นจะต้องกำหนดขอบเขตของพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษาและกำหนดมาตรการควบคุมและดูแลรักษาอย่างเคร่งครัด ในกรณีแหล่งศูนย์รื้อถอนหนองหญ้าปล้อง กำหนดให้พื้นที่ บ่อน้ำร้อน บริเวณศาล และ บ่อแช่เท้าเดิม เป็นพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา โดยจำเป็นต้องควบคุมการรูปแบบการพัฒนาและควบคุมกิจกรรมที่เกิดขึ้น รวมถึงมีความจำเป็นต้อง

ควบคุมรูปแบบถนน ขนาดและปริมาณของทางสัญจรจากพื้นที่ด้านหน้า เนื่องจากมุ่งเน้นหลักเลี้ยง การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อพื้นที่ โดยกำหนดให้พื้นที่ในระยะ 500 เมตร จากบ่อพุ่น้ำร้อน เป็นพื้นที่ ควบคุมการพัฒนาและกิจกรรมอย่างเคร่งครัด



ภาพที่ 5.21 ผังบริเวณพุ่น้ำร้อน



ภาพที่ 5.22 บริเวณศาลและบ่อพุ่น้ำร้อน



ภาพที่ 5.23 บ่อพุ่น้ำร้อน

2. พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ (Development Area)

พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการ หมายถึงพื้นที่โดยรอบของแหล่งธรรมชาติที่มีคุณค่าในตัวเอง ไม่มากนักเมื่อเทียบกับพื้นที่พื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่สงวนรักษา แต่มีบทบาทในการควบคุมหรือป้องกันพื้นที่สงวนหรือพื้นที่อนุรักษ์ให้มีคุณค่าสูงอยู่เสมอหรือกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่กันชน (Buffer Zone) โดยในพื้นที่พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง กำหนดให้ทางสัญจรหลักภายในพื้นที่พุน้ำร้อนและพื้นที่สีเขียวทั้งสองด้าน เป็นพื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการที่จะต้องควบคุมกิจกรรมและรูปแบบการเข้าถึง ซึ่งในปัจจุบัน มีการเข้าถึงใน 2 ลักษณะคือ การเดินเท้า และ รถรับส่งจากบริเวณที่จอดรถ โดยเสนอแนะให้จำกัดการเข้าถึงโดยรถยนต์ และสนับสนุนการเดินเท้าและการใช้จักรยานแทน รวมถึงปรับสภาพผิวทางสัญจรจากผิว ค.ส.ล. ที่เป็นพื้นที่ลาดแข็ง เป็นพื้นผิวที่น้ำซึมผ่านได้หรือพื้นผิวลาดยางมะตอยที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น นอกจากนี้เสนอแนะให้ปลูกต้นไม้ท้องถิ่นเสริมบริเวณสองข้างทางดังกล่าวเพื่อความร่มรื่นและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่



ภาพที่ 5.24 ทางสัญจรไปยังบ่อพุน้ำร้อน

ภาพที่ 5.25 ทางสัญจรหลักจากพื้นที่ด้านหน้า

3. พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environment Control Area)

พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับกิจกรรมรองรับกิจกรรมนันทนาการและการใช้ประโยชน์จากแหล่งพุน้ำร้อนในพื้นที่อาทิตพื้นที่ร้านค้า ที่พัก ที่จอดรถ ที่พักหรือถังเก็บน้ำ ที่บำบัดน้ำเสีย พื้นที่พักเก็บขยะ รวมถึงสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบสาธารณูปโภค ที่มีความจำเป็นจะต้องควบคุม ขนาด จำนวน และลักษณะทางกายภาพ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม โดยพื้นที่แหล่งพุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง พื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม กำหนดให้

พื้นที่จอดรถ ร้านค้า โรงอาบน้ำ โรงนวด สิ่งก่อสร้างและ สาธารณูปโภคต่างๆ อยู่ในพื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม ที่ต้องควบคุม ขนาด รูปแบบและจำนวน ตามแนวทางการออกแบบอย่างเคร่งครัดเพื่อรักษาภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่



ภาพที่ 5.26 สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในบริเวณพื้นที่
ด้านหน้าพุร้อน

ภาพที่ 5.27 พื้นที่จอดรถและร้านค้า

1.) พื้นที่โล่ง

เนื่องจากสภาพปัจจุบันของแหล่งพุร้อนหนองหญ้าปล้องมี พื้นที่โล่งอยู่ 2 บริเวณหลัก ได้แก่ บริเวณโดยรอบพุร้อนและพื้นที่ด้านหน้าที่เป็นที่ตั้งของ พื้นที่จอดรถ ร้านค้า โรงนวดและ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งพื้นที่ทั้งสองส่วนนี้ ควรได้รับการพัฒนาให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในอนาคต จึงควรพัฒนาพื้นที่ พักผ่อนหรือพักผ่อนในบริเวณที่โล่งทางด้านหน้าในลักษณะสวนหย่อมและลานเอนกประสงค์ โดยเน้น ให้มีการบำรุงและดูแลรักษาง่าย สะดวก ประหยัดและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรวมแต่ให้ กำหนดขอบเขตชัดเจน นอกจากนี้ควรปรับปรุงพื้นที่จอดรถให้เข้าถึงได้โดยสะดวก มีการจัดเส้นทาง เดินเท้าสภาพคงทนสามารถรองรับการใช้ประโยชน์ได้ปานกลาง และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่มีขนาดเล็กและกลมกลืนกับธรรมชาติรวมถึงในพื้นที่ด้านหน้าควรมีการจัดพื้นที่สำหรับให้ข้อมูล เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ก่อนการเข้าไปใช้ประโยชน์ในแหล่งพุร้อน โดยบริเวณทางเข้าโครงการ สามารถ จำแนกแนวทางปรับปรุงได้ ดังนี้

1. ติดตั้งป้ายให้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่และโครงข่ายการท่องเที่ยวในจังหวัด
2. ปลุกต้นไม้ใหญ่สำหรับให้ร่มเงา ในพื้นที่จอดรถเพื่อลดขนาดพื้นที่โล่งและพื้นที่ลาดแข็ง รวมถึงปลูกไม้พุ่มเสริมและติดตั้งคอมไฟสนามเพื่อลดทอนขนาดของพื้นที่และเพื่อการนำสายตา
3. ปรับปรุงอาคารร้านค้า ศาลาเอนกประสงค์ โรงนวดไทย และโรงอาบน้ำ ให้มีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย เน้นการใช้งานเหมือนเดิม แต่ปรับปรุงทัศนียภาพให้เป็นส่วนตัว และแยกเป็นสัดส่วนชัดเจนกับเส้นทางเดินเท้าของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปชมพุน้ำร้อนรวมถึงไม่สนับสนุนให้สร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติม แต่ควรปรับปรุงอาคารเดิมและบริเวณโดยรอบอาคารในพื้นที่ เช่น การจัดภูมิทัศน์ การเปลี่ยนวัสดุผิวอาคารให้ดูกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม การปรับปรุงทางขึ้นลง เพื่อความสะดวกของผู้พิการและคนชรา ในการใช้บริการอาบน้ำแร่และนวดตัว
4. ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรวมให้ร่มรื่น จัดการใช้ประโยชน์โดยกำหนดให้มีลานรวมพลพื้นที่กิจกรรม พื้นที่พักผ่อน สวนหย่อมเพื่อรองรับกิจกรรมและการอาบน้ำแร่ของนักท่องเที่ยว
5. ติดตั้งป้ายให้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวและข้อมูลแหล่งพุน้ำร้อนทั้งในพื้นที่และโครงข่ายการท่องเที่ยวในจังหวัด

พื้นที่โล่งบริเวณโดยรอบพุน้ำร้อนซึ่งเป็นพื้นที่ประกอบไปด้วย บ่อแช่เท้า ที่เกิดจากน้ำล้นที่มาจากบ่อหลักและศาลเจ้าที่ที่ประจำพุน้ำร้อนที่คนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยวที่มีความศรัทธามากราบไหว้บูชา ในบริเวณพื้นที่นี้ถือว่าเป็นพื้นที่ธรรมชาติและสงวนรักษา ซึ่งจำเป็นจะต้องควบคุมการพัฒนาและกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเคร่งครัด ดังนั้น ข้อเสนอแนะในการพัฒนา คือ การคงสภาพเดิมของบ่อพุน้ำร้อนและบ่อแช่เท้าเดิมให้คงเดิมมากที่สุด แต่อาจปรับปรุงรอบบ่อพุน้ำด้วยการทำราวกันขอบบ่อใหม่ โดยอาจใช้วัสดุธรรมชาติหรือวัสดุเลียนแบบธรรมชาติ รวมถึงการกันขอบบ่อเพิ่มเติมโดยการใช้หินธรรมชาติสลับกับการปลูกไม้พุ่มและไม้เลื้อยโดยรอบขอบบ่อ เพื่อป้องกันการรบกวนแหล่งกำเนิดพุน้ำร้อนจากการเข้าถึงของมนุษย์ ในส่วนพื้นที่ศาล เสนอแนะให้คงไว้ดังเดิมแต่ปรับปรุงและจัดภูมิทัศน์ให้มีความสวยงามมากขึ้น แต่ให้คงลักษณะความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติเดิมไว้ให้มากที่สุด สำหรับพื้นที่บ่อแช่เท้า ควรปรับปรุงให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติโดยเปลี่ยนจากการดาดบ่อด้วย ค.ส.ล. เป็นการใช้หินธรรมชาติแทน รวมถึงเปลี่ยนวัสดุที่นั่งจากที่นั่งคอนกรีตบุกระเบื้องเป็นการใช้ไม้จริง หรือ ไม้เทียมแทน

2.) เส้นทาง การเข้าถึง

เนื่องจากปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงบ่อน้ำร้อนหรือพื้นที่ธรรมชาติและสงวนรักษาได้โดยตรง ทั้งการเดินทางและรถยนต์ ซึ่งหากไม่มีการควบคุมการที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าถึงบ่อน้ำร้อนได้โดยตรง อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่บ่อน้ำร้อนได้ในอนาคต ดังนั้นจึงควรกำหนดมาตรการควบคุมการเข้าถึงโดยเสนอแนะให้จำกัดการเข้าถึงโดยรถยนต์ และสนับสนุนการเดินทางและการใช้จักรยานแทน รวมถึงปรับสภาพผิวทางสัญจรจากผิว ค.ส.ล. ที่เป็นพื้นที่ลาดแข็ง เป็นพื้นผิวที่น้ำซึมผ่านได้หรือพื้นผิวลาดยางมะตอยที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น นอกจากนี้เสนอแนะให้ปลูกต้นไม้ท้องถิ่นเสริมบริเวณสองข้างทางดังกล่าวเพื่อความร่วมมือและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีแก่พื้นที่

3.) ที่จอดรถ

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันแหล่งบ่อน้ำร้อนหนองหญ้าปล้องยังมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ในปริมาณที่ไม่มากนัก จึงยังไม่ได้รับผลกระทบด้านปริมาณแต่เนื่องจากยังไม่มีการจัดการจราจรและกำหนดที่จอดรถอย่างเป็นระบบดังนั้นจึงควรวางแผนและจัดระบบที่จอดรถให้เหมาะสม โดยหลีกเลี่ยงการสร้างพื้นที่จอดรถขนาดใหญ่และหลีกเลี่ยงการใช้พื้นที่ลาดแข็งที่ระบายน้ำได้ยาก มาเป็นวัสดุของที่จอดรถ ควรแยกส่วนระหว่างรถยนต์ขนาดใหญ่และขนาดเล็ก และแบ่งพื้นที่ด้วยต้นไม้และการจัดภูมิทัศน์ รวมถึงควรคำนึงถึงความต่อเนื่องระหว่างพื้นที่จอดรถ ลานกิจกรรมและทางสัญจรหลักของพื้นที่บ่อน้ำร้อน

4.) ทิวทัศน์และที่หมายตา

ในพื้นที่บ่อน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง มีลักษณะเป็นแอ่งที่ราบระหว่างเขา จุดหมายตาที่สำคัญของพื้นที่ คือ บริเวณที่โล่งทั้งในบริเวณโดยรอบบ่อน้ำร้อนและที่โล่งทางด้านหน้าซึ่งในปัจจุบันเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ยังไม่มีจัดการใดๆ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวถือเป็นจุดหมายตามธรรมชาติที่สามารถนำมาพัฒนาเพื่อสร้างเป็นจุดหมายตามและทิวทัศน์ที่สวยงามได้ โดยเฉพาะพื้นที่โล่งรอบบ่อน้ำร้อนหากสามารถคงสภาพธรรมชาติเดิมไว้ให้สมบูรณ์และสร้างสภาพแวดล้อมที่สวยงามบริเวณทางสัญจรระหว่างพื้นที่บ่อน้ำร้อนและพื้นที่ด้านหน้า โดยอาจมีการเพิ่มสวนหย่อม และจุดพัก รวมทั้งจุด

กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งการจัดภูมิทัศน์ในพื้นที่ควรคำนึงถึงแนวทางการออกแบบ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549)

1. การนำใช้วัสดุพันธุ์ไม้พื้นถิ่นเป็นหลัก
2. พืชที่รักษาธรรมชาติโดยรอบได้ดี
3. การใช้ประโยชน์สมคุณค่าและเหมาะสม
4. กลมกลืนกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม
5. สามารถเน้นจุดเด่นของพื้นที่ได้ดียิ่ง
- 6) อนุรักษ์พันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่มีคุณค่าไว้ได้นาน

5.) รูปแบบสถาปัตยกรรม

แนวทางในการออกแบบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสำหรับพื้นที่พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง ได้แก่ อาคารจะต้องมีความสอดคล้องกลมกลืนกับพื้นที่ กล่าวคือ ขนาด รูปทรง วัสดุและสีสันทองอาคารจะต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ขนาดอาคารไม่ใหญ่จนเกินไป วัสดุและสีสันทที่เลือกใช้ควรเป็นวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายและมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

สำหรับอาคารในพื้นที่พุน้ำเนื่องจาก ร้อนหนองหญ้าปล้องนั้นเสนอให้คงรูปแบบอาคารเดิมไว้ อาคารที่มีอยู่เดิมมีลักษณะและการใช้ประโยชน์มีความเหมาะสม แต่ปรับปรุงให้มีความสะดวกในการใช้งานมากขึ้น และสามารถเข้าถึงและใช้งานได้สะดวกและปลอดภัย ซึ่งในการปรับปรุงจำเป็นต้องคำนึงถึงขนาดของอาคารที่มีขนาดไม่ใหญ่โตจนเกินไป รูปทรงสีสันท และวัสดุที่ใช้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ รูปทรงของอาคาร ควรเป็นอาคารที่มีชายคายื่นออกมาเพื่อกันฝน เนื่องจากมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่ฝนตกชุก รวมทั้งใช้วัสดุ และสีสันทที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยอาจใช้วัสดุที่มาจากไม้ร่วมกับคอนกรีตเพื่อลดความแข็งกระด้างของวัสดุลง

6.) ป้ายสื่อความหมาย และป้ายสัญลักษณ์

ป้ายสื่อความหมาย และป้ายสัญลักษณ์ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีไว้เพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องมือช่วยในการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เช่น ป้องกันผลกระทบจากกิจกรรมต่างๆของมนุษย์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ และตอบสนองความจำเป็นและความ

ต้องการการต้องของนักท่องเที่ยว เช่น ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมาย บอกเล่า หรืออธิบาย ข้อมูล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ขณะเที่ยวชม หรือเรียนรู้ความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ สำหรับป้ายสัญลักษณ์ มักใช้สื่อความหมายแบบใช้ระยะเวลาอันสั้น สามารถเข้าใจได้ง่าย มักแสดงด้วยภาพ หรือสัญลักษณ์ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจได้ตรงกัน ส่วนประกอบของป้ายนั้น กรมป่าไม้ (2543) ได้กล่าวถึงการจัดทำป้ายในอุทยานแห่งชาติ ซึ่งสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ ได้ดังนี้

1. ป้ายบอกทาง (Directional Sign) เพื่อบอกทิศทางและแนะนำนักท่องเที่ยวไปสู่พื้นที่เป้าหมายที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก พื้นที่กิจกรรมนันทนาการ และจุดสำคัญอื่นๆ ให้กับนักท่องเที่ยว ให้สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ปลอดภัย และไม่หลงทาง

2. ป้ายข้อบังคับและเตือน (Regulatory and Warning Sign) ใช้แนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎระเบียบและข้อห้าม รวมทั้งข้อปฏิบัติที่จำเป็นและควรทราบในการใช้พื้นที่ นอกจากนี้ยังใช้เตือน บอกข้อควรระวังและข้อแนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับอันตรายและอุบัติเหตุซึ่งมีสาเหตุจากสภาพพื้นที่และกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และลดผลกระทบที่อาจเกิดกับสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรในพื้นที่ต่อไป

3. ป้ายสถานที่ (Identification) เพื่อใช้แสดงตำแหน่ง ประเภท และชื่อสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และจุดสำคัญอื่นๆ ภายในพื้นที่ ทำให้นักท่องเที่ยวทราบว่ากำลังเข้าสู่และไปถึงสถานที่นั้นๆ

4. ป้ายสื่อความหมาย (Interpretation Sign) เพื่อบอก แสดงหรืออธิบายข้อมูลและเรื่องราวที่น่าสนใจในพื้นที่ เช่น ลักษณะทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจข้อมูลหรือเรื่องราว ทั้งยังสามารถใช้เป็นอุปกรณ์ในการจัดการนักท่องเที่ยว โดยการอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดความตระหนักถึงคุณค่ารวมถึงให้ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างถูกวิธี

7.) การออกแบบพืชพันธุ์

ในการจัดภูมิทัศน์ในพื้นที่พุ่มน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง ควรเลือกใช้วัสดุพืชพันธุ์ตามหลักการ ดังนี้

1. การรักษาพันธุ์ไม้เดิม

หลีกเลี่ยงการวางผังอาคารหรือออกแบบส่งก่อสร้างต่างๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อต้นไม้เดิม ควรกำหนดตำแหน่งสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ในบริเวณที่มีต้นไม้หนาแน่นหรือมีแต่ต้นไม้ขนาดเล็ก ควรมีการสำรวจเพื่อบ่งชี้พืชพันธุ์ที่มีความสำคัญและเปราะบางเพื่อทำการรักษาไว้ และควรมีการปลูกพืชทดแทนในสัดส่วน 2:1 ของพืชพันธุ์เดิม

2. เลือกใช้พันธุ์ไม้ที่เหมาะสม

ไม่ควรนำไม้ต่างถิ่นเข้าไปใช้ในพื้นที่ ควรใช้ไม้ท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสภาพอากาศในบริเวณดังกล่าว เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและป้องกันการแพร่กระจายของโรคและแมลงและไม้ต่างถิ่นส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในพื้นที่ ควรหลีกเลี่ยงการใช้พืชมีพิษ มีหนาม โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นทางเท้า ไม่ควรใช้พืชพันธุ์ที่ต้องตัดแต่งมาก ควรเลือกพืชที่ทนทานและเลือกใช้พันธุ์ที่มีความหลากหลายประเภทเพื่อสร้างความสวยงามกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบซึ่งมีความหลากหลายทางธรรมชาติสูง นอกจากนี้ในการเลือกพันธุ์ไม้ควรพิจารณาถึงประเภทและคุณสมบัติที่แตกต่างกันด้วย เช่น

- ไม้ยืนต้น (Tree) สูง 6 เมตรขึ้นไป สามารถช่วยบังแดด กรองฝุ่น กันเสียงและบดบังบ่งแยกบริเวณ
- ไม้พุ่ม (Shrubs) ที่สูงไม่เกิน 5 เมตร สามารถใช้บังลม เป็นฉากกั้นเพื่อกำหนดขอบเขตทางเดินและแบ่งแยกบริเวณ
- ไม้เลื้อย (Vines) ให้ความรู้สึกร่อนช้อย เคลื่อนไหว ให้ประโยชน์ในการบังสายตา กันฝุ่น กันลม บังแดด เป็นต้น (ศูนย์วิจัยป่าไม้ , 2541)

การเลือกตำแหน่งในการตกแต่งด้วยต้นไม้ในเขตพื้นที่ธรรมชาติและสงวนรักษา ไม่ควรจัดแต่งต้นไม้เพิ่มเติมจนมีลักษณะไม่เป็นธรรมชาติ แต่ในบริเวณพื้นที่ควบคุมเพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่ด้านหน้า ลานจอดรถ ศาลาเอนกประสงค์ โรงนวด อาจตกแต่งด้วยต้นไม้ได้สมควร ไม่ควรปลูกต้นไม้ที่ต้องตัดแต่ง เช่น กล้วย ในพื้นที่ห่างไกลที่เข้าไปดูแลรักษายาก ควรปลูกตามลักษณะภูมิประเทศปลูกให้หลากหลายทั้งชนิดและขนาดให้ใกล้เคียงกับสภาพแวดล้อมเดิม

- การใช้ต้นไม้เพื่อประโยชน์ใช้สอยด้านอื่นๆ ในแหล่งท่องเที่ยว การปลูกต้นไม้เพื่อ

ความสวยงาม : ควรใช้ไม้ทั้ง 4 ประเภทประกอบกัน โดยในบริเวณทางเข้าแหล่งท่องเที่ยว รอบสำนักงานหรือศูนย์รวมการให้บริการ ควรตกแต่งภูมิทัศน์ให้สวยงามกว่าจุดอื่นๆ ควรปลูกเพื่อเน้นหรือนำสายตาไปสู่พื้นที่ที่มีมุมมองสวยงาม

- การใช้ต้นไม้เป็นฉากกัน ควรใช้ต้นไม้เป็นฉากกันเพื่อบังสายตาไม่ให้เห็นทัศนียภาพที่ไม่เหมาะสม ในพื้นที่ส่วนบริการต่างๆ เช่น ที่ทิ้งขยะห้องน้ำ และอาจใช้ต้นไม้ช่วยแบ่งแยกบริเวณที่มีกิจกรรมขัดแย้งออกจากกัน

- การใช้ต้นไม้เพื่อให้ร่มเงา ควรทำในบริเวณที่มีผู้ใช้ประโยชน์จำเป็นต้องแวะพัก เช่น บริเวณลานจอดรถ ลานสำหรับพักผ่อน บริเวณปิกนิก เป็นต้น โดยควรใช้ ไม้ยืนต้นที่มีพุ่มค่อนข้างหนาแน่นตลอดปี พุ่มใบกว้าง เจริญเติบโตเร็ว แข็งแรงและกิ่งไม้ไม่เปราะบาง

- การใช้ต้นไม้เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ควรใช้กับบริเวณที่มีความลาดชันมากๆ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการพังทลายโดยอาจใช้ได้ทั้งไม้ยืนต้น และไม้คลุมดิน นอกจากนี้ ไม้พุ่ม-กล่าวยังอาจใช้ต้นไม้เพื่อการนำสายตาและปลูกต้นไม้ที่ทนไฟสูงเป็นแนวกันไฟรอบพื้นที่ได้อีกด้วย

ซึ่งการปรับปรุงภูมิทัศน์ควรออกแบบให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติ เรียบง่าย กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของพื้นที่ ซึ่งสามารถดูแลรักษาง่ายและก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยมากกว่าเป็นแบบประดิษฐ์หรือตัดแต่ง ควรให้ความสำคัญในพื้นที่ด้วยการจัดองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ในพื้นที่อย่างเหมาะสม ในบริเวณที่จำเป็นต้องมีการปลูกหญ้าเพื่อความสวยงาม อาจต้องมีการทำขบกันด้วยวัสดุที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อป้องกันการกระจ่ายของหญ้าไปยังพื้นที่ส่วนอื่น

3. การปรับพื้นที่

ในการปรับพื้นที่ใดๆ เพื่อปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ควรออกแบบให้มีการปรับพื้นที่น้อยที่สุดลดการทำลายพืชพันธุ์ท้องถิ่นและสภาพภูมิประเทศเดิม สภาพภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นใหม่ควรมีลักษณะที่กลมกลืน ไม่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ไม่ควรปรับระดับในพื้นที่ที่เป็นแนวน้ำหยด ของพืชควรออกแบบใช้กำแพงกันดินในพื้นที่ส่วนที่ความชัน 3:1 ขึ้นไป ควรใช้ความสำคัญกับการระบายน้ำในพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ ศาลานวด โรงอาบน้ำ ที่จำเป็นต้องมีความสะดวกในการเข้าถึงและปลอดภัย

4. การใช้วัสดุประกอบภูมิทัศน์

ในกรณีที่มีการนำวัสดุอื่นๆ เช่น โคมไฟ แผ่นทางเดินประกอบด้วยหินขนาดต่างๆ ควรเลือกวัสดุที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ราคาไม่แพง ทนทาน ดูแลรักษาง่าย ควรเน้นวัสดุที่

โครงการย่อยที่ 2

หาได้ในท้องถิ่น แต่ต้องไม่ทำลายธรรมชาติเพื่อเอาวัสดุนั้นมาใช้ การดูแลรักษา การดูแลรักษาวัสดุพืชพันธุ์ ควรจะเหมาะสมกับพืชแต่ละชนิดที่มีความต้องการน้ำ แสงแดด และการดูแลรักษาที่ต่างกัน สำหรับช่วงแรกที่มีการปลูกพืชอาจใช้ตาข่ายคลุมเมล็ดพืชไว้เพื่อช่วยรักษาความชื้น ในพื้นที่ที่สามารถวางระบบรดน้ำได้ ก็ควรเลือกใช้อุปกรณ์ประเภทที่ประหยัดทนทาน คงทนต่อสภาพอากาศและพื้นที่ไม่ควรเลือกใช้ระบบที่มีความซับซ้อนสูง

5.6 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนโดยชุมชนเพื่อเกิดการพัฒนาเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนในระดับภูมิภาคและขยายผลสู่ระดับประเทศตามต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้นแบบในระดับสากลเช่นประเทศไต้หวันมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) บริบทด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งพุร้อนระหว่างประเทศไทย และไต้หวัน มีความแตกต่างกันด้านการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาลที่ต่างกัน กล่าวคือในประเทศไต้หวัน ภาครัฐบาลให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยว โดยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พร้อมรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้พิการในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก อีกทั้งบางแห่งเพิ่มการลงทุน หรือการอนุมัติทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนให้เกิดขึ้น เช่น แหล่งพุร้อนกู่ตัน เป็นต้น ดังนั้นในประเทศไทย พื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนหลายแห่งควรได้รับการผลักดันและสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว ทั้งการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และทุนประกอบการแก่ชุมชนในพื้นที่ เช่นแหล่งพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และ พุณน้ำร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อเพิ่มศักยภาพทั้งการพัฒนา และบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น อย่างเต็มประสิทธิภาพ

2) ด้านมาตรการความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนในไต้หวัน แต่ละแห่งจะได้รับ หรือมีผู้บังคับมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวพุร้อน ในด้านความสะอาด วิธีการอาบแช่ ข้อกำหนดในการอาบแช่น้ำร้อน เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้สร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านสุขอนามัย และความปลอดภัยในการใช้บริการอาบแช่ในแหล่งพุร้อน และการสร้างความปลอดภัยในการใช้อุปกรณ์ประกอบ เป็นต้น

3) ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว พบว่า แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งมีกิจกรรมที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ แต่ยังขาดมาตรการในการบริหารจัดการที่ดี เช่น ในแหล่งท่องเที่ยวห้วยน้ำนก พื้นที่โดยรอบเป็นป่าเขา สามารถจัดเส้นทางเดินป่าศึกษาพรรณไม้ และชมทัศนียภาพสองประเทศในมุมมอง 360 องศาได้ (หมายเหตุ คณะผู้วิจัยได้เดินทางสำรวจประกอบแล้ว) ซึ่งเส้นทางมีความเป็นธรรมชาติเหมาะแก่การพัฒนากิจกรรมเดินป่าได้ แต่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาด้านเส้นทางและความปลอดภัยในการท่องเที่ยวเนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้แนวชายแดนประเทศไทย และประเทศเมียนมาร์

หรือในแหล่งพุร้อนอื่น เช่น หนองหญ้าปล้องและ หินดาด มีทรัพยากรท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น น้ำตกผาตาดที่หินดาด และน้ำตกแม่กระดังลาในพื้นที่หนองหญ้าปล้อง แต่ยังขาดการประสานงานและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเส้นทางท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น หรือรวมทั้งการพัฒนาสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในพุร้อนหินดาดได้

4) ด้านการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยว แต่ละแห่งอาจมีความแตกต่างกันในด้านการบริหารจัดการ เนื่องจากอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานต่างๆ ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้หากเพิ่มประสิทธิภาพชุมชนในการเข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวได้ จะทำให้ชุมชนเกิดความรัก ห่วงเห่น และมีความต้องการเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนได้

5) ด้านต้นแบบการท่องเที่ยว พบว่าในระดับประเทศ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวแต่ละแห่งโดยเฉพาะแหล่งพุร้อนในระดับประเทศจะอยู่ภายใต้การบริหารจัดการที่แตกต่างกัน 4 กลุ่มใหญ่ คือ

5.1) การบริหารจัดการโดยเอกชน คือ เป็นการบริหารจัดการแหล่งพุร้อนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยผู้ประกอบการ เน้นธุรกิจ อาจมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการทางการท่องเที่ยวตามศักยภาพ และราคาที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว

5.2) การบริหารจัดการโดยหน่วยงานภาครัฐบาล เช่น พุณาร้อยห้วยน้ำนก จังหวัดตาก อยู่ภายใต้การดูแลของอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ดังนั้น จำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพด้านการบริการ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากพุร้อนให้เต็มประสิทธิภาพ

5.3) การบริหารจัดการโดยหน่วยงานระดับท้องถิ่น เช่น แหล่งพุร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี มีองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งศักยภาพขึ้นอยู่กับ การวางแผน และนโยบายด้านการ

ท่องเที่ยวขององค์กร รวมทั้งการสร้างความเข้าใจกับชุมชนด้านแหล่งท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่

5.4) การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น กรณี พุน้ำร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างของการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง แต่ทั้งนี้ ชุมชนควรได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพสิ่งสนับสนุนทางการท่องเที่ยว และการพัฒนาด้านบุคลากรการท่องเที่ยวยังระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยว การให้บริการการท่องเที่ยว และการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ

5.5) แหล่งพุน้ำร้อนในประเทศไทยควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจังในการดำเนินการวางแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ภูมิภาค ระดับประเทศ และนานาชาติ เพื่อให้เกิดผลในการใช้ประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยว และเพื่อเกิดผลในทางปฏิบัติ เช่น การกำหนดแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนในระดับประเทศ การประกาศรับรองด้านมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับประเทศ เป็นต้น

จากข้อเสนอแนะที่กล่าวมา ในด้านแหล่งพุน้ำร้อนแต่ละแห่งสามารถดำเนินการด้านการบริหารจัดการแหล่งพุน้ำร้อนตามบทบาทของหน่วยงานในพื้นที่ที่รับผิดชอบหลักร่วมกับชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งด้านการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ในมิติต่าง ๆ ดังตาราง 5.4

ตารางที่ 5.4 รูปแบบและข้อเสนอแนะการบริหารจัดการแต่ละพื้นที่

แหล่งพุน้ำร้อน	รูปแบบการบริหารจัดการ	ข้อเสนอแนะบทบาทของชุมชน
ห้วยน้ำนก จ.ตาก	บริหารจัดการโดยอุทยานแห่งชาติน้ำตกพาเจริญ ร่วมกับป่าไม้จังหวัดตาก องค์การบริหารส่วนตำบลพบพระ และชุมชนบ้านห้วยน้ำนก จังหวัดตาก	1) มิติด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว: ชุมชนควรจัดตั้งรูปแบบคณะกรรมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวร่วม/ภายใต้เงื่อนไขและกฎระเบียบตลอดจนนโยบายของอุทยานแห่งชาติ และอาศัยความร่วมมือขับเคลื่อนจาก อบต. 2) มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว: ชุมชนควรร่วมมือสอดส่อง รายงาน ด้านความปลอดภัยจากการท่องเที่ยว เช่น เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติลิ้น รก ไม่ปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว 3) มิติด้านปัจจัยพื้นฐาน: ชุมชนควรร่วมกับ อบต. และอุทยานฯ ในการเสนอแผนพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เพื่อเชื่อมโยงกับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว 4) มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว: จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจกับชุมชนในการนำพุน้ำร้อนไปใช้ในครัวเรือนให้เหมาะสมกับศักยภาพของแหล่ง แม้ว่าพื้นที่จะมีปริมาณน้ำเหลือใช้ แต่จำเป็นต้องวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างเต็มคุณค่า

แหล่งน้ำร้อน	รูปแบบการบริหารจัดการ	ข้อเสนอแนะบทบาทของชุมชน
หินดาต จ.กาญจนบุรี	บริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบล หินดาต จังหวัดกาญจนบุรี	1) มิติด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว: อบต. ควรจัดตั้งโครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนอย่างเป็นรูปธรรม โดยจำเป็นต้องหาตัวแทนจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว 2) มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว: เนื่องจากพื้นที่อยู่ในจุดเสี่ยงภะวะน้ำหลากอันอาจเกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะช่วงฤดูฝน ดังนั้นชุมชนควรได้รับความร่วมมือการฝึกอบรม การป้องกันอันตรายจากความเสี่ยง การช่วยเหลือนักท่องเที่ยว และร่วมสอดส่องความเป็นไปได้ในการเกิดความเสี่ยงด้านภะวะน้ำหลากในพื้นที่ เพื่อป้องกันภัยอันอาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว 3) มิติด้านปัจจัยพื้นฐาน: ชุมชนควรร่วมกับ อบต. ในการเสนอแผนพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เพื่อเชื่อมโยงกับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว 4) มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว: จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจกับชุมชนในการวางแผนการใช้ประโยชน์พุน้ำร้อนอย่างเต็มคุณค่าด้านการท่องเที่ยว เช่น การอาบแช่ การผลิตน้ำดื่ม เป็นต้น

แหล่งน้ำร้อน	รูปแบบการบริหารจัดการ	ข้อเสนอแนะบทบาทของชุมชน
หนองหญ้าปล้อง จ.เพชรบุรี	บริหารจัดการโดยชุมชนบ้านพุร้อน จังหวัดเพชรบุรี	1) มิติด้านการบริหารจัดการแหล่ง ท่องเที่ยว: ชุมชนจำเป็นต้องจัดโครงสร้าง คณะกรรมการบริหารจัดการแหล่ง ท่องเที่ยวพุร้อนอย่างเป็นรูปธรรม โดย จำเป็นต้องมีที่ปรึกษาที่สามารถช่วย ผลักดันและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเข้าสู่ การท่องเที่ยวได้อย่างเต็มรูปแบบ 2) มิติด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว: เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะเป็นแอ่งกักเก็บน้ำ จำเป็นต้องมีมาตรการด้านความปลอดภัย แก่นักท่องเที่ยว ที่อาจพลัดตกลงในบ่อพุ น้ำร้อน โดยเฉพาะเด็กเล็ก 3) มิติด้านปัจจัยพื้นฐาน: ชุมชนควร ร่วมกับ อบต. ในการเสนอแผนพัฒนา ปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เพื่อ เชื่อมโยงกับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว และจำเป็นต้องวางผังการใช้ เขตการ ท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรม 4) มิติด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว: จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจกับชุมชนใน การนำพุร้อนไปใช้ในครัวเรือนให้ เหมาะสมกับศักยภาพของแหล่ง โดยเฉพาะการใช้ในครัวเรือน ดังนั้น จำเป็นต้องวางแผนการใช้ประโยชน์อย่าง เต็มคุณค่า

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) “รายงานสรุปคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้านกายภาพเล่มที่ 10” กรุงเทพฯ: บริษัทคอร์ท แพลนนิ่ง แอนด์ ดีเวลลอปเม้นท์.
- _____. (2540). *สรุปคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางกายภาพ*. กรุงเทพฯ: กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. (2551). *โครงการสำรวจระดับความรู้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายนโยบายวางแผน กองวางแผนการท่องเที่ยว.
- กรมทรัพยากรธรณี. 2530. แหล่งพลังงานความร้อนใต้พิภพทางภาคเหนือของประเทศไทย. รายงานการสำรวจฉบับที่ 1. 40 – 42
- คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬาอุตสาหกรรม. (2540). *รายงานของคณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา อุตสาหกรรม ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันในยุคของการค้าเสรี*. กรุงเทพฯ: กองกรรมการ สำนักเลขาธิการอุตสาหกรรม.
- โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. (2540). *คู่มือการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน*, กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- จิราวรรณ กังน้อย (2552) *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพุน้ำร้อนหินดาด จังหวัดกาญจนบุรี* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ถวิลวดี บุรีกุล (2551). การมีส่วนร่วม : แนวคิดทฤษฎีและกระบวนการ. เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของ คณะกรรมการการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนวุฒิสภา วันอังคารที่ 17 มิถุนายน 2551 ณ สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทัวร์ต่างประเทศ. (2557). *พุน้ำร้อนไต้หวัน*. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2557 จาก www.abroad-tour.com/taiwan/hot_spring/
- นิธิเอียว ศรีวงศ์. (2541: 60). *การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน*. จุลสารการท่องเที่ยว.
- นิพล เชื้อเมืองพาน และคณะฯ (2556) *การพัฒนาศักยภาพแหล่งพุน้ำร้อนภาคตะวันตกของประเทศไทยเพื่อ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ* รายงานวิจัย 2555

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (2548) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

----- (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรุงเทพฯ: เพรสแอนด์ดีไซด์จำกัด

----- (2548) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตายของประเทศไทย. กรุงเทพฯ ซี.

พี.บุ๊ค สแตนดาร์ด.

ปัทมิตา ดันดิเวชกุล (2546, มกราคม – มีนาคม). การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ. จุลสารการท่องเที่ยว. 22(1): 30 - 41

พจนานุกรมศัพท์ธรณีวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2544). พจนานุกรม. กรุงเทพฯ:

ราชบัณฑิตยสถาน.

พจนา สอนศรี (2546). คู่มือการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน, กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อ
ชีวิตและธรรมชาติ.

ภราเดช พยัฆวิเชียร. (2539 เมษายน - มิถุนายน). พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน. จุลสาร
การท่องเที่ยว. 15(2): 4 - 7

----- (2546). สรุปการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. ใน สรุปกิจกรรม
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ (หน้า 20). 7-9 มีนาคม 2545. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช (2552) เอกสารการสอนชุดวิชาทรัพยากรท่องเที่ยวของไทย หน่วยที่
1-8.นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช

ราณี อีสัยกุล. (2546). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว. เอกสารประกอบการเรียนการสอน
เรื่อง หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.

วรัญญู เวียงอำพล. (2548). การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในประเทศไทย. สารนิพนธ์.
กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

วันชัย วัฒนศัพท์, (2543). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของชุมชน.
นนทบุรี: ศูนย์ สันติวิธีเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

วรรณ วาษะวานิช. (2546). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

วาร์ชต์ มัธยมบุรุษ. (มปป). รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย. สืบค้นในแหล่งข้อมูล
www.estudytourism.com/TourismJournal/TourismModelInthailand.pdf เข้าถึง
เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2554

วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนาจ. (2547). รายงานผลการวิจัยที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่มิ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ศิริอร บุญโร (2551). แนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเกาะยอ อำเภอมะนัง จังหวัดสงขลา. วิทยาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย (2549) แนวทางการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, กรุงเทพฯ: ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2555). ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทย. สืบค้นในแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูล <http://www.ksmcare.com/Article/82/28465> เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2556

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2549). คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพุน้ำร้อนธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว (2556).แหล่งพุน้ำร้อนธรรมชาติ. สืบค้นในแหล่งท่องเที่ยวข้อมูล <http://61.19.236.142/hotspring/index.php> เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2556

สุรพล ศรีวิทยา และคณะ. (2546). โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาบริการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในที่พักแรม เสนอต่อ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สมพร เทพสิทธา. (2536). การพัฒนาแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง.

สมลักษณ์ ไชยเสรีรัฐ พ.ต.อ. หญิง(2549),การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในคณะกรรมการ ตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจสถานีตำรวจนครบาล: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

สินธุ์ สโรบล (2546) “การท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ” กรุงเทพฯ: วนิดา เพรส.

_____. (2551). การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อ 23 กันยายน 2556, จาก <http://www.cbt.com>

- สิริพรรณ สุพรรณพงศ์. (2549). การวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดภูเก็ต. สารนิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุริพร พงษ์พานิช. (2544). "การมีส่วนร่วมของประชาชน" บทบาทใหม่ของประชาชนกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. จาก http://conservation.forest.ku.ac.th/ecotourdb/Cgibin/ARTICLE/community_participate.Asp
- โสภณ แห่งเพ็ชร. (2549). การท่องเที่ยวโดยชุมชน. สืบค้นเมื่อ 23 กันยายน 2556, จาก <http://www.stscholar.nstda.or.th>
- อารัญ บุญชัย และ จินดา ตันศราวิพุธ. (2546, พฤศจิกายน – ธันวาคม). *ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) จุดขายของการท่องเที่ยว. วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 40(4): 22 – 23.*
- อุทยานแห่งชาติ. (2551). แนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2556, จาก www.dnp.go.th/parkreserve/nationalpark.asp?lg=1
- โอเชียนสไมล์. (2557). สถานที่ท่องเที่ยวได้หวัน. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2557, จาก <http://www.oceansmile.com/Taiwan/Index.htm>
- Butler, R. (1991) *Tourism, Environment, and Sustainable Development, Environmental Conservation*, 18 (3): 201-9.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N. Rural. Development Participation: Concept and Measure for Project Design Implementation and Evaluation. New York: Cornell University, 1980
- Cooper P., Cooper M. (2009) *Health and Wellness Tourism Spas and Hot Springs*. Britol: Channel View Publications.
- Duffy, R (2006). *The politics of ecotourism and developing world. Journal of Ecotourism*, 5 (1&2): 1-6.
- Fennell, D. (2003) *Ecotourism*. London: Routledge.
- GLOBE '90. (1990). An Action Strategy for Sustainable Tourism. Ottawa: Tourism Canada.
- Hall, C.M. (2000) *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Harlow: Pearson.

- Holden, A. (2006) *Tourism Studies and the Social Sciences*. New York: Routledge.
- Mowforth, M. and Munt, I. (2003) *Tourism and Sustainability: Development and New Tourism in The Third World*. London: Routledge.
- Peet, R. and Watts, M. (2004) *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movement*. London: Routledge.
- Stonich, S. (2000) *The Otherside of Paradise: Tourism, Conservation, and Development in the Bay Island*. New York: Cognizant Communication Corporation.
- Thailand Development Research Institute (TDRI). (1997) *Thailand Tourism: Vision 2012*, 12(2):14-24.
- Tourism Authority of Thailand (1997) *Policy of Thai Tourism*. Bangkok: Conservation Division, Tourism Authority of Thailand.
- _____. (2001) *National Ecotourism Action Plan*. Bangkok: Conservation Division, Tourism Authority of Thailand (TAT).

Websites

- <http://www.ajarnbank.com>(เข้าถึงเมื่อ 19 กันยายน 2557)
- <http://www.anngle.org/th/> (เข้าถึงเมื่อ 17/08/2014)
- <http://conservation.forest.ku.ac.th> (เข้าถึงเมื่อ 15/09/2557)
- <http://www.dmr.go.th/main.php?filename=hotthai> (เข้าถึงเมื่อ 25/09/2014)
- <http://www.ftawatch.org/all/news/21989>: (เข้าถึงเมื่อ 25/09/2015)
- <http://ns.mahidol.ac.th> (เข้าถึงเมื่อ 15/09/2556)
- <http://www.marumura.com> (เข้าถึงเมื่อ 19 กันยายน 2557)
- <http://www.sadoodta.com/category>(เข้าถึงเมื่อ 19 กันยายน 2557)
- <http://travel.truelife.com>(เข้าถึงเมื่อ 19 กันยายน 2557)

ภาคผนวก

ประวัตินักวิจัย

หัวหน้าโครงการ

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร.นิพล เชื้อเมืองพาน
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr Nipon Chuamuangphan
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3 5705 01329 765
3. ตำแหน่งปัจจุบันอาจารย์ประจำ
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวกพร้อมหมายเลขโทรศัพท์โทรสารและ e-mail
สถานที่ติดต่อ.. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม 73000 โทรศัพท์ 034-261062
โทรสาร 034-261066 Email: niponphan@yahoo.com
ที่อยู่ที่บ้าน หมู่ 3 ถนนมาลัยแมน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000 โทรศัพท์: 0851198055
5. ประวัติการศึกษา
2547-2553 Ph.D. Tourism (Ecotourism) Sheffield Hallam University, Sheffield, England
2539-2542 วท.ม. เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล จังหวัดนครปฐม
2533-2536 ศศ.บ. อุสาหกรรมท่องเที่ยว (เกียรตินิยม) วิทยาลัยครูเชียงราย จังหวัดเชียงราย
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ (โดยระบุ
สถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัยหัวหน้าโครงการวิจัยหรือ
ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย)
-
7.1 หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย
-
7.2 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : (ชื่อผลงานวิจัยปีที่พิมพ์การเผยแพร่และแหล่งทุนย้อนหลังไม่
เกิน 5 ปี)
1) รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นดนตรีจีน ของชุมชนบาง
หลวง จังหวัดนครปฐม สำเร็จไปแล้ว 100%

แหล่งทุน: สกอ.
สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ
สัดส่วนดำเนินการ (%) : 100%

2) การพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ของชุมชนบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมเสร็จไปแล้ว 100%

แหล่งทุน: สกอ.
สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ
สัดส่วนดำเนินการ (%) : 100%

7.3 งานวิจัยที่กำลังทำ : ชื่อข้อเสนอการวิจัยแหล่งทุนและสถานภาพในการทำวิจัยว่าได้ทำการวิจัยลุล่วงแล้วประมาณร้อยละเท่าใด

1) การพัฒนาศักยภาพของแหล่งน้ำพุร้อนในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำเร็จไปแล้ว100%

แหล่งทุนวช. และสกว.
สถานภาพหัวหน้าโครงการ
สัดส่วนดำเนินการ(%) 40%

8. เลขทะเบียนนักวิจัยแห่งชาติของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ –

ประวัติและประสบการณ์ผู้ร่วมโครงการ 1

1. ชื่อ ดร.นิออน ศรีสมยง
Miss. Niorn Srisomyong
2. เลขหมายประจำตัวประชาชน 3100503016661
3. ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ ดร.
4. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้พร้อมโทรศัพท์และโทรสาร
สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
โทรศัพท์ 0-26976632
E-mail : niorn_sri@utcc.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

ปริญญาเอก Ph.D. (Tourism) จาก Sheffield Hallam University, England

ปริญญาโท Master of Science (Hospitality and Tourism) จาก University of Wisconsin-Stout, USA

ปริญญาตรี ศศ.บ. (การท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

การท่องเที่ยวยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการบริหารการวิจัยทั้งภายใน และภายนอกประเทศ

7.3 งานวิจัยที่ทำแล้วเสร็จ

1) งานวิจัยเรื่อง “การสำรวจทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อการตัดสินใจไปท่องเที่ยวในจังหวัดภาคใต้ที่ประสบภัยพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิ” ปีพ.ศ. 2548

2) งานวิจัยเรื่อง “Agritourism: a form of reproduction and rural restructuring in Thailand: a case of Nakorn Nayok province” ปีพ.ศ. 2555

7.4 งานวิจัยที่กำลังรับผิดชอบอยู่ปัจจุบัน

1) ‘Thailand’, a destination brand for medical/health tourismสำเร็จไปแล้ว 80 %
แหล่งทุนมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

สถานภาพผู้ร่วมวิจัย

สัดส่วนดำเนินการ(%) 50%

2) การพัฒนาศักยภาพของแหล่งน้ำพุร้อนในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำเร็จไปแล้ว100%

แหล่งทุนวช. และสกว.

สถานภาพผู้ร่วมวิจัย

สัดส่วนดำเนินการ(%) 20%

3) การวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกรณีศึกษาผู้ประกอบการแพทย์ทางเลือกในเขตกรุงเทพมหานคร สำเร็จไปแล้ว 20%

แหล่งทุน สกว. และ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

สถานภาพ หัวหน้าโครงการ

สัดส่วนดำเนินการ (%) 100%

ประวัติและประสบการณ์ผู้ร่วมโครงการ 2

1. ชื่อนางสาวธนธร วชิรขจร

Miss Thanathorn Vajirakachorn

2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3101200035112

3. ตำแหน่งปัจจุบันอาจารย์ดร.

4. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้พร้อมโทรศัพท์และโทรสาร

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

โทรศัพท์ 02-697-6632

e-mail: thorn_utcc@yahoo.com และ thanathorn_vaj@utcc.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

ปริญญาเอก Ph.D. (Tourism), Texas A&M University, USA

ปริญญาโท M.Sc.(Hospitality and Tourism), University of Wisconsin-Stout, USA

ปริญญาตรี ศศบ. (ภาษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
การพัฒนาอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชน

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 หัวหน้าโครงการวิจัย :-

7.2 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :

7.2.1 การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์: ศึกษาเฉพาะกรณีนโยบายเกี่ยวกับกลุ่มวัยรุ่น โดยสำนักปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2550 คณะผู้วิจัย รศ.ดร.สุรสิทธิ์ วชิรขจร, ดร.จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, ดร.สากล จริยวิทยานนท์, ดร.จิระพร บุรณสิน, และธนธร วชิรขจร

7.2.2 การเผยแพร่ผลงานวิจัยอื่นๆ

Community-Based Tourism in Thailand: An overview (03/2008):
Presented at the Association of American Geographer (AAG) Annual Meeting, Boston, MA.

Community-based tourism practices - The case of floating markets in central Thailand (04/2011): Presented at the Association of American Geographer (AAG) Annual Meeting, Seattle, WA.

7.3 งานวิจัยที่กำลังทำ :

7.3.1 โครงการ “ปัจจัยชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านบางพลับ จังหวัดสมุทรสงคราม ประเทศไทย ”

7.3.2 โครงการ “การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารโดยกลุ่มหาบเร่แผงลอยกับการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยว ”

ประวัติและประสบการณ์ผู้ร่วมโครงการ 3

1. ชื่อ นายกฤษณพงศ์ ภูกลาง

Mr. Kritsanapong Phuklang

2. เลขหมายประจำตัวประชาชน 3700400816219

3. ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์

4. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้พร้อมโทรศัพท์และโทรสาร

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

โทรศัพท์ 02-6976123 โทรสาร 02-277-1434

E-mail: kp_first@yahoo.com

5. ประวัติการศึกษา

กำลังศึกษา ปริญญาเอก Ph.D. (Management)

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปริญญาโท ศศ.ม.(การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม)

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปริญญาตรี ศศ.บ.(การโรงแรมและภัตตาคาร)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาตรี ศศ.บ.(การเดินทางและท่องเที่ยว)(เกียรตินิยมอันดับสอง)

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

ธุรกิจการบิน

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการบริหารการวิจัยทั้งภายใน และภายนอกประเทศ

-

7.3 งานวิจัยที่ทำแล้วเสร็จ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ย่านคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี”
ระยะเวลาดำเนินงานวิจัยตั้งแต่ เดือนตุลาคม 2553 – พฤษภาคม 2554

7.4 งานวิจัยที่กำลังรับผิดชอบอยู่ปัจจุบัน

ประวัติและประสบการณ์ผู้ร่วมโครงการ4

1. ชื่อ นายสุภกิจ ยิ้มสรวล (Mr. Supakit Yimsrual)
2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 1499 00009 36 7
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
4. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้พร้อมโทรศัพท์และโทรสาร

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ต. ท่าโพธิ์
อ. เมือง จ. พิษณุโลก 65000, โทรศัพท์ (055) 964301-2, โทรสาร (055) 964308, โทรศัพท์มือถือ
(089) 6999100 Email: supakity@nu.ac.th, powangsor@hotmail.com

5. การศึกษา

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สถาบัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สถาบัน มหาวิทยาลัยรังสิต

6. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ

- สถาปัตยกรรม, ภูมิสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม (Architecture, Landscape
Architecture
and Built Environment)

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 หัวหน้าโครงการวิจัย/ ผู้วิจัย

- 1) คุณลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จังหวัดพิษณุโลก: กรณีศึกษากลุ่มอาคารไม้ในเขต
สังฆาวาสวัดไผ่ขื่อน้ำ ต. มะตูม อ. พรหมพิราม จ.พิษณุโลก: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2547
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

- 2) การจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร: แผนแม่บทเพื่อ
การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2548
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: กรมศิลปากร

7.2 ผู้ร่วมวิจัย

- 1) การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม วัดราชบูรณะ ต. ในเมือง อ. เมือง จ. พิษณุโลก: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2545
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร
- 2) การจัดทำแผนแม่บทระดับภาคเพื่อการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2548
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: กรมศิลปากร
- 3) การจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร: แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2548
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: กรมศิลปากร
- 4) การจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร: แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2548
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: กรมศิลปากร
- 5) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์๙จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2556
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
- 6) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งน้ำพุร้อนในภาคตะวันตกของประเทศไทย: ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2556
แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.)และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

ประวัติและประสบการณ์ผู้ร่วมโครงการ 5

1. ชื่อ - นามสกุล
นางสาวพิมพ์ชนก มุลมิตร
Miss. Pimchanok Mulmit
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 377060060573
3. ตำแหน่งปัจจุบันอาจารย์
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

โปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

หมายเลขโทรศัพท์/โทรสาร 034 - 261062

โทรศัพท์มือถือ 089 - 0795340

e-mail: neopimm@hotmail.com

5. ประวัติการศึกษา

- ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาฝรั่งเศส) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ประกาศนียบัตรบัณฑิต (การจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม)
จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์

สิ่งแวดล้อม) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
สาขาการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการประชุมสัมมนา จัดนิทรรศการ และการ
ท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (MICE) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยว
โดยชุมชน

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ (โดย
ระบุสถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้า
โครงการวิจัย หรือ ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย)

7.1 ผู้ร่วมโครงการวิจัย: ชื่อโครงการวิจัยทัศนคติ ความพึงพอใจ และพฤติกรรมการ
เดินทางของนักท่องเที่ยวในจังหวัดเพชรบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (หัวหน้าโครงการวิจัย: ดร.โณมยง ไต๊ะ
ทอง)

7.2 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : (ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน
ย้อนหลังไม่เกิน 5 ปี) แนวทางการจัดการตลาดบางหลวงเพื่อพัฒนาการ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

7.3 งานวิจัยที่กำลังทำ : ชื่อข้อเสนอการวิจัย แหล่งทุน และสถานภาพในการทำ
วิจัยว่า ได้ทำการวิจัยลุล่วงแล้วประมาณร้อยละเท่าใด

หนังสือรับรองการเป็นที่ปรึกษาแผนงานวิจัย

ข้าพเจ้า...รศ.ดร.นิตยา เลาหะจินดา.....ขอยืนยันว่า ข้าพเจ้าได้รับเป็นที่ปรึกษา
แผนงานวิจัยเรื่องการวิจัยเชิงบูรณาการวิทยาศาสตร์และการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อ
พัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โครงการย่อยที่ 2 เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาการ
จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อน
ต้นแบบในภูมิภาคตะวันตก และระดับประเทศ

ซึ่งมี.....ดร.นิพล เชื้อเมืองพาน

สังกัด.....โปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. เป็นหัวหน้าโครงการ
ตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ลงชื่อ.....

(รศ.ดร.นิตยา เลาหะจินดา)

15/04/2557

ประวัติที่ปรึกษางานวิจัย

1. ชื่อ นางนิตยา เลหาะจินดา

Mrs.NITAYA LAUHACHINDA

2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 1006 01986 75 3

3. ตำแหน่งปัจจุบัน : รองศาสตราจารย์ ระดับ 9

4. หน่วยงานที่อยู่ติดต่อได้พร้อมโทรศัพท์และโทรสาร

ภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพคณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โทรศัพท์ 0-2562-5555, 0-2562-5444 ต่อ 1401

โทรสาร 0-2579-3711

E-mail : fscinyl@ku.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ การศึกษา	ระดับ ปริญญา	อักษรย่อ ปริญญา	สาขาวิชา	วิชาเอก	ชื่อสถาบัน การศึกษา	ประเทศ
2511	ตรี	ก.บ.	ประมง	ประมง	มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์	ไทย
2515	โท	M.Sc.	Marine Biology	Marine Biology	University of Hawaii	USA.
2520	เอก	Ph.D.	Zoology	Invertebrate Zoology	Auburn University	USA.

6. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ

นิเวศวิทยาทางน้ำ, มลพิษในสิ่งแวดล้อม และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย-

7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย

- 1) การทดแทนของสังคมสิ่งมีชีวิตบนสาหร่ายเทียม
- 2) การควบคุมและป้องกันหอยเชอรี่ โดยการจัดการทางสรีรวิทยาและชีววิธี
- 3) การเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำชายฝั่งโดยการสร้างสาหร่ายแบบแขวนร่วมกับการปลูกหญ้า

ทะเล

- 4) การลดสิ่งปนเปื้อนในหอยเชอรี่เพื่อการบริโภค

7.3 ผลงานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

1) การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติการฝนหลวงในพื้นที่ลุ่มน้ำวิกฤตการณ์ศึกษา: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2551. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานฝนหลวง และการบินเกษตร.

สถานภาพในการวิจัย: หัวหน้าโครงการ

2) การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติการฝนหลวงในพื้นที่ลุ่มน้ำวิกฤตการณ์ศึกษา: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2550. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานฝนหลวง และการบินเกษตร. **สถานภาพในการวิจัย:** ผู้ร่วมโครงการ.

3) การพัฒนาเกณฑ์การตัดสินใจในการปฏิบัติการเพิ่มเติมน้ำฝน เพื่อการทำฝนให้แก่ผู้ใช้ในลุ่มน้ำของประเทศไทยตอนบน. 2549. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานฝนหลวง และการบินเกษตร. **สถานภาพในการวิจัย:** ผู้ร่วมโครงการ.

4) คุณภาพน้ำฝนในพื้นที่ปฏิบัติการฝนหลวงในลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย. 2549. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานฝนหลวง และการบินเกษตร. **สถานภาพในการวิจัย:** ผู้ร่วมโครงการ.

5) การตรวจวัดสารมลพิษตกค้างในสัตว์ที่เลี้ยงด้วยหอยเชอรี่โดยเกษตรกรในชุดโครงการวิจัยและถ่ายทอดความรู้ในด้านการกำจัดควบคุมและการใช้ประโยชน์หอยเชอรี่. 2549. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย:** หัวหน้าโครงการ.

6) ติดตามการปนเปื้อนการแพร่กระจายของเอนโดซัลแฟนที่ใช้ควบคุมหอยเชอรี่ในนาข้าวในชุดโครงการวิจัยและถ่ายทอดความรู้ในด้านการกำจัดควบคุมและการใช้ประโยชน์หอยเชอรี่. 2549.

รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย:** ผู้ร่วมโครงการ.

7) การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยชักนำที่เกี่ยวข้องในหอยเชอรี่ในชุดโครงการวิจัยและถ่ายทอดความรู้ในด้านการกำจัดควบคุมและการใช้ประโยชน์หอยเชอรี่. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2549. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย:** ผู้ร่วมโครงการ.

8) ชนิด และปริมาณของสารพอลินิวเคลียร์อะโรมาติกไฮโดรคาร์บอน (สารพีเอเอช) ในน้ำดินตะกอน และคุณภาพน้ำในแม่น้ำโขง ในชุดโครงการวิจัย ผลของสภาวะแวดล้อมทางน้ำและสารอาหารที่มีผลต่อปลาในแม่น้ำโขง (ปีงบประมาณ 2545–2547). 2549. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย :**ผู้ร่วมโครงการ.

9) ปริมาณของสารพอลินิวเคลียร์อะโรมาติกไฮโดรคาร์บอน (PAHs) โลหะหนักในน้ำดินตะกอนและคุณภาพน้ำในแม่น้ำโขงภายใต้ชุดโครงการวิจัย ผลของสภาวะแวดล้อมทางน้ำและสารอาหารที่มีต่อปลาในแม่น้ำโขง (ปีงบประมาณ 2546). 2547. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย :** ผู้ร่วมโครงการ.

10) การดูดซับการคายของโลหะหนักและของสารพอลินิวเคลียร์อะโรมาติกไฮโดรคาร์บอนในดินตะกอนและของแข็งชีวภาพในแม่น้ำโขงภายใต้ชุดโครงการวิจัย ผลของสภาวะแวดล้อมทางน้ำและสารอาหารที่มีต่อปลาในแม่น้ำโขง (ปีงบประมาณ 2546). 2547. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย :** ผู้ร่วมโครงการ.

11) ปริมาณของสารพอลินิวเคลียร์อะโรมาติกไฮโดรคาร์บอน (PAHs) โลหะหนักในน้ำดินตะกอนและคุณภาพน้ำในแม่น้ำโขงภายใต้ชุดโครงการวิจัย ผลของสภาวะแวดล้อมทางน้ำและสารอาหารที่มีต่อปลาในแม่น้ำโขง (ปีงบประมาณ 2545). 2546. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย :** ผู้ร่วมโครงการ.

12) ปริมาณไอออนโลหะในน้ำและการดูดซับไอออนโลหะในดินตะกอนจากแม่น้ำโขงภายใต้ชุดโครงการวิจัย ผลของสภาวะแวดล้อมทางน้ำและสารอาหารที่มีต่อปลาในแม่น้ำโขง (ปีงบประมาณ 2545). 2546. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย :** ผู้ร่วมโครงการ.

13) การลดสิ่งปนเปื้อนในหอยเชอรี่เพื่อการบริโภค. 2543. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการวิจัย :** หัวหน้าโครงการ.

14) การเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำชายฝั่งโดยการสร้างสาหร่ายแบบแขวนร่วมกับการปลูกหญ้าทะเล. 2540. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สถานภาพในการทำวิจัย:หัวหน้าโครงการ.

15) การควบคุมและป้องกันหอยเชอร์รี่โดยการจัดการทางสรีรวิทยาและชีววิธี. 2539. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สถานภาพในการทำวิจัย :** หัวหน้าโครงการ.

16) การศึกษาศักยภาพและสถานภาพเพื่อการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนในภาคตะวันตกของประเทศไทย. 2554. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **สถานภาพในการทำวิจัย :**ผู้ร่วมโครงการ.

17) สถานภาพคุณภาพน้ำ ดินตะกอนทรัพยากรสัตว์น้ำและการปนเปื้อนของสารมลพิษบริเวณที่มีการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง จังหวัดสมุทรสาคร-สมุทรสงคราม. 2553. รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **สถานภาพในการทำวิจัย :**ผู้ร่วมโครงการ.

18) การศึกษาสภาพแวดล้อม อุทกวิทยา อุทกธรณีวิทยาและคุณภาพน้ำเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งน้ำพุร้อนในภาคตะวันตกของประเทศไทย. 2556. ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **สถานภาพในการทำวิจัย :**ที่ปรึกษาโครงการ.

7.4 งานวิจัยที่กำลังรับผิดชอบอยู่ปัจจุบัน

1) โครงการวิจัย : สถานภาพคุณภาพน้ำ ดินตะกอน ทรัพยากรสัตว์น้ำและการปนเปื้อนของสารมลพิษ บริเวณที่มีการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งจังหวัดสมุทรสาคร-สมุทรสงคราม (ปีที่ 2)

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

สถานภาพ : ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ดำเนินการ : 100 %